

644 /
1972 / 4

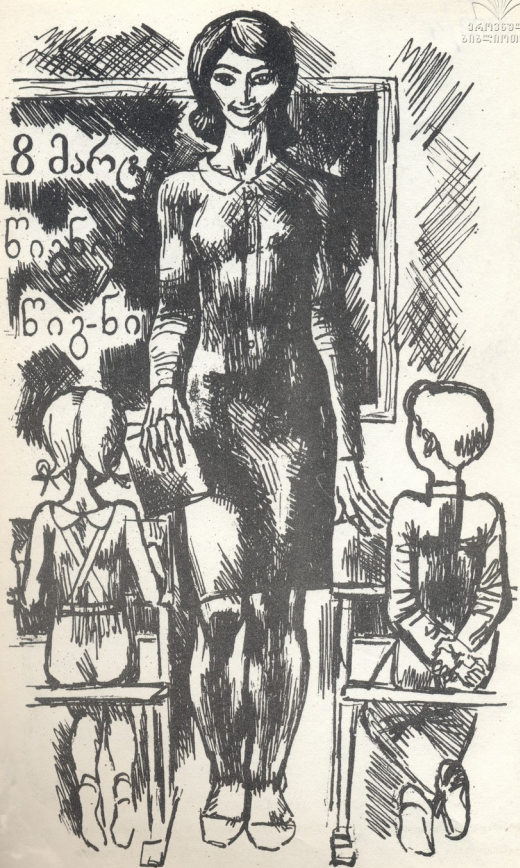
საქართველოს
საბჭოთაო
მწიგნობრობის
საქართველოს
საბჭოთაო
მწიგნობრობის

საქართველო

გეგმულადაა სპეციალურად ლენინური
კომპიუტერის XXIX ყრილობას!

3

1972

სსსრ

177

გამოცემის მეთექვსმეტე წელი

3

მ ა რ ზ ი

1972

თბილისი

საბ. კა. ცკ-ის გამომცემლობა

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

საბჭოთა კლასიკური მემკვიდრეობისა და მწერალთა ძეგლის შესახებ

ბიბლია

გაგაფხულის სიმღერები

3. ეთარ სამხარაჲ-ჯღამაჲ. ნადეჲჲ კურჩინკო. ლექსი
4. იზა ორჯონიკიჲ. ლექსები
6. ლია არჩაჲ. ლექსები
7. მირი ბარნაბიშვილი. ლექსები
8. იზა გოცაჲ. ლექსები
9. ნუნუ კარაილიჲ. ობოზანი. ლექსი
10. რუსუდან მკარვალუშვილი. მამის საფლავთან. ლექსი
11. ნილი ნეკრეშვილი. ლექსები
12. ბელა შალვაშვილი. ლექსები
13. მზია ჩხეტიანი. ლექსები
14. ნაზი ზედი. რა მცირე გზაა. ლექსი

პ რ ზ ა

15. ზაბუა ამირეჯიბი. ფათა თუთუშხია. რომანი. გაგრძელება
52. რეზა მირველაჲ. მოთხრობები

ახალი თარგმანები

72. ტრუფენ კაკოტი. ბალახის სიმღერა. დასასრული. ინგლისურიდან თარგმნა ვალენტინა ტატიშვილმა

თავისუფალ ერთად მალე კავშირი მშური

98. ფილიპე მახარაჲ. ადამიანები მიღიან ლენინთან

ფ ე რ ი ლ ე ბ ი

103. გიორგი მერაბილაჲ. ჭარბული საბჭოთა რომანის ჰუმანისტური კონცეფცია
109. რეზა ჩხარტიშვილი. კორტაბი არსენ მარაბ-ფელში
118. ღვთის კონიჲ — ზახუბი კორტაბიშვილის თარგმანები
127. ღვთის ჯანელიჲ. მონაწილეობაჲ თუ არა ჭარბულში ნადირ შაჲს მკვლელობაში
133. მამანი პაპოკი, პროკოფი რატიანი. ნიკო ნიკოლაძის უცნობი სტროფები

მ ო ნ ო გ რ ა ფ ი ა

138. რეზა მარაბა. ლეონა ბალატიონის ცხოვრებისა. გაგრძელება

ხ ე ლ ო ვ ე ბ ა

154. ჩვენი ინტერვიუ
159. ყოველი მხრიდან

მთავარი რედაქტორი
ჯანსუღ ჩაკვიანი

ხარედაქციო კოლეგია:

გურამ ასათიანი,
პაპი ბაჲრაჲ,
გივი გეგეჭკორი,
გურამ გვარდუნიანი,
მერაბ ელიოშვილი,
კარლო კალაჲ,
კონსტანტინე
ლორთქიფანიჲ,
ოტი პაპოკი,
(პასუხისმგებელი მდივანი),
ნუზარ ფოფხაჲ,
ნოდარ წულუკიანი,
ტარიელ ზანტური,
სერგი ზილანი,
თეზა ზილანი,
ლუა ჯანაშია.

ეთერ სამხარაძე-ჯღამაძე

ნადეჟდა კურჩინკოს

სად მიგაფრენდა მტერი ვერაგი,
სად მიგელოდა მზის სხივს ბნელეთი...
ვერ დასთმე მათა ლურჯი პერანგი
და საბჭოეთის ცა და ხმელეთი.
დაეცი მკაცრი ქარიშხლის ფრთებზე
ფერმიხდილი და ღონემიხდილი,
იქ, ჯოჯოხეთის ცისქვეშ სიკვდილს
არჩიე ნათელ მზის ქვეშ სიკვდილი.
შენ ახლა ლამაზ პალმის ქვეშ გძინავს,
სადაც მთებს ადგას შუქი მარადი,
სოხუმში დაგრჩა პაწია ბინა
და შორეული სატრფოს ბარათი...
ოქროსფერ თმაში ყვავილჩაწნული
დღეს მილიონთა გულებში ცხოვრობ.
ასე ზღაპარში ჩნდება ქალწული,
ასე ზღაპარში კვდებიან მხოლოდ.
ვერვინ აღუდგეს წინ ხალხის სურვილს.
მიგაცილებენ ქებით და ტაშით,
რომ შენი მხნე და გმირული სული
ლეგენდარულად ფრინავდეს ცაში.

გოგონა იოს დაფუძნულ წიგნზე მინაწერი

აქ ცხოვრობს,
იო,
შენი წიქარა,
დიდიხანია
დათმო გომური...
თვალეში უდგას
კამკამა ზეცა, —
შემოდგომური...
შიგ ილანდება
ის წმინდა ცრემლი,
უხილავ სივრცეს
რომ ერთვის წყნარი...

მწუხრის სალამურს
მოჰყვება შენსკენ,
ბავშვობის ქარი...
ამ დროს
ქართლის ზვრებს,
თაფლივით მჭვირვალს,
უკანასკნელი პეპლები რთავენ,
და როცა სტირი,
წიქარას ფერდზე,
თბილ ფერდზე გიდევს
მტკივანი თავი...

ამ სამუდამოდ

აქ სამუდამოდ
დამტოვეს მარტო.
მე შემხვდა სწორედ
კენჭი ამ მხარის,
სადაც თავმდაბალ
ხელმწიფეს — სევდას,
დააქვს ნიადაგ
ჩემთვის სამხარი

და გატეხილი ღამის ამქარი, —
შავი ნახშირი, —
შავი ფანქარი,
ხანდისხან
მაღალ სიმღერას ბედავს
მადლობა ყველას,
ვინც გამიმეტა!

ვ ა რ ა მ ი

ტოტზე ქანაობს
კასრის სალტე,
მხუთავი რკალი...
ვზივარ ჭიშკართან
და ბავშვივით
ქვიშას ხელს ვურევ...
როგორ უყვარდათ
ვაშლის ბაღი
ამ სახლის მდგმურებს!
მიყუჩებულა ღობემძვრალა,
ლელეჩი ბინდი...
ზედ დაჰკედლომა

მოწყურებულ მიწას
ნაყოფი.
ასწრაფებული,
უპატრონო,
ჭიანი ხილი...
მშვიდად მუშაკობს
გულისგულში
თამამი მღილი,
რა სიწყნარეა!
დრო დამდგარა
და აღარ მიდის...

მოდგა ზამთარი,
მშვენიერი,
გულგრილი ქმარი
და გულმოდგინედ
აშიფიცრა მაღალი მინა...
არავინ იცის,
რად სჭირდება
ყინულის ფარი,
ერთგულებისთვის
საპყრობილე
არ იყო წინათ...
სასაცილოა
უგუნური
განზრახვა მისი,
ის კი არ იცის,
მარტოობის უფლებით
ნეტარს,

რომ უყვარს ფიქრი
აკრძალული,
უსაზღვრო ღვთისით
და ნება-ნება
გაუღოსოზელ ყინულის კენჭა...
ასე მისდევნ
გზას თოვლიანს
დღეები სრული...
და ერთხელ,
როცა შეწითლდება
ზეცის ნაფლეთი,
ასცდება სარკმელს
ამოგმანულს
მსუბუქი სული
და გაფრინდება,
გაფრინდება აღმოსავლეთით...

ყვითელი აკვარელი

„იყო დილა — ღამეც მოვა“
ი. ტშვიმი

იყო,
დილა იყო.
სალამო უკვე.
მონაშუქი მწუხრის
წყნარად ანთებს კედელს.
გული, —
შავი გრდემლი
მჭედელს უმტრობს ერთხელ.
წყნარად მტკივა მკლავი...
შორი საუბარი
რა მკაფიოდ ისმის...
ვკლესიის თბილ გუმბათზე
შემოდგომა ჰყვავის.

ჩემს სიახლოვეს ვიღაცა დადის,
ვიღაცა ძალზე ნაცნობი ჩემთვის
და ღრუბელივით ლამაზი დარდი
ძველ მოგონებებს ლანდით ერთვის.
ნელა ღამდება და ხეებს იქით
მუდარით სავსე ხმები რიალებს
და სასთუმალთან დამფრთხალი ძილი
კვლავ ჩემს ოცნებებს მიაფრიალებს.

როცა მგონია — გათავდა უკვე,
რალაცა წამით ამცდა მიზანი,
შენ მასხენდები და როგორც წინათ
მე რომ ვნატრობდი, იმ ფიქრს მიგზავნი.
ურომლისოდაც დღის გათენება
ვეღარ მომცემდა სიხარულს იმდენს..
გაცივდებოდა ეს თბილი ცრემლიც,
ამდენი წელი ჩუმად რომ ვზიდე.

ფიქრები ზვილზე

ნეტავ ვის შორის მოუხდება ცხოვრება ამას,
 ის სხვას რას მოსთხოვს, ანდა სხვანი მას რას მოსთხოვენ,
 დაემსგავსება დედას თუ მამას,
 ვის რას შეასმევს — შხამსა თუ წამალს,
 რა გზას აირჩევს, მართალს და თამანს,
 სხვა წაიყვანს თუ წაყვება სხვა მას,
 სულის საუანედ სად და რას ჰპოვებს,
 დაემსგავსება დედას თუ მამას,
 ნეტავ ვის შორის მოუხდება ცხოვრება ამას.

ეს მხოლოდ ზვილის მერე მოხდება

ეს მხოლოდ ზვილის მერე მოხდება,
 ქვეყანას დედად მოეკიდები,
 სხვა ვერაფერი ვეღარ მოგწვდება,
 სხვას ვეღარაფერს მოეჭიდები.
 შენგან არავინ აღარ დარჩება,
 დედა განდევნის ქალსა და სატრფოს,
 ვერ შეძლებ რამის სხვაგვარ გარჩევას,
 დედა იქნები ამქვეყნად მარტო.

მე რომ არ ვიყო

მე რომ არ ვიყო, მოაკლდება ამ ქუჩებს რამე,
 თუ არაფერი არ მოხდება, მე რომ არ ვიყო?
 ეზოებს ისევ მოედება ხასხასა მწვანე?
 ალვის ხეებთან კიდევ მოვა ლამაზი ღამე?
 არ შეეცდობა ურემობა ამქვეყნად რამეს?
 და არაფერი არ მოხდება, მე რომ არ ვიყო?

მე იმ ქალწულის მოლოდინით მინდა აღვივოს,
 მე რომ ვიყავი ხუთი წლის წინათ,
 იმ მშვენიერმა მოლოდინმა სად მიიძინა,
 იმ ოცნებებმა, იმ სინაზემ სად მიიძინა,
 რაღაც დაჩლუნგდა, უსაშველოდ დაჩლუნგდა ჩემში.
 რაღაც უზომოს და მშვენიერს ვერ მივეც ბინა,
 და იმ ქალწულის მოლოდინით ვით აღვივებდი,
 მე რომ ვიყავი ხუთი წლის წინათ.

დგას ცისფერ ქოხთან თეთრი ჩვენება,
მთვარის ბილიკი მიიჩქარის შეხვედრად
მისკენ...

უცნაურია,
ჩემს თვალეში შენი მშვენება,
როგორ იზრდება და ინთება
სიკეთელ მზისებრ.

დავდივარ უკვე
ფოთოლცვენის სიზმრით დამთვრალი,
გულს დაეტყობა უშენობა
ალბათ ძალიან...
საოცარია,
მოგვდგომია უცებ ზამთარი,
ძვირფასო, მართლა საოცარია!

შენ რა, ბუერავ, გამინაწყენდი,
შენი ფოთოლი თავს რომ მებურა?
ზედ არ მიყურებ,
მხრები აწურე,
გარინდებულხარ რაღაც მეფურად.
როგორ გაავდრდა...
მთლად გავილუმპე...
ბებერი ცაცხვი თრად გაიყო...
ფოთოლს მისტირი, მე რომ წავიდე?
თუ გაგაჯავრა ვინმემ, რა იყო?!

რომ შემხვედროდი...

რომ შემხვედროდი დიდი ხნის წინათ,
მე გაჩუქებული აპრილების გარდუვალობას,
დაგადგამდი კისფერ გვირგვინს,
ჩემ სულის წილად,
და გული ჩემი —
გულსა შენსა დაივანებდა.
რომ შემხვედროდი დიდი ხნის წინათ,
მე გაგიყოფდი პურსა და ღვინოს,
დავიმძიმებდი ჩემს სხეულს შენით,
არ შევამღვრევდი უწმინდეს მირონს.
ო, რა ერთგული ვიქნებოდი
მაგ ჭკვიან თვალთა —
არავინ უწყის...
რა იქნებოდა,
შემხვედროდი დიდი ხნის წინათ
ყველაზე უწინ...

ო ტ ო ბ ა ი ა *

ოქროს მატყლიან ფარას მწყემსავს ოტობაია
და თითქოს ველზე
უხილავი ფერი ფერს ეძებს,
ჩანგის ხმა ისმის.
თითს არ ჩამოჰკრავს სიმებს ჭაბუკი,
ჩანგს მხოლოდ სუნთქვა
შეარხვეს მისი.
და სუნთქვას ძალუძს
ფრთა შეასხას კლდეს და მდინარეს,
ჩანგად აქციოს ფიქრი და აზრი.
მზის სახსოვარი სიმებიცა გაბმული ჩანგზე.
— ჰე, ვინ ხარ, რა ხარ.
მე ვარ სიკვდილის მბრძანებელი,
ღმერთი ანთარი!
— მე კი მეჩანგე, ძე, ხორციელი,
შენს უაღრესი, შენზე ძლიერი.
(და აჰყვენენ მთები ანთარის ხარხარს)
— მე ქვებად ვაქცევ ენგურის ტალღებს
— მე კი სიმღერად...
— მზეს ვაქცევ ნაცრად,
ყინულად კაცთა!
— მე კი სიმღერად! მე კი სიმღერად!
გაეკრა ელვად ენგურს ანთარი
და წამოვიდა ქვების ქაოსი,
ჩანგმა აკრიფა ქვები სიმღერად,
ენგურს ჩააცვა სიაც-სამოსი.
მზეს შავი ფრთები გაჰკრა ანთარმა
და დაბლა კენესა აღმოხდა მიწას.
აქედრდა ჩანგი
და შავი ფრთები სიმღერად იქცა.
გაწყრა ანთარი
და დააწყდა უმალ სიმები
ჩანგს მზის ალავე
ისევ გაება სიმები სხივთა,
იქცა სიმღერად ცის სივალალე.
და განიბანა სიმღერაში ქვა და ღრუბელი.
ზეცა, მზის ველი,
მაგრამ ცხერის ფარა არსაით ჩანდა!
...გულს დარჩა კენესა,
სულს — სიმარტოვე,

და თვალს — სისველე.
...და მარტოობამ იტვირთა ღამე,
რომელიც მწყემსმა შეიცნო ახლა:
ენგურს შეეძლო ძალისხმევით დინება აღმა.

დაეძებს ფარას ოტობაია,
ზეცას და მიწას შეეკვნესება,
დაეძებს ფარას ოტობაია,
ყვავილში,
მზეში,
და ხის ფესვებში.
და ღღერა სიმთა სულ არა ჰგავს სევდას
ფარაზე

ეს არის მხოლოდ სიმღერა მისთვის,
დიდი, ღამაზი.
...იზრდება ჰანგი
და იცრცება ღამე სულბნელი.
უფრო მძაფრია აყვავებულ ცაცხვების სუნი,
უფრო მსუბუქი — შავი ღრუბელი,
იზრდება ჰანგი და იბურდება ბურ-ნისლი
ქარით,

რომ წყარო წყაროს ხედავდეს უკეთ.
იყოს ღამაზი სიზმრები მიწდვრის,
გადაფერილი მნათობთა შუქით,

იზრდება ჰანგი.
დაეძებს ტკივილს
და მის ხმაშია ქვების კივილი,
თუ განკურნება მისი არ ძალუძს
ის თითქოს ეძებს მუხის ნაკვერცხლებს,
რომ მოაცილოს ნავლი, ნაცარი.
...შეუღებს კარებს. მარტოეულს, შეეხიზნება
და ებრძვის აჩრდილს
მთელ ქვეყანას რომ ესიზმრება,
იზრდება ჰანგი,
რომ გვაჩვენოს სიდიდე ქვეყნის,
უბოლოობა და სიმოკლე ყოველი წამის,
ნიადაგობა დღისა და ღამის
და სიმჭვირვალე წყაროს სათავის.
იზრდება ჰანგი
და ღრო ძლეული არის ანთარი.

* მითითური მეჩანგე, მგოსანი, სიკვდილის მბრძანებელს შეებრძოლა.

მამის საფლავთან

მე არ ვხარშავდი არასოდეს
კორკოტს და წანდილს,
და არასოდეს არავის სულს
ვისსენიებდი.

ტყე-ტყე, მინდორში დაედოდი
ფიწლით და წალდით
და მხოლოდ შენთვის დაკრეფილი
მქონდა იები.

შენ ბროლის ჭიქა გაგივარდა
თითქოს ხელიდან
და დაიხედე... ნამსხვრევები
ბრწყინავდა ბროლის...

შენ მარტო იყავ, ველარავინ
ვერ გიშველიდა,
თვალს მიეფარე დაქანცული,
მოღლილი ბრძოლით.

მე არ ვხარშავდი არასოდეს
კორკოტს და წანდილს
და არასოდეს არავის სულს
ვისსენიებდი...

ტყე-ტყე, — მინდვრებში კვლავ დავდივარ
ფიწლით და წალდით
და მხოლოდ შენთვის დაკრეფილი
მომაქვს იები.

მზეო, თვალეში ჩამესვენე,
რომ დამწვას შენმა სიკეთის სხივმა.
მზეო, სინათლედ ჩამიდექ სულში,
მომეცი ძალა შეცნობისა, ჩუმი თმენისა.
მზეო, მაჩუქე სინედლე ტოტის,
მაქციე სავსე საწყაოდ და ჩამომარიგე.

ქ ი ე ბ ა

აი, ყიჟინით მევსება სული
და როგვას ვიწყებ მზის გარშემო,
მუხის გარშემო.
ტაშა ვცემ ყოველ განთიადზე
და ხოხობს ვიჭერ დედალს და მამალს,
და ვუშვებ მზისკენ ზვარაკად მზისა.
ისევ მევსება წითელი სისხლით წითელი ტანი
და როცა მაძლარს ჩამთვლენს წამით,
მომეჩვენება, რომ ხელთ მიპყრია სიკეთე ცისა,
ხელებს მწვავს მისი ცხოველი ტანი.
გამოვიღვიძებ და ბალღივით დავიწყებ ტირილს,
დავტირი ჩემს შინს დაუოკებელს და
უძლურებას,
ისევ მევსება წითელი სისხლით წითელი ტანი.
ისევ თაყვანს ვცემ და ვუგზავნი ნაპატივარ
დედალს და მამალს,
ისევ ვინთები და ისევ ვქრები.

შემოდგომის სურათი

მაძლარი ძროხა სავსე ცურით და ზანტი ცოხნით
მოპყვება შარას და გზაზე მხედება,
როგორც სული ამ შემოდგომის,
ფერდებახილი და ზაფხულის თაქარა
მზისგან ბალანდამწვარი.
დასრულებიან ტანი ატმებსაც
და ქარვინფერი გულაბი მსხალი
ჩამოღვენილა, როგორც წვეთი
თაფლის სანთლისა.
ბუტბუტებს ქვევრი და სიცოცხლის
სიმღერას მღერის
ქედკურთხეული დედანიწა.

ა ღ ზ ე ვ ე ბ ა

გადამავიწყდა ზამთრის სიკვლე
და ქვეყნად ყველა წყენას ვივიწყებ,
მოდის აპრილი და დამიამებს
ან გამიახლებს წარსულ ტკივილებს.
შემომანათეს ფურისულებმა,
ნუშის და ტყემლის თეთრმა ფთილებმა...
გავიჭრები და ვივლი ველებზე
რა ვუყოთ, თუკი მებაპრილება!

ავალ იმ მთაზეც, ცას რომ ესლება,
ავალ და ზეცას ხელით შევწვდები...
ძლიერ მწადია ეს ამაღლება —
სხვა ამბავია, თუ ვერ შევძელი.
შემომანათეს ფურისულებმა,
ნუშის და ტყემლის თეთრმა ფთილებმა...
გავიჭრები და ვივლი ველებზე,
რა ვუყოთ, თუკი მებაპრილება!

ახლა მოვიდეს!

სულ ერთი არის,
ვინც უნდა იყოს,
ოღონდ მოვიდეს
ვიღაცა ახლა...
ახლა მეწვიოს
მოკეთე ჩემი,
როდესაც მძიმე
ფიქრები მახლავს!
მოვიდეს ვინმე,

აახმაუროს
დუმილი,
გარს რომ მარტყია
გუნდად...
ვინც უნდა იყოს,
მოვიდეს ოღონდ
და იმავ წუთში
დამტოვოს თუნდა!

ბიბინებს მინდორი...
მინდორი მწვანია...
ბიჭი ცხვარს მიერეკება...
ახლა სიკვდილზე
ფიქრი მწარეა —
ელერსება დედას ბეგება.

იმ თეთრ ღამეში

სულ ყველაფერი იყო ზღაპრული
და ყველაფერი იყო ზღაპარი...
იმ თეთრ ღამეში იასამნისფრად
ჩანდა ისაკის დიდი ტაძარი.

ის თეთრი ღამე ენთო, ვით ზეცის
ჩაუჭრობელი, დიდი ლამპარი...
სულ ყველაფერი იყო ზღაპრული
და არაფერი იყო ზღაპარი.

დ ა ლ ი

ცეცხლმოდებული შინდის გიზგიზი
და კიბორჩხეში კუნელის ალი,
ცრემლი, ზღაპრები, ჭრელი სიზმრები —
ჩვენი ბავშვობა, ხომ გახსოვს, დალი!
ო, ის დღეები მწვანედ ფოფინა
და ცისარტყელა — იმედის პწკალი, —
გახსოვს? —
ცხოვრება სულ სხვა ყოფილა,
ძნელი ყოფილა ცხოვრება, დალი!
მუდამ თუ არა,
ზოგჯერ ხომ ხდებოდა —
ერთგვარად ფასობს სისხლი და წყალი!

მჭვიც ყოფილა, შურიც ყოფილა,
ძნელი ყოფილა ცხოვრება, დალი!

სითბო და შუქი როდი ყოფილა
მხოლოდ და მხოლოდ
გული და თვალი! —
ეჰ, ის დღეები მზეზე ფოფინა
და ცისარტყელა —
იმედის პწკალი...
ხედავ? —
ცხოვრება სულ სხვა ყოფილა,
ვიდრე მე და შენ გვეგონა, დალი!

ს ვ ა ნ ე თ ი

კლდეზე ქანაობს დალის დაღალი —
ვერცხლის ზარივით წკრიალა მაჩხაფ¹,
ღვას კლდე —
სამრეკლო ცამდე მაღალი,
სცემს თეთრ გუმბათზე მუქმწვანე ფარჩა.
მზის ფორებით და ოქროს ნაყვებით —
დაბლა დაღადებს თეთრი ლაშხური,
ქარი დალის თმებს ეთამაშება
და მხრებზე ღმერთის ცრემლებს მასხურებს.
თავზე მადგანან მაღალი მთები —
ქორა-მახვები ბებერ მურყვამთა
და იმ ქარაფთა მადლით ვივსები,
ოქროსთმებიან დაღს რომ უყვარდა!

მაღალო მთებო,
მე მჯერა თქვენი
და ბობოქარი თქვენი ლაშხურის,
თქვენი უზადო სიმაღლე მშვენიის,
თქვენი უმწიკვლო ლეჩაქი მხურავს...
არა, არა ვარ მოკვდავი სულაც,
ლილეოსავით მივიწეე მზისკენ
და ღმერთქალივით ამაყს და გულადს
ბევრი ბეთქილის მხენ გული მისმენს.
ბევრი ბეთქილის თვალები მიმზერს
და მინდა მეტი მზე და მწვერვალი,
მე ფრთაგაშლილი ვდგავარ კლდის ქიმზე,
რომ ვერ მიმასწროს მზესთან ვერავინ!

¹ ჩანჩქერი (სვან.).

რა მცირე გზაა

დღემდის ჩვენ ფასი არ ვიცით რაა,
ამ ოქროს ხანის, თოვლის წლებამდე,
ისიც არ ვიცით, რა დიდი გზაა
დავიწყებიდან — მოგონებამდე.

და მე დღეს ვხვდები, რომ მართლაც სხვაა,
ეს დღევანდელი, მშვიდი კვირადღე,
პირველად ვიგრძენ, რა მცირე გზაა,
სიყვარულიდან — სიძულვილამდე!

ჭაბუკი ამიკაჯიბი

დათა თუთაფხია

რომანი

ნიკიფორა ზუაზაიშვილი

— ტერორისტულ აქტს ამზადებდა ვილაცაზე ჩვენი ხალხი, ფული იყო საჭირო. სადმე სამი ათასი მანეთი იშოვნეო, მიტხრეს. ფული ვიცოდი, სადაც იყო, მაგრამ სანდო კაცი მჭიროდა, ამფერ საქმეებში რომ გამოდგებოდა, ისეთი. ავედი სამურზაყანოში, დათა თუთაფხია ვიკითხე ერთ კაცთან. ახალი დაბრუნებული იყო დათა მაშინ. ის კაცი ჩვენი კაცი იყო იქ, სამურზაყანოში. და დათას ამბავიც იცოდა. ჭალებში არის ახლა თავშეფარებული მეჯოგეებთანო. ასე, შეიდი-რვა წლის გაფრთხილებული იყო მაშინ დათა თუთაფხია.

კაცი იმისთვის მჭიროდა, რომ ფოთში მევახშე იყო ერთი — კაჯა ბულაფა. მისგან უნდა მომეხდინა იმ სამი ათასი მანეთის ექსპროპრიაცია, მაგრამ, მარტო კაცი ჰამაშიაც ცოდვით, და, ესეც არ იყოს, მოხარშულს მიცნობდა მევახშე, თვითონ ვერ გვაჯე-

თებდი ამ საქმეს. პოლიტიკა ისეთი რამეა, უბრალოზე არ უნდა ჩაჯდე კაცი. შენ თუ ჩაჯექი და კატორღაში ბორკილი ათროკილე, იდეისთვის ობიექტელმა იბრძოლოს, თუ? დათას პოლიტიკა და პარტიები არ წამდა, არ ესმოდა, პოლიტიკურად უსწავლელი და ბნელი კაცი იყო, მაგრამ მეფეს და ჟანდარმებს რომ ყველაფერი ჯობდა, ეს იცოდა კარგად. მძაღნაფიცი იყო ჩემი დათა თუთაფხია და უარს არ მეტყოდა, დარწმუნებული ვიყავი.

მივაგენი, ჯოჯულებში ელარჯს ჰამდა, არაყს შეეჭეცეოდა და იყო ასე. მოვეუყევი, რისთვისაც მოვინახე. რამდენია საჭიროო, მკითხა. სამი ათასი-მეოთხი. ამდენი ფული სად უნდა ვიშოვნოთო, გაუკვირდა. მევახშის ამბავი ვუთხარი. მაგას ის ჯობია, ფოსტას დავეცეთო. ფოსტასთან და მის კაზაკებთან საქმის დაჭერა რაში მჭირდებოდა, მევახშე ავერ არ იყო?! დაიფინა, ფოსტის გაძარცვა აჯობებსო. დიდი აგიტაცია

მომიხდა, სანამ კარგად გვაგებინე მე-
ვახშის ამბავი, — წურბელა, ობობა,
მასრჩობელა გველი და ყველაფერი
ერთად რომ არის. გავებით — გაიგო,
მაგრამ მაინც ფოსტაო! სხვა გზა არ
იყო, ძმობა დავაფიცე, მჭირდები და
ზურგი არ მიჩვენო-მეთქი, ნამუსზე
შევაგდე.

ჩაიქნია ხელი, კაიო. ეგებ მე არ
მესმის და მართლა რამე ეშველოს ამ
გაჭირვებულ და დაბეჩავებულ ხალხ-
სო, მითხრა. წამოვიდა.

ბუნავი კაჯა ბულავას ფოთის განა-
პირა უბანში ქონდა. ბუნავი იყო, აბა
რა?! ნალია შელესა შიგნიდან და გა-
რედან, შუაში ჭინჭი ჩამოვიდა. ჭინჭის
იქით ექვსი შვილი და ცოლი ყავდა,
ჭინჭის აქეთ — თვითონ და მისი ფუ-
ლები. ფული შინ რომ ქონდა, ამას არ
უნდოდა ლაპარაკი. ისეთმა კაცმა მო-
ცვა ის საქმე, — ტყუილი არ იქნებოდა
არაფრის დიდებით, მაგრამ სად და რო-
მელ კუთხეში იყო დამალული, ამის
გამოცნობა ეშმაკს გაუჭირდებოდა. შე-
შინება იყო საჭირო. შეშინდებოდა და
იტყოდა, აბა რა!

იმდენი ძუნწი იყო მევახშე, ძალდიკ
არ ყავდა. გადავედით ღობეზე. მთვა-
რე ანათებდა. მსხლის ძირში ღორი
ება და ღრუტუნებდა თავისთვის. ამო-
ვიღეთ მაუზრები, მივეპარეთ კაჯაია
ბულავას ნალიას. ერთადერთი სარკმე-
ლი ქონდა, ღია იყო და იქიდან ისეთი
სიმყრალე გამოდიოდა, კინაღამ წაგვაქ-
ცია ორივე. მივაყურეთ. ბავშვები ჭინ-
ჭის იქით სხვადასხვანაირი ხმაზე ფშვი-
ნავდნენ. თვითონ კაჯა ჭინჭის გადმოლ-
მა იყო, ჭრაქს მიჩერებოდა, ნეკი თითი
ცხვარში ქონდა და ფიქრობდა. რაზე
იფიქრებდა, წუბაკი მამაძალი — სეს-
ხზე სამჯერ უძვირესი ნივთი, ალბათ,
გირაოდ წაართვა ვინმეს და იმას თუ
ნატრობდა, ერთ დღეს მაინც გადააცი-
ლებდეს მევალე სარგებლის მოტანა-
სო.

წავიხვიე პირზე ყაბალახი, გადავყა-
ვი სარკმელში მაუზერი. ადექი, კარი
გაიღე-მეთქი. კაი სანახავი იყო. მარ-

თალი უნდა თქვას კაცმა: ასე განაბული
მწყერზე წამდგარი ძალდიკ არ მიგვიჩვენებდა
თითი ისევ ნესტოში ქონდა შეკვეთე-
ბული და იყურებოდა ლულაში. გავა-
ჩხაკუნე იარაღი. იცოცხლე, იმან წამო-
ხტომა და კარის გაღება იკადრა. შევი-
და დათა, ისევ ჯორჯოზე დასვა კაჯაია
ბულავა. მოიხადა ნაბადი, მიაყუდა
კუთხეში, ამოიღო მეორე მაუზერი,
ორივე წინ დაიღო მაგიდაზე და მიაჩე-
რდა მევახშეს. სანამდე ასე ღომის კა-
კალივით დაბნეული და გამოსტერე-
ბული იყო კაჯაია ბულავა, მანამდე
უნდოდა დაჭირება, თორემ გონს რომ
მოვიდოდა, მერმე ვის რას მიცემდა!
არ დაადგა საშველი დათას, არ ამოი-
ღო ხმა; დაიწყო კედლების თვალიერე-
ბა, ჭერის თვალიერება და, რა ვიცი მე...
მივაშვირე მევახშეს მაუზერი და,
ამოალაგე ფულები-მეთქი, დავუსისი-
ნე! მოიხედა კაჯა ბულავამ, გაიციანა,
სად მაქვს, მე უბედულს, ფულგებო.
ფულგები მქონდეს, ნალიაში რა მინდაო
და სხვა მისთანები. მივხვდი, გონს მო-
ვიდა მევახშე და აწი უარესად უნდა
მივწოლოდი. ამოალაგე ფულები, თვა-
რა, გავისტუმრებ საიჭიოს, შე წურ-
ბელა-მეთქი, მივაყვირე, სასროლი და-
ვუმიხნე და ფეხს დავაწექი. არ მომკ-
ლაო, დაიჩურჩულა, დიდი ზანდუკი
იღვა, ახადა თავი იმას. დაიწყო უნაგი-
რების, ჩოხების, ჩაქურების, ხმლების,
ქალამნების, ხანჭლების ამოლაგება —
მთა დააყენა! ჩამოჯდა ჯორჯოზე, ეს
არის ჩემი ქონებაო, თქვა და გაინაბა.
ადექი, ზანდუკში ჩაიხედე-მეთქი, ვა-
ნიშნე დათას. ადგა დათა, ჩაიხედა ზან-
დუკში, დიდი დავთარი ამოიღო იქი-
დან, ისევ მაგიდას მიუჯდა და გადაშა-
ლა. ქვეყნის თამასუქებით და საბუ-
თებით იყო დავთარი საესე. ავერ მო-
მეცი-მეთქი. დახურა დათამ დავთარი
და გამომიწოდა.

იყვირა მევახშემ:

— გოჯაბა, ცაბუ, ბიკი, კიკუ, ცუცუ,
დომენტი!.. წაიღეს ჩვენი თამასუქები
ყაჩაღებმა, ვააა-ვა, შვილებო! ვააა-ვა!
გამოწოდებული ხელი ჰაერში გაუ-

მეშდა დათას. მართალი თქვას კაცმა, მეც არ მოველოდი იმხელა ყვირილს. დავიბენი, პაწა. გადაიწია ჰინჭი, გამო-სდნენ ბავშვები შაშვის ბარტყებით, აკივლდნენ—გაძლვატყავებულები, ყვი-თლები. იქ ამბავი დატრიალდა — გატრეტილი მთვრალი სურებლები რომ ხასანბეგურას იტყვიან — ისეთი! დაინახა კაჯა ბულავამ, გავფუჭდით კა-ძახები. დაწვა იატაკზე, დაიწყო ფეხე-ბის ღრიგინი და „ვააა-ვას“ ყვირილი უარესად, ეშმაკის ფეხმა. ამასობაში, პატარა ჭიშკარი ქონდა ეზოს, იმის ჭრიალი გავიგონე. მივხვდი, კაჯაიას ყვავეა ბრუნდებოდა პორტიდან. იმ-ხელა ფულის პატრონი, ცოლს, ექვსი შვილის დედას, სადღაც, კანტორაში ია-ტაკებს ახეხიებდა კიდეც. ქალთან, ექს-პროპრიაციისას, მტერმა და ოხერმა დაიჭირა საქმე. მისი კვილი და გაწევ-გამოწევა აკლდა იქაურობას?! გავიქე-ცი ჭიშკრისკენ, ღორი რომ იყო დაბმუ-ლი, იმ მსხლის ძირში შევეყარე ქალს. მივაშვირე მაუხერი. ჩაუვარდა დედა-კაცს ენა. ნაღიაშიც მიჩუმდა ყველა-ფერი. გამიკვირდა ძალიან — რა ქნა და რა უთხრა დათამ იმისთანა იმ აწ-რიალებულ ხალხს, აქამდე არ ვიცი! რა მექნა აწი ამ აშარი დედაკაცისთვის? საქნელი დროზე უნდა მექნა, თვარა, გონს მოვიდოდა და ისეთ ღღეს დაა-წევდა, გასაქცევად შეგვექნებოდა საქ-მე. ხილბანდებით ქონდა თავი წაქრუ-ლი, მოვხადე. ერთი დავკუპე და პირ-ში ჩავტენე. მეორეთი ტუჩები წავუ-კარი. ახლა? შემოვიხსენი ქამარი, ხე-ლები ზურგზე გავუკოჭე და მსხლის ძირში მივაგდე. ღორი რომ იყო დაბ-მული, ავუშვი ის ღორი, — გამხდარი, ძვალი და ტყავი ღორი იყო, — ის ჯა-ჭვი ხელებზე დავადე ქალს. დაწეკი-მე-თქი! დაწვა. ღრუტუნი, არ გავიგონო, თვარა, მაგ ღორის ნეხვზე დაგაკლავ-მე-თქი, ვუთხარი და წამოვედი ჩემი სარ-კმლისკენ. ჩუმად მივეპარე სარკმელს, ბნელში გავჩერდი, ვიფიქრე, ბავშვებ-მა არ დამინახონ, თვარა, ისევ კრიმან-ტულს დაცხებენ-მეთქი. მივაყურე. კა-

ჯია ბულავა და ღათა თუთაშხია, წიორ-
ვის მერმე ქალეზი ორღოზეს რუმე-
მოუყვებთან და ჭორაობენ, ისე მუსა-
ფობენ, სწორედ:

— აგერ, მარტო ამ თამასუქებში ასი ათასი დავითვალე უკვე. დამპალ ნალი- აში რომ გიზის ეს შენი სისხლი. და ხორცი...

— დათა-ბატონო, მეც აგერ არ ვარ, ამ ნალიაში? — მოუჭრა მევახშემ.

— მაგას ვამბობ სწორედ. ფული რად გინდა, აბა!.. წამოდექი, ახლა, დაჯექი აგერ და ნუ იყვირებ ტყუილად, შენი ყვირილის კაცს არ ეშინია!

იკოლა მევახშემ, არკაცს რომ არ
ეწინოდა, მაგრამ დათა ვერ მიხვდა:
თავის შესაცოდებლად იყო, რომ ყვი-
როდა.

ადგა მევახშე, მიუჭდა მაგიდას.

დათამ ხანდისხან ისეთი ლაპარაკი
იკოლა, 'რაშიც გინდა იმაში დაჯარ-
წმუნებდა. ელაპარაკოს, ვიფიქრე, პა-
ტარა ხანს, ეგებ გახდეს რამეს და უდა-
ვიდარაბოდ მოგვცეს ფული მევახშემ

— აუხირდა დათა. — ამ სოროში თუ გამაახრჩობ შვილებს, ფული რაღად გინდა მაშინ?

მოაწვა ნალიას, მე რომ მსხლიდან
ლორი ავუშვი, ის ლორი, შემოაღო კა-
რი და უღლიანად შემოვიდა შიგ. კაცს
ხმა არ დაუძრავს მისთვის. დატრიალდა
ღრუტუნ-ღრუტუნით, რაღაცის თლაფ-
ვა დაიწყო ძირიდან.

— ასი ათასი რა ფულია, დათა-ბატონო!.. აგერ, პორტში რომ სიდოროპულო-ბერძენია, გეცოდინებათ, ალბათ... — კაჯიას უფროსი გოგო ღორს გაუჯავრდა. მიუბრუნდა გოგოს მამამისი: — იყოს აქ. ნახავს რამეს, ნამცეცი იქნება, შეჭამს... დათა-ბატონო, სიდოროპულო-ბერძენი გეცოდინებათ, ალბათ. იმ ბერძენს ერთი მილიონი ასრულებული აქვს უკვე და მეორე

მეგობრებო, ადგილობრივი
დასახლებების მცხოვრებნი

დაიწყო კაი ხანია. ფულმა ფული უნდა მოიგოს.

კაჯაია ბულავა კიდევ რაღაცას ლაპარაკობდა, მაგრამ დათას მისთვის ყური აღარ დაუვლია, ფიქრობდა. მერმე, როცა მევახშე გაჩუმდა, მიაშტერდა თვალებში და ჩაილაპარაკა:

— დაუღუპიხარ ფულს, კაჯაია-უბედურო! — კიდევ ჩუმად იყო დათა, პატარა ხანს, და დაუმატა: — ნავთი თუ გაქვს?

— ნავთი? ნავთი სად გაქვს, დათა-ბატონო, ნავთი მდიდარი კაცის საქმეა...

— კაი. მითხარი, აბა: რომ გაჩნდეს ცეცხლი შენს ნალიაში და რომ დაიწვას ყველაფერი — ეს უნავიერები და ჩოხა-ჩაქურები, ეს ქამარ-ხანჯლები, ეს თამასუქების დავთარი და ის ფულებიც რომ დაიწვას, სადღაც აქ შენახული უეშველად რომ გაქვს, მითხარი, თუ კაცი ხარ, რას იზამ მერე?

კაჯა-მამაძალს ფერი წაუვიდა, დედას ვფიცავარ, სიმინდის ნაჭურივით გათეთრდა და კინაღამ გადაიარა ჯორკოდან.

— ფუ ეშმაკს! — თქვა და კაი წმიდანით პირჯვარი გადაიწერა. — სადღაა ჯანი, დათა-ბატონო, რაც მე ამ ფულისთვის გავიტანჯე, მეორედ ვეღარ ავიტან იმდენს!..

— თავიდან დაიწყებ ფულის გროვებას? — გაუკვირდა დათას.

— ნავთი რომ მკითხე... ბოროტს ნუ ჩადებ ფულში, დათა-ბატონო, შეილებს ნუ დამიმშვე!

იმ ბავშვებს თუ შიმშილი აკლდა და, რა ვიცი მე.

— არ ყოფილა შენი საშველი, საწვავლებლად მოსულხარ ამ ქვეყანას. კაი, ახლა, კაჯაია-უბედურო, ფული გვპირია. რომ წაგართვა, მოკვდები და კაცის ცოდვა არ მინდა დავიდო. მასესხე სამი ათასი. დაგიბრუნებ, თუ კაცი ვარ.

მევახშემ, მასესხეო, რომ გაიგონა, ისე გაუხარდა, ვითომ იქით ჩუქნიდა ფულს დათა თუთაშხია.

— მქონდეს, დათა-ბატონო, სესხება

რა საკადრისია, ისე მოგართმევით. თქვენისთანა ადამიანის სივერავედამე-კარგებოდა, თუ?!

— დათა თუთაშხია, — გადაველაპარაკე სარკმლიდან, — გირაო დაუტოვე, გირაო და თამასუქის მიცემა არ დაგავიწყდეს, თუ კაცი ხარ!

ვერ მიხვდა დათა ჩემს ნათქვამს, გაუკვირდა, დაეცლია თვალები, შემოაშტერდა სარკმელს.

— შე გლაზაკო, — მაგის ფასის გირაო მქონოდა, თავს ამ სოროში გამოვახრჩობინებდი, სწორედ! — მითხრა დათამ და კაჯაიას მიუბრუნდა ისევ.

მომბეზრდა ეს გაუთავებელი მუსაიფი და არც დათა ჩანდა იქიდან ფულის გამომტანი. შემოვუარე ნალიას, შევევარდი შიგ და დავაყარე კაჯაია-მევახშეს ფეხებში ტყვი:

— ამოიღე ფულები, თორემ დავაცივებ მიწაზე, შე წუპაკო მამაძალო, შენ!

ბავშვები მამამისის ტახტზე რწყილებივით შეხტნენ და მორთეს კივილი. ღორი კარს ეტაკა, გაარღვია, მაგრამ უღლიანად ვერ გაეტია ნარღვევში, გაეკეტა. ჰერში ქათმები აკაკანდნენ. დაიწყო ნალიამ ზანზარი და ქანაობა. ერთი გაფიქრება გავფიქრე, ახლა დამემხოება თავზე და დამიტანს-მეთქი, მაგრამ სად იყო ფიქრის დრო... ეწყვიტე და ეწყვიტე მევახშეს მაუხერის ტარი ფერდებში და ღრანქებში. იკადრა ადგილიდან დაძვრა, გადმოწია ცარიელი ზანდუკი, რაღაც ახალა იატაკს და ჭურის სარეცხავად გადაყუდებული კაცი რომ მინახავს, ისე დაიკარგა წელს ზევით.

— ჩქარა, ჩქარა, კაჯაია-მევახშე! — მივაყვირე და სახალისოდ წიხლიც დავაყოლე ერთი-ორი.

შევხედე დათას, — კაჯაიას მკივან ბავშვებს მოშტერებოდა აბდალივით, კაცის ფერი აღარ ქონდა. ბავშვები მგლის ლეკვებივით წამომსხდარიყვნენ ტახტზე და კაი რომ ჩენი იარაღი აკავენდათ, თვარა ნაჰერ-ნაჰერ შეგვჭამდნენ ორივეს.

წავალე წვივში ხელი მევახშეს:

— აეთრიე, ამოიღე, ახლა, თორემ გაგხვდ მოხარშული ქათამივით!

ადგა. არც მეკდარი იყო, არც ცოცხალი. კაი მოზრდილი ქისა ეკავა. წავგლიჯე ხელიდან.

— ჩემი ყვავუა ყოფილიყო აქ — რაღაცას წაიღებდით, დავინახავდი იმას! — ამოიოხრა მევახშემ.

— შენი ყვავუა მსხლის ძირში, აგერ, ამ ღორის მაგიერ მყავს დაბმული! — ეუთხარი მე.

— უჰ! — დაიძახა დათამ, ეს რომ გაიგონა. წამოხტა, დაავლო ხელი ნაბადს, ეცა კარს, მაგრამ ღორი რომ იყო გაჭედილი, ვერ გადაიარა კარი. აქეთ ეცა დათა, იქით ეცა — ღორს საშველი ვერ დააწია. მაშინ წაქრა კარს წიხლი, გაამტვრია, გავარდა ღორი და მიყვა დათა.

— რამდენია ამ ქისაში? — ვკითხე მევახშეს.

— ხუთასი თუმანი... თქვენ, სამასი არ თქვით?

გამეცინა.

ნუ გაიცინებ, თუ კაცი ხარ!..

გამოვკარი ქისა, ჩავიდე უბეში და ამ ღროს იკივლა მსხლის ძირში ჩემმა დაბმულმა კაჯაიას ყვავუამ. კაჯაია ტიროდა. ბავშვებმა ყვავუას კივილი რომ გაიგონეს, მთლად გადაირივნენ.

მსხალთან რომ მივირბინე, კაჯაიამევახშის ყვავუა კიოდა, — ცა ძირს ჩამოქონდა! დათა ღორის ჯაჭვს ექაჩებოდა, ვერ გახსნა, ალბათ თვითონ ყვავუა არ აცლიდა ახსნას და მოგლეჯას ცდილობდა დათა. მთვარის სინათლეზე, ღობის გაღმა, აქა-იქ ვილაც-ვილაცები დავინახე. არ მომეწონა ეს...

— წამოდი აწი! მოინახება მაგის ამშვეები! — ეუთხარი დათას, მარა არ დაანება თავი.

— ვაა-ვა! წაიღეს ყაჩაღებმა ჩემი სარჩო-საბადებელი! — ყვიროდა ნალიასთან კაჯა ბულავა. — დაიჭირეთ, მოკალით! მაგი დათა თუთაშხიაა, დათა თუთაშხია! ვინც მაგის თავს მთავრობას

მიუტანს, იმაზე ხუთი ათასი მანეთი ვაა-ვა!..

ეს რომ დაიძახა მევახშემ, ღობის იქით თითო-ორიოლა ხალხი რომ იყო, ისინიც სადღაც მიიმალნენ.

მოქაჩა დათამ ჯაჭვს კიდე და კიდე, მოგლეჯა, როგორც იყო.

გავიქეციტ გზა-გზა. ვინ დავანება თავი! გამოგვეკიდა კაჯაიას ყვავუა, ზურგზე ჩემი ქამრით ხელეზგაყოკილი, რიყეზე ღორის ჯაჭვს მოახოკილდება და კიოდა.

მივბრუნდი, ვისროლე ჰაერში ორი ტყვია. დავვანება თავი, მაგრამ კივილით, უარესად აკივლდა.

— დათა თუთაშხია! მაგ ფული გასესხე მე, გასესხე! — ყვიროდა კაჯა ბულავა. — მთხოვე და გასესხე! უნდა დამიბრუნო, თუ სინდისი გაქვს! გასესხე!

— კაია, ქე მაინც სარგებელს რომ არ გთხოვს, — ვთქვი მე.

გავედით სამშვიდობოს, შევეჯექით ცხენებზე და დათა თუთაშხია მელაპარაკება:

— გითხარი მე შენ, ფოსტაზე დაცემა აჯობებდა!

არა, ისე, არ მოვიქეცი სწორად, თვითონ რომ შევედი ნალიაში, მაგრამ არ გამოდგა დათა თუთაშხია და რა მექნა, აბა?

ორი წლის მერმე ჩემი ხალხი ჩავარდა სხვა საქმეზე და გაასამართლეს ექვსი კაცი. ჟანდარმერია მეძებდა მაშინ, პროცესზე ფეხს რა დამადგმევინებდა, მაგრამ სხვებისგან გავიგე ყველაფერი. სასამართლოზე თურმე ისიც გამოირკვა, რომ ის ტერორისტული აქტი, მე და დათამ რისთვისაც წაერთვით ფულები კაჯაია ბულავას, არ შემდგარა. ჩემი მიტანილი ფული პარტიას ემიგრაციაში მყოფი ხალხისათვის გაუზგავნია და მეფის სატრაპებმა სასამართლოზე ისე დახატეს საქმე, ვითომ,

ვააჰა აპირაქიბი
დათა თუთაშხია

ემიგრანტებს ის ფულები ქალებში და-
უხარჯავთ და კარტში წაუგიათ. მეც
მომცხეს ჩირქი, ბულავასგან წაღებუ-
ლი ხუთასი თუმნიდან, პარტიას ოთხა-
სი ჩააბარა და ასი თუმანი მიითვისაო.
ანარქისტებმა სამასის შოვნა დამავალეს,
ოთხასი მიეიტანე და გაქცეული, დევ-
ნილი ტერორისტი კაცი ას თუმანს
დავითვებდი, აბა რა იქნებოდა! ხომ
უნდა მეჰამა, ჩამეცვა და დამეხურა
ჩამე.

დათა თუთაშხიამ ის თუ არ იცოდა,
ქანდარმერია და პოლიცია რომ განგებ-
ცებებს პოლიტიკურ მოღვაწეებს ჩირქს
და ტყუილებს უგონებს ხალხში სახე-
ლის წასახდენად, ის მაინც უნდა ცოდ-
ნოდა, არალეგალურ ცხოვრებას რომ

დიდი ხარჯი აქვს. შემხვდა ჩემი პარტი-
ისის მერე და რაცხა ცალი ყბით მომცა
სალამი. ეკითხე, ხომ არაფერი მიწყენი-
ნებია-მეთქი? არაო, გაჩუმდა ჯერ და
რომ ჩავაცივდი, მაშინ მითხრა: არ
ყოფილან თქვენი კაცები კაი კაცები
და არც შენ ვარგებულხარო. არ დამი-
ჯერა არაფერი.

რას იქმს კაცი. პოლიტიკურად მოუ-
მზადებელი აღმამიანი იყო. წიგნი და
კითხვა უყვარდა, მაგრამ სულ ისეთს
კითხულობდა, ტვინს რომ ამახინჯებს
და ანაგვიანებს. ბრძოლას თავისი დანა-
კარგები აქვს, — დავკარგეთ დათა თუ-
თაშხია, არც ერთ პარტიას აღარ გაკა-
რებია, მერე, თავისთვის იყო მარტოდ
ბოლომდე.

ზარაზი სეხედი

„...თვით მოხელე და მისი ერთი სამ-
სახურიდან მეორეში გადასვლა იმდე-
ნად უმნიშვნელო იყო, რომ არც ერთი
დიდი თანამდებობის პირის ყურადღე-
ბა არ მიუპყრია, მაგრამ სულ რაღაც
ერთი წლის შემდეგ მუშნი ზარანდიას
სახელმა ლალუმივით იფეთქა და, აი,
როგორ:

ზარანდიას, როგორც ქანდარმერიის
უმცროს მოხელეს, გამოსაძიებლად ჩა-
აბარეს ერთი კონტრაბანდისტის სა-
ქმე. ზარანდია მარტო ამას როდი დას-
ჯერდა. მან ქუთაისის საგუბერნიო ქან-
დარმერიას წარუდგინა ხუთი ტომი,
რომელიც შეიცავდა გასაოცარი სი-
ზუსტით დამუშავებულ მასალებს ბა-
თუმნიდან ტუპასემდე მოქმედი კონტ-
რაბანდისტული ბანდების საქმიანობა-
ზე და ამ ბანდებთან დანაშაულებრივ
ურთიერთობაში მყოფ სახელმწიფო მო-
ხელეებზე. საქმე არა მარტო ფაქტებით
ამხილებდა ორმოცდაათამდე კაცს,
არამედ ყოველი მათგანის დანაშაულ-
ზე წასწრების საშუალებას და ამ ბან-
დების ერთი დარტყმით შეპყრობის
შესაძლებლობას იძლეოდა. გამოსაძი-
ებელი, თითქმის, აღარაფერი რჩებოდა.

თამამად შეიძლებოდა ორმოცდაათივე
დამნაშავის პირდაპირ სასამართლოში
მიყვანა. ზარანდიამ გაითვალისწინა
ზოგიერთი დამნაშავის პირადი, თუ ნა-
თესაობრივი ურთიერთობები თბილის-
ში მყოფ გავლენიან პირებთან და
ასეთებს ოსტატურად აუარა გვერდი.
ამით მან იმას მიაღწია, რომ მცირედი
ყოყმანის შემდეგ საქმემ მსვლელობა
მიიღო და ოპერაციის ჩატარება თვით
მუშნი ზარანდიას მიენდო. ორი კვირის
შემდეგ ფოთის, ბათუმისა და ქუთაი-
სის სატუსალოებში გვეყავდა დანაშა-
ულში მხილებული ყველა პირი უკლებ-
ლივ და კიდევ სამი კაცი, რომლებიც
შეეცადნენ ზარანდიას მოსყიდვას ათი
ათას მანეთად ოქროთი. ესენი ზარან-
დიამ თვითონვე დააპატიმრა.

ამისთვის ზარანდიამ უფროსი გამოძი-
ებლის თანამდებობა მიიღო, ხოლო
კავკასიის მთავარმართებელმა პეტერ-
ბურგის წინაშე შუამდგომლობა აღ-
რა ჩინისა და ორდენის გამო. სანამ
პეტერბურგიდან წარდგინების პასუხი
მივიღეთ, მუშნი ზარანდიამ გაცილებით
რთული და მნიშვნელოვანი ოპერაცია
ვანახორციელა და ისეთივე წარმატე-

ბით, როგორც წინა შემთხვევაში. ამჟერად მან გამოიკვლია და ზუსტად დაადგინა გზები, რომლებითაც უცხოეთიდან კავკასიაში არალეგალური ლიტერატურა შემოდის, დააპატიმრა შემოტანები და უვნებელპყო რამდენიმე არალეგალური ჯგუფი კავკასიის სხვადასხვა ქალაქებში. ყოველივე ეს ზარანდიამ ფანტასტიკური სისწრაფით შესარულა და მსხვილგონიერი ზრიკებისა და სამძებრო საქმეში ახალი მეტოდების დამწერგავის სახელი დამკვიდრა. ამჟერად ზარანდიას დაწინაურება-დაჯილდოებაზე პეტერბურგმა თვითონ იზრუნა.

ათას რეაას ოთხმოცდათხუთმეტ წელს, ანუ თუთაშხიას აბრაგობის ათი

წლის და მუშნი ზარანდიას სამძებრო საგამომძიებლო სამსახურში ყოფნის ხუთი წლისთაზე, ჟანდარმერიის მართველოსთვის ანონიმური წერილის მეშვეობით ცნობილი შეიქნა, რომ მოუხელთებელი აბრაგი და აღზევებული ჟანდარმი მამიდაშვილ-ბიძაშვილები იყვნენ. ამ ცნობამ ერთგვარი შეშფოთება გამოიწვია და მესამე განყოფილებამ საგანგებო დავალება მიიღო, მუშნი ზარანდიას მოღვაწეობაზე მოკვლევა ჩაეტარებინა. მოკვლევამ ცხადყო, რომ მუშნი ზარანდია, დღიდან აქციზის მოხელედ სამსახურისა, თავის აბრაგ ბიძაშვილთან რაიმე ურთიერთობაში შემჩნეული არ ყოფილა...

მოსე ზამთარაძე

— ერთხელ კეტებით გაგვლახეს ეს ორი სახელიანი აბრაგი. ნამეტანი დაბეგვილები დავრჩით. მე ფეხი მქონდა მოტეხილი, დათა თუთაშხიას — კისერი გაშეშებული და იარაც გაუმიზნებდა მკლავზე. ათ დღეს ცხენებზე ვერ შევჩვეით ვერც ერთი. გასული კაცი ექიმთან მიხვალ თუ საავადმყოფოში დაწვები. ან სად იყო იქ და იმ დროში საავადმყოფოები.

მისი ბრალი იყო, რომ გაგვლახეს. კაცი თვითონ არის დამნაშავე თუ მოუვა რამე. ამაზე ანდაზაც არის ერთი, ეეე... გადამიხტა გონებიდან. ის ანდაზა ვითომ სულელ კაცებზეა ნათქვამი, მარა ჭკვიან კაცებს უფრო ემართებათ იაე. ზოგჯერ მოეწყობა საქმე — არ ჩაერიო — არ შეიძლება. ჩაერევი და გაილახები და გვერდში ვინც გყავს, ისიც გაილახება.

ფირალი კაცისთვის ზამთარია ძნელი. საირმის ტყეებში მასპინძელი მყავდა, მასთან ვაპირებდი გამოზამთრებას. დათა თუთაშხია წაიყვანე თან, საირმეზე არ ვყოფილვარო. ავედით. დავმალეთ ჩვენი იარალი შორიასლოს, თითო რევოლვერი დავიტოვეთ მარ-

ტო. მივედით მასპინძლისას, სეთური იყო გვარად. მარტო ცხოვრობდა. ოჯახი ქუთაისში ყავდა. ერთგვარი მიწა იყო იმ ადგილებში, — მუშებს ათხრევინებდა იმ მიწას. არჩევდნენ, რეცხდნენ, აშრობდნენ და ქუთაისში ჩაჭონდათ საპალნეებით და ურმებით. ინგლისელები ყიდულობდნენ იქ. ნავთის, წყლის და მისთანების ამოღებაში ყოფილა გამოსადეგი. კაი გვარიან ფულს აკეთებდა. აღრე მასთან ერთი ზამთარი მქონდა გატარებული. მაშინ სამი მუშა ყავდა, მეოთხე თვითონ იყო. თვითონაც თხრიდა იმ მიწას. რომ მოვლილი, მითხრა სეთურმა, კიდევ მესტუმრეო. დიდი ყაჩაღობა იყო იმ ზანებში, სახელისთვის ჭირდებოდა ჩემი სტუმრობა, სხვები აღარ დამეცემიანო, თვარა, სხვაფრივ?! ქონდა ალბათ, დასაცემი და გასაძარცვი.

დათას ვინაობა არ გამიმხელია, სხვა გვარით გავაცანი, თვითონ დათამ ინდომა ასე:

— ქვაზე მაგარი კაცი, თუ არ იცის

ზაზუა ამირეჯიანი
დათა თუთაშხია

საიდუმლო. გაიგებენ სეთურისას უზამთრია თუთაშხიასო. დაცხებენ სეთურს, ათქმევინებენ, კიო. კიო, და ჩააგდებენ საპყრობილეში! ფორიად და ჩაჩადად თუ ვეცოდინები, დააჟინდება თავისას, ფორია იყო, თუთაშხიასი არ ვიცი არაფერიო, და დააჯერებს მათაც. ამოკრავენ პანდურს, გააგდებენ.

ფორიად გავაცანი სეთურს დათა. შეგვიპატიჟა. იქ თაბაგარი დავცხვდა ერთი, ჩემი მარჯვენა ხელიაო. მეღავითნედ ყოფილა წმიდა კვირიკეში. წაიკოჭლებდა პატარას და, ბოდიში ამ სიტყვისთვის, მისთანა ცინგლიანი და გაუშრობელი ცხვირი მეორე არ მინახავს არსად. მის შემაცქერალს საკმელზე არ მიმივიდა გული. პირველად რომ სეთურისას ზამთარი ვიზამთრე, ეს თაბაგარი არ ყავდა მაშინ. მერე მოუყვანია.

გააწყო თაბაგარმა სუფრა, მოიტანა ყველაფერი და ფეხზე იდგა, სანამ სეთურმა არ უთხრა, დაქეი ახლაო. რა ხმაზე ლაპარაკობდა ის მარჯვენა ხელი, ვერ გავიგონეთ კაი ხანს, კრინტი არ დაუძრავს იმ ღამეს. ცოტა ხანი გავიდა და სეთურმა გვითხრა, თაბაგარს კაკო ქვიოა და სახელები თუა რამე ქვეყანაზე, ქალის იქნება თუ კაცის, ღმერთის სამსახურში აქვს ნასწავლი, ყველა იცის და ისიც იცის, რომელი საიდან წარმოდგებაო. ამაზე ოჯახში რომ მიხვალ სტუმრად და ბავშვს რომ ეტყვი, რამისილამაზე ხარ, შენ დაურჩი დედაშენსო, და ბავშვი რომ დაირცხვენს, თაბაგარმა სწორედ ისე ქნა: დაბერა ტუჩები, ჩაღუნა თავი, დაირცხვინა და დაიწყო თითების ერთმანეთში ხლართვა. ასე მოკრძალებულად და მორცხვად იყო სულ. ერთი კია, სუფრას ქორივით დასტრიალებდა, ჩიტის რძეს არ გვაკლებდა. კოჭლი იყო, ტანმოორჩილი, უზომოდ მსუქანი და მაინც ძალიანი მარდად აუღიოდა ყველაფერს.

მოვრჩით ვახშამს. ოთახი მოგვიჩინა სეთურმა, იყავით, სანამდე მოგებურ-

დებათო, შეგვპირდა, დედაბერს მოგვყენებთ, გემსახურებათო.

დაეწეით, გვეძინა ერთხანს ღამით. მე იყო კიდეც და ეზოში ზარს დაუწყეს რეკვა. მისთანა ალიაქოთი ატეხეს, კაცს ეგონებოდა, იწვის იქაურობა, აპა, ჰე, თავს უშველეთ როგორმეო! გამოგვეღვიძა და ველარ დავიძინეთ. ისაა აღგომას ვაპირებთ, გავიგოთ ერთი, რა მოხდაო, — მოაკაქუნა ვილაცამ. შემოვიხმეთ. გაიღო კარი, დაკონილი დედაბერი შემოვიდა. წელკავი ქონდა თუ სიბერით იყო მოხრილი, არ ვიცი, მარა მეტი მოკუზვა ნამდვილად აღარ შეიძლებოდა. მაინც ყოჩაღად შემოვიდა, ნამეტანი ყოჩაღად. იმას რა გამართავდა და გაიმართა წელში, რამდენიც შეძლო. წიღო გაშლილი ხელისგული შუბლისკენ. კარგად გაწვრთნილი სალდათივით მოგვესალმა, მოგვახსენა რაღაც. ნახევარიც ვერ გავიგეთ მისი ნათქვამი. არც ერთი კბილი არ ქონდა, საცოდავს. გაათავა ჩიფჩიფი, ჩამოიღო ხელი, დადგა სმენაზე.

კაი ხანს ვერ დავძარიტ ენა ვერც მე და ვერც დათამ.

— საკმელიო, მგონია, და კიდეც, ხელ-პირის დაბანას ამბობს, — გადაველაპარაკე დათას.

ისევ დააპირა დედაბერმა მოხსენება. გააჩერა დათამ, ჩავიცმევით და მერე მობრძანდით, უთხრა.

წავიდა. გადავხედეთ ერთიმეორეს და დავიწყეთ ჩაცმა.

— ვინ იყო და რა იყო ეს ქალი, მოსე-ჩემო, რას იტყვი შენ? — მკითხა დათამ.

— ვინ იყო და, დედაბერს მოგიყენებთ და გემსახურებათო, სეთურმა რომ გვითხრა, ის დედაბერია, ალბათ. სხვა ვინ იქნება?.. კი, მარა მაინც დამაინც გადარეული რომ მოგვიყენა, რაო, ვითომ!

— არაა ეგ ქალი გადარეული. გიყვების ამბავი ვიცი მე.

— გიყვების ამბავი?

— კი ვიცი. გიყვებთან ლაპარაკი მი-

ყვარს მე. ხანდახან ისეთს იტყვიან, იცოდნენ შენ, ბრძენისაგან ძვირად გაიგონებ მისთანას. არაა მაგ ქალი გიყი. რაღაც სხვა ამბავია აქ... რა მინდოდა მეტყვა: წუხელის სეთურისას კაი მაგარი მთვრალი იყავი და არ გახსოვდეს, იქნება. ამ ჩვენს მასპინძელს მანამდეც და გუშინაც აბელს უძახდი შენ. აბელია მართლა თუ სხვა ქვია რამე?

— აბელია, შე კაცო, გამოთაყვანებულ კი არ ვარ!

— აბელი თუა, რატომ შემოგაპარა ორჯერ, არქიფო მქვიაო?

— არქიფო მქვიაო?!

მეც გამახსენდა, მართლა შემომაპარა, მარა აბელი და არქიფო ერთი ჰირია-მეთქი, ვიფიქრე. როგორც მოეხსიათებოდა სეთურს, ისე დავარქმევდი და ამის ღარდს არ ავყოლივარ დიდად.

ამ ლაპარაკში ჩაცმა დავასწარი დათას. ფანჯარასთან მივედი, გადავიხედე, ეს ვაიუშველებელი რომ ატეხეს და ქათმებივით უთენია წამოგვყარეს, რილი იყო, მინდოდა გამეგო რამენაირად. პირდაპირ მინახე მისვლა აბრაგის წესი არ არის, — შორს დავდექი ფანჯრიდან და ისე გადავიხედე ეზოში. არაფერი, ერთმა კაცმა გადაიარა და მიწურში შეძვრა მგელივით. ბნელოდა, თოვლი რომ არ დებულისყო, ვერც ამას დავინახავდი. ფანჯრის წინ აივანი გვექონდა. ჩვენი ოთახის კარი აივანზე გადიოდა. დედაბერი ამ კარებთან ატუხული დავინახე. მიეჩერებოდა და ვფიქრობ, რომელი გენერლები ჩვენ ვიყავით და რომელი ფელდფებელი მაგი იყო, სალდათურად რომ მოგვესალმამეთქი... ამ დროს, დახრა და დაკუნთვა მას არ ჰქონდა და, კარის ჭუჭრუტანას მოუმარჯვა თვალი. არის ასე და ათვალიერებს ჩვენს ოთახს. აფაცურდა რადაცაზე. მივხვდი, მართლა დათას ხედავს და უკვირს, ალბათ, მეორე სად გაქრა, ნეტავიო. ისიც იფიქრა, ეშმაკმა-მამაძალმა, ის მეორე ფანჯარასთან ზომ არ ღვას და ზომ არ მხედავს, ჭუ-

ჭრუტანაში რომ ვიყურებო. ერთი ამოხედვა ამოხედა ფანჯარას, მარა ვერ დამინახა, შორს ვიყავი გაჩერებული. ვანიშნე დათას, მივეპარე კარს, ყურთამდე გამოვალე უცხად. ამას აღარ მოელოდა დედაბერი და რანაირადაც იყო წაქუხული ჭუჭრუტანასთან, ისე დარჩა ღია კარში.

— გაიმართე აწი, დედიკო, და შემოდის შიგ, — უთხრა დათამ.

შემოვიდა, შემოიხურა კარი.

— სხვის ოთახში ჰვრიტინი, სადაური წესია, ბიცოლა! — ვუსაყვედურე მე.

— სადაური წესია და აქაური წესია!

უყურე შენ ამ კუდიან დედაბერს, რაფერ გამართულად თქვა ყველაფერი!

— რისთვისაა შემოღებული და ვისი შემოღებულია მაგ წესი, მითხარი, თუ ღმერთი გწამს? — კითხა დათამ.

— ხართ აქ ორი კაძახი და უნდა ვიცოდეთ ჩვენ, რას ფიქრობთ და რას აკეთებთ. აბა, როგორ?! მარჩენალმა ყველაფერი უნდა იცოდეს, არ შეიძლება ისე!

— თუ უკაცრავად არ ვიყო და, მაგ შენი მარჩენალი ვინ ოხერია, ნეტავი? — გული მომივიდა ძალიან.

— ვაი შენს პატრონს! — შემომიტია დედაბერმა. — ვისაა, ოხერს რომ უძახი! ოხერიც ხარ და ტილიანიც. სარკეში ჩაგახედა, რას გავხარ, ნეტავი, შე ღვთის გლახა, შენ!.. — ამ სიტყვებს საკუთრივ მე მეუბნებოდა. — ვინ არის ჩვენი მარჩენალი და არქიფო სეთური არის ჩვენი მარჩენალი, მამა, დედა და ღმერთი. აბა!

დედაბერი კიდევ კაი ხანს ილანძლებოდა. დათა ისე უსმენდა, ვითომ სოლომონ წინასწარმეტყველი იდგა მის წინ. მე აქეთ-იქით ვიყურებოდი, სარკეს ვეძებდი, ერთი ჩამახედა, ნეტავი, რას ვგავარ ისეთს, რომ ეს მახინჯი

ზაზუა ამირაჯიძე
დათა თოთაშვი

დღედაბერიც კი შევაწუხე და შევაზარე-მეთქი.

— გამაგებინე, დედიკო, აბელი ქვია სეთურს თუ არქიფო? — მოახერხა სიტყვის ჩაყვრა დათამ.

— აბელი ერქვა უწინ. ახლა არქიფო ქვია! თვითონ ვადაირქვა. ასეა საჭირო და მიტომ.

სიჩუმე იყო პატარა ხანს და მერე თქვა დათამ:

— კაი, აბა. წავიდეთ ახლა და დაგვბანინე ხელ-პირი.

გაგვიყვანა დედაბერმა სახლის უკან, დაგვისხა ტოლიდან წყალი, შეგვამშრალეზა ხელ-პირი და ამ ღროს ისევ გაისმა ის ზარი და გუგუნე, დილაუთენია რომ წამოგვყარა ლოგინიდან. დასანახავზე გამოვიწიეთ, გამოვხედეთ იქაურობას.

მე რომ სეთურისას ზამთარი გავატარე, მაშინ აქ მისი პატარა ქოხი იდგა მარტო. ახლა იმ ქოხის მაგიერ კაი ოლა იყო და მის წინ მოედანს მიწური სახლები ერტყა გარშემო, ბარე თხუთმეტი-ოცი. ჯერ ისევ რეკდა ზარი, რომ გამოცვივდა მიწურებიდან კაცი და ქალი, ბებერი და ახალგაზრდა. ყველა სეთურის სახლისკენ წამოვიდა ძუნძულით. როგორი ფაცაფუცი და პირბენ-მორბენა იყო!.. თხუნელებისთვის გოგირდი რომ შეგებოლეზა და ძაღლთუმრავლესი რომ ამოცვენილა ზოგი სიდან და ზოგი სიდან, — ისეთი სწორედ. ერთ წუთში მიწყდა და მიწყნარდა ყველაფერი, ბუზის გაფრენას გაიგონებდი. მიწყნარდა და მაშინ ვილაკაცმა დაიწყო ლაპარაკი, მარა როგორი, თუ იცი? როგორი და „პუტი-პუტი-პუტი-პუტი“, — ასეთი. რას ამბობდა და რას ლაპარაკობდა, ჩვენ რომ ვიყავით ამისშორებზე; გელათელი მეღანია ვერ მიხვდებოდა ვერაფერს. რომ გაათავა ამ კაცმა ლაპარაკი, ახლა მიწურებიდან ამომქვარალმა ხალხმა დაიწყო ბუტბუტი. ვერც მათსას გაიგონებდი რამეს, ყველა ერთმანეთის გადასწრებას ცდილობდა.

— წამოდი, მოსე, მივიდეთ ახლოს

და ვნახოთ რასაა, რომ სჩადეს გ. ხა-
ლბი, — მითხრა დათამ.

მოედნისკენ გამოვიწიეთ. გიდე-გავ-
ჩერდით და აგერ გეტყვი, რაც ამბავი
ვნახეთ: ის კოჭლი მედავითნე თაბაგა-
რი, წუხელის რომ გვემსახურებოდა
და სეთურმა თავის მარჯვენა ხელად
რომ გაგვაცნო, საგულდაგულოდ გადა-
ხერხილ კუნძზე გასულიყო და გულ-
ხელდაკრეფილი იდგა ზედ. მის წინ ორ
მწკრივად გაშტრინებული ოცი თუ ოც-
დახუთი ქალი და კაცი რალაც ლოცვას
თუ ლექსს ლაპარაკობდა გაცხარებით.
ილაპარაკეს, ილაპარაკეს და გაჩუმდ-
ნენ. ისინი რომ გაჩუმდნენ, მაშინ კუნ-
ძზე შესკუბებულმა თაბაგარმა ჩაიბუ-
ტბუტა:

— ხოლო მომძღვნელმან ჩვენის ბუ-
რისა და სარჩოსი, მამამან ჩვენმან უსა-
თნოესმან და უკეთილესმან, რომელ-
არს არქიფო, — იცოცხლოს მარად-
ქამს!

ნიშანი მისცა თაბაგარმა და დაიწყო ისევ მრევლმა ბუტბუტი.

კაი ხანს იბუტბუტეს, იმსიგრძეს რა
დაიხსომებდა, მარა ერთი კია, ყველა
ბჭკარი არქიფოთი ქთვდებოდა და
„პოლიქრონიონ, პოლიქრონიონ, პო-
ლიქრონიონი!“ ეს სიტყვა მიტომ და-
მამახსოვრდა, რომ საჩხერეში იმედაძეს
ერქვა ერთს, პოლიქრონიონი, ეს ქართუ-
ლად მრავალქამიერს ნიშნავს, თურმე.

დამთავრდა ეს ამბავი და თავისუფ-
ლად, უბრძანა თაბაგარმა იმ ხალხს.
მოკეცეს ცალი ფეხი მუხლში.

— სპირიდონა სულანჯია, შე მამა-
ძაღლო, არ არის შენთვის დღეს სამუ-
შაო! — ბუტბუტით გამოაცხადა თაბა-
გარმა. — პილატე სვანიძემ ჩაცხოს
კისერში ერთი და გააგდოს მაქედანი!

პილატე სვანიძემ ჩაცხო კისერში
სპირიდონა სულანჯიას და მუჯლუგუ-
ნით გამოაგდო მწყობრიდან. მსჯავრ-
დადებული კაცი განზე გავიდა, თოვლ-
ზე დაჯდა, მოთქმა დაიწყო, ვაი ჩემს
ცოლ-შვილს და ვაი მეო! არავინ მიაქ-
ცია ყურადღება სპირიდონა სულანჯი-
ას.

სმენა ბრძანა თაბაგარმა. მერე მარჯ-
ვინსაკენო, მერე ნაბიჯითო, და წავიდა
სადღაც ეშმაკებისკენ ის შემოფხრე-
წილ-შემობლანძული ხალხი.

— საით მიდის ეს ხალხი, დედიკო? —
კითხა დათამ ჩენის დედაბერს.

— სამუშაოზე.

— ეგერ, ის დაგვალული კაციც სა-
მუშაოზე მიდის, თუ?

— ეგ მიდის, თუ მიდის, თვარა...

— სპირიდონა სულანჯიამ რა დააშა-
ვა?

— მეტი ეკუთვნოდა, მაგ სასიკვდი-
ლეს. არქიფოს უმადლოდეს... — დე-
დაბერმა ენაზე იკბინა და ჯორი შემო-
აბრუნა: — არაა თქვენი საქმე. ჰკუთ
იყავით, თვარა, ენახავ თქვენი კულებით
ნასროლ ქვას და ვაი-უბედურებას!

წარმოიდგინე, კრინტი აღარ დაგვიძ-
რავს არც ერთს.

მიყვებოდა გვერდში მედავითენ თა-
ბაგარი თავის ხალხს კოჭლობა-კოჭლო-
ბით და იძახდა:

— ატ, ტვა, ტლი! ატ, ტვა, ტლი!

წავყევით დედაბერს. შეგვიძლვა სე-
თურის სახლში.

მუთაქებით და ჭრელი ბალიშებით
მორთული ტახტი ქონდა სეთურს, იმა-
ზე იყო წამოგდებული. დაგვინახა შე-
სულეები, ადგა, დიდი ამბით ჩამოგვარ-
თვა ხელი. მზამზარეული სუფრა ედგა
წინ. რა გინდა სულო და გულო, ყვე-
ლაფერი იყო ზედ. მიგვიწვია, დაგვსვა
და მერე კითხა დედაბერს:

ხომ კარგად მოუარე სტუმრებს, ასი-
ნეთა?

— უწესო კაცებია ორივე!

მასპინძელმა წარბი შეკრა, დაფიქრ-
და და მიუგო:

— აჰააა!.. კაი, წადი შენ. მე მოვუვ-
ლი ამათ.

გაიხურა კარი ასინეთა-კუდიანმა.
გადაგორდა ტახტზე სეთური. იმდენი
იციწინა და იხარხარა, მეგონა, ფაშვი ჩა-
წყდებოდა და დასამარხი შეგვექნებო-
და.

იჯერა სიცილით გული, შეიმშრა-
ლა ცრემლები და გვითხრა:

— ასეა, მამა და შვილო, უწესო კა-
ცები ხართ. ხომ გაიგონეთ, რა ეჭმუნა
ასინეთამ!

სიმართლე თუ გინდა იცოდე, რაც
იმ დილით ენახე, ისეთ გუნებაზე დაგ-
ვაყენა იმან, მეც და დათაც, ორივე,
რომ იქნებ არაფერი გვეკითხა და ჩუ-
მად გავპარულყავით, მარა თვითონ
დაიწყო ხუმრობა სეთურმა და შევ-
გულიანდი მაშინ. ვიფიქრე, ვინ რას
გაგვიბედავს ამ ორ სახელიან აბრაეს-
მეთქი. მეც იმ ხუმრობის კილოზე ვკი-
თხე ბალიშებში ჩაფლულ მასპინძელს:

— რა იყო, შე კაცო, დამიანა რომ
აგვაყენა მაგ შენმა ასინეთამ!

— ხუთ საათზე ვაყენებ ხალხს. უნ-
და ხედავდეს ხალხი, რომ წესი ერთ-
ნაირია ყველასთვის, თვარა, თვითონაც
შუადღემდე ძილს მომთხოვს და საქმე
დაზარალდება. საქმეს რომ ვამბობ, სა-
მუშაოვარს კი არ ვფიქრობ, — კაცებს
ვფიქრობ, მათი ცხოვრებისთვის და
კეთილდღეობისთვის ვლაპარაკობ...
გრძელი ამბავია ეს, მოსე-ბატონო!..
ერთი სახარება შეგვეწიოს. აგერ, ეს
გადაწელილი ნამეტანი უხდება არაყს.

დავილოცეთ, დავლიეთ და კიდევ
ვეუბნები სეთურს:

— სპირიდონა სულანჯიას რომ დაც-
ხეს ამ დილას და კატის ცინდალივით
გამოათრიეს იქედან, ის, რავე, მისი
ცხოვრების და კეთილდღეობის იყო?

— მასეა, აჰა რავე გგონია შენე?!
კაცი შიშს და მოკრძალებას რომ და-
კარგავს, მაშინ გაუბედურდება სწო-
რედ. არ იტყვი, რა აქვს ნათქვამი სპი-
რიდონა სულანჯიას? არქიფო სწორედ
იმდენს გვაძლევს, შიმშილით რომ არ
დავწყდეთო! სიმდიდრეს და ფუფუნე-
ბას მოაქვს ყველაფერი გარყვნილება
და უზნეობა. ვთქვათ და მივეცი სპირი-
დონა დოყლაპიას რომ ვაძლევ, იმაზე
მეტი. კიდევ მეტი მოუხდება მაინც და
რომ აღარ ექნება, მაშინ გაუბედურდე-
ბა, — პარვას და შურიანობას მოკი-

ვაგაშა ამირაჯიში
დათა თუთაყიძი

დებს ხელს. თხა თუ გაძლა, მგელზე ნადირობას მოინდომებს, ხომ გაგიგონია? რა გამოდის აქედან? კაცისთვის კი თუ გინდა, არ უნდა გააძლო და გააღორმუცელო. რატომ თქვა სპირიდონა სულანჯიამ ის, რაც თქვა? გოჭები დაზარდა მავან. ცხრა იყო, ექვსი მე წამოვიყვანე და სამი მას დაუღუტოვე. გაყიდა, ფული შეუვიდა ოჯახში და მიტომ. რვა უნდა წამომეყვანა, მისთვის ერთი დამეტოვებინა და არაფერს იტყოდა მაშინ. ასეა ეს. ახლა, ერთ კვირას არ გაიყვანს კაკოია თაბაგარი სამუშაოზე სპირიდონა ყბედს, დააკლდებათ მის შვილებს და ინანებს, რატომ ვთქვიო. სხვისთვისაც მაგალითი იქნება ეს, აღარავინ იტყვის მისთანას და თვითონ სპირიდონაც სიხარულით ცას ეწევა, ისევ რომ მიცემენ სამუშაოს და საშოვარს. სპირიდონას ნათქვამი დიდი ცოდვაა ნამდვილად. თვითონ შეცდა და დაზარალდა, ეს არაფერი კიდევ, მარა სხვასაც რომ წაუტყავა და უბიძგა, შენც თქვი და გაუბედურდიო — ისაა, რაცაა. მე თუ ამ ხალხის პატრონი ვარ, იმაზეც უნდა ვიფიქრო, რომ, რაც ხალხს დააზარალებს და გზიდან გადააცდენს, სანამდე გაზრდილა და მოლონიერებულა ის, იქამდე უნდა ჩაიქოლოს და ჩაქვადეს. ხალხზე თუ არ ვიზრუნე და სულ მათ კი ცხოვრებაზე თუ არ ვიფიქრე, აპა რისთვის ვარ მე! მოხვიდე ამ ქვეყანას, ჭამო, სვა, დრო ატარო და ხალხისთვის არაფერი სიკეთე არ ქნა, რა ცხოვრება იქნება ასეთი ცხოვრება?! ორი სახარება შეგვეწიოს! აგერ, ეს დღეში მაგ გადახელილზე უკეთესია. ნახეთ, თუ არა.

ნახა ჩვენმა მასპინძელმა, მეც და დათაც გულდასმით რომ ვუვადებდით ყურს, წახალისდა უფრო და განაგრძო:

— ასეა, ჩემო ბატონო! შიში თუ არ აქვს ადამიანს, შიში, — დაიღუპება უეჭველად. მარა მარტო შიშიც არ კმარა. სხვადასა სპირიო კიდევ. ერთი რომ, კაცი ჩონგურის სიმივით უნ-

და იყოს დაჰიმული სულ. თავის ნებაზე თუ მიუშვია, მოსადგება და დაჰიმული ბუნდება. დაძაბუნებული კაცი თავს წაადგება და ვერც ქვეყანას. მერე, რა იცის დაძაბუნებამ?! ხო, ხო, ხო! ათასი სენი, ავადმყოფობა შეუწინდება სხეულს და მიდის კაცი საიქიოს. მიდის! რავარც მოაკლებ საზრუნავს და რავარც მოსაგების და მოდუნების საშუალებას მიცემ, უმოკლდება წუთისოფელი. ასეა ეს. აბა, რატომაა ღამიანად რომ ვაყენებ და საღდათურ ცხოვრებაზე რომ მყავს გადაყვანილი? აგერ, კუზიანი ასინეთა მასე რომ არ მყავდეს, რა აცოცხლებდა ამდენ ხანს. იცის, სიცოცხლეს რომ ვუგრძელბ და ამიტომაა ჩემი მადლიერი და ერთგული. ახლა, რაა კიდევ, თუ იცით? „გონიერსა მწერთნელი უყვარს, უგუნურსა გულსა ჰგმირდესო“ — კაკოია თაბაგარმა იცის მალმალე ამის თქმა და ნამდვილი ნათქვამია ეს. ადამიანი უგუნური და მე მათთვის რომ ვარ, ისინი ჩემს წინააღმდეგ და ეშმაკეულის მხარეს არიან. აპაა! სიკეთე თუ გინდა ხალხისთვის, სიყვარული უნდა ჩაუთესო გულში. უგუნური თუა, სიყვარულს რანაირად ჩაუთესავ? მარტო შიშით ვერ ჩაუთესავ. აპა, როგორ? რაფერ და დღედაღამ შენი სახელი უნდა აძახებო და შენი ქება-გაგონო და საკუთარი პირით ათქმევო. თაბაგარი ამისათვის წამოვიყვანე კვირიკედან. დაეაწერინე ლოცვები, — ზოგი ლექსად, ზოგი სიმღერად და ზოგიც ისე. ნამეტანი კარგად და ძვირფასად აკეთებს ამას. უყენია ეს ჩემი ხალხი, ამოვრებიებს დღეში სამჯერ: ერთს — დილით, მეორეს — სამუშაოზე და მესამეს — შინ რომ ბრუნდებიან საღამოთი, მაშინ. დროდადრო გამოცვლა უნდა ლოცვებს. ბერდება ლოცვა და ძალას კარგავს, დიდხანს ერთი და იგივე თუა... დავლით ახლა და მთლად მთავარი რაცაა, გეტყვით იმასაც. სამი სახარება შეგვეწიოს! ზეთისხილს არ ჭამთ არც ერთი. არ გიყვართ, ალბათ.

შიატანეთ ზეთისხილი, ნამეტანი კაი
გემოს დატოვება იცის პირში.

— აბელი რომ გერქვა, არქიფო რა-
ტომ დაირქვი? — ლაპარაკის ხასიათზე
იყო სეთური და კითხვა თუ იყო, ახლა
უნდა მეკითხა.

— რატომ და, აბელი ბერძნულად
რას ნიშნავს, თუ იცი? აბელი ნიშნავს...
მომამწოდე, ეგერ რომ წიგნი დევს, თუ
კაცი ხარ... მასე. აგერ, ა!.. მოფუსფუსე,
შეწუხებულ კაცს ნიშნავს და სხვაფე-
რად არარაობას და მოჩვენებას. ბენ-
ლი ხალხი იყო ჩემი მშობლები, არ
იცოდნენ ეს. ახლა, არქიფო... არქიფო!
აგერ, ა. თავლის უფროსს, ცხენთა უფ-
როსს ნიშნავს არქიფო.

— შენმა ხალხმა თუ იცის, ცხენე-
ბის და თავლის უფროსი რომ დაირქ-
ვი?

— იცის, აბა რავა გგონია შენე?!
ხალხს თუ უთხარი — ადამიანი ხარო.
რას გეტყვის, თუ იცი? ადამიანი თუ
ვარ, მაშინ მეც შემძლია შენი მაგიე-
რობა გავწიო და! გამოდი მაქედანო.
გამოხვალ, დაჯდება შენს მაგიერ და
გაუბედურდება. ცხენი და სახედარი
ხარ-თქვა, უნდა ელაპარაკო! ადვილად
იჯერებენ ამას. თვითონაც იციან ასე
რომაა, იჯერებენ და წესიერად და
პედნიერად არიან. ასეა ეს, მარა პირ-
დაპირ არ უნდა ელაპარაკო, შეპარ-
ვით უნდა უთხრა, ქარაგმით!..

ესეც რომ გვასწავლა თავლის უფ-
როსმა, კარს მიაყურა და დაიძახა:

— შე სასიკვდილე ასინეთა, შემო-
დი ახლავე, ტკიპასავით რომ მოკვრი-
ხარ მაგ კარს!

შემოვიდა ასინეთა და ჩვენ რომ მო-
გვესალმა, ისე მიესალმა სეთურსაც.

— დამითვალე და ჩამიანგარიშე ნა-
თქვამი, ხომ? წადი ახლა და ჩაჯექი
ნოზახტში შენით!.. ცეცხლის დანთე-
ბა არ გაბედო, თვარა სამ დღეს არ
გაკმარებ, დაგიმატებ კიდევ!

— კი წავალ ნოზახტში და ჩაჯდე-
ში, მარა შენთვის არ მიგდია ყური მე.
ამ კაცებზე ვიყავი მიყურადებული.

— რავა, ამით ნათქვამს მე ვერ გა-
ვიგონებდი, თუ?

— კი გაიგონებდი, მაშავ და მარჩე-
ნალო, გაიგონებდი, აბავერ გაიგონებ-
დი? მარა ორი ადამიანი რომ გაიგებს
და მიხვდება ყველაფერს, ერთი კაცი
გაიგებს და მიხვდება ისე?

სეთური დაფიქრდა, ხელი ნიკაპზე
მიისვ-მოისვა და თქვა:

— კაი. ნოზახტში ნუ წახვალ, მიპა-
ტიებია. შედი კოკინაშვილისას და მის
პელაგიას შეაპარე ლაპარაკში, ამ დი-
ლას სპირიდონა სულანჯია მიტომ და-
საჯეს, რომ არქიფოზე ულაპარაკია რა-
ღაც და მისი ნალაპარაკევი თაბაგარ-
თან კოლზინოვს მიუტანია-თქვა. ვაიმე-
ორე!

დაემხო დედაბერი მუხლებზე და
კაკოია მედავითნის შეთხზული ლოცვა
— ჩაბულბულების რა მოგახსენო, ენა
ღრძილებიდან უვარდებოდა და ყვავის
ზახალის ხმაზე ლაპარაკობდა — მა-
რა სხაპასხუპით და ყოჩაღად თქვა.
ადგა ზეზე, თავისი მარჩენალის ნათქ-
ვამი ვაიმეორა, ისევე სალდათურად
გამოემშვიდობა, გაბრუნდა და კარე-
ბამდე ნაბიჯი აკლდა, გააჩერა სეთურმა.

— კოკინაშვილის პელაგია თუ არ
იქნა შინ, კოლზინოვებისას შედი და
მის ტერეზიას შეაპარე ლაპარაკში, სპი-
რიდონა სულანჯიას ნათქვამი თაბაგარ-
თან კოკინაშვილმა მიიტანა-თქვა. უკუ-
ღმავ ეს, მარა სულერთია. აბა-პე!

წავიდა ასინეთა დედაბერი და ისევ
ჩვენ მოგვიტრიალდა სეთური:

— ადამიანი სანამდე მარტოა და
არავის არ ენდობა, იქამდე ვარგა სხვი-
სთვისაც და თავისთვისაც. პირის შეკე-
რას რომ ისწავლიან, მერე კაი აღარა-
ფერი გამოვა მათი ხელიდან. მერეა
ყველაფერ უბედურ საქმეს რომ ბე-
დავს კაცი. ისე, რომ თქვას ადამიანმა,
არ ვქენი ღვთისნიერი საქმე, ასინეთა
რომ ენის მისატანად გავაგზავნე.

ვაგაპა ამირაგზი
დათა თუთაშხია

ზომ ასე გამოდის, ვითომ? მარა, სინამდვილეში სწორედ ღვთისნიერ საქმეს ვაკეთებ 'შათთვის': ნდობა აღარ ექნებათ ერთმანეთის, მარტო იქნებიან რამდენნიც არიან და ყველა სათითაოდ მოერიდება პირის შეკვრას, ცუდ საქმეს და გაუბედურებას. ბრალი ჩემი, რომ ეშმაკობა მიხდება და გაწვალებული ვარ, მარა სხვისთვის კაი საქმის ვაკეთება ძნელია, თვითონ თუ არ დაიჩაგრე და თუ არ დაიტანჯე. დაინანებს თავს კაცი — კეთილ საქმეს ველარ იზამს... სამი სახარება შეგვეწიოს!

— სამი სახარება იყო უკვე! — შევახსენე სეთურს.

— აჰ! არ ყოფილა სამი სახარება. სამი სახარების მაღლი შეგვეწიოს... რაცხა, არ ჰამთ არაფერს და მიწუნებთ, მგონია, პურ-მარილს.

არ ღირდა შედგევა და მეოთხე სახარების მაღლი მესამე სახარებად დავლიეთ, მარა არც მერე აღარ მოგვეშვა სეთური, უზომო დაგვალევიანა კიდევ და რამდენი ჭიქა აწინა, იმდენი მესამე სახარება დააჩქევა. არ ჰნა, არ მოუმატა არც ერთი, მამაძალმა. უარის თქმა, სასმელზე იყო თუ საჭმელზე, არ გაგვივიდა არც მე და არც დათას. ისეთები გვითხრა, ისე შეგვაგდო ნამუსზე, რომ სირცხვილით დავიწვით ორივე. ტიკი არაყი ეთქვა და შამფურზე დატრიალებული დეკეული — ან დავლევდით და შეეჭამდით და ან დავიხოცებოდით.

— წავიდეთ ახლა, თუ გნებავთ და გაჩვენებთ იმ ჩემ სამუშაოს და ჩემი ხალხის საშოვარს, — მოგვთავაზა სეთურმა.

დათამ თავი დამიქიცინა, წავიდეთო. მართალი გითხრა, სეთურის ლაბარაკის შემდეგ მეც მომიწინა მენახა, სად და რანაირად ირჯებოდა მისი ხალხი.

მალე მივედით და მასპინძელმა ხევს გადაღმა კლდეში გამოქვაბული დაგვანახა, ისაა მაღარო და იქ მუშაობს ჩემი ხალხიო.

— ასე, ორასი საყენი იქნება, მაგ გვირავის სიგრძე. აღმართში თხრიან

და დაღმართში გამოაქვთ ზურგი აქაურობა სულ მასეთი მიწა, მთაც სულ მასეთი მიწა და ჩვენსა მარა ხალხს სარჩო აღვილად თუ აშოვიე, გაფუჭდებიან. ძნელი რომ არიან და იმ სიღრმიდან ზურგით რომ უნდა ატარო — შეგიყვარდება საქმე. სიყვარული რაა, თუ იცით? რაა და, რასაც მეტ შრომას დაახარჯავ და მეტს იზრუნებ და უამაგებ, ის უფრო მეტად გეყვარება. სნეული და ძნელი მოსავლეული ბავშვები რომ უფრო უყვარს დედას, თუ შეგინიშნავთ ეს?.. მარა აქ სხვაც არის კიდევ. აგერ გეტყვით. ხალხის ბედნიერებისთვის რაა საჭირო? შიმშილი — ერთი. ახლა, მთლად შიმშილი კი არა, მარა მთლად სიმამლურეც არაა კაი. მეორე — შიში. სიყვარული იცის შიშმა და ჭება-დიდება და ლოცვაც სიყვარულისთვისაა საჭირო, — ორივე ერთად უნდა. კიდევ რაა ხალხის ბედნიერებისთვის საჭირო? ჯანმრთელობა. ჯანმრთელი მაშინ იქნება ეს ჩემი ხალხი, თუ არ მოვადუნე და დაჭიმული თუ მეყოლება მუდამ. დაჭიმული — აუცილებლად. ერთი კიდევ მთავარი და უამისოდ არ გამოვა არაფერი. იმედი! სადაა და შენ უნდა მოიგონო ხალხის იმედი. მოვიგონე მე ჩემი ხალხისთვის იმედი და ნამეტანი იმედინად მყავს ყველა. იმედი თუ აქვს ხალხს, ზედმეტს არ გაივლებს გულში არაფერს და იქნება ბედნიერად. მოდით, აგერ მომყევით, განახლებთ, როგორი იმედი მოვიგონე ჩემი ხალხისთვის.

გადაუხვია სეთურმა გზიდან, გავიარეთ ცოტა და მივადექით ჭას. ჭის თავზე ბოძი იდგა. ბოძზე კაი მოზრდილი ზარი ეკიდა. ზარის ენაზე წაბმული ბაწარი ჭაში იყო ჩაშვებული. ჭაში კაცი იჯდა და ეპირა ხელში ბაწრის მეორე ბოლო.

— ეს ის ქონდრისკაცია, დილით თაბაგარმა რომ სამუშაოზე წამოიყვანა. სხვებთან ერთად! — ვიცანი მე.

— კი, ისაა, — დამიდასტურა სეთუ-

რმა. — ხუთ შაურს ვაძლევ დღეში და ყველამ იცის ეს. მუნჯი და ყრუა.

— ზის მასე დილიდან ღამემდე და უჭირავს ხელში მაგ ბაწარი? — იკითხა დათამ.

— კი. მანდ ზის და უჭირავს.

— რას აკეთებს ამსიღრმე ჭაში, მაგ დალოცვილი? — კაი ღრმა იყო ის ჭა და გამიკვირდა, წყალი რომ არ იდგა შიგ.

— იმედს აკეთებს, მოსე-ჩემო, ე, იმ ხალხის იმედს! — გვითხრა სეთურმა და ხევის გადაღმა მალაროსკენ გაიშვირა ხელი.

— კაცო, ღმერთი ცაშია, მის იმედად ჩემი მტერი დადგეს თუ უნდა, და ამ ჭაში ჩავდებული კაცის იმედი ვისაა, რომ აქვს!

— გეტყვით აგერ და გაიგებთ, როგორ მაქვს დაყენებული საქმე. ხალხი გაღმა გამოქვაბულში რომ თხრის, მათი ხერელი აქ მოვა, ამ ჭაში და მის იმედზე არიან.

— მოიცა, არქიფო, თუ კაცი ხარ! — შევაწყვეტინე ლაპარაკი. — შენ თვითონ არ თქვი, ის ხერელი სულ აღმართში მიდის და იქით მიდისო?!

— კი. ვთქვი. რაა მერე?

— რაა და ის შენი ხერელი თუ სულ უფრო ცილდება ამ ჭას და აღმართში იწევს სულ, რანაირად გამოვა გამორღმა და რანაირად გამოიხედავს ჭაში?

— არც გამოღმა გამოვა და არც ჭაში გამოიხედავს. იმ მთას ხომ უყურებ შენ? მაგ მთაში იტრიალებს ხერელი და არსად არ წავა იქედან! ასეა ნაანგარიშევი, — თქვა სეთურმა.

— ხალხმა თუ იცის ეგ?

— იცის, აბა რავა, მარა ადვილი საცოდნელი რომ არის, რას ფიქრობს ხალხი თუ იცი? რას ფიქრობს და. ჩვენ რომ ასე ადვილად ვწვდებით ჩვენი ჭკუით მაგ საქმეს, სხვანაირად არის, ალბათო. ასე მტკნარ ტყუილს სეთური როგორ გვეტყვის და გამოვა ჭაში ეგ ხერელი აბა რას იზამსო.

— ეს ზარი რისთვის კიდება აქ და ქონდრისკაცი რატომ ზის ჭაში? — კითხა თუთაშხიამ სეთურს.

— ზებო ქვია მაგ ქონდრისკაცი, გრძნეულიაო, სახელი აქვს დავარდნილი და ას საუენზე რომ მოაწევს ხერელი, გაიგებს ზებო. გაიგებს თუ არადა, ჩამოკრავს ზარს. რანაირად ელიან ამ ზარის დარეკვას, თუ იცით? აქეთ აქეთ ყურები გამოზასრული სულ. ვაბირებ, მოვეუმატო რამე, მარა რანაირად მოწყვება საქმე, იმაზე კიღია ყველაფერი. ერთია კიდეც: ახალი ფანდის მოგონება ჯობს სარჩოს მომატებას. უფრო საიმედოა ეს, მარა მოგონება არ გინდა?!

დათა თუთაშხიას სიცილი აუვარდა. იკავა თავი, იფარა პირზე ხელი, მასპინძელს არ ეწყინოსო. არ გამოუვიდა არაფერი.

ჩაიხედე ჭაში. ქონდრისკაცი მალმალე კლდეს ადებდა ყურს და ჩურჩულებდა რაღაცას.

— ყრუ არისო, ასე არ თქვი?

— ვთქვი.

— მერე ყრუ თუა, რას გაიგონებს, ეგ უბედური?

— მოსე-ჩემო, ამდენი რომ ვილაპარაკე, ვერაფერს ვერ მიხვედრილხარ შენ და თავიდან ლაპარაკი ძალიან მეზარება ახლა, — გული მოუვიდა სეთურს. — იქნები ამ ზამთარს აქ, მიაყურებ და ნახავ აქაურ ამბებს. გაიგებ, მართალი რომ ვარ, გაზაფხულისთვის.

დათამ თვალი მიქნა.

— ნულარ შეწუხდები, არქიფო-ბატონო. მაღლობელი ვარ დიდი. წავალთ აწი ჩვენ, დავისვენებთ პატარას და მერე ვიმუსაიფოთ კიდეც.

— კი, ბატონო, მიბრძანდით. საღამოთი, ვახშობისას, უფრო კარგ ამბებს გეტყვით კიდეც, — დაგვიმელა სეთურმა.

გამოებრუნდით. დათასი არ ვიცი და მე ისე მქონდა თავი, ვითომ დათასი პრიჭინა მყავდა შიგ და ყველა ერთად სხვადასხვა ხმაზე პრიჭინებდა.

ვაგუა ამირაჯიბი
დათა თუთაშხი

— სადილს ასინეთა მოგართმევთ, იცის მან, — მოგვაძახა სეთურმა.

წამოვედით. ვიარეთ ერთხანს ჩუმად. წყარო იყო გზად. გავისველეთ პირი და დათა მეუბნება:

— რა ვქნათ აწი, მოსე? ვიყოთ აქ თუ წავიდეთ სხვაგან?

ასეთ ბედნიერ ადგილს სხვას საღ ვიპოვნიდით ეს ორი აბრაგი! მე შენ გეტყვი და სტრაჟა ამოვიდოდა იმ გადასაკარგავში, ანდა სმა-ჭამას და მოსვენებას მოგვაკლებდა მასპინძელი.

— სხვაგან რატომ უნდა წავიდეთ, დათა-ბატონო!

— ეს ბოროტი კაცი და მის ზელში ჩავარდნილი ხალხი ძნელი საყურებელია მეტად. ჩემი ხასიათის პატრონი გადავეყრები რამე უბედურებას და სხვასაც უარესს შევამთხვევ, ალბათ. ვიცი მე ეს, პირველი არაა. ახალგაზრდა კაცი ვარ, შედარებით, მაგრამ ქვეყანა მაქვს მოვლილი და ასეთი გველესაპის ნახვა არ მომხდენია არსად. ნახვა რაია, — მსგავსი არ გამიგონია და არც წამიკითხავს არაფერი.

ვთქვი ყველაფერი, რაც სათქმელი მქონდა და მეზადა. გლახას არავინ არაფერს გვიპირებდა და თუ დავგიპირებდა ძლიერხიანი აბელა... არქიფო, თუ რაცხა ეშმაკი სეთური რამეს, მის საიჭიოში გაშვებას რა დიდი ამბავი უნდოდა?!

— დათა-ბატონო, რა ჩვენი საქმეა, რას უშვრება და რას უპირებს ამ ხალხს სეთური, — ვარწმუნებდი მე, მარა დაიჯერე, თურმე, და დაიკარგე აქედან, სანამ გვიან არ არის. — ბოროტებას სჩადის, მართალია, მარა თუ მაგ ხალხს ღვთის რისხვა მამაო ჩვენო გონია, დამნაშავე სეთურია ვითომ? უარესის ღირსნი არიან მაგ ოხრები და მუდრეგები! შედგომიან ყმებად და მონებად დაფეხვილ კაკოია თაბაგარს. უნდათ, ალბათ, ყმობა და მონობა, თეა-რა, ავერ გზა და ავერ სავალი, — იქერს ვინმე, თუ? ასე ვქნათ ჩვენ: თუ დავგიშავეს რამე და თუ იმდენი დავ-

ვიშავეს, წასვლამ რომ არ იკმაროს, მაშინ გადავვიდოთ კაპზე ხურჩინილით აქეთ სეთური, იქით თაბაგარი და ისევ წავიდეთ.

იფიქრა დათა თუთაშხიამ კაი ხანს და გადაწყვიტა:

— იყოს მასე. ამ შუა ზამთარში არ მიმიწვეს მაინცდამაინც გული სხვაგან.

დავიძარით ისევ.

გასული კაცისთვის, სიბრძნეზე იქნება თუ სხვაგან იქნება, გზებზე და ბილიყებზე სიარული არ ვარგა არაფრად. ვასულმა კაცმა ისე უნდა იაროს, რომ გზას და ბილიყს ზემოდან ხედავდეს. ხომ გესმის, რაფრად გელაპარაკებნი? ზემოდან! მოვდივართ ასე, ტყე-ტყე, გზას მოშორებული. გაჩერდა დათა და გაიხედა იქით, ზევის გადაღმა.

— მოსე-ბატონო, ეგერ იმ ბუჩქნარში რა ხდება, თუ მეტყვი?

დავაკვირდი.

— თვალი თუ არ მატყუებს, ბოვშეები გადარბიან და გადმორბიან, თამაშობენ. ომობანა იქნება ან ყაჩაღობანა. ხის ხმლები უკავიათ და მშვილდისრებიც აქვთ, ეგერ, ე!

— კაი ორმოცი, ორმოცდაათი იქნებიან.

— კი, იქნებიან.

— ამ ერთ მუჭა გასაცოდავებულ ხალხს ამდენი შვილები ვინ მიცა, ნეტავი!

— ღმერთმა, დათა-ბატონო. მშვიერ-მწყურვალისთვის ღმერთს ბოვშეები არ ენახება, ქე იცი ეს შენ.

იყო ერთხანს დათა ჩუმად და მითხრა:

— ბოგაზე ნუ გადავივლით. არც წესია და... რას იტყვი შენ?

არ გადავსულვართ ბოგაზე. ჩავედით ზევში, მოვიტყვით სული და ავყევით აღმართს. კაი გრძელი აღმართი იყო და ნამეტანი ძნელი ასავალიც. ბოგირი ხელმარჯვნივ მოვიტოვეთ, ასე, ორას-სამას ნაბიჯზე. ირიბად მივდივართ და სულ უფრო ვცილდებით ბოგას. ნახევარი რომ ავიარეთ, სიმღერა-

მოისმა, ბოგა რომ იყო გადაგდებული, იმ ადგილიდან.

— იქ არიან ისევ, — ვთქვი მე.

— ბოვშევებზე ლაპარაკობ?

— დიახ.

დათა თუთაშხიამ გაიცინა:

— ვაი, თუ არ გამოვიდეს ისე, მე რომ მგონია და შევრცხვები კაცი. მშვიდობით მიგვიყვანოს ღმერთმა ასინეთასთან და გეტყვი მერე.

კაი, ბატონო, მარა ვერ მოვისვენე, ვერ იქნა. ჭია რომ ფიცარს შეუჩნდება, ისე შემიჩნდა რალაც.

— თუ სასაცილოდ გვაქვს საქმე, მითხარი, შე კაცო, და გავიცინებ მეც! დაინახა დათამ, რომ მეწყინასავით და მითხრა:

— ბოგასთან ორი თუ სამი ბიჭი რომ დატოვეს ბოვშევებმა, იმღერეთო, ჩვენს მოსატყუებლად ჭირიათ ეს. თვითონ აქ არიან სადმე ჩასაფრებული და დაგვეცემიან მალე, ნახავ, თუ არა.

იმის გაფიქრება მოვასწარი მარტო, რასაა ეს კაცი რომ მელაპარაკება-მეთქი და დაიკვილა ვილაცამ, მარა რა დაიკვილა, თუ იცი!.. აქანა რომ დამკრა ჟრუანტელმა, ე, იქ ჩაიტანა ჟრუანტელი, ქუსლებში. იმ მამაძალს, ვილაც იყო, არ ქონდა ჯერ ბოლომდე დაკივლებული, რომ ერთად იღრიალა ორმოცმა თუ ორმოცდაათმა ბოვშევმა და წამოვიდა ქვის, გორახის, ჯოხების, ისრების სეტყვა. შურდულის ზუზუნით დააყენეს მისთანა, რომე ცას რომ ექუხა და ჩამოქცეულიყო, იმას ვერ გაიგონებდა კაცი. გაგშტერდი და სანამდე ნიკაპში არ მომხვდა მუშტისხელა ქვა და ღრანჭი არ მომიქცია, ასე, ა, — ვერ მოვიცვალე ფეხი... იბრუნა დათა თუთაშხიამ პირი და დაეშვა დაბლა. ისეთი თავპირისმტვრევით და შიშით გაქცეულს თუ როდისმე ვნახავდი დათა თუთაშხიას — არ მეგონა, სწორედ... პირი იბრუნაო! წამოიშალა ის — სად და რანაირად ჩამალულ-ჩასაფრებული ბოვშევები და წამოვიდნენ, მძორზე სევების გუნდით რომ წამოვა, ისე.

„აწი გჭირია კაცობა, მოსე ზამთა-

რადე!“ — გავიფიქრე მე, შევავარე უბეში ხელი, ვიშიშვლე რევოლვრით და ვისროლე. ეს დომნია, თურმე, და სხვა არაფერი: ზოგი მიბრუნდა და გაიქცა, სხვებმა დაყარეს ქვები და შემომცქეროდნენ პირლია და გაფითრებული.

— ფეხი არ გამოადგას ვინმემ, თვარა, დაგზოცავთ სათითაოდ, თქვე გველის წიწილებო და ტურის ლეკვებო, თქვენ! — მაინც ვიყვირე კიდეც.

ქვემოდან დათა თუთაშხიას ხმა მომესმა:

— მოსე, არ შეგცდეს, შიშმა არ აგიტანოს და არ დაიდვა ბოვშის ცოდვა, არ გაგწყრეს ღმერთი!.. რას გუუბნებოდი მე შენ, ბოგასთან რომ სამღერად ბიჭები დატოვეს-მეთქი... არ გჯეროდა, ხომ?

— რას გვერჩიან, ეს გასაწყვეტლები, თუ იცი? — ჩაეძახე, მარა სიცილით კვდებოდა და არ გამოცა პასუხი.

— ვინ ხართ, თქვენი სინსილა გაწყვა, და რა ვინდათ ჩვენგან! — კკითხე იმ ხალხს.

ხმა არ გაუღია არავის. შეკრეს ტუჩები და იყვნენ გაბუსუნებული.

ამოვიდა დათა თუთაშხია ხრამიდან და მეუბნება:

— ველურები არიან აგენი. უცხო კაცი არ დაუნახავთ, ისე გაიზარდნენ. მატარებელი კი არა და ეტლი რომ დაინახონ, ქვას ესვრიან უეჭველად, ბოვშევებთან და დედაკაცებთან ჩემ მტერს ქონდეს საქმე. იარაღს მათთან ვერ იხმარ და რომ შეინახავდე...

— ხომ არ გაგრებულხარ, დათა-ბატონო! კინალამ დაგვხოცეს, ამ ძალისშვლიებმა. იარაღს ვერ ვიხმარ კი არა... სამარეხედ გზა ქონიათ. დაეწყებთ ყველას! რავა, ბოშო, ჩემი ხელის შემომკრავი ამ საქართველოში კაცი არ მეგულება და...

დედა, რას გავდნენ, აუუ! ჩამოღლებილები, ჭუჭყიანები, გაუბედურე-

ზაზა აიორაჯიბი

დათა თუთაშხია

ბულები. გალიაში ჩამწყვდეული მე-
ლიები თუ გინახავს, სწორედ ისე აბ-
რიალებდნენ თვლებს.

— არ შეშინდეთ, ბიჭებო! — მოუ-
წოდა თავის ამხანაგებს — ერთი გო-
გო იყო — ჩვენში რომ სამ-სამი შეი-
ლი უკვე ყავთ და მეოთხეზე რომ არიან
ორსულად — მისთანამ, — ბოვშევები
ვართ ჩვენ და არ გვესვრიან მაგენი
ტყვიას.

— რა ექნათ, აწი? — გადაველაპა-
რაკე დათას.

დათამ მხრები აიჩეჩა, არ თქვა არა-
ფერი.

— კაცო, ვინ ხართ და რა გინდათ
ჩვენგან, არ იტყვიო?

— არქიფოს მტრები ხართ თქვენ!
— დაიყვირა. გოგომ და აიღო ისევ
ყველამ თავთავისი ქვა და იარაღი.

— ჩვენ ვართ, გოგო, არქიფოს
მტრები?... არქიფოს სტუმრები ვართ
ჩვენ და ძმასავით ვუყვარვართ ორივე.
ვინ გითხრათ მაგ ამბავი, რაღა გეკად-
რება მაგხელა ქალს!

— ასინეთა ბებიათ თქვა და მართა-
ლია ეს!

— შეხედე, კუზიან მამაძალს!.. გაი-
გონე საიდან მოდის ეს ამბავი, დათა-
ბატონო?!

— წადით, ბავშვებო და ითამაშეთ.
აბა, ჰე! — ისე უთხრა დათამ, ვითომ
საკუთარ შვილებს ელაპარაკებოდა.

ჩვენი დაძვრა იყო და დაიძახა ვი-
ლადამ, არ გაუშვათო! შემოგვიარეს
ყველა მხრიდან, შემოგვარტყეს ალყა...

— მართლა შემომაკვდება, ვინცხა
იქნება! — ვთქვი მე.

— გაჩერდი, მოსე, კარგად იცი ძა-
ლიან, ამ პატარა გოგო-ბიჭებზე იარაღს
ვერ იხმარ და ნუ ლაპარაკობ ტყუი-
ლად.

ასე იყო, მეც მივხვდი, მარა რომ
მოიწვედნენ და რაკალი რომ სულ უფ-
რო ვიწროვდებოდა გარშემო, ამას რა
ეშველებოდა, ნეტავი!

იმდენი წლის აბრაგობაში, კატორღა-
ში თუ კატორღის მერე გინდა, რა არ

გადამხდენია — ბოვშევებთან არ მყო-
ნია საქმე არასდროს. გავიხსენებ
ხედე, აგერ, ბიჭი მოიწვესა და მისი
შამფურისხელა ისარს მიმიზნებს...
ეგერ, ე, მთელი გუნდი მოდის, დიდი
ქვები უჭირავთ ორივე ხელებში და
უბეებში ცალკე აქვთ კიდევ... უკავიაო?
საქმე ისაა, რა ხელს უკავია და რა გუ-
ნებაზეა ის კაცი, ვილადამს უკავია! რა
გუნებაზეა და იმფერი კაცისხორცმო-
შეიებული ბრბო სადმე თუ უნახავს
ძეხორციელს ვინმეს, არ ვიცი მე.

შევხედე დათას, ფერი აღარ ადევს
სახეზე.

— ხმა გაიღეთ, ქე მაინც, თქვე კაი
კაცის შვილებო. არ იტყვიო, რას გვი-
პირებთ? — ვთქვი მე.

— მოსე-ბატონო, სახუმარო საქმე
არ არის ეს საქმე. მასე ვერ გავხდებით
ვერაფერს. მოვიგონოთ რამე, თვარა,
ბავშვის სიკვდილის ცოდვას კისერზე
ვერ ჩამოვიკიდებთ და აგენი სამწვადედ
ავგვქნიან, იცოდე!

დათა თუთაშხია ხელმწიფის ტახტის
ფასად ვერ მოახერხებდა ტყუილს,
ყველამ იცის ეს და ეშმაკობის და სი-
ცრუის ოსტატი, არც მე ვიყავი დიდი
მარა, ნათქვამი რომ არის, გაჭირვება
მაჩვენე და გაქცევის გაჩვენებო, მარ-
თალია ეს. კაცს რომ გაგვიჩირვება,
ჰკუა და გონება ხანდახან ისე ვიყოჩა-
ლებს და გიმარჯვებს — დრო გაივლის
და გაგიკვირდება, მე ვთქვი და მე გა-
ვაკეთე ესო?!

— რომ ლაპარაკობთ, არქიფოს
მტრები ხართო, ახლა არ ვიყავით ერ-
თად არქიფო, აგერ ბატონი ფორია და
მე ჰახე?... მტრები თუ ვიქნებოდით,
ჰახე რა გვინდოდა ერთად? — იმ
ზღაბივით აფაფრულ ქინკებს და ეშ-
მაკებს ვუთხარი და, წარმოიდგინე შენ,
მოუკლეს ნაბიჯს.

კაი, ბატონო, ვთქვი, ნაბიჯსაც უკ-
ლეს, მარა მთლად კი არ გაჩერებუ-
ლან. მოიწვედნენ და კიდევ უნდა მეთ-
ქვა რამე. რა მეთქვა, აწი? გეტყვი,
რა ვთქვი:

— რა ვნახეთ იქ, თუ იცით? ისეა

საქმე, რომ მამათქვენების ხერგლი სადაცაა უნდა გამოვიდეს ჭაში!

გაქვავდა ყველა და ისეთი თვალებით შემომამტერდნენ, ვითომ ქრისტეს გამოცხადების ამბავი მეთქვას.

— ვინ თქვა ეგ? — ის მკივანი გოგო რომ იყო, მასაც სანახევროდ ყრონტში გადავარდნოდა ენა.

— ზებომ! აგერ, ბატონმა ფორიამაც თქვა. ვინაა, თუ იცით, ბატონი ფორია? ბატონი ფორია ხერგლების, გვირაბების და სხვა მისთანა მამაძაღლოების პირველი ოსტატია ამ ქვეყანაზე. ლიხის მთაში რომ გვირაბია გაჭრილი, ვისი გაჭრილია ის? აგერ, ა, ბატონ ფორიას გაჭრილია! სეთურმა საგანგებოდ ამომაცვანია ქუთაისიდან ბატონი ფორია და ისეა საქმე, რომ ზებომ აგერ-აგერ უნდა ჩამოკრას ზარს და მერე ნახეთ თქვენ!..

ვთქვი ეს და იღრიალა ყველამ ერთად, დაიწყო მიწამ ზანზარი და ზეცამ ქანაობა. უნდა ვთქვა მართალი, კილამ ძირს დამგდო ელდამ: ისევე შეტევაზე გადმოსვლა მეგონა, მარა, თურმე, სიხარულისგან ღრიალებდნენ და მომეშვა გულზე.

— მოიცათ, გაათავეთ ყვირილი! — დაიძახა გოგომ. — გაჩუმდით ახლავე ყველა!

გაჩუმდა ყველა.

— არქიფოს მტრები თუ არა ხართ, რატომ არ გიხარიათ თქვენ! — თქვა გოგომ.

— ჩვენ არ გვიხარია? ჩვენ რომ გვიხარია, ვის უხარია ისე!

— რატომ არ იყვირეთ, თუ გიხარიათ?

— ვყვიროდით, აბა არ ვყვიროდით? — კი ვთქვი, მარა ვერ დავაჭერე ვერავენ.

— ფეხი არ მოიცვალთ არც ერთმა! — გვიბრძანა გოგომ.

ნამეტანი ახლოს მოვიდნენ ის მოსახლობები. გრძელი, წვეტიანი, მარგილივით კეტი ეკავა ერთს. ემძიმებოდა, ალბათ, და მკლავი რომ დაეღალა და

დასვენება რომ იფიქრა, იმ კეტის წვეტი ქამარზე დამანდო.

დელა, რაფრა იყო გამახული! გაიყვანა გოგომ განზე სამი მოზარდი-ლი ბიჭი. იჩურჩულეს რალაც და დაბრუნდნენ ისევ.

— ახლა გამოჩნდება, თუ გიხარიათ. იმღერეთ ჩვენთან ერთად!

აწია ერთმა ცხვირმოუხოცელმა ღლაპმა ხელები ლოტბარივით და დაიწყო სიმღერა. შენს მტერს! თაბაგარი დილაობით რომ ლოცვას ალაპარაკებდა იმ ხალხს და ყველა ბწყარი რომ არქიფოთი მთავრდებოდა — ის სიმღერა იყო. დათამ და მე არც სიტყვები ვიცოდით მისი და არც ხმა. მღერიან ისინი, ვდგავართ აწურულები რომ არ ვმღერით, ბრანდებიან თანდათან და გვეცემიან სადაცაა, ალბათ. რა გვექნა და რა გვეღონა, ამის ფიქრში რომ ვარ, მომაწვა მუცელში ის გამახული მარგილი, ჩემს ქამარზე რომ იყო ჩამოსვენებული. ასე სიმღერა-სიმღერაში დაგვბოცადნენ, ლაპარაკი არ უნდოდა ამას.

— არ ვიცით მაგ სიმღერა ჩვენ! — ვიყვირე მე, — კაცო, გვასწავლეთ ჯერ და ერთად ვიმღეროთ მერე.

გაწყვიტეს ხმა. დავჯექით კაი ძმაცაცებივით და დავიწყეთ სწავლა. არაფერი ძნელი არ იყო, რომ თქვას კაცმა. დაფხვილ თაბაგარს მისი მრევლის ჭკუის კვლობაზე ქონია შეთხზული სიმღერები. ადვილად ვისწავლეთ ორივემ. დათა იყო კარგი სანახავი, — ნამეტანი ცდილობდა, დალოცვილი. რომ ვისწავლეთ, დადგნენ მწყობრში, ჩაგვიყენეს წინ. გამოვარდა ერთი ბზიკივით ბიჭი, სწორედ თაბაგარივით დაიბუტუნა და დავიძარი. დაბამდე სულ სიმღერით და არქიფოს ძახილით ვიარეთ. მერე „პოლიქრონიონი“ გვათქმევინეს სამჯერ და, წარმოიდგინე, შენ, გაგვიშეგს.

შევედით ოთახში, ჩავემხეთ ლოგი-

პაპუა აშირაქიზი
დათა თუთაშვია

ნებში. სანამდე სათუოდ გვექონდა საქ-
მე, კი ეშინოდა დათას, მარა მაინც სი-
ცილის გუნებაზე იყო. მოვედით შინ
და მოიშალა ჩემი ამხანაგი თანდათან
და ახლა დანა რომ დაგეკრა, წვეთი
სისხლი არ გადმოუვიდოდა, ისეთ გუ-
ნებაზე შეიქნა.

— რას მოვესწარი ამას, დასწყევ-
ლოს ზეცა-უფალმა! სალდათობა რომ
არ მინდოდა, გააბრავებამ მიტომ მო-
მიწია და შეხედე, ერთი... ჰა? —
ვთქვი მე.

— წავიდეთ აქედან, მოსე-ბატონო,
თვარა, ასე ზუმრობა-ხუმრობაში, იმ
მიწასაც მოგვათბრევიანებენ მაგენი.

ვიწექით და ვისვენებდით განსაც-
დელის შემდეგ. არქიფო სეთურის ხა-
ლხის სოროებიდან და ბუნაგებიდან
სულ სიმღერა და ტაშ-ფანდური ისმო-
და. მამის სულს ვფიცავარ, არ გაჩე-
რებულან ღამემდე.

ასინეთა მობრძანდა, სადილი შემოგ-
ვითანა.

— დღეს ანგელოზია რომელიმე,
დღეობა თუ რაა, ნეტავი, ეს ხალხი
რომ მღერის და მხიარულობს? — კით-
ხა დათამ.

— არაფერი დღეობა და ანგელოზი
არ არის დღეს.

— აბა, რა დაემართათ?

— რომ არ დამართიათ და არ აწუ-
ხებთ არაფერი, მიტომ მღერიან სწო-
რედ!

შევქამეთ თითო ლუკმა, მივწექით
ისევ და გვეძინა, სანამ მასპინძელმა
ასინეთა-კუდიანი გამოგვიგზავნა, ჩემ-
სას მობრძანდითო.

ნამეტანი უხალისოდ წამოვიდა და-
თა. არც მე ვიყავი ხასიათზე, მარა წა-
უსვლელობაც არ ივარგებდა.

შევედით სეთურისას. თავის ბალიშ-
მუთაქიან ტახტზე იწვა. გვერდში თა-
ბაგარი ყავდა ჯორკოზე იმ წიგნით ხელ-
ში, საიდანაც დილით აბელის და არ-
ქიფოს ამბავი გვითხრა. ფურცლავდა
წიგნს და ეპუტუნებოდა თაბაგარი თა-
ვის პატრონს. სეთურმა გვანიშნა, და-
ბრძანდით და ჩუმად იყავით პატარა

ხანსო. გვანიშნა, თვარა, არც განიშ-
ულა და არც ხმა დაუძრავს. თაბაგარმა
— არ ვიცი გართული იყო, ანუ ალბათ
ნებად არ მიგვიჩნია, — ჩვენსკენ არც
კი გამოიხედა. წიგნს ფურცლავდა და
პუტუნებდა თავისთვის.

უხერხულად ვივარდენი თავი, მარა
რას ვიზამდი. საკმელ-სასმელს არავინ
გვთავაზობდა და თაბაგარს მივყურეთ,
აბა, რა გვექნა!.. სახელებს კითხულობ-
და:

— ექვთიმე გულკეთილს ნიშნავს. გა-
მოდგება ეს. ა, მელენტი, — მზრუნ-
ველი ყოფილა ბერძნულად. ვუკოლ —
ხარების მწყემსი. არ გვინდა ეს. თავ-
ლის უფროსი ქე ხარ უკვე და ხარე-
ბის მწყემსი აღარაა საჭირო. პოლი-
ევქტი... კაია, დიდად სასურველს ნიშ-
ნავს. დომენტიც კაია — დამწყნარე-
ბელი. აბესალომი — ებრაული სახე-
ლი ყოფილა და მშვიდობის მამაა, თუ-
რმე. ესეც კაია ნამდვილად — ტიხონ!
უპ, ნამეტანი კაია, ბედნიერების მომ-
ტანს ნიშნავს და, აგერ ერთი მეგულე-
ბა კიდევ... კალენიკე — ბრწყინვალედ
გამარჯვებულია. რამდენია? შვიდი,
ნომ? იყოს. გვეყოფა შვიდი: ექვთიმე,
მელენტი, პოლიევქტი, დომენტი, აბე-
სალომი, ტიხონ და კალენიკე. დარჩეს
ასე?

— მასე დარჩეს.

— სახელებს ხმაზე ვასწავლი ჯერ
და ვეტყვი, რასაც ნიშნავს, მარა ერ-
თად ვერ მოერევიან ყველაფერს და
რომელი სახელი რას ნიშნავს, თვითონ
სახელებს რომ გაიზეპირებენ, მერე
დავასწავლი.

ხელი აუქნია სეთურმა თაბაგარს.
წავიდა თაბაგარი და გვეუბნება სეთური

— ხალხზე ზრუნვას რომ იკისრებს
კაცი, არც ძილი უნდა იცოდეს და არც
მოსვენება. ცულუტობა შევატყე ზო-
გიერთს. არ შეიძლება, აიყოლიებენ
სხვებს და ყველა გაუბედურდება. რაა
საჭირო ასეთ დროს? რაა და უნდა მო-
უჭირო! ყველას უნდა მოუჭირო ერ-
თად. დააყენებს ხალხს კაკოია თაბა-
გარი, ასწავლის, აქ რომ სახელები ვი-

ლაპარაკეთ, ზეპირად. სახელებს რომ დაისწავლიან, მერე რომელი რას ნიშნავს, იმას დაასწავლის. შენი კაცის გონებას საქმე შენ თვითონ უნდა გაუჩინო, თვარა, კაცი თვითონ გაუჩენს საქმეს თავისთავს უშენოდ და რა უბედურებას გამოიგონებს, ვინ იცის! შენ რომ გჭირია, ის საფიქრალი უნდა მიცე. მაშინ იქნება მათი საქმე კარგად და ბედნიერად.

— კი, მარა არ კითხავს ის ხალხი თაბაგარს, რად გვინდა მაგ სახელებს რომ გვასწავლიო? — ვითზე მე.

— აუხსნის ჯერ და აღარ კითხავენ. მაგ ჩემი სახელებია ყველა. აწი ერთი სახელით, არქიფოთი, ველარ მახსენებენ. რვა სახელი უნდა ითქვას, ჩემს ხსენებას თუ მოინდომებს ვინმე. აბა, რავა!

— ბოდიშს მოვიხდი თქვენთან, მარა შეუძლოდ ვარ მე. უნდა წავიდე და მოვისვენო პატარა, — თქვა დათამ, ადგა, დაგვემშვიდობა და წავიდა.

ვერ გავყევი, მომერიდა, არ იწყინოს სეთურმა-მეთქი. კაი ხანს შევრჩიიქ. ილაპარაკა მასპინძელმა ამ მთის და იმ მთის. მალაპარაკა მეც. რომ წამოვედი იქიდან, შუალამე გადასული იყო შკვი.

შემოვუარე სახლს, მივედი. წამოუხურავს დათა თუთაშხიას ნაბადი, ზის კიბეზე, მიყუდებია მოაჯირს და ასცქერის ზეცას.

შევედით, ჩავწექით ლოგინში. ნაბახურევს ჩამეძინა მალე და არ ვიცი დათამ აღრე დაიძინა თუ გვიან.

უთენია ისევ ატეხეს ზარის რეკვა და ალიაქოთი. ასინეთას მოსვლას აღარ დავლოდებივართ, ჩავიცვით, გამოვედით კარში. გავიდა პატარა ხანი, მოგროვდა ხალხი. დაეწყვნენ. მობრძანდა კაკოია თაბაგარი, შედგა თავის კუნძუე. თქვეს ჯერ ლოცვები. მერე აუხსნა თაბაგარმა, დღეის იქით მარტო არქიფოდ გიხსენებით ჩვენი მამა და მარჩენალი, — არქიფომ იცოდეს და თქვენო! ჩამოუთვალა ის შვიდივე სახელი. გაყურდა ხალხი. მერე ვილაცამ თქვა, და-

გვასწავლე, თვარა, დავიღუპეთ და ის არისო. თაბაგარმა, — გასწავლით, რაბაო.

— „რომელი არს არქიფო“, — აქამდე თქვით და გაჩერდით, აღარ თქვით მეტი!

— ხოლო მომძღვნელმან ჩვენი სპურისა და სარჩოსი, მამამან ჩვენმან უსათნოესმან და უკეთილესმან, რომელი არს არქიფო...

— მიუმატეთ მაგას: ექვთიმე, მელენტი, პოლიექტი, დომენტი, აბესალომ, ტიზონ და კალენიკე, — და დაუმატეთ კიდევ, ძველად რომ იყო, ისე: იცოცხლოს მარადეამს!

არაფერი არ გამოვიდა აქედან, ვერ დაიხსომეს სახელები. სამჯერ თუ ოთხჯერ ცადა თაბაგარმა, — მაინც ვერ დაიხსომეს. გაწყრა სეთურის მარჯვენა ხელი, ძალიან გაწყრა.

— ასე უცბად, კაკო-ბატონო?! — თქვა ვილაცამ.

— ლაპარაკი! — დაიბუტუნა თაბაგარმა.

გაწყვიტა ხმა ყველამ.

— რას ნიშნავს ეს სახელები, თუ იცით?

— არ ვიცით.

— საიდან უნდა ვიცოდეთ.

— არქიფოიანა რვაა, ხომ? — თქვა თაბაგარმა.

— რვაა, ვითომ?

— რვაა, რვა!

— გეტყვით ახლა რვავეს, რომელი რას ნიშნავს, — დაიბუტუნა თაბაგარმა. — სახელები ამ საღამოსთვის უნდა იცოდეთ ყველამ. მიგდეთ ყური: თავლის უფროსი—ეს ქე იცოდით თქვენ.

— ვიცოდით.

— აბა, არ ვიცოდით?!

— ვიცით ახლაც.

— სმენა იყოს! მე რომ ჩამოვთვალე ის სახელები ნიშნავს: გულკეთილს, მზრუნველს, დიდად სასურველს, დამწყნარებელს, მამას მშვიდობისას, ბე-

ბაბუა ამირეჯიბი
დათა თუთაშხია

დნიერების მომტანს და ბრწყინვალედ გამარჯვებულს. გაიგეთ?

— მასე ვისწავლოთ, კაკო-ბატონო. ქართულია ეგ და უფრო გვეხერხება ჩვენ.

— არ გამავნოთ! ლაპარაკი ახლა! ისე უნდა ისწავლოთ, როგორც გითხარით. არაფერი არ ვიცი მე!

— კიდევ გვასწავლე, თვარა...

— ვადა მოგვეცი, კაკო-ბატონო, ასე ერთ დღეში მაგდენ სიბრძნეს რა ისწავლის!

— კი, ვადა კაი იქნებოდა, ნამდვილად!

— ლაპარაკი! არ იქნება ვადა. ქალალზე დავწერ, მოგიტანთ და სერაპიონამ ქე იცის ასოებიც გარჩევა, მოგვხმარებთ სერაპიონა.

გაბრუნდა თაბაგარი ქალალდის მოსატანად.

— ახლა დავიღუპეთ ფესვიანად და ცოლშვილიანად. წლებს დაგვწყვეტს სერაპიონა მისი წილი მიწის თრევით!

— ვინ მიცემს მაგის ნებას! იცის ასოები და უნდა მოგვეხმაროს უსასყიდლოდ, აბა, რავა!

— კი, აბა! მე წულის შეკერვაც მეხერხება. რა ვქნა აწი, წულებიც უსასყიდლოდ გიკეროთ თუ?

იქ ჩოჩქოლი და ვაი-ვიში ატყდა, კაცს ეგონებოდა კლდიდან გადაყრას უპირებს ყველას კაკოია თაბაგარიო.

— რას შვრებით, ხალხო, რას გავხართ, თუ ხედავთ ამას! — დაიძახა დათა თუთაშხიამ და გაინაბა ხალხი. — ერთი დღის მოსული კაცები ვართ ჩვენ, უცხო კაცები... ვინ ხართ, თქვე უბედურებო, რა ჯიშის ხართ! რა გიყოთ და რას დაგამსგავსათ მამაძალმა აბელა სეთურმა, და, აგერ, ამ მოსასპობმა თაბაგარმა, არ ფიქრობთ?! ვერ ხედავთ ამას?!

— რაო, რას ამბობს მაგ კაცი?

— რას ამბობს და, მარჩენალზე — მამაძალიო და თაბაგარზე, — მოსასპობიო!

— მამაძალი და მოსასპობიო!

— გავვაუბედუროს უნდა, ხომ!

ერთი წამით გაინაბა ხალხი. მერე

იყვირა ვილაცამ, მაგათ, ბიჭებო! ამის დაძახება იყო და ცოფიანი ქაღალდებით გვეტაკა ყველა... დათას უჩინდნარ მარგილი ჩაიხეს, დააგდეს ძირს და ამ დროს დამაყარეს მეც.

— დამბაჩები აქვთ მაგენს! — დაიყვირა ვილაცამ.

თვალის დაფახუნებაში აგვართვეს იარაღი და გვირტყეს, მარა რა გვირტყეს!.. სანამდე მობეზრდათ, — იქამდე. რომ მობეზრდათ, გამოიყვანეს თავილიდან ჩვენი ცხენები, მიგვაბეს კუდეებზე და გადაკრეს მათრახები. ორასი, სამასი ნაბიჯი გვათრიეს დამფრთხალმა ცხენებმა.

კაი ხანს ვეყარეთ მიწაზე. არავინ არ მოგვეკარებია. მოვითქვით სული, გავიხსენით, რავარც იქნა, ხელ-ფეხი, მარა სიარული არ შეგვეძლო და რაფრად ავფორთხდით ცხენებზე, ახლაც ვერ გამიგია. ავფორთხდით და ჯერ ჩვენი იარაღის სამალავს მივავითხეთ. დიდი წვალუბა გადაგვხვდა იქაც, სანამდე დაექვეითდებოდით, იარაღს ავისხამდით და ისევ შევჯდებოდით. მერე დავიძარით ამ უბელო ცხენებით, მთაში მეჯოგეების კარები ვიციოდი.

— ავედით იქ და დაგვინავდით.

ზამთარი იდგა. მეჯოგეები ქვემოთ იყვნენ, ჭალებში. კაცი პატრონი არ გვყავდა, არც წყლის მომტანი იყო ვინმე, თვარა, პურის ნატეხს ვინ ჩივის. ქე ვთქვი უკვე, ათ დღეს ვერც ცხენებზე შევევქით, არც პირში ჭადის ნატეხი გვქონია და რანაირადაც ვიქნებოდით, უნდა ამას ლაპარაკი?

მთლად დაბეგვილ-დაღეწილები რომ ვიყავით, — ეს ცალკე იყოს. გული ცალკე მქონდა გასიებული. როდისმე ხომ მოვითქვამდი სულს?! ჩავიღოდი, ჩავჯდებოდი ბუჩქებში და სეთურით და მისი მარჯვენა ხელით დაწყებული, ქონდრისკაცით გათავებული, — სინილას გავწყვეტდი მათსას, მარა დათა თუთაშხიამ არ დამანება:

— მე რომ ადამიანს და მის ზნეს ვხედავ, მოსე-ბატონო, ყველა კაცი ისე ცხოვრობს და ისე იქცევა, როგორც

თვითონ მოსწონს, და სხვა კაცი მის საქმეში არ უნდა ჩაეროს, არ უნდა შეუშალოს ხელი. შენ გატანჯული გგონია და მას უხარია და მოსწონს, თურმე, თავისი დღე და ხვედრი. ჩემი ბრალია ყველაფერი. იქ რომ მითხარი, უნდა, ალბათ, მაგ ხალხს ყმობა და მონობაო — მასე ყოფილა მართლაც. აგერ შენ, აგერ მე და იქ, მაღლა ღმერთი — ფიცი დამიდვია, აღარ ჩავერევი აღარავის საქმეში, სანამდე არ დავრწმუნდები, ჩარევა ჯობს თუ ჩაუტრევლობა. მგო-

ნია, არც ერთი კაცი არაა მისთანა, სხვისი ჩარევის და ბის ღირსი რომ იყოს.

ფოთს იქით ადგილია ერთი, სახელი აღარ მახსოვს მისი. ფერშალი იყო აქ, სანდო კაცი, და პატარა ლაზარეთი ქონდა საკუთარი. სხვა გზა და გამოსავალი არა გვექონდა, — მე მოტეხილი ფეხი უნდა მემკურნალა და დათა თუ-თაშხიას — გამიზღებულნი იარა.

შევკექით ცხენებზე, როცა შევიძე-ლით, და დავეშვიტ სიბრმის მთიდან.

ბრახი სხემდე

...ისინი ერთსა და იმავე ოჯახში რომ ყოფილან აღზრდილი, ეს ჩემთვის მიგნება, უაღრესად საინტერესო აღმოჩენა იყო. სამძებრო-საგამომძიებლო პრაქტიკის სპეციფიკა ისიც არის, რომ ხელმძღვანელობა ზედმიწევნით უნდა სწავლობდეს მოუხელთებელი დამნაშავეს ფსიქიკას, მაშასადამე, მისგან მოსალოდნელ საქციელს, ერთი მხრივ, და, მეორე მხრივ, ამომწურავად უნდა იცნობდეს იმ მოხელეს, თუ მოხელეთა ჯგუფს, რომელსაც მისი გამოძიება და შეპყრობა აქვს დავალებული. აქ იგულისხმება პროფესიული და ბუნებრივი მონაცემების კომპლექსი. ხშირად ხდება, მოუხერხებელი დამნაშავეს მდედარი ამოცანას ვერ სძლევს და მხოლოდ იმიტომ, რომ მისი და დამნაშავეს ღირსებები ურთიერთსაწინააღმდეგოა. მაგალითად, ბუნებით მეტისმეტად ექვიანი დეტექტივი გულუბრყვილო, უეშმაკო დამნაშავესთან ვერაფერს ხდება, — ვერ წარმოუდგენია, რომ დევნილი ასე მარტივ ხერხებს მიმართავს, და მაშინ ღირსებათა თანაფარდობის საჭიროება იჩენს თავს, დევნილისა და მდედრის ფსიქიკურ მონაცემთა გაწონასწორების საკითხი დგება.

როდესაც სამძებრო დაწესებულებას საქმე აქვს ტრივიალურ დანაშაულთან (ასეთ შემთხვევაში კი თვით დამნაშა-

ვეც მეტნაკლებად პრიმიტიული პირია), მაშინ მისი ძებნისა და შეპყრობის მთავარი იარაღი განზოგადება და დანაშაულის ხელწერის დადგენაა. ეს საშუალებას იძლევა მივსვთვინოთ მისი ჩამდენი გარკვეულ, საკმაოდ ზუსტად ლოკალიზებულ ფსიქიკურ-კრიმინალურ ჯგუფს დამნაშავეებისა და განვაგრძოთ მისი ძებნა დადგენილი ჯგუფის ფარგლებში. ამის შემდეგ გამორიცხვის ხერხი, ბოლოსდაბოლოს, საძიებელ პირამდე დაგვიყვანს და, რამდენადაც პრაქტიკა ამტკიცებს, ასიდან ოთხმოცდაათჯერ — უცდომლადაც.

გაცილებით რთულია შემთხვევები, როდესაც ამა თუ იმ დამნაშავეს კრიმინალური აქტივი შეიცავს ბოროტმოქმედების ხერხთა სრულ ოქტავას, ყველა ნოტს დო-დან დო-მდე და, იქნებ, რამდენიმე ოქტავასაც. მაშინ იმის მეტი აღარაფერი გვრჩება, რომ სწორედ ეს ვრცელი დიაპაზონი მივიჩნიოთ დამნაშავეს ხელწერად და ბოროტმოქმედის ფსიქიკის შესწავლაში მხოლოდღა ანალოგიები მოვიშველიოთ. ამ ტიპის ანალოგიები კი, სამწუხაროდ, ძლიერ იშვიათია. ამგვარად, ასეთი დამნაშავეს ფსიქიკურ-კრიმინალური ტიპი ფერომენს წარმოადგენს, ხოლო მის გამომ-

ბაჟა ამირაჯიბი
დათა თუთაშხია

ულავენებას თუ შეპყრობას ისეთივე სიძნელეები ელოდება, როგორსაც ბაქტერიოლოგი აწყდება ხოლმე უცნობი მიკრობის აღმოჩენის გზაზე. ამ სიძნელეთა გადასალახავად კრიმინალისტები სხვადასხვა ხერხს იყენებენ. პირადად მე ხშირად მიემართავდი ხოლმე მოდელის გამოყენების ხერხს, მეთოდს, ანუ ვსწავლობდი თვით საძიებელი პირის (და არა მისი დანაშაულის) მსგავს ადამიანებს — ისეთებს, რომელნიც, წარსული ცნობების თანახმად, ჩემთვის საინტერესო პიროვნებას ხასიათის ნიშნებით ჰგავდნენ. მათზე დაკვირვება, მათი შესწავლა შედარებით იოლია, რადგან პირადი კონტაქტია შესაძლებელი. ამ გზით არაერთხელ გამიცია პასუხი უპირველესი მნიშვნელობის კითხვაზე, თუ ვინ არის და რას წარმოადგენს დამნაშავე. როცა ეს პასუხი ნაპოვნია, მაშინ შეიძლება ჩაითვალოს, რომ საძიებელი პირიც ნაპოვნი და შეპყრობილია.

ზოგი რამ ზემონათქვამი უნდა გავიმეორო. დათა თუთაშხიას დოსიემ, ამ კაცის მრავალი წლის აბრაგობის მანძილზე, დანაშაულთა და ჩადენის ხერხთა მთელი კალეიდოსკოპი შეადგინა. ზედმეტი იყო ლაპარაკი არა მარტო ყველა დანაშაულში გამოყენებული ერთი რომელიმე, საერთოდ დამახასიათებელი ხერხის აღმოჩენაზე, არამედ იმის დადგენაზეც, თუ, სახელდობრ, რომელი დანაშაულთაგანი იყო თუთაშხიას ჩადენილი და რომელი არა. მაშასადამე, შეუძლებელი გახლდათ დათა თუთაშხიას ფსიქიკურ თავისებურებათა წვდომაც და უამისოდ კი აბრაგის ჩვენს ხელში ჩავარდნა მხოლოდ ბრმა შემთხვევის წყალობით თუ მოხდებოდა.

თავისი მიზნების განხორციელების დროს ამა თუ იმ ილეთის ჩატარების შესაძლებლობას მოკლებული ადამიანი წაავაგს ხეიბარს, რომელიც, ვთქვათ, ცალხელაა და თავის ყველა წარუმატებლობას მხოლოდ ამით ხსნის; ცალხელა არ ვიყო, კურდღელს დავეწეო-

დი და გადავასწრებდიო! ეს ამა თუ იმ უნარს მოკლებული კაცის შესაძლებლობაა. სწორედ ასეთ მდგომარეობაში ვიყავი რამოდენიმე წლის მანძილზე და სრულიად მოულოდნელად გამოიჩინა, რომ დათა თუთაშხიასთან ერთად, ერთი ღედ-მამის მიერ, ერთნაირ პირობებში აღზრდილი, მრავალ წელს ერთად ნაცხოვრები და, ალბათ, მსგავსი ღირსებების ადამიანი ჩემი ხელქვეითია — მუშნი ზარანდია.

ქანდარმის პროფესიის არსს იქნებ ეწინააღმდეგებოდეს კიდევ ის, რომ მავანი ადამიანის შესწავლისას მის მიერ მოხდენილ პირველ შთაბეჭდილებას ვიღებდი ხოლმე შემდგომი კვლევის ამოსავალ წერტილად და არა ჩემს ხელთ არსებული ფაქტობრივ მონაცემთა განალიზებით მიღებულ დასკვნებს. პირადი ღირსებების როლს ადამიანის მოღვაწეობის ყველა დარგში მუდამ უპირველეს მნიშვნელობას ვანიჭებდი, ამ ასპექტში არც საკუთარ ღირსებებს უგულვებელვყოფდი, ხოლო ჩემს მთავარ ღირსებად კი დღემდე ის მიმაჩნია, რომ რომელიმე ადამიანთან ერთი შეხედრით მიღებულ შთაბეჭდილებას, შეიძლება ითქვას, არასოდეს მოვუტყუებია, ალღოს, თითქმის, არასოდეს უღალატია ჩემთვის. ანალიზისთვის არც ამჟამად მიმიმართავს. ჩამოვწერე დათა თუთაშხიას საქმეებში არსებულ ბოროტმოქმედებათა სრული სია, მივიმარჯვე ჩემს წარმოდგენაში ფიქსირებული მუშნი ზარანდიას დადებითი პიროვნება და ინტუიტიურად გადავუსვი ხაზი სიაში შეტანილ ყველა დანაშაულს, რომელთა ჩადენა ჩემმა ქვეცნობიერებამ თუთაშხიას ადგილზე მყოფ მუშნი ზარანდიას ვერ მიაწერა. როდესაც სია ხელმოკრედ გადავიკითხე, — განეცვიფრდი: გამოდიოდა, რომ სიმპათიები მქონდა, გულშემატკივარი ვიყავი სისხლის სამართლის დამნაშავისა, რომელმაც ამდენი წლის მანძილზე მრავალი უსიამოვნება მიაყენა ჩვენს უწყებას და, მაშასადამე, პირადად მეც. ასეა თუ ისე, მეთოდი — მეთოლია და

ხელთ მქონდა აბრავ თუთაშხიას დანა-
შაულთა სია, რაც ამ ცდაში შემდგო-
მი კვლევის საფუძვლად უნდა მიმეჩ-
ნია. ამ ცდაში-მეთქი, ვამბობ, რადგან
იგივე მეთოდი შეიცავს მეორე ცდა-
საც: უნდა მიმემარჯვებინა ჩემს წარმო-
დგენაში ფიქსირებული მუშნი ზარან-
დიას უარყოფითი პიროვნებაც და ამ
პოზიციიდან მემოქმედა, მაგრამ ჯერ
პირველი ცდის შედეგებამდე მივიდეთ.

გავისხენოთ: მეთოდის თავისებურე-
ბა ის არის, რომ ცნობილის თვისებებს
უცნობში ვვარაუდობთ. თუთაშხიას
დანაშაულობათა პირობითი სიაც ხომ
ამ გზით მივიდეთ. ამის შემდეგ ქ მ ე დ ე-
ბ ის ხ ა რ ის ხ ის საკითხს უნდა გავცეს
პასუხი. განმარტებისთვის ვიტყვი:
ჩემი სიჭაბუკისა და ახალგაზრდობის
პარიზულ პერიოდში ერთ აღმოსავლელ
არისტოკრატთან ვმეგობრობდი. იგი
მორგანატული ქორწინების პროდუქ-
ტი იყო. მისი დედა წარსულში პარიზის
ლამის კაბარების ცნობილი მსახიობი
ყოფილა — მომღერალი და მოცეკვა-
ვე. მამა — ტახტის მემკვიდრე. ბატო-
ნიშვილს ლიტერატურასა და ხელოვნე-
ბაში ჩვეულებრივსა და არტისტულთან
ერთობ ჭირვეული დამოკიდებულება
ქონდა. მოთხრობა თუ რომანი მისთ-
ვის ან ნაწერი იყო და ან თხზულება.
ტილო თუ ქანდაკება — ნაკეთობა ან
ქმნილება. მოცეკვავის ნომერს ან
როლს იგი განსაზღვრავდა სიტყვებით,
— შესრულება ან როკვა. მოყვანილი
ზმნებიდან პირველთ — ჩვევის, დას-
წავლის, დაზეპირების რეზულტატად
თვლიდა, ხოლო მეორეებს — კათარზი-
სად. აქედან გამომდინარე, ხელოვანთა
ამქარს ორ ჯგუფად ჰყოფდა — პლებე-
ებისა და არისტოკრატების ჯგუფებად.
დანარჩენ საზოგადოებასაც ასე აღიქ-
ვამდა. წარმოშობასა და გენეალოგიას
არც აქ ანიჭებდა რაიმე მნიშვნელობას.
ადამიანებს იგი ერთსა თუ მეორე ჯგუ-
ფში ჩაირიცხავდა ხოლმე იმის მიხედ-
ვით, თუ როგორ დამოკიდებულებაში
იმყოფებთან ისინი თავის საქმესთან,
ჩელოვნებასთან, სამსახურთან. მისთვის

არისტოკრატი მხოლოდ ის იყო, ვინც
ყოველდღიურობასაც კი შემოქმედებ-
თი პოზიციებიდან უდგებოდა.

რა თქმა უნდა, ჩემი მეგობარი ბა-
ტონიშვილის თვალსაზრისი ერთობ რა-
დიკალურია, მაგრამ მაინც მიმაჩნია,
რომ ამგვარ მიდგომაში არის ქე-
შმარიტების საკმაოდ ძლიერი მარცვა-
ლი. ათასწარი ხელქვეითი მყოლია და
მათში ყველაზე პუნქტუალურს, მუყა-
ითსა და დამჯერს, მაინც ფანტაზიის
მქონე, თავის საქმეზე შეეყვარებული
და, თუნდაც, რამდენადმე თავნება ხე-
ლქვეითი მერჩივნა. ასეთთაგან საქმის
წახდენაც არ არის მოულოდნელი, მა-
გრამ მათი მოქმედება მუდამ მშვენი-
ერი და პერსპექტიულია. დიახ, პერს-
პექტიული, რადგან სწორედ ეს აღამი-
ანები ამდიდრებენ კაცობრიობის გამო-
ცდილების მარაგს, ხეწვენ პროფესიო-
ნალიზმს, ხელოვნებად, თავისუფალ
შემოქმედებად აქცევენ სამსახურებ-
რივ საქმიანობას.

გამოვიყენებ აღმოსავლელი ბატონი-
შვილის გამოთქმას და ვიტყვი, რომ და-
ვლების მიღებამდე მუშნი ზარანდია
მოხელე იყო, ხოლო იმ მომენტის შემ-
დეგ, როცა მის ხელთ რაიმე ახალი სა-
ქმე აღმოჩნდებოდა, — აღტკინებული,
ვნებათა ღელვას აყოლილი მსახიობი.
მახვილი ინტუიცია ჰქონდა და ამიტომ
მის მიერ გამოძიებულ, მოკვლეულ თუ
სხვა რამ შესრულებულ საქმეს არა-
სოდეს რჩებოდა „კუდები“, ანუ შეუ-
სწავლელი და გამოუმზეურებელი კუ-
ნჭულები. მის მასალებს შედიევ ელი-
ნი ბრძენიც ველარაფერს დაუმატებ-
და. ჯერ, დამნაშავეს დედოფლობას გა-
მოიყვანდა დღის სინათლეზე. მერე,
თუკი დასასჯელად განწირულს გამოძი-
ების მსვლელობაში ერთ რაიმე კარგ
თვისებას მაინც შენიშნავდა, სასტიკ
წინააღმდეგობაში ვარდებოდა თავის-
სავე ნამოქმედართან: მოსამართლეებს,
მსაჯულებს, ადვოკატებს უმბრტყავდა,
თუ რა გზით შეიძლებოდა მინიმალური

ბაბუა აშირაქიზი

დათა თუთაშხია

მსჯავრის გამოტანა და თავგამოდებით იცავდა საკუთარი დასკვნების საწინააღმდეგო მოსაზრებებს. კიდევ ერთი თავისებურება ჰქონდა და ესეც არტი-სტიზმის ნიშნად მიმაჩნია: სძულდა ერთისა და იმავე ტიპის საქმეებზე მუშაობა და თუ იძულებული გახდებოდა აეღო, — სძულდა ცნობილი მეთოდების გამოყენება, გაკვალული გზებით სიარული. ასეთი იყო მუშნი ზარანდიას ქმედების ხარისხი და ამას საეგზეთ დაემთხვა დათა თუ-თაშხიას დანაშაულებებში არსებული ქმედების ხარისხი. ეს მსგავსება, მე ვიტყვდი, იდენტურობა, აქვე შემიძ-ლია მრავალი მაგალითით დავადასტუ-რო, მაგრამ ჩემი ჩანაწერები, ძირითა-დად, ამ ორი ადამიანის მოქმედებებს ეხება და პარალელებსაც უხვად შე-იცავს.

ამგვარად, მიღებულ იქნა პასუხი კი-თხვაზე — „როგორ“ და საძებნელი იყო ქმედების მიზეზი, ანუ პასუხი კითხვაზე — „რა ამოძრავებს“? ანალოგია: ფულს შოულობს ყველა, მაგრამ ვინ — რატომ? ზოგს საარსებო სახსრების შოვნა ამოძრავებს. მეორეთ — შენახვისა. მესამენი ფულით ფუ-ლისავე შოვნით არიან გატაცებულნი, თანხის, კაპიტალის ვასაზრდელად იღვწიან. ასევეა სამსახურიც. მსახუ-რობენ იმიტომ, რომ სხვა შემოსავლის წყარო არ გააჩნიათ. რევოლუციამდე ზოგს არც ფული აკლდა, არც ქონება, მაგრამ სამსახურს ხალხთან სიახლოვის, ფილანტროპული მოღვაწეობის საშუა-ლებად მიიჩნევდა და მსახურობდა. ისეთებიც იყვნენ, რომ მხოლოდ ტახ-ტისა და საშობლოს ერთგულების გამო მსახურობდნენ, ჯამაგირს არაფ-რად აგდებდნენ, მაგრამ ადამიანთა უმ-რავლესობისთვის სამსახური მაინც დაწინაურების, კარიერის გაკეთების საშუალება იყო. ასეთი მიზანი თუმც პატივმოყვარეობით, გამდიდრებისა და ძალაუფლების წყურვილით და კიდევ სხვა მდებალი ადამიანური თვისებე-ბით არის განპირობებული, მაგრამ,

საერთოდ, კარგი კარიერის გაკეთების, დაწინაურებისთვის სამსახური დადებით ნიშნად მიმაჩნია, თუ შედეგად ხორციელდება აკრძალული ილეთების, უსუფთაო ხერხების გამოყენების გზით.

მუშნი ზარანდიას ქმედების მიზეზის დადგენა, ბუნებრივია, მისი სამსახუ-რის პირველსავე თვეებში მოექცა ჩვენს, ანუ კავკასიის ჟანდარმერიის ხელმძღვანელობის ინტერესთა სფერო-ში და ერთგვარი დაბნეულობა გამოიწ-ვია. საკითხი წლების მანძილზე ვერ პოულობდა პოზიტიურ გადაწყვეტას, რადგან ზარანდიას პიროვნება ვერა და ვერ მოერგო რომელსამე ცნობილ ყა-ლიბს. ამ კაცისა ყველაფერი გაუგება-რი იყო. მაგალითად, მან ერთობ თავი-სებური დამოკიდებულება გამოამყ-ლავნა შრომის ანაზღაურებისა და და-წინაურების მიმართ. იყო შემთხვევა, როცა ერთი თანამდებობიდან მეორე, უფრო დაბალ თანამდებობაზე გადავიყ-ვანეთ იმიტომ, რომ ზარანდია იმ ად-ვილზე იყო საჭირო. ჯამაგირი დააკლ-და, მაგრამ მას არც დაქვეითების გა-მო უთქვამს რამე და არც ხელფასის შემცირების გამო. მეორე შემთხვევაში ზარანდიას რომელიღაც საგადასახი-დო უწყების მმართველის მოადგილედ დაუპირეს გადაყვანა. არავითარი ენ-თუზიაზმი არ გამოუჩენია, მიუხედა-ვად იმისა, რომ თანამდებობაც მაღალი იყო და ჯამაგირიც სამჯერ მეტი ექნე-ბოდა, თუ არ მივიღებთ მხედველობა-ში ამგვარ თანამდებობათა სხვაგვარ შემოსავლიანობასაც. ამ და მსგავსმა მაგალითებმა დამარწმუნეს, რომ ზა-რანდიას ქმედების მიზეზი არც დაწი-ნაურების წყურვილი იყო და არც მა-ტერიალური მდგომარეობის გაუმჯო-ბესება. შეცდომა იქნებოდა, თუ მის ერთგულ ქვეშევრდომულ გრძნობებსა და დიდმპყრობელურ იდეებს მივაწერ-დი იმ მუყაითობას, კეთილსინდისიერე-ბასა და პირუთვნელობას, რასაც ზარან-დია, — ეროვნებით ქართველი და წა-რმოშობით გლეხი, — მოვალეობათა

აღსრულებისას იჩენდა. ხსენებული გრძნობებისა და იდეებისაგან იგი მეტად შორს გახლდათ. ამას გარდა, ეს ადამიანი არც ნეტარი ჩანდა და არც იმ პრიმიტივთა რიცხვს ეკუთვნოდა, ვისაც ბავშვობაშივე ჩააგონეს, რომ უნდა იყოს მორჩილი, გამგონე, იმსახუროს უანგაროდ, თავგანწირვით და სამარის კარამდე. ერთი სიტყვით, ზარანდია იყო ლაბირინთი, საიდანაც კარში გამოსასვლელს მხოლოდ შემთხვევის ძალა ან ქამათა მსვლელობა გაპოვნენებს.

დრო საუკეთესო მკურნალია და ამგვარი შემთხვევა მოიტანა კიდევ. უკეთ რომ ვთქვათ, შემთხვევამ დაადასტურა ჩემი ერთობ პირობითი შეხედულებები, კერძო ჰიპოთეზა ფაქტად აქცია და ეს იყო შედეგი ერთი სამძებრო ოპერაციისა, რომელიც ზარანდიამ ლამაზად დაგვგმა, მაგრამ ლამაზადაც წააგო.

ჩემი ჩანაწერების მიზანს ამა თუ იმ შემთხვევის მოყოლა არ შეადგენს, რადგან საინტერესოც არ უნდა იყოს იგი, მაგრამ გარკვეულ სიტუაციაში ადამიანები კარგად შეღავნებიან და ეს ზოგადი ხასიათის დასკვნების გამოტანის საშუალებას ქმნის. ამ კერძო შემთხვევაში მოყოლა სწორედ იმისთვის მჭირდება, რომ უნდა ზარანდიას ქმედების მიზეზი დადგინდეს, ანუ გაეცეს პასუხი კითხვას: რა ამოძრავებდა ამ პიროვნებას.

ცხრაასიანი წლების დასაწყისში გერმანიაში მომუშავე ჩვენი რეზიდენტის დაშიფრული დეპეშა მივიღეთ. დეპეშაში ზუსტად იყო აღნიშნული, რომ მოსკოვის უნივერსიტეტის ერთი ცნობილი დოცენტი, ეროვნებით ქართველი, გემ „ადელაიდათი“, ასე, ერთი თვის შემდეგ დღიდან დეპეშის მიღებისა, ბათუმს მოემგზავრებოდა. დოცენტს თან უნდა წამოეღო არალეგალური, აკრძალული ლიტერატურა, დაახლოებით ნახევარი ჩემოდნის რაოდენობით.

ბევრი არ მიფიქრია, საქმეც და რეზიდენტთან კავშირის საშუალებებიც ზარანდიას ჩაებარე. პროგრამა-მაქსი-

მუმი, ცხადია, ის იყო, რომ ლიტერატურა ხელში ჩაგვედო, მისი ჩამოჭრა და მიძღები ჯგუფი უნებელგვეყო. პროგრამა-მინიმუმი, — არასგზით არ დაგვეშვა ლიტერატურის გავრცელება. რამოდენიმე დღის შემდეგ ზარანდიამ ოპერაციის გეგმა წარმოადგინა. ჩვენ იგი გადატვირთულად მივიჩინეთ, მაგრამ ავტორი დაჟინებით ითხოვდა თავისი გეგმის უცვლელად დამტკიცებას. ბოლოს დაგვიყოლია კიდევ და საქმეს შეუდგა.

უპირველესად ყოვლისა, მან გერმანიაში გაგზავნა აგენტი, რომელმაც რეზიდენტისგან დოცენტი „ჩაიბარა“. შემდეგ აგენტმა შეიძინა ჩემოდნების ისეთივე კომპლექტი, როგორიც დოცენტს ჰქონდა. როცა დოცენტმა არალეგალური ლიტერატურა სასტუმროში მიიტანა, აგენტმა და რეზიდენტმა შეამოწმეს, თუ სახელდობრ, რომელი ჩემოდნით მოდიოდა ჩვენთვის საინტერესო ტვირთი და რამსიმძიმე იყო ჩემოდანი.

დადგა დღე, როცა ღია ზღვაში გამოსულ „ადელაიდაზე“ იყო დოცენტი, ჩვენი აგენტი და ამ ორი კაცის ორი აბსოლუტურად ერთნაირი ჩემოდანი.

გემი ბათუმში შუადღისას უნდა მოსულიყო. წინა ღამეს აგენტმა დოცენტის ლიტერატურიანი ჩემოდნის ადგილზე თავისი ჩემოდანი დატოვა. ეს ზარანდიას გეგმით იყო გათვალისწინებული, რადგან იმხანად არალეგალური ლიტერატურის შემოტანის საქმეში ერთმა ეშმაკობამ იჩინა თავი: დანიშნულების ნავსადგურიდან ოთხი-ხუთი საათის სავალზე, იმ გემის სიახლოვეს, რომლითაც ლიტერატურა მოდიოდა, უპირატესად შეღამების ხანა გამოჩნდებოდა ხოლმე აფრიანი „მებაღური“ ან სხვა რამ ზომალდი. თუ ნავს წინასწარ დათქმული პირობითი ნიშანი ჰქონდა და, ამასთან ერთად, იგი დანიშნულების ნავსადგურისკენ გემის კურსით მოემართებოდა, შემომტანი,

ზაზუა პირიუჟიძე

დათა თუთაშინი

ლიტერატურიან ჩემოდანს გემის ერთ-ერთ საშველ რგოლზე ამაგრებდა და ზღვაში აგდებდა. „მებაღურს“ ჩემოდნიანი რგოლი თავის ერდოზე აპქონდა, რის შემდეგ ლიტერატურის აღმოჩენა უკვე ვეღარ ხერხდებოდა ხოლმე. ასეთ ფანდზე რამდენიმეჯერ წამოვეგეთ და ახლა დოცენტი კიდევ რომ მიემართა ამ ხრიკისთვის, „მებაღურზე“ ჩვენი ჩემოდანი აღმოჩნდებოდა და არა ლიტერატურა. უნდა აქვე ვთქვათ, რომ შემომტანს ზემოაღწერილი ხერხისთვის არ მიუმართავს და ჩემოდნების გაცვლას კი სხვა აზრიც ჰქონდა, რაც ქვემოთ გამოჩნდება.

„აღელაიდა“ ნავსაყუდელს მოადგა. დოცენტი ნაპირზე გადმოვიდა. გაღშოვიდა აგენტიც. საბაჟოს მოხელეებმა რამდენიმე მგზავრი და მათ შორის დოცენტიც, თავის ხელბარგიანად საბაჟოში შეიპატოიეს. რა თქმა უნდა, დოცენტის ნაპირზე ჩამოსვლის შემდეგ, ვისაც ჯერ არს, თვალი ეჭირა, აბა, დააპირებდა ვინმე თუ არა მისი შავი ჩემოდნის წაღებას, თუ დააპირებდა, სახელდობრ, ვინ და თუ წაიღებდა — სად მიიტანდა. ლიტერატურის დამხვდურებმა სიფრთხილე გამოიჩინეს, დოცენტს არავინ გაჰკარებია. აგენტმა ლიტერატურიანი ჩემოდანი, რომლის სანაცვლოდ დოცენტს თავისი დაუტოვა, საბაჟოში უკანა კარიდან შეიტანა. მებაჟეებმა ჯერ სხვა მგზავრების ბარჯანა შეამოწმეს და შემდეგ დოცენტს ჰკითხეს, საბაჟოდ რა გაქვთო. მთელი ამ ხნის მანძილზე ზარანდიას გულდასმით ადევნებდა თვალს თავის მსხვერპლს. დოცენტი ღელავდა და კითხვაზე მიუგო, რომ საკუთარ ბარგში დასაბაჟავი არაფერი ეგულებოდა, ხოლო აგერ, იმ შავ ჩემოდანში რა იყო, ჰვითონაც არ იცოდა, რადგან იგი მავანმა კაცმა გამოატანა კაცისთვის. რომელმაც ჩემოდანს აქ, ბათუმშივე, ან თბილისში უნდა მოაკითხოსო. სანამ სხვა ჩემოდნების შემოწმება მიმდინარეობდა, დოცენტი, ასე თუ ისე, ყოჩაღად იყო, მაგრამ შავი ჩემოდნის გახს-

ნას რომ შეუდგენენ, მუხლი მოეკრევათ, სკამზე უმწეოდ დაეშვა და გაფრთხილებულ სახეზე ხელები აიფარა.

— ცუდად ხომ არ შეიქენით, ბატონო? — ჰკითხა ზარანდიამ და წყალი მოურბენინა.

დოცენტმა წყალი მოსვა, ლიტერატურის აღმოჩენის საბედისწერო მომენტის ლოდინს შეუდგა. ცხადია, ჩემოდანში ლიტერატურა არ აღმოჩნდა. დოცენტის განცდებზე ლაპარაკი საჭირო არ არის. ლიტერატურის წონისა ჩემოდანში გერმანული წარმოების ქლიბების კომპლექტები ეწყო. ამ საქონელს ბაჟი ეკუთვნოდა და სანამ დოცენტი მეორე ოთახში ფორმალობას ასრულებდა, ჩემოდნები კვლავ შეიცვალა.

ნახევარი საათის შემდეგ დოცენტს სასტუმროს ნომერში შეჰქონდა ლიტერატურიანი ჩემოდანი, თუმცა-კი დარწმუნებული იყო, რომ ქლიბებიანი შეჰქონდა. ასე იყო საჭირო ზარანდიას გეგმის მიხედვით. ამაში არ ყოფილა ცინიზმი და, მით უმეტეს, ის საღიზმი, რომელსაც კაცა მონადირეებულ თავის მიმართ იჩენს: გაუშვებს — დაიჭერს, გაუშვებს — კვლავ დაიჭერს... ზარანდიას სჭირდებოდა დოცენტის მტკიცე რწმენა, რომ იგი ახლა კანონის წინაშე უკვე მართალი და შეუვალია, რომ თვალთვალი და ჩხრეკა უკან დარჩა და, ამასთან ერთად, პასუხისგებისთვის საჭირო ნივთიერი მტკიცება კი თან ჰქონოდა. ჩემოდნების პირველი გაცვლის მთავარი მიზანიც სწორედ იმაში მდგომარეობდა, რომ ჩხრეკის შემდეგ ისინი მეორედაც გაცვლილიყვნენ, დოცენტს ეს გაცვლა არ სცოდნოდა და ამით მისი ფსიქიკის ის მდგომარეობა მიღწეულიყო, რომელიც საბაჟოდან გამოსვლის შემდეგ დაეუფლა: დაბნეულობა, გაუგებრობა, მაგრამ შეუუვალობის გრძნობაც და ამის შედეგად სიფრთხილის მოდუნებაც. მე არ ვაპირებ მოვლენათა განვითარების ყველა იმ ვარიანტის განხილვას, რაც, ზარანდიას ქონდა ნავარაუ-

დევნი და გათვალისწინებული, მაგრამ, სანამ ამ ოპერაციის ფინალს შევხვებოდნენ, ვიტყვი, რომ ერთი შეხედვით, ლიტერატურას, მის შემოტანას და მიმღებთ გადარჩენის რაიმე თეორიული შესაძლებლობაც კი არ გააჩნდათ, თუ არ ვიგულისხმებთ წარღვნას ან სხვა რამე კატაკლიზმს, როცა ყველა და ყველაფერი იღუპება. ვისაც ამაში დარწმუნება სურს — გააანალიზოს. ახლა კი ფინალი, რომელიც არც თუ ბანალური იყო.

დოცენტი დაბნევადა, შემდეგ ნომერი ჩაქეტა, ქალაქში გამოვიდა. იგი ესტუმრა ერთ ბათუმელ ქართველ მილიონერს, ჩვენთვის ცნობილს თავისი ფორნდორობითა და დევნილი რევოლუციონერების მატერიალური დახმარებით. აქ დოცენტმა საათი, საათნახევარი დაჰყო. შემდეგ ამდენივე ხანს ქალაქში ისეირნა და სასტუმროში დაბრუნდა. მალე მასთან მივიდა ორი კაცი. მასპინძელმა სტუმრები მიიღო, კარი შეიკეტა, ზუთიოდ წუთის შემდეგ იძულებული შეიქნა კვლავ გაეღო, — დოცენტს ზარანდია ესტუმრა. მას ორი ხელქვეითი ახლდა. სალამისა და უფლებამოსილების საბუთის წარდგენის შემდეგ ზარანდიამ დოცენტს მიმართა:

— ჩვენ დაინტერესებული ვართ თქვენი თავშეყრის მიზეზით.

დოცენტმა ცოტა ხანს იფიქრა და მიუგო:

— თქვენთვის ხომ ცნობილია, რომ მე დღეს მოვედი გერმანიიდან „ადელაიდი“? ჩამოვიტანე ამანათი ამ ბატონებისთვის. წასადებად არიან მოსული. ეს არის და ეს.

— ადასტურებთ? — მიუბრუნდა ზარანდია დოცენტის სტუმრებს.

— დიახ, — თქვა უყოყმანოდ ერთერთმა.

შეორემ თავი დაიქნია, მაგრამ საკმაოდ უხალისოდ.

ზარანდიამ კითხვა-პასუხი ოქმში შეიტანა.

— გთხოვთ, ხელი მოაწეროთ იმაზე, რომ თქვენი პასუხები სწორად არის ფიქსირებული.

დოცენტმა ჩანაწერი წაიკითხა და დაუყოვნებლივ მოაწერა ხელი. რეზიუმე კარგა ხანს იფიქრეს, იყოყმანეს. ბოლოს, ერთმა თქვა, ამანათი ჩემია, ხელსაც მე მოვაწერო. ზარანდია აღარ შედავებია, ორი ხელისმოწერა იკმარა.

— რომელ ჩემოდანშია ამანათი? — იკითხა ზარანდიამ.

— აგერ, იმ შავში, — მიუგო უკვე დაეჭვებულმა დოცენტმა.

— ჩვენ უნდა დავესწოთ ამანათის გადაცემა-მიღებას!

სიჩუმე ჩამოვარდა. მასპინძელი და სტუმრები ერთმანეთს ათვალიერებდნენ.

— კეთილი და პატიოსანი, — თქვა დოცენტმა. — აქ არის ქლიბების კომპლექტები. თქვენ ეს საბაჟოშივე ნახეთ.

მან ჩემოდანი მაგიდაზე დადო და თავი აპხადა.

ალბათ, ცხადია, რომ ამ სამი კაცის სამართალში მისაცემად სრულიად საკმარისი და დასაბუთებული დოკუმენტაცია ბათუმშივე გამზადდა და საქმეს შავი კატა ველარ გადაურბენდა. საგამომიძიებლო მასალა ამოწურავი იყო. გამოძიდა, უკეთ რომ ვთქვათ, ერთხელ კიდევ დადასტურდა აკრძალული ლიტერატურის საზღვარგარეთული წყაროს ადგილსამყოფელი, იქ მომუშავე ემიგრანტთა გვარები, დამხვდურთა და გამვრცელებელთა ურთიერთობები, გამოცხადებისა და შეხვედრების მისამართები და, ერთი სიტყვით, ყველაფერი, რაც ასეთ შემთხვევებში სამძებრო დაწესებულებებს აინტერესებს ხოლმე.

დამნაშავეები თბილისში ჩამოვიყვანეთ, მეტეხის ციხეში მოვათავსეთ, როგორც გამოძიებული და მსჯავრისთვის გამზადებული დამნაშავეები.

დოცენტი შეძლებულ არისტოკრატთა წოდებიდან იყო. მისი ნათესაობა

გაბუა აპირაქიზი
დათა თუთაშხია

დიდი გავლენით სარგებლობდა მთელს კავკასიაში. მათ შორის ჩემი პირადი ნაცნობ-მეგობრებიც იყვნენ, — გენერლები, მაღალი თანამდებობის პირები და უბრალოდ კარგი ინტელიგენტები. საქმე ისე მოტრიალდა, რომ არამცთუ რამოდენიმეჯერ მომმართეს დახმარებისთვის, არამედ კავკასიის მთავარმართებელიც დაინტერესეს დოცენტის ბედ-იღბლით. ესეც არ იყოს, თანამდებობა მაკისრებდა პირადად გაცნობილი საქმესაც, დამნაშავეებსაც, და ზარანდიას ვუბრძანე ერთი დავითზე, ჩემი თანდასწრებით მოეწყო. აღვნიშნავ, რომ ბრალდებულებმა ჩემი ვინაობა არ იცოდნენ.

ჯერ თანაბრალდებულებმა და შემდეგ თვით დოცენტმაც სავსებით და უცვლელად დაადასტურეს აღრიცხული ჩვენებები. დავრწმუნდი, რომ მათთვის მსჯავრის შემსუბუქებაც კი არ შემძლო, საქმის მოსპობაზე აღარას ვაზიანებო. კაბინეტში დავბრუნდი იმ მძიმე გულითა და უსიამოვნო წინაგრძნობით, რაც ადამიანებისთვის რაიმე დახმარებაზე უარის თქმას უძღვის ხოლმე წინ. ამით ვიყავი შეწუხებული და იმასაც მივხვდი, რომ ზარანდიამ დაკითხვა დოცენტის ბედიდან განაგრძო ჩემი დამოკიდებულების გამორკვევის ნიშნის ქვეშ ჩაატარა. იგი ყოველნაირად ცდილობდა გაეგო, თუ რა მსურდა მე და, ამასთან ერთად, თავისი ეს დაინტერესება არ გამოემჟღავნებინა.

ამ დროს ზარანდიამ კარი შემოაღო და შემოსვლის უფლება მითხოვა. ათითხუთმეტი წუთის წინ ერთად ვიყავით, მის შემოსვლას არ ველოდი.

— სათხოვარი მაქვს, გრათ...

— ბრძანეთ, მუშნი.

— ჩამოდი ჩემთან, თუ დრო და სურვილი გაქვთ საამისოდ... კიდევ ნახევარი საათით.

— მოვალ, — იმწამსვე დავთანხმდი.

ზარანდიას კაბინეტში დოცენტის მეტი არავინ იყო.

— ბატონო დოცენტო, — ჰკითხა ზარანდიამ. — რას მოელოთ რევოლუ-

ციისგან პირად ასპექტში. გვითხარით, თუ შესაძლებლად მიგაჩნიათ თქმა და თუ ბოლომდე გესმით შეკითხვის არსი.

დოცენტმა გაიღიმა:

— ჩემი და ჩემისთანების მამულებისა და სხვა ქონების კონფისკაციას, რასაც დიდი ხანია თვითვე მოვახდენდი, პირადად, განუყოფლად რომ მეკუთვნოდეს ისინი და, ამას გარდა, ფინანსობად რომ არ მიმაჩნდეს გლეხებისთვის მიწების ასეთი ერთპიროვნული დარიგება, მიწაზე საყოველთაო კერძო საკუთრების პირობებში. მოგე-ლი იმას, რომ ამეყრება წოდება, რომელსაც პირადად მე ვატარებ, როგორც მამლაყინწა ბიბილოს. მოველი სულიერ კმაყოფილებას იმის გამო, რომ ყველა ადამიანს თანაბარი შესაძლებლობები შეეძქმნება საკუთარი ღირსებების სარეალიზაციოდ, საკაცობრიო გენიას ახალი, უფართოესი ასპარეზი შეეძქმნება სამოქმედოდ. ღირს თუ არა, ბატონო ოფიცერო, ასეთი შედეგების მიღება იმ სასჯელის ფასად, რომელსაც განაჩენით მომისჯიან?

— ეღირებოდა, თუკი მართლაც ყველაფერი ისე იქნება, როგორც ბრძანებთ, მაგრამ სად არის ამის გარანტია? თქვენ განა აბსოლუტურად გწამთ, რომ საბოლოო ჯამში რევოლუცია ადამიანს სულიერ კმაყოფილებას, შედინერებას მოუტანს? დაფიქრებულხართ როდისმე იმაზე, რომ ყოველგვარი ახალი იდეის ქადაგება ავანტიურიზმის მნიშვნელოვან ელემენტსაც შეიცავს და, ამდენად და ამ ზომით, რევოლუციური მოღვაწეობა, ცალკე სიყვითეს და ცალკე ადამიანის ზნეობას ეწინააღმდეგება?

— დაფიქრებულვარ! დაფიქრებულვარ მთავრად და ბევრ სხვა საკითხზეც! — დოცენტს ნერვიულობა შეეტყო. ზარანდიამ, ჩანს, მტკივნეულად გილს მიუგო. — დაფიქრებულვარ იმაზეც, რომ რევოლუციამ პატიოსანი ინტელიგენტებისა და არისტოკრატების ინტელექტი უნდა გამოიყენოს და შემდეგ გაუსწორდეს მათ, როგორც საფ-

რანგების რევოლუცია გაუსწორდა მიშელ დე ლეპელეტის და სხვათ. მე ეს რევოლუციის კანონზომიერებად მიმაჩნია, მაგრამ მაინც მის მხარეზე ვარ... „აქა ვდგევარ და სხვარივად არ ძალმიძს!“ — დოცენტი, ჩანს, დაშვდიდა და გაამხნევა თავისმა ნათქვამმა და ზარანდიას უკვე დიმილით ჰკითხა: — იცით, ვისია ეს სიტყვები?

ზარანდიამ თავი გაიქნია. იგი დაფიქრებული იჯდა. მივხვდი, თვით სიტყვებზე ფიქრობდა და არა იმაზე, თუ ვის ეკუთვნოდა ეს გამოთქმა.

— „აქა ვდგევარ და სხვარივად არ ძალმიძს!“ — გამეორა ზარანდიამ ხმადაბლა და დასძინა: — არც წამიკითხავს და არც მსმენია ასე მოკლე და, ამასთან ერთად, ამომწურავი განსაზღვრა გარკვეული, საკმაოდ იშვიათი ტიპის ადამიანთა ქმედების მიზეზისა. მშვენიერია! ვისი ნათქვამია ეგ, ბატონო დოცენტო?

— მარტინ ლუთერისა.

სიჩუმემ კარგა ხანს გასტანა.

— ბატონო დოცენტო, — მიმართა ზარანდიამ. — თქვენს რწმენას და იმას, რომ „სხვარივად არ ძალგიძთ“, დიდი გამოცდა ელის. სამწუხაროდ, ახლავე ელის... მესამე პირი ამ ოთახში არის ქავკასიის უნდარმთა შეფი, გენერალი, გრაფი სეგელი.

დოცენტი მოულოდნელობამ წამით შეაცბუნა, შემდეგ მან ოდნავ და ცივად დამიკრა თავი. ზარანდია კვლავ დუმდა. ღმერთმანი, ტანმა მიგრძნო, რომ, აი, ახლავე გავზნებოდი მოწმე ზარანდიას ისეთი ფანდისა, როგორითაც მას არაერთხელ შემოჰტანია ჩემს განწყობაში აღრევა, აღტაცება, მწუხარება, ერთი სიტყვით, რაც გნებავთ, გარდა სიმშვიდისა და ჩვეულებრიობისა. იგი რაღაცას აპირებდა, თორემ ხელმოერედ აქ არ მომიყვანდა.

— თქვენი ნათესავები, — განაგრძო ზარანდიამ, — ყოველნაირად ცდილობენ გიხსნან თქვენც და თქვენი საზოგადოებრივი რენომეც. ჩვენი საუბრიდან გამოჩნდება, რომ ეს ორი რამ ცალ-

კალკეა სახსნელი, მაგრამ დავიცვათ მიმდევრობა. მის ბრწყინვალეობას, გრძნისეგელის, ისეთმა ადამიანებმა შეაფასეს, თეს თქვენთვის დახმარების აღმოჩენის თხოვნით, რომ, ვგონებ, იგი შინაგანად მზად არის გიმელოთ რამე, თუკი ამის საშუალება გამოჩნდება. თქვენი ბედ-ილბლით მთავარმართებელიც კია დაინტერესებული. დასასრულ, არც მე ვარ განწყობილი რადიკალურად, თუ ამას მნიშვნელობა აქვს. იქმნება ვითარება, როცა მცირედი დავიდარაბის შემდეგ შეგიძლიათ კვლავ დაუბრუნდეთ თქვენს ძირითად მოღვაწეობას. სწორედ ამ მიმართებით გვაქვს ჩვენ ზოგი რამ გამოსარკვევი და დასაზუსტებელი. ზარანდია შეჩერდა. მე და დოცენტი, სიმათლეს ვიტყვი, თანაბარი გაფაციცებით მოველოდით სტენის განგრძობას.

— ცნობილია, რომ ახალი იდეის წერგისა, თუ რაიმე პოლიტიკური მოძღვრების ჩანასახის ზრდა-განვითარებისთვის საჭიროა, როგორც ეშმაკობასა და სიცრუეში გამოხატული რაციონალური დამოკიდებულება, ისე მოწამებრივი მსხვერპლი. ჩვენ გვსურს ვიცოდეთ, რომელს აირჩევდით: ისარგებლებდით გათავისუფლების შესაძლებლობით, თუ მსჯავრს დაიდებდით? აქვე მინდა გავაფრთხილოთ, რომ არჩევანი არ გაქვთ. თქვენი მომავალი მაშინვე იყო გადაწყვეტილი, როდესაც შავ ჩემოდანში ლიტერატურას ღებდით. ჩვენი საუბრის დანიშნულება მხოლოდ დეტალების დაზუსტებაა.

ზარანდია ამას თავჩალუნული ლაპარაკობდა. როცა დაამთავრა, თავი ასწია და თვალები დოცენტს მიაპყრო.

— მოვიქცეოდი ისე, როგორც უმჯობესი იქნებოდა, უფრო სასარგებლო იქნებოდა იმ საქმისთვის, რომლის სამსახურმა ციხეში მომიყვანა. საქციელი პირადი ხასიათიდან, ჩემი ინდივიდუალური ღირსებებიდან იქნე-

პაპაპა ამირაჯიბი

დათა თუთაშია

ბოდა გამომდინარე. მინდა გავაფრთხილოთ, ბატონო ოფიცერო, — დასძინა დოცენტმა, — რომ ვერავითარ გარეგებაზე ვერ წამოვალ, არავითარ კომპრომისს არ დავუშვებ, მიუხედავად იმისა, რომ ჩემი სახით თქვენ საქმე გაქვთ თანამგრძნობთან, მოყვარულთან და არა პროფესიონალ რევოლუციონერთან. რას შემეკითხებით კიდევ?

— ჩვენ გვკირდება უფრო კონკრეტული პასუხი. — ზარანდიამ გარიგებასა და კომპრომისზე ნათქვამი ერთი ყურიდან შეუშვა, მეორიდან გაატარა. — თქვენს წინაშე, დაუშვათ, არის ორი შესაძლებლობა, აი, ამ კონკრეტულ სიტუაციაში, დღეს და აქ: მეცნიერი ხარ და ამავე დროს პოლიტიკურ მოღვაწეობასაც ეწვეით — რას აირჩევდით, თავისუფლებას თუ გადასახლებას?... ეიმედრებ, შექმნილ სიტუაციაში. დღეს და აქ!

— თუ სიმართლე გნებავთ — სულერთია! ჩემს წინაშე ამჟამად ორი ამოცანა დგას. უნდა დავამთავრო საკმაოდ ვრცელი ნაშრომი ძველ ქართულ ფილოსოფიურ მიმდინარეობებზე და, ერუდოროულად, აქტიური მუშაობა გავწიო ხალხის განათლებისა და გათვითცნობიერების დარგში. ამ ორი მიზნის განხორციელებას შევძლებ ციხეშიც, გადასახლებაშიც და უნივერსიტეტის პირობებშიც.

— ალბათ, სამწუხარო იქნება თქვენთვის, მაგრამ უნდა გაცნობოთ, რომ მეორე მიზნის განხორციელებას, — პოლიტიკურ მოღვაწეობას ვგულისხმობ, — ვეღარ შეძლებთ.

დოცენტმა გაიცინა და იკითხა:

— რატომ, ბატონო ოფიცერო? ეს ხომ მხოლოდ ჩემი ნება-სურვილისა და ადამიანური ღირსებების საქმეა!

— არა მგონია, — მიუგო ზარანდიამ. — თუმცა, გამოსავალი მოიძებნება. მოგეხსენებათ, ერთმა სოფისტმა, რომელსაც ყოფილი შეგირდი განსწავლის საფასურის გადახდაზე უარს ეუბნებოდა, ამ თავის ნამოწაფარს უთხრა, მე შენ ორჯერ გიჩივლებ და შემოპირებულ

თანხას ამ საშუალებით მივიღებო. თქვენც მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეძლებთ თქვენი მიზნის განხორციელებას თუ განთავისუფლების შემდეგ ახალ დანაშაულს ჩაიდენთ.

— თუ საჭირო იქნა, იქნებ მაგ ხერხსაც მიმართოს ადამიანმა, მაგრამ არ მესმის, საითკენ მიგყავთ ეს, თითქმის, ზოგადი საუბარი.

— იქითკენ, რომ თქვენი გასამართლება ვერასგზით ვერ მოხერხდება!

— რატომ? — ეჭვით იკითხა დოცენტმა.

— იმიტომ, რომ იმთავითვე ასე იყო განზრახული.

— მაპატიეთ, — თქვა პაუზის შემდეგ დოცენტმა. — როგორ, განზრახული... ვის მიერ?

— გეგმით განზრახული. ამას ოპერაციის გეგმა ითვალისწინებდა. თქვენს საქმეში წინასწარ არის დატოვებული კარი, რომელიც პირდაპირ უნივერსიტეტში დაგაბრუნებთ. წარმოდგინეთ ასეთი სურათი: მე ვიბარებ თქვენს ვეჩილს და ვაცნობებ, რომ არსებობს ბათუმის საბაჟოში შედგენილი ოქმი თქვენი ხელბარგის ჩხრეკის და შიგ აღმოჩენილი ქლიბების დაბაჟვის თაობაზე. ოქმში არაფერი წერია აკრძალული ლიტერატურის პოვნაზე. თქვენს ხელბარგში იგი არ აღმოჩენილა. არის თუ არა ეს იმის მტკიცება, რომ თქვენ გერმანიიდან მსგავსი არაფერი ჩამოგიტანიათ?

— არის, — მიუგო დოცენტმა, — მაგრამ არსებობს ჩემს ნომერში ჩატარებული ჩხრეკის ოქმიც, ნაპოვნი ლიტერატურაც და შემდეგ, ჩვენებებიც, — სამი ადამიანის ჩვენება.

— როდესაც საქმეში საბაჟოს ოქმი ჩაერთვება, გამოძიება იძულებული იქნება დაამტკიცოს, რომ ნომერში ლიტერატურა თქვენი მითანილია. ასეთი მტკიცებები გამოძიებას არ გააჩნია. სასამართლოზე ჩვენ ვერ გამოვაჩენთ აგენტს, რომელმაც თქვენი ჩემოდანი ორჯერ შეცვალა. წარმოვადგინოთ კი-

დღეც, სასამართლო არ მიიღებს ოხრანის აგენტის ჩვენებას, როგორც წინამძღვარსა და საფუძველს. თავისთავად წამოიჭრება კითხვა. ვინ შეიტანა დოკუმენტის ნომერში ლიტერატურა? ამაზე გამოძიებამ უნდა გასცეს პასუხი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ლიტერატურა თვით ჟანდარმერიის მიერ შეტანილად ჩაითვლება. ეს თავისთავად, მექანიკურად მოხდება.

— ჩვენებები?

— ჩვენებებზე ყოველთვის უარს ამბობენ, როცა განთავისუფლების, პროცესით გამართლების საშუალება ჩნდება.

— იქნებ არ ვამბობთ უარს ჩვენებებზე?

— იქნებ? ჩვენ სათუოდ ვერ გავხდით სახელმწიფოებრივად მნიშვნელოვან საქმეს...

— ბატონო ოფიცერო, პირადად თქვენ, მისი ბრწყინვალეობა და მთლად თქვენი სამსახური ხომ დარწმუნებული ხართ, რომ ლიტერატურა ჩემი შემოტანილია...

— მისმინეთ! — ზარანდიამ გაიცინა. — მიაქციეთ ყურადღება, როლები შეიკვალა. თქვენ, რატომღაც დაჟინებით ცდილობთ ყოველ მიზეზს გარეშე წარსდგეთ სასამართლოს წინაშე. ამას მე უნდა ვცდილობდე. ეგ დაჟინება ნაადრევია და ჩვენი საუბრის ამ ეტაპზე — მოულოდნელიც. ცოტა მოგვიანებით, ასე, ათი წუთის მერე თქვენი ახლანდელი პოზიცია და სასამართლოს წინაშე წარდგომა, იქნებ, საუკეთესო გამოსავლად იქცეს. ჯერჯერობით კი სათქმელს მივყავით. ჩვენ ვერ დავუშვებთ, რომ პროცესი შედგეს, რადგან ამ პროცესის ვერცერთნაირი შედეგი ვერ მოგვცემს ხელს. თუ მოგისჯიან, საზოგადოებაში გავრცელდება ვერსია, რომ ჩვენი პროვოკაციის მსხვერპლი ხართ. თუ გაგამართლებს, გავრცელდება ვერსია, რომ ჩვენი პროვოკაციის ჩაფუშვის შედეგად გაგამართლეს. არსებულ შინაპოლიტიკურ ვითარებაში სახელმწიფოსთვის მისი სამძებრო დაწესებულებების დის-

კრედიტაცია გაცილებით მეტ საშუაროებას წარმოადგენს, ვიდრე თქვენი და კიდევ ათი თქვენისთანა, მხილებული, დამნაშავის განთავისუფლების შედეგად მოსალოდნელი ზიანი. აქ ლაპარაკია, სახელდობრ, თქვენი რანგის, თქვენი პოპულარობისა და შესაძლებლობების მქონე დამნაშავეებზე.

ზარანდიამ საქალაქე გახსნა, რაღაც საბუთი ამოიღო და განაგრძო:

— მე ხელში მიჭირავს თქვენი განთავისუფლების ორდერი. იგი შევსებული და ხელმოწერილია ჩემს მიერ, საქირაო მისი ბრწყინვალეობის ხელმოწერა და შემდეგ პროკურორის სანქცია, რომელსაც, ვფიქრობ, ადვილად მივიღებთ. თქვენი საქმის გამოძიება შეწყდება. შეწყდება ჩვენთვის ხელსაყრელ მომენტამდე და არა მოისპობა!

ყოველივე ამან ჩემზე იმდენად ღრმად შთაბეჭდილება მოახდინა, რომ ვერა და ვერ ვაძილე თავი ზარანდიას ნალაპარაკებში ხარვეზების ძებნას შევდგომოდი, მისი კონცეფცია გამეანალიზებინა. დოკუმენტი თავრეტდასხმული იქნა. არ ვიცი, ზარანდიას ხრიკზე ფიქრობდა, თუ ციდან ჩამოვარდნილ თავისუფლებას განიცდიდა.

— კარგი, მაგრამ ისიც ხომ არ არის გამორიცხული, რომ ჩემი ესოდენ მოულოდნელი განთავისუფლებაც თქვენს მიერ მოწყობილი პროვოკაციის ჩავარდნით იქნება ახსნილი საზოგადოებაში, ადამიანების გონებაში. ეს ბრძოლაა და, არ დავმაღავ, არსებული ხელისუფლების წინააღმდეგ განწყობილი ძალები, რა თქმა უნდა, შეეცდებიან სწორედ პროვოკაციის ჩავარდნის ვერსია გაავრცელონ, მით უმეტეს, რომ ეს არტუთ ძლიერ შორს არის საქმის ჭეშმარიტი ვითარებისგან, — თქვა დოკუმენტმა.

— დიახ. ეს ზრძოლაა და თქვენს მიერ მოყვანილ აქციას მოველით კიდევ, მაგრამ სწორედ იმავე უფლებები, რა უფლებითაც ხელისუფლების მი-

გაგზა ამირაჯიბი
დათა თუთაშვილი

და მე მირჩევნია, რომ თქვენ ჩემი ხალხი აზიაროთ იმ მეცნიერულ ცოდნასა და შეხედულებებს, რაც ჩვენი შორეული წინაპრების გენიამ შექმნა, ან რომელსაც საკუთრივ თქვენი და თქვენისთანების ტალანტი, ქართული კაცის ბუნება შეიმუშავებს. ახლო მომავალში, სულერთია, დაარსდება ქართული უნივერსიტეტი, აღსდგება მეცნიერული ცოდნის გამომუშავების ძველთაველი ტრადიციები. თქვენ და თქვენისთანების ამ დაწესებულებაში მოღვაწეობა გაცილებით მეტ სარგებლობას მოუტანს ჩემს ხალხს, ვიდრე ანარქისტთა იდეების ქადაგება და, მით უმეტეს, მათი ნაძალადევად დამყნობისთვის თქვენი სიკვდილი. ამ პირადი სარგებლობის იმედი მქონდა, ბატონო დოცენტო!

ბრალდებული ერთხანს გულდასმით ათვალიერებდა ზარანდიას. მერე მხრები აიჩემა, ხელები გაასავსავა და თქვა:

— რისთვის გპირდებით ამდენი თვალთმაქცობა? ან თუ ეგ თვალთმაქცობა არ არის, რატომ ლაპარაკობთ ასე გულახდილად მისი ბრწყინვალეობის თანდასწრებით? არ გეშინიათ, რომ ჯანდარმერიიდან დაგითხოვენ?

— „აქა ვდგევარ და სხვარივად არ ძალმიძს!“

ეს ლაპარაკი თანდათან ინტერესს კარგავდა და კამათს ემსგავსებოდა. მისი განგრობა, ყოველ შემთხვევაში, ჩემი დასწრება აღარ ღირდა. მხარეთა პირდაპირობა თავხედობაში გადადიოდა. არ მსიამოვნებდა დოცენტის გამომწვევი ტონი. გარდა ამისა, მივხვდი, რომ ზარანდიას მიერ დაგებული მახე საშუალებას მაძლევდა საქმის გაურთულებლად გამეთავისუფლებინა დოცენტი და მთავარმართებლისთვის მომეხსენებინა, — საქმე დამთავრებულია-მეთქი.

— მისმინეთ, ბატონო დოცენტო! — მივმართე ბრალდებულს. — მე ვაწერ ხელს ორდერზე და თქვენ ახლავე წაბრძანდებით შინ. თქვენ აქ განაცხადეთ, რომ გარიგებებზე და რაიმე კომპრომი-

სზე არ წამოხვალთ და ნურც ისე იფიქრებთ, რასმე ამდაგვარს ჩვენ გთავაზობდეთ, მაგრამ თავს მოვალედ მივიჩნევ გითხრათ: არავის არ დავაპატიმრებთ, არავის კომპრომეტაციას, არ შევუდგებით, თუ თქვენს ზურგს უკან მდგომი პირები თქვენი განთავისუფლების ფაქტს ჩვენს წინააღმდეგ არ გამოიყენებენ. ალბათ, გასაგებია თუ რას ვგულისხმობ. ამასთან ერთად, გაურთხილებთ: რა წამს მივიღებთ აგენტურულ ცნობას, რომ ჩემი ეს მოთხოვნა დარღვეულია, ჩათვალეთ, რომ ავმოქმედდებით და გამცემის რეპუტაცია სამუდამოდ ჩამოგვეციდებათ კისერზე. მე მოვრჩი. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ.

იმისთვის, რომ მონათხრობმა დასრულებული სახე მიიღოს: დოცენტისა და მისი თანამოსაქმეების განთავისუფლება მაინც ჩვენს წინააღმდეგ გამოიყენეს. გავრცელდა ხმები, რომელთა მიხედვით დოცენტს გმირის, გამჭრიახი აღამიანისა და თავდადებული მებრძოლის რეპუტაცია უმტკიცდებოდა. მაშინ ჩვენ მას დაპირებული შევეუსრულეთ: დავაპატიმრეთ გამოძიების პროცესში გამომჟღავნებული რამდენიმე პირი და გავასამართლეთ ისინი. ამ სასამართლო პროცესზე დოცენტის სახელმა მისთვის არასასურველი ინტონაციით დაიძვრა. შემდეგ მიღებულ იქნა დამატებითი ზომებიც და საბოლოოდ მას გამცემის იარაღი ხედა წილად.

დოცენტმა პოლიტიკური ცხედრის ზეედრი არ ისურვა, საკუთარი ინიციატივით შექმნა ანარქო-სინდიკალისტთა არალეგალური ჯგუფი მოსკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტთაგან და მალე კამჩატკის გადასახლებაში მოხვდა. ვფიქრობ, ამ შემთხვევაში მან ზარანდიას რჩევით ისარგებლა: შევირდს ორჯერ უჩივლა, ანუ განმეორებით ჩაიდინა დანაშაული, განზრახ დაიდო მსჯავრი და თანამზრახველთა წინაშე პოლიტი-

ვახუა ამირეჯიბი
დათა თუთაშვილი

კური რეაბილიტაცია გაინაღდა. სამ-
წუხაროა მხოლოდ, რომ სუსტი ჯანმრ-
თელობის აღმოჩნდა, გადასახლებაში
დაავადდა და გარდაიცვალა.

მჯერა, რომ მას „სხვაგვარად არ და-
ლუძდა“.

ამ ეპიზოდის დასაწყისშივე ვთქვი,
ზარანდიამ ეს საქმე ლამაზად ჩაატარა
და ლამაზადაც წაგო-მეთქი. ასეთი და-
სასრულის გამო ვთქვი, თუმცა თვით
ზარანდია ამ საქმეს წაგებულად არ
თვლიდა.

ახლა კი დასკვნა, რომლის გულისთ-
ვისაც ვიყავ იძულებული ამიგრძე ამ-
ბავი მომეყვანა. როგორც ერთხელ უკ-
ვე ვთქვი, ჩემი წინასწარი მოსაზრებები
დრომ და მოვლენათა მსვლელობამ და-
დასტურა. მუშნი ზარანდიას ქმედების
მიზეზი მხოლოდ და მხოლოდ იმაში
მდგომარეობდა, რომ მას „სხვარიგად
არ ძალუძდა“. ეს ცხადია, მაგრამ აქ
აუცილებელია ორიოდ სიტყვა ითქვას
ამგვარ ზნეობრივ-ფსიქოლოგიურ თეი-
სებებზე და ადამიანში ამ მონაცემის
წარმომავლობაზეც. იმისთვის, რომ მსჯე-
ლობამ არ გამოიტაცოს, სიტყვა არ გა-
მიგრძელდეს და ადვილად გასაგებს
ბურუსი არ შემოვხვიო, მოვიყვან დი-
ალოგს ჩემსა და მუშნი ზარანდიას შო-
რის, დიალოგს, რომელმაც ზემოთ დას-
მულ საკითხს სინათლე მოჰფინა.

იმხანად სენსაცია გამოიწვია ატლან-
ტის ოკეანეში დიდი სამგზავრო გემი¹ა
და მგზავრთა უმრავლესობი²; დაღუპ-
ვამ. ხომალდი სულ რაღაც ერთ საათში
ჩაიძირა. ამ ტრაგიკული მოვლენის
პროცესში მოხდა ისეთი ამბავი, რამაც
თუმც კომიკური, მაგრამ უფრო ძლიე-
რი რეზონანსი მიიღო, ვიდრე თვით
ტრაგედია. როდესაც გემი იძირებოდა
და იქაურობა პანიკით იყო მოცული,
ერთმა კომივიოაჟერმა მოახერხა არა
მარტო ისტერიის მდგომარეობიდან გა-
მოეყვანა და დაემშვიდებინა მანამდე
მისთვის უცნობი, ოცდაათოთხმეტ-თხუ-
თმეტი წლის მარტოხელი ქალი, არამედ
ისიც შეძლო, რომ მას მადემუაზელ
ბრინონის ნახელავი კორსეტი და კო-

რსეტთან ერთად ახალი ტიპის ზორ-
ცის საკები მანქანა მიჰყიდა³.
მოცდაათამდე ადამიანიდან გადარჩა
თორმეტი, მათ შორის კომივიოაჟერი
ნავაჭრი ფულით და ქალი, წარმოიდგი-
ნეთ, თავისი კორსეტითა და ზორცის
საკები მანქანითურთ.

— ამას რა ახსნას მოუძებნდით,
მუშნი? — ვკითხე ჩემს ხელქვეითს ერ-
თი მომქანცველი თათბირის შემდეგ.

ზარანდიამ გაიღიმა და მითხრა:

— ეგ სასაცილოც არის, თქვენო
ბრწყინვალეებო, და უკიდურესად საინ-
ტერესოც. ჩემის აზრით, მსგავსი მოვ-
ლენები ცალმხრივი, ერთი რომელიმე
მიმართულებით გამახვილებული მიდ-
რეკილების ბრალია. ასეთი ადამიანები,
ვგონებ, საკმაოდ იშვიათად ვეღინე-
ბიან ქვეყანას. არ ვიცი, რა სახელი
მოერგებოდათ მათ, მაგრამ ვიცი რო-
გორ და რა გზით მოდიან ისინი. —
ზარანდიამ აზრი მოიკრიბა და განაგრ-
ძო: — ხომ შესაძლებელია, რომ მომა-
ვალში მეცნიერებამ, მენდელეევის პე-
რიოდული სისტემის დარად, ადამიანის
ზნეობრივი თვისებების სისტემა⁴ც ჩა-
მოაყალიბოს? აღმოჩნდება, რომ არსე-
ბობს ამდენი და ამდენი უკვე ცნობილი
თვისება, ვთქვათ, სიყვარული. სიძულ-
ვილი, სიყვითე, ბოროტება; სხვანი და
სხვანი, ხოლო ცხრილის ამდენი და ამ-
დენი უკრა დროებით შეუფესებელი და-
რჩება. მერე გავა დრო და თავისი ბი-
ნადარი ალბათ ყველა უკრას გამოენახე-
ბა. — ზარანდია ჩემს რეაქციას დაე-
ლოდა.

— განაგრძეთ, მუშნი. მესმის, რის
თქმაც გსურთ.

— ვფიქრობ, რომ ნორმალურ ახალ-
შობილს იმთავითვე დაჰყვება ხოლმე
ადამიანის ყველა ზნეობრივი თვისების
ჩანახაზი.

— თქვენ ნორმალურ ახალშობილზე
ლაპარაკობთ, არა?

— დიახ. გამონაკლისებზე და გადახ-
რებზე მერე ვიტყვი. მაშასადამე, ნორ-
მალურ ახალშობილს აქვს ყველა ზნე-

ობრივი თვისების ჩანასახი და ამ ჩანასახის ზრდა-განვითარების, ჩამოყალიბების, დახვეწის შესაძლებლობაც.

— აქვს.

— საფიქრებელია, რომ ერთსა და იგივე ახალშობილს ყველა ზნეობრივი თვისების ჩანასახი ტოლი სიდიდისაა ვერ ექნება. ალბათ, ზოგი ქარბი პოტენციისა ექნება და ზოგიც ნაკლებისა, მაგრამ თუკი მათი ზრდა-განვითარების, ჩამოყალიბების და დახვეწის პირობები, ანუ გარემო, ერთი რომელიმე ზნეობრივი თვისების მძაფრ ზრდას არ იწვევს, მოსალოდნელია, რომ პროდუქტიც მეტ-ნაკლებად ნორმალურ თვისებებიანი დადგება, ანუ ისეთი, რომელსაც ჩვენ ნორმალურ ადამიანებს ვუწოდებთ. ახლა გამონაკლისებსა და გადახრებს მივმართოთ. ხომ შეიძლება, რომ დაიბადოს ისეთი ადამიანი, რომელსაც სიხარბე, მომხეჭელობა და სიძუნწე მძლავრი მონაცემებით დაჰყვა, ხოლო ამის საწინააღმდეგო თვისებები სუსტ, უმწეო ჩანასახად?

— რა თქმა უნდა, შეიძლება.

— ისიც ხომ შესაძლებელია, რომ ასეთ ადამიანს შეეჭმნას ზრდა-განვითარების გარემო, რომელიც მძლავრ მონაცემს მძაფრად განავითარებს და სუსტ მონაცემებს კი დათრგუნავს. დაასუსტებს, პრაქტიკულად მოსპობს კიდეც?

— ეგვეც შესაძლებელია.

— მაშინ, გრაფ, ასეთნაირად ჩამოყალიბებული ადამიანი რა გზას დაადგება და ამ გზაზე როგორ თვისებებ-

საც გამოამჟღავნებს, მგონი, ამაზე ლაპარაკი ზედმეტი უნდა იყოს.

— გასაგებია.

— ჩვენ, გრაფ, საუბარი დავიწყეთ კომიოვითაჟერით და კორსეტებისა და ზორცის საეკები მანქანების მოყვარული დედაკაციტ. ასეთებს „სხვარიგად არ ძალუძტ“ და რატომაც არ ძალუძტ, ამაზე უკვე ვთქვით. ვიმეორებ, რა დავარქვა მათ არ ვიცი, მაგრამ საიდან და როგორ მოდიან, მგონი ვიცი და მოგახსენეთ კიდეც. ისინი არანორმალურ მონაცემებზე მძაფრად მოქმედი გარემოს თანხვედრის შვილები არიან. როდესაც კაცი ასეთია, იგი ფსკერისკენ დაქანებულ გეშე ქალს ისტერიიდან გამოიყვანს იმისთვის, რომ კორსეტი მიჰყიდოს. თვითონ ისტერიაში ჩავარდნილი, დამშვიდდება საეკები მანქანის ყიდვის პერსპექტივით გამხნეებულ და იყიდის კიდეც. ის საეკები მანქანა, იქნებ, წელზე შეიბას და ისე გადაეშვას წყალში, მაგრამ ილბალი მუდამ ასეთების მხარეზეა, ისინი ყოველნაირი განსაცდელიდან საღ-საღამათები გამოდიან.

ზარანდიამ, იქნებ, არც იცოდა, რომ თვითონაც ამ რიცხვს ეკუთვნოდა. ჩემის აზრით, სწორედ ანომალიისა და სათანადო გარემოს თანხვედრის შედეგი იყო, რომ ზარანდიასაც არ ძალუძდა სხვარიგად.

ასეა თუ ისე, ჩემი მოდელის ეს თვისებაც გამოირკვა და მეთოდის მიხედვით იგივე ქმედების მიზეზი დათა თუთაშხიაშიც უნდა მეგულისხმა, მის დანაშაულობებში მეძებნა...

გაგრძელება იქნება

თ რ მ ა

კვირის ბაზარი მოგესხენებათ.

თომა ჯავახიამ მთელი ყაფანი შემოი-
არა, მაგრამ სასწორის დასადები კი
არა, ფეხზე დასადგომი ადგილიც ვერ
იშოვა. მძიმე ტომარამ მკლავი დაუბუ-
ჭა და კისრის ძარღვები დაებერა. მანქა-
ნის ყანყალისაგან სულუგუნი გალახუ-
ლიყო და რძისფერი წითხი ზურგს უს-
ველებდა. დაავიანდა თომას ჩამოსვლა.
სისხამზე გამოსულს კარგა ხანს არაფე-
რი წამოეწია, ბოლოს მორებით დატ-
ვირთულმა მანქანამ შეისვა, მაგრამ ისე
ნელა იარა იმ დალოცვილმა, რომ სა-
ნამ ბაზარს მიაღწია, მოშუადღევდა
კიდევ.

ახალგაზრდა მეჯოგეს, ცოტა არ
იყოს, ეთაკილებოდა ყველის გაყიდვა.
„რა ჩემი საქმეა, მე ხომ ვიცი, არ გა-
მომივა. სხვისი რომ იყოს, ოქროდ გა-
ასაღებს. ჩემს ხელში ჩაწევბა ყველა-
ფერი. ნეტავი ერთიანი მუშტარი გამო-
ჩნდებოდეს.“—ფიქრობდა თომა და და-
ხლთან მისაჩოჩებელ ადგილს ეძებდა.
თომამ დღეს პირველად წამოიღო ბა-
ზარში სულუგუნი. აქამდე მამამისს და-
ჰყვებოდა, სანამ მამა ჰყავდა ყველაფე-
რი უფრო იოლი ეჩვენებოდა თომას.
ბაზარში ჩამოსულ მამა-შვილს სულუ-
გუნი დიდხანს არ უჩერებოდათ დახ-
ლზე. მამამისი გაიქცა-გამოიქცეოდა, მო-
ხერხებულ ადგილსაც შეარჩევდა, სას-
წორსაც საკუთრივ დაითრევდა და აეწ-
ყობოდა საქმე საათივით. თომა გულგ-
რილად ათვალიერებდა ბაზრის მოსაწ-
ყენ ერთფეროვნებას და ხანდახან ყვე-
ლის გასახვევ ქაღალდს თუ გაუწოდე-
ბდა მუშტარს. აგერ მესამე კვირა მი-
დის, რაც მამას ორმოცი გადაუხადა.
ახლა ოჯახის უფროსობაც თომას დააწ-
ვა კისერზე და სულუგუნით საესე ტო-

მარაც. თომას თხელი, შავი წვერ-ულ-
ვაში მოსძალებია. შავი სატინის გახუ-
ნებულ ხალათზე მიცვალეხულის შავარ-
შიაშემოვლებული სურათი მიუბნევია
და წარბშეკრული დაათრევს ტომარას.
„ოღონდ მაღე გაყიდოს და მოიშოროს.
რა სიცხეა. ეს ხალხი როგორ ძლებს.
ქალაქში. ხოხობო, რა გააძღებს ამ-
დენს. რა სულუგუნი ეყოფა ამ ჯამათს.
ისე, რომ ჰკითხო, მთლად ტყვილად
უნდათ. კაპიკებზე ჰიჰყინს ვერ დაიწ-
ყებს თომა, მაგრამ ვერც „ტყვილად გა-
დაყრის ამდენ საქონელს. რა იციან
მათ, რა წვალება უნდა სულუგუნს.
საიდან სადაა ჩამოტანილი. თუ არ უნ-
დათ, ნუ იყიდიათ. აუცილებელი არაა
ყველამ სულუგუნი ჰამოს“.

— აგერ გავჩერდები, თუ არ გეწყი-
ნება. — უთხრა თომამ თეთრხალათიან
წითურ გამყიდველს და ტომარა მოიხს-
ნა.

— რაი?! — შეუბღვირა სულუგუნის
პატრონმა და სასწორი დახლის იმ თა-
ვისუფალი ადგილისკენ გააცურა, სადაც
თომას, მისი ფიქრით, ყველი უნდა დაე-
ლაგებინა.

— აგერ გავჩერდები-თქვა, თუ არ გე-
წყინება, პატარა ხანს.

— მე სად წვეიდე?

— შენ ხომ ხარ მაქანა.

— თავზე დამადგამ ტომარას და გი-
ყურო ქვეიდან ხომ?

— რატომ, შე კაცო. მიიწი პატარა
და დევეტევიტ ორივე.

— სად დევეტევიტ, ბიჭო! შენ ჰკუა-
ზე პატარა აფრაკათ ხვარ ხარ? შენი
გულიზა მევედი აქანა ამ დილას ექვს
საათზე?

— რა ვქნა ამა მე?

— რა, ვიცი, რა ქნა.

— წვილო, აბა, ეს უპატრონო უკან სახლში?

— ვინ გეუბნება წვილო, ხმას დაუწია წითურმა, — აქ ვერ დაგაყენებ. სხვანაირად მოძებნე ადგილი და ასე გიქნია; ორმაგ ფასად გაგიყიდი.

თომამ ისევ მოიგდო ტომარა მხარზე და ახლა დახლის მეორე მხარეს გავიდა.

— თუ კაცი ხარ, დამაყენე შენთან პატარა ხანს. — შეეხვეწა იგი შუახანს-გადაცილებულ ქილოფისქუდიან მამაკაცს, ნაყვავილარ სახეზე გაპარსვისას ქღალი წვერის კუნძულები რომ დარჩენოდა.

— სად იყავი ამდენ ხანს? — ცოტა გულმოსულად, მაგრამ ისეთი ტონით უთხრა ქილოფისქუდიანმა რომ, ჩანდა, მოსულს დახლის ერთ ნაპირას დადგომასზე კატეგორიულ უარს არ ეუბნებოდა.

— ზეკარზე ცეცხოვრობ. შორია ეს ოხერი. ფული დამკირდა სასწრაფოდ თუარა, ამის თრევის თავი მაქვს მე? საქონელი ქალების იმედად დავაგდე... — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ამბობდა თომამ და მთვარესავით ჭანმრთელ სულგუნს დახლზე ალაგებდა.

ქილოფისქუდიანმა თომას ყველს რომ გადახედა, ინანა, რომ მეჯოგეს ადგილი დაუთმო. ქილოფისქუდიანმა შესანიშნავად იცოდა კონკურენციის ელემენტარული სახე: მომხმარებელი ორი სახის სულგუნეიდან იფხს და უკეთესს აირჩევს. ხოლო თომას სულგუნი ხელიდან ხელში არ მიიცემოდა.

— რას აფასებ? — ჰკითხა მეზობელმა, სანამ თომას ირგვლივ მუშტარის გადაჭუფება დაიწყებოდა.

— შენ რაფა ყიდი? — კითხვა შეუბრუნა თომამ და ერბომომწოლილ სულგუნს დანა დაუსვა.

— კაცო, შენ შენი საქონელი გაქვს და შენი ფასი. რას უყურებ ჩემსას — გაბრაზდა ქილოფისქუდიანი.

— სამად მინდა გავუშვა. თუ იქნება მუშტარი.

— გაგიყდი, ბიჭო, შენ?!

— რაიტო?!

— ამ ოქროსავით სულგუნს სამად რომ გაყიდი, ჩემსას ვინ იყიდის მერე ხუთათ.

— რა ვქნა აბა?

— ხუთს ფეხი არ მოუცვალო, — მკაცრად გააფრთხილა ქილოფისქუდიანმა და თავის გამხდარ სულგუნებს გვერდი შეუნაცვლა.

თომამ შესანიშნავად იცოდა, რომ მისთვის კილოგრამ სულგუნში სამი მანეთის აღებას ხუთი მანეთის აღება ჯობდა...

— კი მარა, მიდის მერე ხუთათ?

— მიდის აბა რას შობა.

— ბევრი არაა ხუთი, იმანო?

— ჯერ ერთი, იმანო კი არა, ლაგერენტი მქვია მე. მეორეც რაია ბევრი. მოპარული გვაქ თუ? რაფაც სხვას უღირს შენც ისე უნდა გიღირდეს.

თომამ მკლავები დაიკაპიწა და ბირველსავე მუშტარს ღიმილით შეაგება:

— გემო ნახეთ, ბატონო.

მუშტარი თვალუბდასივებული, გამხდარი ქალი იყო. კისერზე ნაოჭები გარმონივით აჩნდა და გამხდარ, დამადღვულ ხელში ნეილონის ბადურა ეჭირა. ქალმა ჯერ ყურით არ ათხოვა თომას. სათითაოდ გასინჯა იმ რიგზე ჩამწყრივებული ყველეული და ისევ თომას დაუბრუნდა.

— რას აფასებ?

— ხუთს, ქალბატონო.

— რაას?

— ხუთ მანათს.

— კილოგრამს?

— დიახ.

— ერთ კილოგრამ ყველს ხუთს აფასებ?

— სულგუნია, ქალბატონო, ნახეთ გემო.

— რა გემოც არ უნდა ჰქონდეს, ერთ კილოში ხუთ მანეთს რა სინდისით ითხოვთ? — აიშირიზა მუშტარი.

— რა ვიცი, ჩვენ ასე გვიღირს. თუ

რამაზ მიშველაძე
თომა

არ გნებავთ, სხვასთან იყიდეთ,— გაუბედავად ჩაილაპარაკა თომამ და ლავრენტის გადახედა. ლავრენტი ყაფანის ჰერს ათვალდებოდა.

— სად დაკარგეთ სინდისი. — არ ვშვებოდა „ქალბატონი“, — ამხელა ფასს რომ ადებთ, აღარ გვეკითხებით ჩვენ რა გვიღირს? როდის ყოფილა სულუგუნი ხუთი მანეთი!

— რა ვიცი, ქალბატონო.

— ნუ ისაწყლებთ თავს. ძალიან კარგად იცით ყველაფერი. ნამუსი აღარ შეგერჩათ და სინდისი არც ერთს.

— რა გინდათ, ჩემგან, ქალბატონო! — ბოლმისგან ლამის იყვირა თომამ, — დამანებეთ თავი. არ ვყიდი, სულ არა!

— შენგან რა უნდა მინდოდეს. შეგასმენს კაცი რამეს, თუ რა. ყაჩაღები ხართ, უთოფო ყაჩაღები! გვატყუებთ და ტყავს გვაძრობთ!

— მე არაფერს არ გატყუებთ. ჩვენ ასე გვიღირს. ყველას ჩვენ-ჩვენი გასაჭირი გვაქვს. თვარ გემეტებათ, ნუ იყიდით, ბატონო.

— რა მშვენიერი პასუხია. — ლელავდა ქალბატონი, — ნუ იყიდითო, ნუ შეჰკამთო. იციან, ყველაფერი ძალიან კარგად იციან...

ქალბატონი მალე მიეფარა თვალს. თომა, თითქოს საქვეყნოდ შეარცხვინესო, გაოგნებული იდგა და იქეთ იყურებოდა, საითკენაც გაგულისებული მუშტარი წავიდა. მას არაფრის გაგონება აღარ სურდა. ოღონდ როგორმე დაეცალა ხელი, როგორმე გაცლოდა ამ სულისშემბნთველ რიარისას.

— სულუგუნი როგორ არის? — ჰკითხა ვილცამ. თომა წყალგადასხმულივით შემობრუნდა. მის წინ ლაბაბიანი, წყალმანკიანი პირისახის, ვიწრობე-პეზა და ბრტყელთავიანი კაცი იდგა. ხშირ, ხუტუტა თმებს იქეთ, კეფაზე ჰრე-ლი ტაჭიკური ქუდი ეხურა.

— რა შეგეშინდა, დაგენაცვლე, — გულგრილად უთხრა მუშტარმა და გაუტყინა.

— ხუთი უნდა. რა მაქვს საშიში.

— სადოური ყველია თუ გახსოვს?

— მახსოვს რა. ჩემი საქონლისა არაა და ჩემს ბინაში ამოყვანილია.

— მწყემსი ხარ, მწყემსი? — დაინტერესებულის სახე მიიღო ბრტყელთავამ და შუაზე გაჭრილი სულუგუნი კიდევ ერთხელ დასუნა.

თომამ არაფერი არ უპასუხა.

— რავა გაყიდეთ, რა დაგაბარეს?

— ჩემთვის არაფერი არ დაუბარებიათ.

— ფასს არ ამბობ, დაგენაცვლე? მა-ლაშ?

— არაფერს არ ვმაღავ. ხუთი უნდა-თქვა გითხარი.

— რამდენი? — ყალბად გაიცინა ქუდოსანმა.

— ხუთი, — გაუმეორა თომამ და მეტი დამაჯერებლობისთვის თითებგაფარ-ჩხული მარჯვენა დაანახვა.

— სწორი ფასი მითხარი, ამდენი არ მცალია, — ვითომ ჩქარობდა მუშტარი.

— მე არ გეხუმრები.

— ბაზარში არ ყოფილხარ, დაგენაცვლე? თვარაფერი გაგიყიდია, არაფერი გიყიდია მაინც, შენ თავს გაფიცებ? თომამ არაფერი არ უპასუხა.

— ორ მანეთს მოგცემ, ერთი კილო მინდა, — საქმეზე გადავიდა მუშტარი.

— არ მინდა, — მიუგო თომამ და განზე გაიხედა.

— ორ მანეთს მოგცემ კილოში და ორ კილოს წავიღებ. ჰა, ამიწონე და წავედი, არ მცალია ამდენი, — მოუჩქარა მოუცლელმა მუშტარმა.

— არ მინდა.

— მთლად წავიღებ ორი მანეთის ანგარიშზე. არ მცალია ამდენი და მორჩები ბარელამ.

თომა, ცოტა არ იყოს, შეყოყმანდა და ლავრენტის გადახედა.

— რა უნდა? — საქმეში ჩაერია ლავრენტი.

— თელად მიაქვს ორად.

— ხუთს კამიკი არ დააკლდება. მოვრჩით ლაპარაკს. — კატეგორიულად განუცხადა მუშტარს ლავრენტი.

— შენ ხარ პატრონი თუ მაგია?

— მე ვარ.
ლაბაბიანმა მშვენივრად აუღო ალლო საქმის ვითარებას და თომას მიუბრუნდა.

— მაგას უყურებ, მაგ დამთხვეულ? — ხმას დაუწია მან. — ორმანეთნახევარ გაძლეე კილოში მაგის ჭინაზე და ერთიანად წვეილებ, თავ ვფიცავარ.

— არ მინდა, — ანგარიშიუცემლად მიუგო თომამ.

— წახანე ვთქვი და სიტყვას არ გადავალ. ორმანათ და სამ აბაზათ წვეილებ კილოს. ნათქვამი მაქ თვარა, შვილ ვფიცავარ, ძვირი მიჯდება.

— ხუთს კაპიკი არ დააკლდება! — ისევ დაიგრგვინა ლავრენტიმ და თომას ზურგზე ხელი დაჰკრა. ამით აგრძნობინა, ცოტა ხანს კიდევ გაუძელი და მოგშორდებო.

— არ გდომია გაყიდვა. ისე, იცოცხლე, რავეც უკან გექნეს წასაღები. ვაი შენს დოყათს უბედურ. შენ მოერევი ამ ბაზარ? შენ ჭამ პურ. — ჩიფჩიფებდა გაწბილებული მუშტარი და ხალხის ტალღას აღმა მიარღვედა.

თომა დახლს ჩამოეყრდნო და მწარე ფიქრს მიეცა. თომას ასეთი ძნელი დღე ჯერ არ დასდგომია. სად წავიდეს, როგორ გაყიდოს? ერთნი უკანასკნელი სიტყვებით ლანძღავენ და კაცს, რომელიც თავის ცოლ-შვილს მონარჩენ, სიმწრით ნაგროვებ სულუგუნს ყიდის, უნამუსოს ეძახიან. მეორენი გულში ხელებს უფათურებენ, ნარდად უპირებენ წართმევას, მესამენი...

— ვისია სულუგუნი? — იკითხა ჩახლეჩილმა ხმამ.

თომამ თავი ასწია და „კოზიროკიან“ კაცს მიაშტერდა. „კოზიროკიანს“ სანდომიანი სახე ჰქონდა, ხელში ტყავის ჩანთა ეჭირა და მარჯვენა ყურზე წითელი ფანქარი ჩამოედო.

— ჩემია, — უთხრა თომამ.

— წამოდი ჩემთან, — მშვიდად უთხრა „კოზიროკიანმა“ და თომასთვის ზედაც არ შეუხედავს, გზა განაგრძო.

თომამ ლავრენტის დაუბარა, სულუგუნს მიმიხედო, და ტყავის ჩანთიანს დაეღვენა.

სულუგუნის პატრონმა გზაშივე გამოიცნო, რომ ბაზრის დირექტორი იყო თუ არა, ბაზრის რომელიმე პასუხისმგებელ პირთან ჰქონდა საქმე და ყოველშემთხვევისათვის ჯიბიდან გუშინ სასოფლო საბჭოდან წამოღებული ცნობა დააძრო. ცნობაში ლაპარაკი იყო იმის შესახებ, რომ ზეკარის კოლმეურნეობის ფერმის მწყემსს — თომა ჯავახიას უფლება ეძლეოდა ბაზარში საკუთრივ დანაზოგი სულუგუნი (დარძის სხვა პროდუქტები) გაეყიდა.

ისინი ნიერის სუნიტ აყროლებულ პატარა ოთახში შევიდნენ. წინ მიმავალმა ტყავის ჩანთა მაგიდაზე მოისროლა, კოზიროკიანი ქუდი კედელზე დაჰკიდა და სკამზე მოწყვეტით დაეშვა.

— დაჯექი, — უთხრა მან შემოსულს და სანამ თომა დაჯდომას მოიფიქრებდა, უშველებელი, ჭრელი ცხვირსახოცით გულმოდგინედ იწმენდდა კისერსა და მკერდში ჩასულ ოფლს.

თომა ჩამოჯდა და ბაზრის მეუფეს ცნობა მაგიდაზე დაუდო. პასუხისმგებელმა ჯერ თომა აათვალიერა-ჩაათვალიერა, თითქოს რაღაცას ელოდებო, ეჭოხნას საკუთარ ხელებს აკვირდებოდა, მერე ზანტად გააცურა ხელი ქაღალდი სკენ. ჩანდა, ბაზრის დირექტორი ქაღალდების დიდი მოყვარული არ უნდა ყოფილიყო.

— რა არის, ბიჭო, ეს? — ჰკითხა მე-ბაზრემ, ისე, რომ ქაღალდისთვის თვალი არ მოუცილებია.

— ცნობაა, — მშვიდად უპასუხა თომამ, რადგანაც დარწმუნებული იყო, ბაზრის უფროსმა შესანიშნავად იცოდა, რა ეჭირა ხელთ.

— როდინდელია მერე ეს ცნობა?

— ახალია, — გაიკვირვა თომამ.

— რას ქვია ახალი? ნახე აბა 1971 წლის 22 ივლისი არ აწერია ამას? შენ კითხვა ხომ იცი?

თომამ ცნობას დახედა და თითქოს პირველად ამოიკითხაო, დაბეჯითებით მიუგო:

რედაქცია მიუხედავად
თომას

— კი. მასე წერია.

— მერე, რამდენია თუ იცი დღეს?

— ოცდასამი.

— გამარჯობა შენი.

— რა იყო. გუშინ ვეიღე ცნობა და გუშინდელი რიცხვი აწერია. აბა ამ დილას, ექვს საათზე, ჩემი გულიზა ვინ გააღებდა საბჭოს.

— ჩემო ბიძია, — ირონიული სიმშვიდით უთხრა ბაზრის დირექტორმა და თავზე ხელი მოსდვა, — დამაკვირდი ერთი თავზე. რამდენი წლით ვიქნები შენზე უფროსი, რაღა ატყობ? შენ მომატყუებ ახლა მე?

— რაა მოსატყუარი?

— რა არი მოსატყუარი და ამ ცნობით გუშინ გაყიდე ყველი და დღესაც გინდა გაყიდო.

→ გუშინ?

— ჰო, გუშინ. რაღა გეიკვირვე. გეიკვირვე თვარა არ მიცნობ და არ გიცნობ. პირველათა ხარ ვითომ ბაზარში.

— გუშინ დამინახა ვინმემ აქანა?

— გუშინ ჩემი „სმენა“ მუშაობდა. ესეც ძალიან კარგად იცი შენ, კაი ხვითო ხარ.

— არ ვყოფილვარ, ბატონო, და ხატზე დევიფიცებ თუ გინდა.

— დაფიცება არ უნდა ამას.

— რა უნდა აბა!

— შენ კარგად იცი, რაც უნდა, და არ მცალია ამდენი. — ბაზრის დირექტორმა ჩანთა გახსნა და ყასიდად რაღაც ქაღალდები ამოალაგა. ვითომ დიდი საწერი და სმულშო ჰქონდა ბაზრის დირექტორს და აქ თომასთან უსარგებლო საუბარში ცდებოდა.

— რა ვქნა აბა? — შეწუხდა თომა.

— რაღა ქნა და რავარცაა წესი, წახვალ ახლა, წეიღებ შენს საქონელს, ჩამოიტან სწორ ცნობას და გაყიდი იმდენ კილოს, რამდენიც ცნობაში გეწერება.

— ახლა შენც ხო იცი, რომ ეგ შეუძლებელია. — სხვა გზა სცადა თომამ.

— მე არაფერი არ ვიცი. — ბაზრის დირექტორი წამოდგა და ფანჯარას მიადგა.

— რა ვქნა აბა? ახლა ზეკარში ამდგელი და იქიდან ჩამომსვლელები მე?

— ბიჭო, შენ ციდან ხვარ ხარ ჩამოფრენილი? — მობრუნდა მასპინძელი. — სად მცალია ამდენი, მორჩი ახლა და გაათავე.

თომა, რასაკვირველია, რაღაცას ხვდებოდა, მაგრამ არც თუ ბოლომდე.

— მე გასწავლო ყველაფერი? — განაგრძობდა ბაზრის გამგე. — არ იცი, რას რაფერ უნდა შემოუარო?

— ვიცი, მაგრამ, — შეეყოყმანდა თომა.

— მარა რაი?

— ჯერ ერთი კილოც არ გამიყიდა.

— კაცო, მე ჩემი მივიღო და ასე გიქნია, ორი ტონა გაგიყიდა, გაათავე ახლა და წადი, დროს აცდენ აქანა.

თომამ ათმანეთიანი ამოიღო. დირექტორის მაგიდაზე დადო და ცოტა ხანს ამოიდ ელოდა ხურდას. ნეტავ ხუთმანეთიანი მქონოდაო, ინანა თომამ. როცა საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ ტყავის ჩანთიანი ხურდის დამბრუნებელი არ იყო; გმადლობთო, თავისთვის ჩაიღაპარაჲა თომამ და კარებში გამოსულს დირექტორის ხმა წამოეწია:

— მოიცა!

თომა შემოტრიალდა.

— აბა, ეს წაიღე — უთხრა დირექტორმა და საბაზრო მომსახურების ორმოცდაათკაპიკიანი ქვითარი გაუწოდა.

როცა დახლს დაუბრუნდა, თომამ შენიშნა, რომ ლავერენტის მისი ყველისთვის გაზეთი გადაეფარებინა და თავის ფერგამოხდილ სულუგუნს თითქმის ხელში ატენიდა მომხმარებელს.

— რა გითხრა?! — ჰკითხა ლავერენტი ისე რომ მისკენ არც გაუხედავს.

→ არაფერი.

— სწორი ცნობა ხომ გქონდა?

— კი.

— გულზე ეყრება სწორ საბუთს რომ მიცემ. არ უყვარს. რაც კი მოეხერხება შარს მოგდებს და მაინც დაგტყუებს რაღაცას.

— რა ღირს სულუგუნი? — ჰკითხა

თომას ახალგაზრდა ბოზოხიანმა კაცმა და პასუხს არ დაუცადა, — ამიწონე თუ კაცი ხარ, ორი კილო. ჩემდა თავად აწი ბაზარში წამომსვლელს ექცა შავად.

თომამ ორი წველა სულუგუნი მოიმარჯვა და ლავრენტის სასწორისკენ გაიწია.

— რას შობი ახლა? — ჰკითხა ლავრენტიმ, — ახლა სასწორზეც გამიხდი მოზიარე? კი მარა, შენ დღეს ლატარიისში ხომ არ მერგე, ბიძია?

— ავწონი ამ ერთხელ და მოვიტან სასწორს. — შეეხვეწა თომა.

— კი. კი ბევრს მოგცემენ ერთიანად და აარჩიე კაი სასწორი. — სიცილით უთხრა მოპირდაპირე დახლზე გადმოდგარმა მოხუცმა, რომელიც ტალახიან წყალში ამოვლებულ მწვანილს ჰყიდდა.

ლავრენტიმ „ამ ერთხელ ააწონინა“ სულუგუნი თომას და გირები, ყოველ შემთხვევისათვის მარჯვენა მხარეს გადააწყო.

— შენი? — მხარზე შეეხო ვილაც თომას, როცა თავის პირველ მუშტარს ფულში გამოართვა და ჭიბეში ჩაიღო.

— რა ჩემი?

— ჭკითარი.

თომამ ჭკითარი გაუწოდა.

ჭკითარების მაძიებელმა, თომას ხელშივე დახედა საბაზრო მომსახურების საბუთს და სწრაფად მოისაზრა.

— მეორე?

— რა მეორე.

— მეორე ჭკითარი რა და. ერთი ორმოცდაათკაპიკიანი უნდა გქონდეს და სამი ათკაპიკიანი.

— ჩემთვის სხვა არაფერი მოუციათ.

— არ მოგიტხოვია და რას მოგცემდნენ. რა გიყო ახლა მე?

— წავალ, გამოვართმევ.

— აწი კაი დროსია

— აბა, უსაშველოა ახლა ეს ოცდაათკაპიკიანი ჭკითარიც?! — სიბრაზისაგან გალურჯდა თომა.

— უსაშველო არაფერი არ არის. ჯარიმას გადაიხდი და გათავდა.

— რის ჯარიმას?

— რის ჯარიმას და ჭკითარი რომ არა გაქვს. სულუგუნს უხალათოდ რომ ჰყავდი და ბაზრის ჰიგიენას მირღვევდნენ, ჯარიმას და სულუგუნი ტომარაში რომ გიყრია და სუფთა ქაღალდიც რომ არა გაქვს მყიდველს ნაეპირი რომ გაუხვიო.

ასე იყო თუ ისე, კონტროლიორმა თომას „ჯარიმად“ ხუთი მანეთი აატყავა და გაეცალა.

წავიდა თუ არა ბაზრის მოხელე, თომამ კიდევ ერთხელ მოუბოდიშა ლავრენტის და სასწორზე გავარდა.

სასწორის საწყობში ცივი უარი ტყიცეს.

— აბა რა კენა? რით ავწონო ეს ოხერი? — ეუბნებოდა თომა სასწორების გამცემს.

— სასწორით, — თითქოს გამოსავალი იპოვაო საწყობის გამგემ, — სხვა რამით ბევრიც რომ მოინდომო ვერ აწონი.

— მომიხერხე რამე.

— მაქვს და უარს გეუბნები? გავეცი, რაც იყო. სასწორი ასე ადვილი საშოვნელია? დილის 7 საათზე უკვე არცერთი ცალი აღარ მაქვს.

— კი მარა, მაინც რით მიუწონო მუშტარს, შენი ჭკუით?

— სასწორით.

— რომელი სასწორით?

— რა ვიცი მე?

თომას ნერვები დააწყდა და სწრაფად გაშორდა სხვისი ჭირისთვის არცთუ დიდად მგრძნობიარე მოსაუბრეს. თომას ცრემლები მოსწოლოდა. იგი გაფითრებული და ტუჩმოკუმული დიდი, ჭიუტი ნაბიჯით მიაბიჯებდა ბაზრის გასასვლელისაკენ.

...კისერგაზეთილი, უშნოდ წყობილი, ძონძროხა მილიციელი კიკიანი თითქმის დაცარიელებულ ბაზარში დარბოდა და გაჰყვიროდა:

— გეყოფათ ახლა! კეკტავთ! წაით

ოთხეუ მიწველაჲ
თომა

სახლში! ერთი საათი ისედაც გადაცი-
ლდა! წაით სახლში!

ლავრენტიმ დახლიდან თავისი ბარ-
გი-ბარხანა ააღვა და კიკიანს უხმო.

— დამიძახე ერთი ღირექტორს.

— რა იყო?

— დამიძახე, საქმე მაქვს.

— შენ ვერ მიხვალ იქით?

— კაცო, მიდი ერთწამა, რა გეზარე-
ბა.

ღირექტორს, ცოტა არ იყოს, გაუკ-
ვირდა, რომ გადასცეს სულუგუნის გამ-
ყიდველი გიხმობსო, მაგრამ მაინც გა-
მოიგდო ნივრით აყროლებული კაბინე-
ტის კარი.

— უფროსო, — ჩურჩულით უთხრა
ლავრენტიმ, — ეს სულუგუნი ამ დი-

ლას მოიტანა ვილაცამ. ცოტა ხანს
უყურე სასწორზე მივალო ~~მივალო~~ და
დაიკარგა. თუ ძმა ხარ, მე არაფერი დამ-
ბრალდეს. მთელი დღეია მაგას ვყარაუ-
ლობ. ახლა თქვენთვის ჩამიბარებია.

ბაზრის ღირექტორმა თავი უხმოდ
დაუქნია და იქვე მდგომ კიკიანს არც
თუ ღიდის ბოლიშის მოხდით სთხოვა,
ეს ტომარა ჩემს კაბინეტში წამილეო.

...რამე საშარო საქმე არ იყოსო, ფიქ-
რობდა ბაზრის ღირექტორი და ლავ-
რენტისა და მილიციელის თანდასწრე-
ბით ბაზრის დახურვისას „ნაპოვნი“ სუ-
ლუგუნის თაობაზე, ყოველ შემთხვევი-
სათვის, აქტს წერდა. წერდა მოწაფუ-
რი, დიდი გადაუბმელი ასოებით.

კაცი ცუდად არის

აბელ წაქაძემ განათლების განყოფი-
ლების გამგის კაბინეტის კარი შეაღო
და გაზეთებზე დახრილი მასპინძლის
ყურადღება რომ მიექცია, ჩაახველა. გა-
მგემ ჯერ უხალისოდ ამოხედა, მერე
ფეხზე წამოდგა და სცადა კმაყოფილი
სახე მიეღო.

— მობრძანდით, მობრძანდით!

„საქმე გამოჩნდა, გაიფიქრა გამგემ,
— თბილისიდან უნდა იყოს, სულ ბავ-
შვი ჩანს, ამის ფერების თავი მქონდა
ახლა მეე?“

„რა დამნაშავესავით იშმუშნება.
მთლად დაწყობილად ვერ უნდა ჰქონ-
დეს საქმე, — გაუელვა აბელს, —
კაცმა რომ თქვას, რატომ არ უნდა
ეშინოდეს, სახუმრო საქმე სჭირს? რე-
ვიზია დავეცი თავზე.“

— ჩემზე ალბათ დაგირეკავდნენ, —
ხელი შეაგება აბელმა და ყოველშემთ-
ხვევისათვის თითები ჩვეულებრივზე
უფრო მეტად მოუჭირა, — სამინისტ-

როდან გამომავლენეს, სკოლები უნდა
შევამოწმო.

— სასიამოვნოა, სასიამოვნო, — გა-
ეხარდა გამგეს, — ჩვენთან ამისწინა-
თაც იყვნენ, შეგვამოწმეს.

— ვიცი, ვიცი, მაგრამ ისინი მხო-
ლოდ აკადემიურ მოსწრებას ამოწმებ-
დნენ, მე ცოტა სხვა დავალება მაქვს.

— რა დავალება, რა თქმა უნდა, საი-
ღუმლო არ არის? — კვლავ გაეხადრა
სახე განყოფილების გამგეს.

„ნამეტანი ახლოს მოვუშვი, ცოტა
თავი უნდა დავიკირო“ — ფიქრობს
აბელი.

— ჩვენ უცხო ენების სწავლების დო-
ნე უნდა შევამოწმოთ და. რასაკვირვე-
ლია, ზოგიერთი მასწავლებლის ცოდ-
ნაც. გავესაუბრებოთ.

„ტუტუცი ჩანს. ამის გასასაუბრებელი
გავხდით? რაა ბოლოსდაბოლოს, რა მი-
ვლინებები აუტყდათ ამ ბოლო დროს.“
— ფიქრობს განათლების ფრონტის მე-

თაური და ჭორფლიანი სახიდან ღიმილს არ იშორებდა:

— კარგია, დიდ ყურადღებას გვაქცივენ, გვეხმარებიან ზემოდან ამხანაგები. უფრო ხშირად უნდა ჩამოვბრძანდეთ, გვასწავლოთ, მიგვითითოთ, დაგვეხმაროთ.

„შენც კარგი ჩიტი ჩანხარ“. — გულში ამბობს სტუმარი და ვიწრო კაბინეტში სიხარულისაგან აფართხალებულ „ჩიტს“ დაბოხებული ხმით ეუბნება:

— ჩვენს სკოლებში უცხო ენების სწავლების მხრივ კატასტროფული მდგომარეობაა. სხვაგანაც ვიყავი, შევა-მოწმე, შემადარწუნებელი სურათია.

სინამდვილეში განათლების სამინისტროს ინსტრუქტორი აბელ წაქაძე მივლინებაში პირველად იყო. უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ იგი დიდხანს დადიოდა უმუშევარი, რადგანაც სამსახურის შოვნის ისეთი საეჭვო შედეგიანი ხერხით მოქმედებდა, როგორიც დაწესებულებაში მისვლა და გადაღლილი დირექტორისთვის ასეთი შეკითხვის მიცემა გახლავთ: „მე უნივერსიტეტი დავამთავრე, თქვენთან თავისუფალი ადგილი ხომ არ არის?“ და ბოლოს, სამი წლის ამაო ხეტიალის შემდეგ, აბელი უნივერსიტეტში დაბრუნდა. თავისი ყველაზე საყვარელი პროფესორი მოძებნა და უთხრა:

— მიჭირს, პატივცემულო, სამსახური ვერ ვიშოვებ.

პროფესორმა გულთან მიიტანა აბელის გასაჭირი, თუმცა გაუკვირდა კი, რომ ფრიადოსანი სტუდენტი აბელ წაქაძე, თურმე ამდენ ხანს უმუშევრად დადიოდა.

— შენ ხომ გავანაწილეს? — მშვიდად ჰკითხა მან.

— არა, პატივცემულო.

— ასპირანტურაში რატომ არ ჩააბარე?

— არ მინდოდა, პატივცემულო.

— სად გინდოდა, მოწყობა?

— სულერთია. ყველგან უარს მეუბნებიან, ჭერჭერობით არაფერი არ არისო.

პროფესორმა საათზე დაიხედა და ბეჭითები იჭრებდა:

— მოდი ხელო ჩემთან სამინისტროში, მოგიძებნი რამეს.

და აი, აბელ წაქაძე განათლების სამინისტროს ინსტრუქტორია.

აბელმა შესანიშნავად იცის, რომ ამ პირველ მივლინებაზე ბევრი რამ არის დამოკიდებული. აბა შენ იცი, რა საინტერესო მასალებს ჩამოგვიტანო, განსაკუთრებით ნაკლოვანებებზე გაამახვილო ყურადღება. არ დაგავიწყდეს, რომ სამინისტროს წარმომადგენელი, ოფიციალური პირი ხარ და შენი ღირსების და მდგომარეობის შესაფერად გეჭიროს თავი, — დაარიგა განყოფილების გამგემ წამოსვლისას.

ინსტრუქტორი პირდაპირ საქმეზე გადადის:

— რამდენი სკოლაა თქვენს რაიონში?

— ათი საშუალო და თოთხმეტი დაწყებითი. სახელი თქვენი, პატივცემულო?

— აბელი.

— პატივცემულო აბელ, ყველა სკოლის შემოწმებას, რა თქმა უნდა, ვერ მოასწრებთ.

— სასურველი კი იყო.

— სასურველი ნამდვილად. თქვენს მოსვლას სკოლაში, ხომ იცით, დიდი მნიშვნელობა აქვს. მდგომარეობას გამოაცოცხლებს.

აბელმა მთლად კარგად ვერ გაიგო, რას ნიშნავდა „მდგომარეობის გამოაცოცხლება“, მაგრამ სადღაც გულის სიღრმეში, ესაიამოვნა, რომ ბოლოსდაბოლოს გამგემ ალღო აუღო შექმნილ სერიოზულ ვითარებას და დიდი რიღითა და მოკრძალებით ელაპარაკება.

ამ დილით კი, რაც მატარებლიდან ფეხი ჩამოვდა, ცოტა არ იყოს, არც მთლად სასაიამოვნო შთაბეჭდილებები დაუგროვდა აბელ წაქაძეს. ჭერ იყო და სადგურზე არავინ დახვდებოდა, მეო-

ამაჰა მიშველაძე
კაცი ცუდად არის

რეც, კითხვა-კითხვით ძლივს მიაკვლია ხის ფარღალა სასტუმროს და ორი საათი უყადა, სანამ ადმინისტრატორი მოვიდოდა. — რომელ ოთახშიც გნებავთ, შებრძანდითო, — უთხრა ადმინისტრატორმა და გასაღებების გროვა გადაუგდო.

— ეს რა თქმაა, ქალბატონო? — პასუხისმგებელი პირის ცივი, ოფიციალური ტონით ჰკითხა აბელმა.

სასტუმროს ადმინისტრატორი მრგვალ-მრგვალი ქალი იყო და მის ფერსა და გამომეტყველებას თუ დაეუჭერებდით, გულის საქმე მთლად კარგად ვერ უნდა ჰქონოდა.

— ცუდი თქმაა, ბატონო? — გულწრფელად იკითხა მან. — სასტუმრო ცარიელია, რომელი ოთახიც გნებავთ. აარჩიეთ და შებრძანდით.

— თქვენ რა მოხელე ხართ, აბა ქალბატონო?

— მე ადმინისტრატორი ვარ, ბატონო. მე რომ გითხრათ იმ ოთახში შედითქვა, იქნება, თქვენ არ მოგეწონოთ და გული დაგწყდეთ. ამიტომ აარჩიეთ რომელიც გავეხარდებათ და შებრძანდით.

აბელმა მხრები აიჩეჩა და გასაღებებს ხელი დაავლო. იგი დაღლილი იყო და ადმინისტრატორთან ჩხუბის თავი აღარ ჰქონდა. „საერთოდ კი ამ საკითხს ისევ დაევბრუნდებო, ფიქრობდა აბელი და სასტუმროს ჩაბნელებულ დერეფანში მიაბიჯებდა.

— ეს არის თქვენი სასტუმრო? — ჰკითხა აბელმა სეიფთან დახრილ ადმინისტრატორს, როცა მთელი სასტუმრო შემოიარა და საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ ეს შენობა ადამიანთა საცხოვრებლად არა და არ გამოდგებოდა.

— დიახ! — ნიშნისმოგებით მიუგო მასპინძელმა.

— სტუმარს იმ ოთახებში აწვენთ? — კი, ბატონო.

— ყველა სტუმარს აქ უწევს გაჩერება?

— ჩვენთან მეტი სასტუმრო არ არის, ბატონო, — დაფიქრებით, ბეჯითად პასუხობდა მსუქანი ქალი.

— ძალიან დიდი კაცი რომ ჩამოვიდეს, იმასაც ამ მინებჩამტვრეულ კვარტლიან ოთახში ათევინებთ, და ხის დანჯღრეულ ტახტზე აწვენთ?

— უკაცრავად კი ვარ მარა, თქვენ რა საქმეზე ბრძანდებით? — დაინტერესდა მასპინძელი.

— მე ისე... არა აქვს მნიშვნელობა, — განზე გაიხედა აბელმა, რითაც ადმინისტრატორი კიდევ უფრო დააეჭვა.

— არ იცოდნენ თქვენი ჩამოსვლის შესახებ?

— არა.

„აღბათ შემოწმებაზე“ — გაიფიქრა ქალმა. მას ჰქირავით სძულდა რაიონში შემოწმებაზე ჩამოსული ყველა პირი. „შიშით კი, რასაკვირველია, ძალიან ეშინოდა.

— ვის შევატყობინო, მიბრძანეთ და დაეურეკავ. — არ მოეშვა ადმინისტრატორი.

— არა, არ არის საჭირო. მე თვითონ მივალ. ჩემოდანი მესამე ოთახში დავტოვე. იქნებ თეთრეული შეიტანოთ, მდა, გასაგებია, ყველაფერი გასაგებია... — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ამბობდა აბელი და თვითონვე მოსწონდა თავისი სიდინჯე და ნახევარგასაიდუმლებელი ჩამოსვლა. სასტუმროდან გამოსვლისას იგი შიშისაგან თვალებდაბერილ ქალს მოუტრიალდა და კბილებში გამოსცრა:

— ჩემი ჩამოსვლის შესახებ არავინ არ უნდა გაიგოს, მკაცრად გაფრთხილებთ.

— რა ბრძანებაა, ბატონო, — თავი დაუქნია სასტუმროს ადმინისტრატორ-

რმა და როცა აბელმა კიბე ჩაათავა, ტელეფონს ეცა.

არც რაიონული ცენტრი მოუვიდა აბელს თვალში. ამ დაბას სოფლის სისუფთავე დაეკარგა, ქალაქის სახე ჯერ კიდევ ვერ მიეღო და თავისი ნახევრად-ასფალტიანი ქუჩებით და მტკრისაგან გათეთრებული ხეებით, არც თუ სასიამოვნო შთაბეჭდილებას სტოვებდა.

— სასტუმროში მოეწყვეთ? — მოესმა აბელს.

განათლების განყოფილების გამგეს მზრუნველი მასპინძლის სახე მიეღო და თავისი წაქისფერი თვალებით სტუმრის შესწავლის რთულ საქმეს განაგრძობდა.

აბელმა თავი დაუქნია.

— სასტუმრო ვერ გვაქვს მთლად მაინცდამაინც მოსაწონი.

სტუმარი უხმოდ დაეთანხმა.

— ჩემთან უნდა გადმოვბრძანდეთ. ახლავე მანქანას გამოვიძახებ, — დაფაცურდა გამგე, მაგრამ გულწრფელად სურდა, აბელს შეთავაზებულ წინადადებაზე უარი ეთქვა. ჯერ ერთი, ამ გაუთავებელი სტუმრობით გული გაუწყალა მეუღლეს. მეორეც, რა საჭირო იყო ამ უცხო კაცს მისი, დაბის პირობაზე ძვირფასად მოწყობილი, ბინა დაეთვალიერებინა და მესამეც, სასტუმროს უვარგისობაზე, დაე, იმას ეგო პასუხი, ვისაც ეკუთვნოდა. განათლების განყოფილების გამგეს კი ისედაც დიდი გასაჭირი აღდა და, ბოლოსდაბოლოს, თავის ბინას ტრაქტორად ვერ გადააქცევდა.

— გმადლობთ, არ არის საჭირო. ამ ორ ღამეს როგორმე გავათევ. — შორს დაიჭირა აბელმა გამგის თხოვნა და მასპინძელსაც კალთები აღარ დაუგლეჯია.

— დროს ნუ დევარგავთ, — საათზე დაიხედა ინსტრუქტორმა, — თუ თქვენ არ გცალიათ, მე მარტო წავალ. ჯერ დაბის სკოლებს შევამოწმებ.

— რას ბრძანებთ, მე თვითონ გამოგყვებით, — გაიღიმა გამგემ და ეს მერამდენედ გაიფიქრა — „ტუტუცია“.

— ნასაუზმევი არ იქნებით.

— მე ცოტა გვიან ვსაუზმობ. ნუ სწუხდებით, — ხელოვნური თავანჯიდან მიუგო აბელმა.

გამგემ კაბინეტის კარი გამოიხურა და ქუჩაში გამოსვლისას კიდევ ერთხელ სთხოვა სტუმარს, პატარა წავიხემსოთო.

აბელს იმდენი რამ ჰქონდა გაგონილი, რაიონული პურ-მარილის მაგიურ ძალაზე, რომ სული კბილებით ეჭირა და მთელი თავისი ახალგაზრდული შეგნებით ცდილობდა თავისი პირველი მივლინება უღვინოდ ჩაეტარებინა. განათლების განყოფილების გამგე კი ნასაუზმევიც ღონივრად გახლდათ და არც რესტორნის ყაჩაღების საჭიჯგნი თავი ჰქონდა. მას სტუმართმოყვარეობის წმინდათაწმინდა კანონი უკარნახებდა, თორემ რა ჰქონდა ამ გუშინდელ ღლაბთან სამლიქენელო და სამაიმუნო.

ისე კი, ყოველშემთხვევისათვის აბელს ბოდიში მოუხადა, ფოსტაში შეირბინა და ამირან დიასამიძეს დაურეკა; შენთან თბილისელი სტუმარი მომყავს, უცხო ენის გაკვეთილს უნდა დავესწოთო. ამირან დიასამიძე სამასწავლებლოში შემოვარდა და რევიზიის ელდით აწიოკებულ მასწავლებლებს მიმართა.

— უცხო ენა ვისა გაქვთ, მეორე?

ზოგმა წაუყრუა, ზოგმა ყურნალს დაავლო ხელი და გაიქცა, ზოგმა გაზეთი გაშალა და თითქოს აქ არაფერიო, ამბებს ჩაულრმავდა. სანამ დირექტორი გადაწყვეტილებას მიიღებდა, მაგიდას თეთრკიტელიანი მოხუცი მოშორდა და მშვიდად თქვა:

— მე მაქვს, ამირან, ჩემთან შემოვიდეს.

პედაგოგიურმა კოლექტივმა ამოისუნთქა. ინგლისური ენის მასწავლებელმა ნიკო ძოწენიძემ რევიზიის პირველი დარტყმა თავის თავზე მიიღო. აწი სხვებს დრო რჩებოდათ ასახსნელი მასალის გასამეორებლად და გეგმა-კონსპექტების წესრიგში მოსაყვანად.

რეზა მონაპლამა

კაცი ცუდად არის

ორმოცი წელი მოათავა ნიკო ძოწენიძემ სკოლაში და ასეთი დღე ჯერ არ დადგომია. გაკვეთილზე ვინ არ დასწრებია, მაგრამ ყოველთვის გულდასმით ისმენდა შენიშვნებს და არასოდეს არ უგვრძნია თავი დამცირებულად. სულ ერთი თვის წინათ ნიკოს დაბადების სა-მოცი წელი მიუღოცა მთავრობამ და დამსახურებული მასწავლებლის წოდება მიანიჭა. ახლა კი ეს „გუშინდელი ბავშვი“ უმოწმებს გაკვეთილს და, ვინ იცის, რას იწერს თავის ბლოკნოტში გა-მალებით. ნიკო გულს ვერ მოერიო... „შენ რა იცი, ვინ არის, რა ჰკუთნის და განთლების პატარონია, ნერვები დაიწყ-ნარე. იქნებ შენგან აპირებს ისწავლოს და საერთოდ, არასოდეს ასე ახლოს არ მიგიტანია გულთან გაკვეთილზე დასწ-რება“ — ებროდა თავის თავს ნიკო, მაგ-რამ აშკარად გრძნობდა, რომ ნაწყენი იყო. „რატომ მაინცდამაინც ასე ახალ-გაზრდა... რა უნდა მასწავლოს ამან ახ-ლა მე?... და საერთოდ... რას ჰგავს ეს... ახლა უნდა დავჯდე და ამის შენიშვნები უნდა ვისმინო პედსაბჭოზე“? — ამ წუ-თიერმა შეშფოთებამ თავისი გააკეთა. ნიკოს აშკარად არ გამოუვიდა ისეთი გაკვეთილი, როგორიც სურდა. თვითონ-ვე უტყირდა, ასე რომ გამომცვალაო, ეტყობა დავბერდიო, ათასი რამ გაიფიქ-რა ნიკომ და მაინც ვერ გაიგო, რატომ ღელავდა ასე? „ანდა ხომ არ გამანე-ბივრეს ამ ბოლო დროს ქებით და ხომ არ გადავეჩვიე შემოწმებას? ბოლოსდა-ბოლოს, არც ისე ურიგო ახალგაზრდა ჩანს. რა ქნას, რაკი ჩამოსულია, რადა-ცა ჰკვიანური უნდა მითხრას, რადაც უნდა მიმითითოს, მაგასაც ცხოვრება უნდა, წინ წაწევა უნდა. ჩემი ვალია მშვიდად მოვუსმინო, ახალგაზრდა კა-ცია, დაამახსოვრდება. მაინც რას იწერს ამდენს?“

აბელი კი გაფაციცებით აღევნებდა თვალუფრს მოხუც მასწავლებელს. სურდა, რაც შეიძლება, მეტი შეენიშნა და პედსაბჭოზე გაკვეთილის ღრმა ანა-ლიზით ყველანი გაეოცებინა.

ამასობაში დაირეკა კიდეც. აბელმა საათზე დაიხედა და კარებში მდგარი ნი-კო ძოწენიძე წინ გაატარა. აბელი გატრუნულები მიჰყვებოდნენ დერეფან-ში მიმავალთ. აბელმა სამასწავლებლომ-დე მიაცილა მოხუცი, მაღლობა გადაუ-ხადა და სთხოვა, თუ „ფანჯარა“ გაქვთ, ცოტა ხანს ბაღში გავიდეთო.

ზარიდან ზარამდე სკოლის ეზოზე მყუდრო ადგილს ვერ ნახავდა კაცი. ისინი სკოლის უკანა ეზოში გავიდნენ და ცაცხვის ქვეშ წარწერებით ატრელებულ სკამზე ჩამოსხდნენ. მოხუცი დაღლილი იყო და უხალისოდ ათვალი-ერებდა სკოლის ეზოს. „ნეტავ, რა უნ-და მითხრას, ნეტავ როგორ უნდა დაი-წყოს“, რეკავდა ნიკო. ძოწენიძის ყუ-რებში და სურდა მალე დამთავრებუ-ლიყო ეს მისთვის უხერხული წუთე-ბი.

აბელმა უბის წიგნაკი დააძრო, გადა-შალა და ისევ შეინახა.

— მდაა. გამოსამეგებ კლასებსაც ას-წავლით?

მოხუცმა თავი დაუქნია.

— რამდენი წელია მასწავლებლობთ?

— ორმოცი.

— მე უნდა მაპატიოთ, ბატონო ნი-კო, მაგრამ თქვენს გაკვეთილზე ყვე-ლაფერი რიგზე არ იყო და სანამ პედ-საბჭოს მოვახსენებდე, უნდა გაგზიზი-როთ.

— ბრძანეთ.

აბელმა ისევ ამოიღო ბლოკნოტი და დაიწყო:

— ბატონო ნიკო. თქვენ სპეციალუ-რი ინგლისური განათლება გაქვთ?

— არა. — მიუღო მოხუცმა ისე, რომ მისკენ არც კი გამოუხედავს.

— მეც ასე ვიფიქრე. მერე და იცით რამდენი გეყავს სპეციალისტი, სკოლის გარეთ დაჩენილი? თქვენ რა საგნის სპეციალისტი ბრძანდებით?

— ისტორიის.

— კი მაგრამ, რატომ ისტორიას არ ასწავლით?

— ძველი ისტორიაა, — ნიკომ უხა-ლისოდ დაიწყო, — მე ამ სკოლაში ოც-

დაათი წელი ვასწავლიდი ისტორიას. მერე ჩვენმა სოფელმა ერთმა ახალგაზრდამ — კოტე ნადირაძემ უნივერსიტეტი ისტორიის განხრით დამთავრა და დაგვიბრუნდა. ორი ისტორიკოსი ვიყავით სკოლაში, ამდენი საათი არ იყო. მე ავდექი, ისტორიის სათები მას დავუთმე და ინგლისურის სწავლებას მოვკიდე ხელი. უცხო ენის სპეციალისტი ყოველთვის გვიჭირდა. ახლა ათი წელია, რაც ინგლისურს ვასწავლი.

— იცოდით ინგლისური?

— არა.

— ?

— ჩემით ვისწავლე. გაკვეთილებს ბავშვებთან ერთად ვსწავლობდი. მერე ამ ათ წელიწადში გავიწაფე ცოტა და, მე მგონი, სკოლის ფარგლებში რაც საჭიროა, იმდენი კი ვიცი.

— არ არის საკმარისი, ბატონო ნიკო, გამოთქმა არ გივარგათ, აქა-იქ ენობრივ შეცდომებსაც უშვებთ.

ნიკო სდუმდა.

— მაგალითად მეორე მოწაფემ woman-ის ნაცვლად women დაწერა.

— მერე?

— woman ქალს ნიშნავს, ხოლო women ქალებს. ეს თქვენ არ იცოდით? ნიკომ ისევ უპასუხოდ დატოვა შეკითხვა. ინსტრუქტორი ამ დუმილმა ცოტა გააბრაზა, ცოტა გაამხნევა და სხაპასუხივით მიაყარა:

— სიის ამოკითხვა დაგავიწყდათ. კლასის მომზადების საერთო დონე შეკითხვებით არ შეგიმოწმებიათ, დავალება ყველას არ ჰქონდა, მიზეზი არ გიკითხავთ. პირველმა გოგონამ კითხვისას ოთხი შეცდომა დაუშვა, თქვენ მხოლოდ ორი გაუსწორეთ. გამოკითხვისთვის 15 წუთი უნდა მოგენდომებინათ. თქვენ 17 მოანდომეთ. არც ახალი მასალის ძველთან დაკავშირება იყო მაინცდამაინც დამაკმაყოფილებელი. გაკვეთილზე უფრო მეტი უნდა გელაპარაკათ ინგლისურად. ელემენტარულ შეკითხვებზე ინგლისურად უნდა ითხოვდეთ პასუხს. ახალი მასალის განმტკიცებაზე ზარმა მოგისწროთ. გაკვეთილის

გეგმასა და მომენტებზე დღეს ამდენი იწერება, უნდა გაცნობოდით შ. ჯ. რაძის ახალ შრომას „გაკვეთილის მომზადება, ჩატარება და ანალიზი“, ეტყობა არც ნ. ხოფერიას ამასწინანდელი სტატია წაგიკითხავთ „სკოლა და ცხოვრებაში“. აბელმა კიდევ ერთხელ გადავლო თვალი ბლოკნოტს და სული მოითქვა. „მგონი ყველაფერი ვთქვი“, — ფიქრობდა იგი, — ახლა მთავარია კამათს გავუძლო“.

სიჩუმე ჩამოვარდა.

ნიკო ძოწენიძე კამათის გაშლას, ეტყობა, არ აპირებდა. იგი ნელა წამოდგა და აღვზნებული რევიზორი ჰადარს შეატოვა. აბელი პირგამეზებული იჯდა და შეპყურებდა სკოლისაკენ მიმავალს. ნიკოს თეთრი თმა მზეზე ვერცხლისფრად ლაპლაპებდა. მოხუცის პატარა ბეჭები ახლა კიდევ უფრო მოხრილი და უსუსური მოეჩვენა. და აბელი მიხვდა, რომ კარგად არ გამოუვიდა, მაგრამ თვითონვე არ იცოდა, სად დაუშვა შეცდომა. „მე ხომ ყველაფერი სიმართლე ვთქვი. მას, ამხელა სტაჟის მქონე, დარბაისელ ადამიანს, იმდენი ტაქტი არ უნდა ჰქონოდა, რომ ბოლომდე მოესმინა? რაც არ უნდა იყოს, ეს ჩემი სამსახურია. და ასე უნდა მოვექცეულიყავი. ეს ხომ აბუჩად ავდებოდა. ეთქვა, ამ დალოცვილს, რაში არ ვიყავი მართალი. არ ჰქონდა სათქმელი? თუ მე ვეპატარავე თვალში? კი ბატონო, მე ჩემსას ვიტყვი. ღმერთმა ხელი მოუშართოს. არაა ლამაზი ახალგაზრდა კაცის ასე გაბიაბურება“ — ფიქრობდა გუნებაწამნდარი აბელი და ანგარიშიუცემლად ფურცლავდა უბის წიგნაკს.

●
დილის ცხრა საათზე, თბილისში, რიონის მატარებელს კაცი ჩამოჰყვა. მგზავრობით გალახულ მის სახეს აშკარად ეტყობოდა უგუნებობის კვალი. გამოხუნებულ კიტელზე უნივერსიტეტდამ-

რეზაზ მინვალაძე
აკაცი ცუფაძე არჩი

თავრებულის ნიშანი უბრწყინავდა. ეს ნიშანი ისე ღრმად იყო ჩამჯდარ-ჩაყანგული ქსოვილში, რომ ეტყობოდა პატრონს იგი ზედ ერთხელ და სამუდამოდ მიემავრებინა. კიტელის შიგნიდან საყელოვაცრეცილი ზოლებიანი პერანგი მოუჩანდა. თავზე კილოფის ქუდი ეხურა და ხელში უშველებელი შავი ქოლგა ეჭირა. მიდიოდა მძიმე, დაღლილი ნაბიჯებით. ხანდახან შეჩერდებოდა, ბაქანს შეათვალიერებდა და ისევ წახირებოდა. მოხუცის მოხრილი ბეჭები ისე ზუსტად ერგებოდა ძველთაძველ კიტელს, რომ წელში გამართვისთანავე ეს თანშეზრდილი ტანსაცმელი, ალბათ წარმოუდგენლად არანორმალურ იერს მიიღებდა. სტუმარი კარგა ხანია დედაქალაქში არ ყოფილა. მან ძლივს, კითხვა-კითხვით მიაკვლია სადგურის სალაროს და ყოველ წარწერას დიდის გულმოდგინებით კითხულობდა. ათასგვარ აფიშას, ლოზუნგს, გზის მაჩვენებელ ისარს და ბაქნის სხვა მშვეენებას ისე სერიოზულად ათვალიერებდა, თითქოს ზებირად სწავლობსო. სალაროში ღრმად და საიმედოდ შეყუყუელ წითურ მოლარეს ჩამოსულმა უკან დასაბრუნებელი ბილეთი სთხოვა.

— არა გვაქვს. — უდარდელად მიუგო მოლარემ (მოლარეთათვის ამ ზედმიწევნით პროფესიონალური პასუხით).

მოხუცი ფრიად შეაწუხა უარმა.

— ქალბატონო, მე ერთი დღით ვარ ჩამოსული.

— მე გეკითხებით, რამდენი ხნით ჩამობრძანდით-მეთქი, ბატონო? — ირონიულად გაუდიმა მოლარემ. მოლარეს თავი ჰქონდა გაბეზრებული, რადგანაც მოლარედ მუშაობის ათი წლის მანძილზე, არ ჰქონია არც ერთი შემთხვევა, რომ მგზავრს მისი უარი პირველადვე სარწმუნოდ მიეჩნია.

— მართალია, თქვენ არ მეკითხებით. — ჩაილაპარაკა ქოლგაიანმა, სალაროს არ მოშორებია კი.

რიგში არავინ იდგა და მოხუცს საცმადო დრო ჰქონდა მოლარესთან ამ საინ-

ტერესო და შინაარსიანი საუბრის გასაგრძელებლად.

— ქალბატონო, მე მასწავლებელი ვარ.

არც ამ განცხადებას მოუხდენია რაიმე შთაბეჭდილება მოლარეზე. სადგურის თანამშრომელს თუ ვინმესი არ ეშინოდა, ეს სწორედ მასწავლებელი იყო.

— ეს იმიტომ გითხარით, რასაკვირველია... თუ არის-მეთქი, აქ სადმე ისეთი სალარო, დამსახურებულ მასწავლებლებს რომ აძლევდეს ბილეთს.

— თქვენი ხნის ადამიანი, ყველა დამსახურებულია, პატივცემულო, — არ დაიბნა მოლარე.

— ჰო, რა თქმა უნდა.

— ახლა თქვენ წახვალთ და დამსახურებული ინჟინერი მოვა. მერე დამსახურებული ექიმი. ყველა განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს. ზოგს წითელი პირადობის მოწმობა აქვს და შუბლზე აგაფარებს. სად შევიანახოთ ამდენი ბილეთი? კი მაგრამ ამ დაუმსახურებელმა ხალხმა არ იმგზავროს, პატივცემულო?

მოხუცს გული ეტკინა. რასაკვირველია, ყველამ უნდა იმგზავროს მატარებელი იმისიო, წაილულულა თავისთვის და სალაროს რაფას იდაყვი შეუნაცვლა.

ორივენი სდუმდნენ. ჩამოსული, ბუნებრივად, ფიქრობდა იმაზე, თუ რა ხერხით მოეგვარებინა ამაღამ გაბრუნება. მოლარე კი ბაქანზე მიმავალ ხალხს ათვალიერებდა და ნელ-ნელა თავის მოლარულ ფიქრებში იძირებოდა.

ცოტა ხნის შემდეგ მოხუცი სალაროს მოშორდა, რუსთაველის პროსპექტისაკენ მიმავალ ტროლეიბუსში ჩაჯდა და რეკონსტრუქციამწინილი ყოველი სახლის დანახეაზე თვით, დაფანჩულ წარბებს ისე მრავალმნიშვნელოვნად აქიმავდა, რომ საქმეში ჩაუხედავ კაცს, რას არ აფიქრებინებდა. სინამდვილეში კი მოხუცის გონება არნახული სიზუსტით აღადგენდა ამ ქუჩებისა და სახლების ოცდაათიანი წლების დროინდელ

სურათს. მოხუცს, არ ვიცი, თავისი უტუნებობის გამო თუ რაიმე სხვა მიზეზით, არაფერი არ აოცებდა. იგი არ მიეკუთვნოდა ემოციურთა და აღტაცებულთა რიცხვს.

სამინისტროს შესასვლელთან ორი საათი ალოდინეს. მერე სრულიად უცნობ ხმას ტელეფონით დაალაპარაკეს და ფეხზე ჩამომწყდარს საშვი გამოუწერეს. მინისტრის თანაშემწემ მიიღო.

— მობრძანდით, გისმენთ? — ისე აღერხიანად უთხრა თანაშემწემ, თითქმის მთელი დღე ამ კაცს ელოდებოდაო. თანაშემწეს ამ თანამდებობაზე მუშაობის დიდი გამოცდილება ჰქონდა. მას, ზედმიწევნით ფრთხილსა და წინდახედულ მოსამსახურეს, ბარე ხუთი მინისტრი გამოეცვალა და ყოველ ახალ მინისტრს ისე მხურვალედ აქებდა ყველგან, რომ კაცს ეგონებოდა, ფრთხილსა და წინდახედულ ანგელოზს მოვევლინაო სამინისტროს.

— მე მასწავლებელი გახლავართ. დაბა მონის საშუალო სკოლის ინგლისურის მასწავლებელი, ნიკო ძოწენიძე.

— ვიცით, ვიცით. — თავი დაუქნია დამხვდურმა.

— საიდან იცით? — შეშინდა სტუმარი.

— ახლახანს ტელეფონზე არ მელაპარაკეთ?

— ჰოო, რასაკვირველია. ხმაზე ვერ გიცანით.

— რაზე შეწუხებულხართ, პატივცემულო ნიკო? — ჰკითხა მინისტრის თანაშემწემ, თმებზე ხელი გადაისვა, სკამის სახურავს გადაწვა და გრძელი, მოსაწყენი ახსნა-განმარტებისა თუ საჩივრის მოსასმენად მოეშადა.

— აბელ წაქაძე.

— რა ბრძანეთ?

— აბელ წაქაძე. თქვენი თანამშრომელი იყო ამ ერთი კვირის წინათ ჩვენთან.

— აბელი ძალიან კარგი ყმაწვილია, მერე?

— გაკვეთილზე, რასაკვირველია, დამესწრო და... — ბავშვივით იბნეოდა, სიტყვებს ვერ პოულობდა ნიკო.

— მერე რა მოხდა? დაგესწროთ.

— არაფერი ცოტა გაგულისებული წამოვიდა.

— როგორ, თქვენ, ამ ხნის პედაგოგს, გაკვეთილი ჩაგივარდათ?

— არა, კი არ ჩამივარდა. რასაკვირველია, უბრალოდ, მე ვერ მოვიქციე კარგად.

— ვერ გავიგე.

— ცოტა ვაწყენინე. ისე გამოვიდა, რასაკვირველია, ბოლომდე ვერ მოვუსმინე, შეეცდი.

— მერე ჩემთან რატომ მობრძანდით, პატივცემულო ნიკო? — ოფიციალური ტონი მიიღო თანაშემწემ.

— რამე ისეთი არ დამიწეროს. ძალიან ვღელავ, ამასწინათ დამსახურება მომანიჭეს და არ მინდოდა ახლა საყვედური შემხვედროდა.

— ამისთვის ჩამობრძანდით მონიდან თბილისში?

ნიკომ თავი დაუქნია.

— თქვენის აზრით, მე რა შემიძლია.

მე ხომ არ ვეტყვი წაქაძეს სიმართლეს ხელი დააფარე-მეთქი. თქვენ რამდენი წაქაძისთანა გაგზირდით განა სიმართლის თქმას არასწავლით მათ?

— კი ბატონო.

— ასე რომ, უნდა დაველოდოთ კოლეგიას. თუ გაკვეთილი ჩაგივარდათ, (იქ სხვებზეც იქნება ლაპარაკი), ალბათ, დამსახურებულ სასჯელს მიიღებთ.

— რას მივიღებ? — საფეთქლის ძარღვები დაუწითლდა ნიკოს.

— სასჯელს, რაც გეკუთვნით.

— მერედა ვინ იცის, რა მეკუთვნის.

რედაქცია მიუხედავად
კაცი ცუდად არის

შენ იცი? თუ იმ ცხვირმოუზოცელმა წაქაძემ იცის?!

— რა გაყვირებთ, სად გგონიათ თავი. დამნაშავე ხართ და კიდევ ხმას იმალებთ?

— რაში ვარ დამნაშავე?

— რაში და გაკვეთილი რომ ჩაგივარდათ. ამხელა კაცი თბილისში რომ ჩამოხვედით და უკანონობის გაკეთებას მთხოვთ! — თანაშემწემ შესანიშნავად იცოდა, აღელვებულს აღელვებითვე უნდა შეეგებო და ხმას დაუწევს, თორემ თუ თავი დაუდევ, მიწასთან გაგასწორებსო.

— კი მაგრამ, ვინ იცის, გაკვეთილი როგორ უნდა ჩატარდეს. ვინ ასწავლა წაქაძეს, რომ სიის ამოკითხვას 2 წუთი უნდა, გამოკითხვას — 15, ახსნას — 15, გამეორებას — 5 და განმტკიცებას — 3. რატომ გააფუჭეთ ასე ახალგაზრდა კაცი? ხონის სემინარიაში ესტატე მეგრელიძე ამ სქემას რომ არ იცნობდა, ცუდი მასწავლებელი იყო ვითომ?

— ესტატე მეგრელიძე, არავინ არ იცის, როგორი მასწავლებელი იყო.

— მე ვიცი.

— სწავლების ძველ სისტემას — ხომ ვერ შეეაჩერებდით. ბოლოსდაბოლოს, რისთვის მუშაობს ეს უამრავი მეთოდ-კაბინეტები და პედაგოგიკის საკვლევ-სამეცნიერო ინსტიტუტი?

— მე გელაპარაკებით, ორმოცი წელიწადია კლასში შევდივარ და წაქაძე მასწავლის გაკვეთილის ჩატარებას?

— რატომ, მაგალითად?

— მე ყოველდღე სხვადასხვანაირად ვანაწილებ დროს. ყოველთვის სხვადასხვანაირი გაკვეთილს ვატარებ. ერთ დღეს, შეიძლება, სულ არ გამოვიკითხო; მართო აეხსნა. მეორე დღეს პირიქით. იცის ეს წაქაძემ?

— რატომ არ იცის ვითომ? რომ არ იცოდეს, აქ არც იმუშაებდა. საერთოდ რატომ გაქვთ ხნიერებს ასეთი წარმოდგენა. „ამან რა უნდა მითხრას, ამან რა უნდა მასწავლოს“, შეიძლება ასეთი ლაპარაკი?!

— მაპატიეთ, — მოხუცს ქვედა ყბა

აუცახცახდა — ავლელდი. ჯერ ჩემი გაკვეთილი არ დაუწუნიათ, მიჩვეული ვარ... და...

— დამშვიდდით, არც ნერვები გქონიათ რიგზე, — ხმას დაუწია თანაშემწემ,

— დაველოდოთ კოლეგიას, იქნებ არც საჩხუბრად გაქვთ საქმე... წაბრძანდით რაიონში და თქვენი საქმე აკეთეთ.

მოხუცი წამოდგა. სიტყვის უთქმელად, ლასლასით წამოვიდა კარებისაკენ და ის-ის იყო კარი უნდა გამოეხურა, რომ თანაშემწის ხმამ შეაჩერა.

— რამდენი წლის სტაჟი გაქვთ?

— ორმოცის.

— დროა პენსიაში გასვლაზეც იფიქროთ. დაისვენეთ, რატომ იკლავთ თავს.

ეს კი მეტისმეტი იყო. მოხუც მასწავლებელს გული შეეკუმშა. შუბლი დაეცვარა, ყელში ბურთივით რაღაც მოაწვა და იქვე დივანზე რომ არ ჩამომჯდარიყო, წაიქცეოდა.

საერთოში ტევა არ იყო. ღვინის, ოფლისა და ქვარტლის სუნი არეულობით ერთმანეთში და ეს რომ არაფერი, სიცხისაგან სუნთქვა ჭირდა. ზოგს დაწოლა მოესწრო, ხის კოიკაზე გულაღმა გამოტილიყო და მზად იყო „მომხედურთათვის“ ყველაზე გესლიანი პასუხების გასაცემად. ძალას ვერაფერს დაატანდა. მთელს მატარებელში ეს იყო ერთადერთი ვაგონი, სადაც ყველაფერი მოსწრებაზე იყო. მოასწრებდი დაწვებოდი კიდევ, ვერ მოასწრებდი და ფეხზე დასადგომ ადგილსაც ვერ იშოვიდი. ქალები ზურგშექცევით დგებოდნენ დაკავებულ კუბებთან და მოთმინებით ელოდებოდნენ, სანამ ილაგ-გაწყვეტილი მგზავრი მოიფიქრებდა და თავის მამაკაცურ მოვალეობას შესრულებდა. ეტყობოდა ამ ვაგონის მგზავრებს ისე ჰქონდათ სისხლი გამშრალი, რომ რაინდულ წესს ამჯერად ღალატობდნენ და თითქმის ფეხზე მდგომ მგზავრებს ვერ ვხედავთ, ფანჯარაში უაზროდ იმზირებოდნენ.

ნიკო დიდხანს ეჯაჯგურა ვაგონის სარკმელს, მაგრამ ძვრაც ვერ უყო.

— ჩაქედლია ეს უბატრონო, — ჩაილაპარაკა და თავის ადგილს დაუბრუნდა. მოხუცს არავინ არ წამოშველებია. ზოგს გაეხარა კიდეც ფანჯარა რომ არ იღებოდა, გამჭოლი დაუბერავს და გაცივდებოდა.

„რა გავაკეთე ვითომ“, — ფიქრობდა ნიკო ძოწენიძე, — რაზე წამოვედი არ ვიცოდი ეს ყველაფერი მე? ამხელა კაცი პაპულად ვიქეცი. იმას რალაცა ქვეყნის დამქცევი ვეგონე. შეეშინდა და ჩამოვიდო. ღმერთმა ხომ იცის, არ შემეშინებია, თითქმის ძალით გამომაგდო ამირან დიასამიძემ, წადი, შენს საქმეს მიხედ. ემანდ დადგენილებაში სადმე არ აღმოვჩნდეთო. გავბრიყვდი და დავუჭერე. არ ვიცოდი ასე რომ იქნებოდა? რა მოხდა ასეთი? კაცმა რომ თქვას, ისინი ყველაფერში მართლები არიან. ის ბიჭიც ურიგოდ როდი მესაუბრებოდა: რაც მითხრა, სიმართლე მითხრა. მე ბავშვივით გავებუტე და გავშორდი. მერე ამ ხნის კაცი ელდისგან ფერშეცვლილი მივადექი თბილისში და პატიება ვთხოვე. რა იყო, შე კაი კაცი! ადამიანურად მიმიღე, ადამიანურად დამელაპარაკე. რა ნახე ამისთანა? ჩემი დღე და მოსწრება სკოლაში მოვათავე. თუ არ გიღირვარ არაფრად, ნუ მატყუებ მაინც და მასიური წესით ჩამორიგებულნი დამსახურებითაც ნუ მახალისებ. მე ჩემი ლელო გავიტანე. აწი აპირებ ჩემს გადაკეთებას? დროა პენსიაზე გასვლაზე იფიქროვო. იქნებ, ეს იყო თავი და თავი ყველაფერი? იქნებ, იმისათვის გამო-

აგზავნეს ეს ბიჭი, რომ ჩემს სიბერეს და უმწიერებაში დავერწმუნებინე. აღნაშთად ვჭირდებით, აღარ ვეარგივარ, დავიხურო ქუდი და წავიდე; კი, ეს იყო ნამდვილად. ამიტომ მითხრა ასე მრავალმნიშვნელოვნად: — პენსია გეკუთვნის, დაისვენე, რას იკლავო თავს. ნუთუ... ნუთუ ყველაფერი დამთავრდა. დამთავრებაა აბა რა არის. დაჯექი სახლში, ნიკო ძოწენიძე, უკლასოდ, უფურნალოდ, უზაროდ, ურვეულოდ. დაჯექი და უცადე სიკვდილს. დაიწყება გაუთავებელი დღეები და სამარესავით მღუშარე, მოწყენილი ღამეები. არა, არა ჯერ ნუ.. სანამ ცოტა კიდეც შემიძლია. მერე დავიხუროვ ქუდს და მე თვითონ წავალ. თქვენი არაფერი არ მინდა. მე თვითონ წავალ. მე თვითონ წავალ“...

...როცა მოხუცმა თვალები გადაატრიალა და ხელები მოწყვეტით ჩამოუცვივდა, მის წინ მჯდომი შავმაისურიან სტუდენტს საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ საქმე უფრო რთულად იყო, ვიდრე ამას მატარებლის გაუთავებელი პრაქტულით მოგვრილი თვლებმა გულისხმობდა. — ახლა აქ დაიწყება ერთი არეულობა, სასწრაფო, ცივი ტილო, საკაცე და ეს ჩემოდანი ვინმემ ხელს არ გააყოლოსო, გაიფიქრა სტუდენტმა და თავისი ბარგი-ბარხანა ზედა საწოლზე მოისროლა. მერე კიდე ერთხელ დახედა თვალებგამტვრეულ მოხუცს და ვაგონის გამცილებელი გააღვიძა:

— ჩვენთან, კუპეში, კაცი ცუდად არის.

პ ა რ მ ე ნ ი

ცოლ-შვილიან კაცს — პარმენ მიქაძეს სხვა შეუყვარდა. ერთი შეხედვით, ჩვენი მოთხრობის ეს პირველი წინადადება პარმენის მიმართ ზოგიერთს თავიდანვე არასიმპათიურად განაწყობს, მაგრამ რა ჩვენი ბრალია, სინამდვილეში ასე იყო. ქალაქ ვაკისუბანში უკვე

ბევრმა იცოდა ამის შესახებ. არც თუ მთლად ცოლის ერთგული კაცებიც კი, რომლებიც, ეშმაკმა იცის, როგორ ახერხებდნენ თავიანთი სასიყვარულო ინტრიგების მეუღლეთათვის საიდუმლოდ ჩატარებას, ახლა აღშფოთებით ლაპარაკობდნენ იმის შესახებ, რომ წყალ-

სადენის პასუხისმგებელ მორიგეს — პარმენ მიქაძეს საყვარელი ჰყავდა. გარედან ასე მარტივად ჩანდა, პარმენის სულში კი სულ სხვა სურათს აღმოაჩენდით. თუმცა პარმენის სულში ვინ ჩაიხედავდა, როცა დღისით-მზისით მთელი ქალაქი ხედავდა, როგორ დაასვირნებდა ქუჩაში პარმენი ყუყუნას. ცოდვას ვერ დავიდებთ, პარმენის საყვარელი ეშხიანი ქალი იყო, მაგრამ ამას, ალბათ, პარმენისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა როდი ჰქონდა. პარმენს ყუყუნა მთელი არსებით უყვარდა. მთელი არსებით შეყვარებამ შეიძლება საქმეში ჩაუხედავი, მაგრამ ბევრის მნახველი და გადამტანი კაცის თვალში ირონიული ღიმილი გამოიწვიოს, მაგრამ პარმენისთანა კაცისთვის სხვა სიყვარული არ არსებობს. პარმენი იმ საბედისწერო დღემდე (სანამ ყუყუნას შეხედებოდა) ცოლ-შვილის ერთგული და შინაგანად უსპეტაქესი კაცი იყო. პარმენი, განსხვავებით მთელი დედამიწის ჩანსალი მამაკაცებისაგან, ქუჩაში მიმავალ ლამაზ ქალსაც კი არ მოუხედავდა. მისთვის არასოდეს არსებულა დასასვენებელი სახლის მასშტაბის სიყვარულები, პარმენისთვის გატაცებანი და „ერთხელ მღვდელიც წაწყდება“ თეორიები სრულიად ზედმეტი იყო. თხუთმეტი წლის განმავლობაში პარმენს სიზმრად რაა, სიზმარშიც არ უღალატნია თავისი გამრჯე და ერთგული ცოლისთვის. ასე ცხოვრობდა პარმენი დიდხანს. მისი ოჯახიდან მეზობლებს ცოლ-ქმრის ხმამალალი ლაპარაკიც კი არასოდეს სმენიათ და აი, ბოლოს პარმენს სხვა შეუყვარდა. პარმენი დიდხანს ამოდო ებრძოდა თავს. ოჯახის ერთგულმა მამამ თავისი სურვილის საწინააღმდეგოდ ერთ-ორჯერ ყუყუნასთან გაბუტვაც სცადა, მაგრამ მალე პირველი თვითონ მივიდა და შერიგება სთხოვა. პარმენმა ყველაფერი იცოდა. ოქროსავით ცოლ-შვილის დატოვება და ორნაქმარევე ყუყუნასთან წასვლა (ყუყუნასთან, რომელზეც, ღმერთო შეგცოდნე და ზოგჯერ არცთუ სასიამოვნო კორეები ასმოდა) მას ბევრს დააქლებ-

და ნაცნობ-მეგობრების თვალში, მაგრამ რა ექნა პარმენს. რა გახდა მისი მოღვაწეობა? ღმერთი, რჯული, პარმენს უყუყუნოდ გაძლევა არ შეეძლო. პარმენი მართალი კაცი იყო და აკი ამიტომაც გახმაურდა მისი ამბავი. ბოლოსდაბოლოს პარმენსაც აევსო მოთმინების ფილა. ვისაც რა უნდა, ისა თქვას; ხელი ჩაიქნია და მთელი ქალაქის დასანახავად ქუჩაში ხელკავით დაატარებდა იმას, ვის არსებობასაც ასე კონსპირაციულად ინახავდა დღემდე ისტორიაში ცნობილი ყველა საყვარელიანი მამაკაცი. პარმენის ცოლი — პელო ვერაფერს ამჩნევდა. პელო იმ ხასიათის ქალი გახლდათ, შვილებს რომ გადაეყვებინ და ქმრისგან ყმაწვილურ სიყვარულს და თვალში ყურებას აღარც კი მოითხოვენ. პარმენი საქმიანი კაცი იყო, შრომობდა, რასაც შოთლობდა, ცოლ-შვილს ახმარდა — და პელოსთვის ეს სრულიად საკმარისი იყო. ასეთი იყო პელო. სხვები სხვანაირები არიან. დღენიადაც საოჯახო ფუსფუსში გართულ პელოს ყურამდე ჯერ არ მიედწია პარმენის სიყვარულის ამბავს და იგი ძველებურად უდრტვინველად და უშფოთველად ცხოვრობდა. პარმენი კი იტანჯებოდა. მას, ამ ბოლო დროს, სახლში შემოსვლის ხალისიც აღარ ჰქონდა. კაცმა რომ თქვას, შვილების (პარმენს ორი ბიჭი ჰყავდა) სიყვარული ოდნავაც არ განელებია, მაგრამ თითქოსდა მათთვის ვეღარ იცლიდა. ყუყუნას ალერსით მთვრალი გვიან ღამით ბრუნდებოდა იგი შინ და გათენებამდე თვალვახელილი იწვა. პარმენს მომავალზე ფიქრისაც კი ეშინოდა. რა უნდა მომხდარიყო ხელა? მაგრამ რაც არ უნდა მომხდარიყო, პარმენს ტივის უხერვლად ერთი საოცარი კემპარტება — უყუყუნოდ არ შეეძლო — ეს იყო და ეს. და ვინც ამ ფრიალ მძაფრ სიტუაციას გონების თვალთ შეხედავს, დამეთანხმება, რომ პარმენს მცირე გასაპირი როლი ადგა. ოჯახი ენგრეოდა, წლობით ნაჯახირევი და ნაჯაფარი-ნამაგარი. პარმენი ადრეც ბევრჯერ დაპირდა საყვა-

რელს — ჩვენ ერთად, ერთ ჭერქვეშ უნდა ვიცხოვროთო, მაგრამ გადაწყვეტი ნაბიჯის გადადგმას ყოველთვის აგვიანებდა. დღეს კი მას ჟუჟუნას ცრემლებმა საბოლოოდ მოუღობა გული. „თავი უნდა მოვიკლა, მეტი აღარ შემიძლია, — ეუბნებოდა სატრფო და ბალანშობშირებულ მკერდზე ხელს უსვამდა, — მთელი ქალაქი ჩვენზე ლაპარაკობს. ქუჩაში თავი ვერ გამოიყვია, გავხმბი, დავილიე, როცა შინ მიდიხარ, ასე მგონია, სამუდამოდ მშორდები. შენ რა გიჭირს, მე ვიკითხო. მე ხომ შენს მეტი არავინ მყავს. არ დაადგა საშველი ჩვენს საქმეს“. — ჩურჩულებდა ჟუჟუნა და როგორც ეს ასეთ ვითარებაში ხშირად ხდებოდა, პარმენს ზედ ტუჩებზე აწებებდა ცრემლიან თვალებს. ჩვენ არავითარი საფუძველი არა გვაქვს, ჟუჟუნას გულწრფელობაში ეჭვი შევიტანოთ. ჟუჟუნა ერთი საწყალი ქალი იყო. ორჯერ დაენგრა ოჯახი და ცხოვრების მთელ მიზანს, უკანასკნელ იმედს ახლა მისთვის პარმენი წარმოადგენდა. ჟუჟუნას პარმენი ჭირანახი და გამოცდილი ქალის ძლიერი და ერთგული სიყვარულით უყვარდა. და პარმენი გატყდა, გადადებდა აღარ შეიძლებოდა. დღესვე, ამ საღამოსვე მივა პარმენი სახლში და ცოლს ყველაფერს აუხსნის. გაუფრთხილებლად გაპარვა ღორობაა. მივა პარმენი და დალაგებულად ეტყვის, რომ მას სხვა უყვარს, რომ ძალიან სწუხს, ასე რომ მოხდა, მაგრამ პარმენის ბრალი სრულებითაც არ არის. მართალია, ძნელია, მაგრამ პელო ამ ამბავს დიდ უბედურებად ნუ მიიღებს. როგორმე უნდა გაუძლოს. პარმენს გული წყდება. პარმენი ძალიან მადლობელია პელოსი. პელო ერთგული და ჭკვიანი ცოლი იყო. პარმენმა იცის, რომ სისულელეს აკეთებს. პარმენი შეიძლება ყველაზე უბედური შეიქმნეს ამქვეყნად, მაგრამ რა ქნას. თავს ზემოთ ძალა არ არის. პარმენს უჟუჟუნოდ არ შეუძლია. ჟუჟუნამაც რა ქნას. ერთი უპატრონო ქალია... ეს და სხვა ათასი აზრი უტრიალებდა

პარმენს თავში და არც გაუგია, როგორ მიუახლოვდა სახლს. ეზოში ცოტა ხანს შეყოვნდა. კიდევ ერთხელ აწონდა წონა ყველაფერი და იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ გადადებდა აზრი არ ჰქონოდა. დღეს თუ ხვალ ხომ მაინც უნდა მომხდარიყო. და ღამის 11 საათზე პარმენი, მტკიცე გადაწყვეტილებით შეიარაღებული, შევიდა სახლში. წყალსადენის მორიგეს ოჯახი უნდა დაენგრია. ეს არ იყო ნაუცბათევი გაგულისება, არც თავგაბურებული ქმრის მორიგი საყოფაცხოვრებო წარმოდგენა. პარმენმა ბევრი იფიქრა, მაგრამ სხვა გზა ვერ იპოვა. იგი ცოლს უნდა გაყროდა. სხვანაირად აღარ შეეძლო.

— შენ ახლა თამაზი არ შეგხვედრია გზაში? — ჰკითხა პელომ კარის გაღებისთანავე და შემოსულს ფლოსტები გაუწოდა. პარმენს წესად ჰქონდა ქუჩაში ნასიარულევი ფეხსაცმლით კარის ზღურბლს არ გადმოაბიჯებდა. კიბეზევე გაიხდიდა, ფლოსტებში ფეხებს წაყოფდა და ფეხსაცმელს ხელით შემოიტანდა.

— თამაზი?
— ჩვენი, წაქაძე.
— ვინ ჩვენი?
— მისმა ბიჭი, რაეა დაიბენი, შე კაცო?

რალაც სულ სხვანაირად აეწყო საქმე. წაქაძიდან ცოლის გაშვებაზე გადასვლა ცოტა გაძნელდებოდა. ამიტომ პარმენმა, გაბრაზებული სახე მიიღო და შარიანი ტონი შეინარჩუნა.

— რა დევიბენი, დაბნევა ქვია ამას? რა ვიცი მე, რამდენი თამაზი დადის ქვეყანაზე!

პელომ ხმა არ გასცა. პარმენმა გადაწყვიტა ბარემ წაქაძის მოტივს ჩავათავებო და მერე ვეტყვი ჩემს სათქმელსო.

— რა უნდოდა?

რეზაზ მრუხელაძე
პარმენი

— ბავშვის ნათლობაში დაგვპატიყცა. ბიჭს ნათლავს ზეგ. ნათლებად ვუნდივართ ორივე.

— ორივე. — გაიმეორა პარმენმა და აშკარად ჩანდა, რომ „ორივემ“ უფრო გააღიზიანა.

— პარმენ, — საქმიანი კილოთი დაიწყო პელომ, იგი თეთრეულს აუთოვებდა და ზურგშექცევით იდგა. უთოს ყოველ მოძრაობაზე მისი სუსტი მხრები თანაბრად ირხეოდნენ. კედელზე პელოს ვეებერთელა ჩრდილი დათვურ ილეთებს აკეთებდა. — ბავშვს რაღაცა საჩუქარი უნდა ვუყიდოთ, დაგვაფასა კაცმა, უარს ხომ ვერ ვეტყვით, ხომ ვერ გამოვწყდებით. ფული ხვარაფერი გაქვს ჯიბეში?

— არა. — ყრულ ამოილაპარაკა პარმენმა.

— კარგი. მაშინ იმ ფულს მოვაცლებ ცოტას.

„იმ ფულში“ პელო პალტოს საყიდ ფულს გულისხმობდა. რაც თავი ახსოვს პარმენს, პელო სულ პალტოს ფულს აგროვებს. ოჯახს უცებ რომ დაქირდება, პელო მაშინვე „იმ ფულს“ მოიშველიებს და ასე მეორდება აგერ წლების განმავლობაში. პარმენმა იცის რომ პელო ახალი პალტოს მყიდველი არ არის. იგი თავისი ძველი, ქალიშვილობისდროინდელი პალტოთიც იოლად გადის, მაგრამ „პალტოს ფული“ მაინც ქირდება ოჯახს, „პალტოს ფული“ გასაჭირის დროს ნანატრივითაა. დღეს კი ყველაფერი დამთავრდება. რაც უნდა, ის უყოს თავის პალტოს ფულს: უნდა მიუმატოს და უნდა გამოაქლოს. პარმენს უკვე აღარ აინტერესებს ხვალიდან პარმენი ახალ ცხოვრებას იწყებს. ხვალიდან იგი ქუჩუნას ქმარია. ხვალიდან. მაგრამ ხვალამდე მისვლა არ გინდა? როგორ დაიწყოს, როგორ უთხრას, რას მიაყოლოს? თუ პირველი სიტყვა გაბედა, მერე დახუჭავს თვალებს და ილაპარაკებს, მერე აღარ გაჩერდება. ყოველ ღონეს იხმარს, რათა აუხსნას პელოს, რომ ქუჩუნა ერთი საწყალი და

უპატრონო ქალია, რომ... ახლა მადლობა ღმერთს, ბავშვები პატარეზი... არიან. ორივეს თვითონ წაიყვანს, ისე ერთს პელოს დაუტოვებს, ან ძალიან კი გაუჭირდება, მაგრამ ორივეს პელოს დაუტოვებს და ფულს ყოველთვის მიიწვდის. პელოს სად შეუძლია. პარმენი უყიდის ტანსაცმელს ბიჭებს, პარმენი ივლის სკოლაში მშობელთა კრებებზე. აბა რა, შეილებს უპატრონოდ კი არ დატოვებს, არც ისე უსაშველოდაა საქმე. პელო იდარდება, მაგრამ თავს არ მოიკლავს. პელო ჭკვიანი ქალია.

— პარმენ!

— რა იყო?!

— ერთი ვერ მოიცალე, პარმენ. დღესაც ჩამოვიდა წვიმა და ფქვილი კინალამ დამისველა.

ამ სიტყვებთან ერთად, პელომ ქმარს ვახშამი გამოუტანა. პარმენი სადილად არ მოსულა და პელოს მისთვის ცხელი ჭადი ტილოში გაეხვია, რომ არ გაცივებულიყო. პარმენს ჭადი და ყველი ძალიან უყვარდა.

— არ მშოა. — თქვა პარმენმა და თეფში გვერდზე გასწია.

„რაღა მაინცდამაინც დღეს... რაღა მაინცდამაინც ცხელი ჭადი და ყველი დამახვედრა. არ უნდა ბატონო, პარმენს აღარაფერი აღარ უნდა, ისე, წვიმის ამბავი მართალია, სულ ოთხი კრამიტია გამოსაცვლელი. პარმენს მონიშნულიც კი აქვს ის კრამიტები. წავა ახლა და იმ კრამიტს ველარავინ ველარ გამოცვლის, ვერ მიაგნებს. წყალმა კი უნდა იდინოს. ახლა შემოდგომაა, დიდ წვიმებს რომ დაიწყებს, ძირს ჩამოიტანს ჭერს. ჭიშკრის გასაღები მოშლილია. პარმენმა ახალი კლიტე იყიდა, მაგრამ დღემდე ვერ გამოცვალა ვინაა რკინის ჭიშკარზე კლიტის დამყენებელი. არადა ჭიშკრის დაუკეტაობაც არ გამოდის. ვიღაცა შემოეხეტება და გაცლის იქაურობას. ეზოში ოცდაათი ლარძაყინი უწყვია. შეილის ფასი ლარძაყინი. ოთახის მიშენებას აპირებდა, ბიჭები მეზრდებიან და სხვაგან არ გავუშვებო. თუმცა რა დროს ლარძაყინია“...

— დახოცეს დღეს ბავშვებმა ერთმა-
ხეთი.

— რა მოუვიდათ?

— რა მოუვიდათ, პარმენ, და ვაქამ
დაიწყო, ხომ იცო, რამხელა ენა აქვს.
შენო, პატას უთხრა, სულ ჩემი გამო-
ნაცვალები გაცვიაო. დედას და მამას მე
უფრო ვუყვარვარო, საიდან მოიტანა?
პატამ ჯერ იტირა, მერე ჩუმად მიეპა-
რა და ყური კინალამ მოაქამა. ძლივს
მოვაცილე ერთმანეთს. შენ უნდა უთხ-
რა რამე. მაგენი ახლა დიდები არიან.
ჩემი აღარც კი ეშინიათ. უნდა გაუჯავრ-
დე ხანდახან.

პარმენი ხმას არ იღებდა.

მართლა გრძელი ენა აქვს იმ ბიჭს.
გაკვეთილზე თურმე მისი მოსვენება
არაა. ყური უნდა აუტაჩოს კაცმა. აწი
და აწი მეტი უნდათ. მაგათი მომრეგია
პელო? მეტი არაა ჩემი მტერი. მამის
შიში თუ არ ექნათ, სულ წავლენ ხელი-
დან. რა დროა ნეტავი. რაღაც სხვანაი-
რად წავიდა საქმე. რაღაცას ხომ უნდა
მიაყოლოს, რაღაცით ხომ უნდა დაიწ-
ყოს, რას აუთოვებს, ეს ოჯახქორი ამ-
დენხანს.

კარგი, ეთქვათ, ყველაფერი უთხრა.
პელომაც მშვიდად მოუსმინა, როგორც
შენ გაგებარდება, ჩემო პარმენ, ისე მო-
იქეციო. მერე? ჩემოდანში უნდა ჩაალა-
გოს ყველაფერი და წავიდეს? რა უნდა
წაიღოს ასე ხელად? მარტო პირსახო-
ცით და კბილის ჯაგრისით ხომ არ წა-
ვა, სანატორიუმში კი არ მიდის, სამუ-
დამოდ მიდის ოჯახიდან. ჯერ ალბომს
უნდა მიადგეს და სურათები უნდა გა-
დაარჩიოს, ნახევარს პელოს დაუტო-
ვებს. მერე ტანსაცმელი. სად ჩაალაგოს
ფეხსაცმელები? ძველი, ახალი, ზაფხუ-
ლის და ზამთრის ტანსაცმელი, წიგნე-
ბი. პარმენს რამდენიმე თავისი განუყრე-
ლი წიგნი აქვს, სადაც წავა, თან უნდა
წაიღოს. სად ჩაალაგოს ამდენი რამ? არა
და ნაწილ-ნაწილად წაღებაც არ გამო-
დის. თუ წავა, აღარ უნდა მობრუნდეს.
ბავშვები? ხვალ რომ გაიღვიძებენ? რა
უნდა უთხრას დედამისმა? რაღაც სხვა-

ნაირად გამოდის. ნეტავ როგორ აკეთე-
ბენ ისინი, ვინც ცოლ-შვილს ტოვებს.
რა მიაქვთ, რას ტოვებენ, როგორადაა
პარაკებიან ცოლ-შვილს წასვლის წინ?
ასე პირდაპირ, დგებიან და მიდიან?
მთლად ასეც არ იქნება საქმე, რაღაც
ეშლება. რაღაც არ იცის პარმენმა კარ-
გად.

— პარმენ?

— ჰო

— რაღა მაინცდამაინც ამ ადგილას
გვხვება შარვალი ყოველთვის. ა, ნახე
შარშან იყიდე. ჯერ ახალივითაა. ამ ად-
გილას სინათლე ატანს. გაცრეცილია.
ამას წინათ გამოუღვევი ნაჭერი, მარა მა-
ინც გაცრეცილია.

— რა ვიცი, რატომ მეხვება.

„შევიშლები ღმერთმანი, შარვალი მი-
პირს ახლა მე?“ — გაიფიქრა პარმენ-
მა და საშინლად მოუწონდა ეს ყველაფე-
რი სიზმარი ყოფილიყო. ქალაქში ყვე-
ლაფერს მარტივად წყვეტენ. შემოგვ-
დება კაცი და გეტყვის — მავანი და მა-
ვანი ცოლს გაშორდაო. როგორ გაშორ-
და, რანაირად წავიდა... როცა წახვალ,
წასული ხარ და არაფერი, მარა რომ მი-
დიხარ, იმ მომენტში რანაირი სახე
გაქვს? როგორ მიდიხარ? ახლა რომ იყ-
ვიროს ერთბაშად და ჩხუბი ატეხოს?
გული მომივიდაო და აღგზნებული გაი-
ქცეს სახლიდან? სისულელეა. პარმენი
ვერ იზამს ამას. პარმენს არტისტობა არ
შეუძლია, არადა ეუფუნა? რა პასუხი
მისცეს ხვალ ეუფუნას? რა ცოდოა, რა
საყვარელია ეუფუნა.

— სარეცხის ტაშტი რომ გაივსება,
დაკეტე ონკანი, ხვალ შეიძლება წყალი
არ იქნეს. დაწოლის წინ კარების დაკე-
ტვა არ დაგავიწყდეს. ქვედა გასაღებებ-
ზეც დაკეტე. — მოესმა პარმენს საწო-
ლი ოთახიდან პელოს ხმა. დღეს უკვე
ყველაფერი დაგვიანებული იყო. მთე-
ლი დღის ნაჯაფარი პელო უკვე იწვა.

ნახევარი საათის შემდეგი პარმენმა
ონკანი დაკეტა, სარეცხის ტაშტს ფანე-
რის ნაჭერი გადააფარა, კარები ორივე
გასაღებზე ჩაკეტა და სინათლე ჩააქრო.
დღეს ყველაფერი გვიან იყო.

გაზეთი კავშირი

ბ ა ლ ა ხ ი ს ს ი მ ლ მ რ ა

თ ა ვ ი ს

მეორე დღეს პირველი ოქტომბერი იყო, ოთხშაბათი. ამ დღეს ვერასოდეს ვერ დავივიწყებ.

ჯერ ერთი, დილით რაილიმ თითებზე დამაბიჯა ფეხი და გამაღვიძა. მე შევეუკრთე, და დოლიმ — რომელსაც უკვე ეღვიძა — მოითხოვა, ზოდიში მომეხალა. მთავარია დილით იყო ზრდილობიანი, — თქვა მან, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ასეთ სიფიქროვეში ცხოვრობ. მოსამართლის საათზე, ოქროს შიშიმ ვაშლივით რომ ეკიდა ტოტზე, შვილის შვიდი წუთი იყო. არ ვიცი ვის მოაფიქრდა ეს, მაგრამ საუზმეზე ფორთოხალი, კრეკერები და ცივი ძეხვი გვექონდა. მოსამართლე ბუზღუნებდა, სანამ ცხელ ყავას არ დალეო, კაცად ვერა გრძნობ თავსაო. ჩვენც დავეთანხმეთ, რომ ყველაზე მეტად ყავა გვავლდა.

მაშინ რაილიმ თქვა, წავალ ქალაქში ყავასაც ვიყიდი და ახალ ამბებსაც გაივებო. მეც შემოვითავაზა წამოდო.

— მანქანაში თუ გაწევა, ვერავინ ვერ დაიხატავს.

მოსამართლე წინააღმდეგი იყო: მე თუ მკითხავთ უგუნურება იქნება ესაო, მაგრამ დოლი მიმიხედა სურვილს: ოცნებადა მქონდა გაქცეული რაილის მანქანით სეირნობა და ახლა, როცა ასეთი შემთხვევა მომეცა, ისიც კი ვერ ჩააქრობდა ჩემს აღფრთოვანებას, რომ ვერავინ დამინახავდა მანქანაში მჭდარს. დოლიმ თქვა:

— მე მგონი არაფერიც არ იქნება. ოღონდ ეგ ხალატი გამოიცვალე, საყულო ისეთი გაქონილი გაქვს, ტიტა რომ დათესოს ზედ კაცმა, ამოვაო.

მინდორში არც ბალახის სიმღერა ისმოდა, არც ფრთხილად აფრენილი ხოხბების ფრთების შრიალი. ინდური ბალახის ასხლეტილი, ზასარი ფოთლები, თითქმის სისხლით იყო შეღებილი, როგორც ბრძოლის ველზე გაბნეული ისრები. მყიფე ფოთლებს ხრამში გაქონდა ჩვენ ფეხქვეშ, როცა სასაფლაოსკენ მიმავალი გორაკზე ავდიოდით; თვალწარმოცა სანახაობა იშლებოდა აქედან, მღელვარე, სანახაობო ტყეს ბოლო არ უჩნდა, ირგვლივ კი, მთელ ორმოცდაათ მილზე — გადახსული მინდვრები და ქარის წისკილები, შორს, ძალიან შორს სასამართლოს შენობის წვეტიანი კოშკი და აბოლებული საყვამლე მიწები ქალაქში. დედანმისა და მამანმის საფლავთან შეეჩერდი. იშვიათად მოვლილი ხოლმე აქ. სევდასა მგეროდა ამ ქვეების სამარისებური სიცივე, რომელიც სრულყოფილით არა ჰგავდა იმას, რაც მე მახსოვდა — დედა და მამა, სიცოცხლით სავსენი, როგორ ტირიდა დედანში, როცა მამა თავის მაცივრების გასაყიდად მიემგზავრებოდა, როგორ გამოვარდა მამანში დედისგან ქუჩაში. უცებ მომინდა ყვავილებით გაშვებული ტერაკოტის ცარიელი ჯამები, რომლებიც დასვრილ, ჭუჭყიანი წყლის ნაყოფით დასვრილ მარმარილოზე იდგა. რაილი მომეხმარა: დაჯიჯილი კამელიის ტოტები და ამტერია და როცა მე ყვავილებს ლარსაკებში ვაწყობდი მითხრა:

— რა კარგია, რომ დედაშენი კეთილი ადამიანი იყო, ქალების უმეტესობა სულ ჭუჭყნები არიან.

დასასრული. დასაწყისი იხ. „ცისკარი“ № 1. № 2.

ვიფიქრე, ნეტა დედამისზე ხომ არ ამბობს, საცოდავ სარა პენდელსონზე-მეთქი, რომელიც ეზოს გარშემო ასინკილას არბენინებდა და თან გამარავლების ტაბულას ამჟოვებინებდა.

თუმცა, მე თუ მკითხავთ, რაილიმ ყველაფერი იმანზალურა. ყველაფერს რომ თავი გაანებმოთ, მანქანა ჰყავდა. ამბობენ, სამი ათასი დოლარი მისცაო. თანაც, ნუ დავავიწყდებთ, ნახშირი იყიდა. უცნაური მანქანა იყო — „ალფა-რომეო“. (ქალაქში ხუმრობდნენ, რომის ალფაო), ასაკეცი სახურავი და ასეთივე ასაკეცი უკანა სავარძელი ჰქონდა. ნიუორლეანში იყიდა, ვიღაც პოლიტიკოსისათვის, რომელსაც ატორია მოელოდა.

სანამ მოუკარწყლავ ქუჩებში მივჭროდი, მიმდის არა გვარგავდი, რომ ვინმე შემოგვხვდებოდა და რაილი პენდელსონის მანქანაში დამიხანავდა, მაშინ ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ექნებოდა. მაგრამ ამ დილაადრიან ამა ვინ გამოვიდოდა ქუჩაში! საუბზე ჯერ ისევ ქუჩაზე იდგა და საკვამლე მიღებიდან ბოლი ამოდიოდა. ეკლესიასთან შეეუხვით. მერე მოედანს შემოგურავთ და ერთ ჰუჭყიან შესახვევში გაეიხრეთ მანქანა. კუხერის საყინიბოა და „მწვანე კალიის“ საფუნთუშეს შორის. რაილი მანქანიდან ჩამოხტა და დამიბარა — ცხვირი არ გამოყო გარეთ, მე ერთ საათში დავბრუნდებო. მანქანაში გავიმოტე, ვიწეე ასე და მესმოდა საყინიბოს თავლებში მოთარეშე, ქურდბაცაცა ბელურების შარიანი ჟივქივი. ვიყნისავდი ახალგამომცხვარი ბურისა და სმოროდინის მამცხერის სურნელებას. საფუნთუშეს პატრონები — მისის და მისტერ კაუნტი — დილის სამ საათზე დღებოდნენ, რათა რვა საათისათვის ყველაფერი მოესწროთ, რვაზე აღებდნენ საფუნთუშეს. საფუნთუშე მუდამ დაკრალბული იყო. შემოსავალიც კარგი ჰქონდით, მისის კაუნტის შეძლო ყველაზე სფიქრთასი კანა ეყიდა ვირნას ტანსაცმელს სავაჭროში. სანამ მე ნამცხვრის სუნით ვტყებოდი, საფუნთუშეს უკანა კარი გაიღო და მისტერ კაუნტი გამოჩნდა — ხელში ცოცხი ეჭირა, ფქვილიანი მტვერი პირდაპირ ქუჩაში გამოგავა. ეტყობა, ძალიან გაუკვირდა, რაილის მანქანაში რომ დამინახა.

— კოლინ, აქ რას აკეთებ?

— არაფერს, მისტერ კაუნტი, — ვუპასუხე მე და გავიფიქრე, ნეტა იცის რამე ჩვენი გაჭირვების შესახებ თუ არა-მეთქი.

— მაღალა ღმერთს, უკვე ოქტომბერია, — თქვა მან და თითებით პაერი მისრისა, თითქოს სიგრილის გასინჯვა ისევ შეიძლებოდა, როგორც ნაჭრისა. — ზაფხულობით ძალიან გვიჭირს: ღუმლები და ქურები ისე აცხუნებს, ლამის დაეიხოცოთ. აქ მოდი, ბიჭო, თაფლაცერის ბიჭი გელოდება — ერთი შენებურად შეუტეი.

არა, მეფუნთუშე ისეთ იკაცი არ იყო, რომ

შიგ შევიტყუებინე და მერე შერიფი გამომეძახა.

მისი ცოლი ისეთი სიხარულით შემხვდა, გახურებულ ოთახში, თითქოს ჩემს მოსვლაზე ძალიან ჰყვებოდა არაფერი გაახარებდა. მისის კაუნტი ყველას მოსწონდა. მსუქანი, ღინჯი ჭალი იყო, სპილოს ფეხები და ღონიერი ხელები ჰქონდა, კუნთოვანი სახე. ღუმელის სიმხურვალისაგან მუდამ გაფითლებული, ღეროვანი ტორტის სარკალსავით უბრწყინავდა, თმა ისეთი თეთრი ჰქონდა, თითქოს ფქვილის კასრი თმით ამოუქმენდიაო. გრძელი წინსაფარი კოჭე-ბამლე სწვდებოდა. ქმარიც ისეთივე გრძელ წინსაფარს ხმარობდა: ზოგჯერ ხედივდოდა, დროს რომ მოიხელთებოდა, წინსაფარიდან გადასტრიადა ქუჩას და ფილის კაფეში შევიდოდა, რათა ერთი ტოლჩა ლუდი დაეღო, იმ კაფეს მუდმივ მუშტრებთან ერთად, რომლებიც ნიადავ დახლთან იდგნენ და წრუპავდნენ. დათხანო, დაპურულ, ფართხუნა, ჯამბაზსა ჰგავდა: თითქოს უხლებოდა ვიდეც ეს მოუქნელობა.

მისის კაუნტომ თავის სამუშაო მაგიდაზე ადგილი მოასუფთავა, ერთი ფინჯანი ყავა და სავსე ტაფა ახალგამომცხვარი ღარიჩინიანი ფუნთუშები დამიდგა წინ. დილი ჰქუას კარგავდა ასეთ ფუნთუშებზე. მაგრამ მისტერ კაუნტომ თქვა, მაგას სულ სხვა რამე უნდაო.

— მე სხვა რაღაცას შევპირდი. აბა, გამოიკანთო, რა? თაფლაცერის ბიჭი.

კოლმა ცომის დიდი ნაჭერი დააგდო მაგიდაზე.

— ეგ ხომ ბავშვების საკმელია. ეს კი უკვე კაცია, თითქმის კაცი. რამდენი წლისა ხარ კოლინ?

— თექვსმეტი.

— ჩვენი ჯორჯიც თექვსმეტი წლისაა — თქვა მან.

თავის შვილზე ამბობდა, ბიჭები სკოლაში ჯორს ეძახდით; მართლაც ჯორის ჰქუას ჰქონდა. რა ისმის ჯორჯისგან-მეთქი კვითხე; მერვე კლასში მესამედ დარჩა, შემოდგომაზე პენსაკოლაში გაიბარა და მეზღვარად ჩაეწერა.

— პანამაში, ბოლო წერილი იქიდან მივიღეთ, — მიპასუხა მისის კაუნტი, თან ღვეზელის ცომსა შლიდა. — კანტიკენტალ გვწერს. ერთხელ მივწერე, გირჩევნია ხშირად გზავნო წერილები, თორემ ავიღებ და პრეზიდენტს მივწერ, სინამდვილეში რამდენი წლისაცა ხარ-მეთქი. იმიტომ რომ მოტყუებები ნავეწერა. გესმის, წლები მოიმატა. გიცივით ვიყავი მაშინ — მისტერ პენდელს მიუფვარი სკოლაში და საყვედურებით ავაგეს: კლასში რომ სტოვებული ხშირად, იმიტომ გაიქცა-მეთქი, ვუთხარი, რცხვენოდა, თვითონ იმხელა გაიზარდა, სხვა ბავშვები კი პატარები იყვნენ. ახალა მივხე-

ბრუნენ კაპობი

ბალახის სიმღერა

ლი, რომ მისტერ პენდლი მართალი იყო: უსამართლობა არ იქნებოდა, სხვა ბავშვების მიმართ, მაშინ რომ გადაეყვანა შემდეგ კლასში, მთელი წელწალი ხეირიანად არც კი უშვებდნენ. იქნებ უკეთესიც იყოს, ზოგი ჭირი მარგებელიაო, ხომ გავიგონია. კ. კ. აჩვენე კოლინს ბარათი.

პალმებისა და ზღვის ფონზე ოთხი მეზღვაური იღვა, ხელები მხრებზე გადადოთ ერთმანეთისათვის. ოთხივე იღრიჭებოდა. ძირს ეწერა: „ლმერთო შეეწიე ღელას და მამას. ჯორჯი“, ძალიან გამაღვიანა ამ ბარათმა. ჯორჯი მთელ ქვეყანას უფლის მე კი... რა გაეწყობა, იქნებ ამ თავისი კვერა ბიჭის მეტი, არაფრის ღირსი არა ვარ. ბარათი დავებრუნე. მისტერ კაუნტიმ თქვა:

— მე თუ მკითხავ, ძალიან კარგია, როცა ახალგაზრდა კაცი სამშობლოს ემსახურება. მაგრამ ცუდი ის არის, რომ ჯორჯის ხელი სწორედ ახლა გვებრუნება. არ მიყვარს ზანგების დაქირავება. ჭურღლები და მატყუარები არიან, იმათ ხელში აღარ იცი კაცმა სად რა გაქვს?

— გული ჩხელტას დამიწყებს ხოლმე, როცა კ. კ. ასეთ რამეს იტყვის. — თქვა მისის კაუნტიმ და გაჟავრულმა ტუჩები მომწწა. — არ იცოდეს მაინც, რომ ძარღვებს მიშლის. აბა, თუთრებზე ნაკლები რითი არიან ზანგები? ზოგჯერ სჯობიან კიდეც. რამდენს მოვახლოებ, სულ ამას ჩაეჩინებ ჩვენებურებს. თუნდაც ბებერი კეთილი კრიკის ამბავი ავიღოთ. რომ გამახსენდება, ცუდად ვხდები. ოცბა უცნაურია, იქნებ მოისულელებს კიდეც, მაგრამ ამისთანა აღაშინებს იშვიათად შეხედები. უჰ, ახლა გამახსენდა, სადილი მიწოდდა გამგეზავნა ციხეში. არა მგონია, შერიფი მაინცდამაინც გემართელი საშველბით დაგვადგენს პატიმრებს.

...მაშ ასე, ყველაფერი შეიცვალა და ძველს ვეღარ აღვადგენთ: ქვეყანამ გაიგო ჩვენი ამბავი... მორჩა, არასოდეს აღარ გვეღირსება გათხოვნი... ჩემმა წარმოსახვამ ფრთები გაშალა, წარმოვიდგინე, როგორ ესტუმრა ზამთარი ჩვენს გათხოვლ ხეს და აეტრიადა; ვტიროდი, ვტიროდი, ლამის ნაწილ-ნაწილ დავიშალე, როგორც წვიმისგან დამპალი ძველმანი. რაც შინიდან წამოვედით, მას შემდეგ სულ მიწოდდა გამომეტრია ჩემი ნაღველი. მისის კაუნტიმ მომიბოდიშა, იქნებ, ისეთი რამე ვთქვი, რაც არ უნდა მეთქვაო, მერე თავისი გახუხული წინსაფრით ცრემლები შემშირა და ორივეს გაგვეცინა — აბა რას ვიზამდიო, მე მთლად გაეწყებე ცრემლებში ახელილი ფეხილისაგან — და მომეშვა კიდეც გულზე.

მისტერ კაუნტი მამაკაცურად მოიქცა, გული რომ არ ასჩუყებოდა წინა ოთახში გავიდა, მე მაშინვე მივხედი ამას, მაგრამ არ შემხსენდა.

მისის კაუნტიმ ყავა დაიხსა და მაგიდას მოუწა.

— მართალი გითხრა, კარგად ვერ გავიგე, რა მოხდა თქვენთან. — თქვა მისი. — გავიგე, თითქმის დოლიმ და ვირანამ და დოლიმ სახლი მიატოვაო...

მინდოდა მეთქვა, სინამდვილეში უფრო გართულებულია საქმე-მეტე, მაგრამ უცებ ეპვი შემეპარა, მართლა ასე იყო თუ არა?

— იცი რას გეტყვი, — დაფიქრებით თქვა მისის კაუნტიმ, — იქნებ მოგჩვენოს, თითქმის დოლის კაცივანად: სულაც არა მაგრამ, მე-თუ მკითხავთ, ახლა შინ უნდა დაბრუნდეთ ჩემო კარგებო, დოლი ვირანას შეუტოვებს. მუდამ ყველაფერს უთმობდა და ახლა, მით უმეტეს, ამ ხნის ქალია... ახლა რაღას შესცდომო! თანაც ჩვენი ქალაქისთვის ცუდი მაგილითია: ორმა დამ წაიჩხუბა და ერთი მათგანი ხეზე ზის; ან კიდევ ჩარლი კული, ჩემს სიცოცხლეში პირველად შემეცოდნენ მაგის ვაჟები. ქალაქის თავაკაცებს ღირსეულად უნდა ეპიროთ თავი, თორემ ყველაფერი აირყვინდება. ჰო, მართლა, ფურგონი თუ ნახე მოედინებ? არა? მაშ, წადი და ნახე. კოვბოების ოჯახია. კ. კ. ამბობს ევანგელისტები არიანო. მე მხოლოდ ეს ვიცი, რომ დიდი ალიაქოთი ატყდა მაგათი გულისთვის და რალანცარიად დოლიც გაიყვანა ამ ამბავში. — მისის კაუნტიმ გაჯავრებულად ჩაშპრა ქალაქის პარკი. — დოლის გადაეცემა ჩემგან, შინ დაბრუნდით-თქო. გამომართვი, კოლინ, ამ პარკში დარჩინიანი ფუნთუშებია, ვიცი, რომ დოლი ჰკუთხა კარგავს ამხეზე.

საფუნთუშედან რომ გამოვედი, სასამართლოს საათმა რვაჯერ ჩამორეკა, — რვის ნახევარი იყო: ეს საათი ნახევარი საათით მუდამ წინ გარბოდა. ერთხელ საიდანაც გამოცდილი ოსტატი ჩამოვიყვანე. იქნებ ვაასწოროსო. ერთი კვირა უჩიხიან მესსათემ და მერე განაცხადა, დინამიტის მეტი ვერაფერი უშველისო: მუნიციპალიტეტმა მაინც გადასწყვიტა, გასამრჯელო მთლიანად მიეცა მესსათისთვის — ქალაქი ამყავდა იმით, რომ ასეთი გამოუსწორებელი საათი ჰქონდა. მოედნის გარშემო მედუქნეები ღუქნების გაღების სამზადისში იყვნენ: ზოგს ღუქნის წინ ცოცხით მტვრის ბული აეყენებინა, ზოგს სანაგვე ყუთები გამოჰქონდა... უხეშად არღვევდნენ გრილი ქურჩების მყუდროებას. „ნაადრევი ჩიტის“ ვიტრინაში, რომელიც ვირანას გასტრონომზე — „ყველაფერი ხუთ კაზიად“ — უჭიჭესი იყო, ორი ზანგის ბიჭი ჰავეის ანანასის კონსერვის ქილებს აწყობდა. მოედნის სამხრეთ მხარეს, ბამბუკის საშვებს უკან. — ამ საშვებზე წელიწადის რა დროც არ უნდა ყოფილიყო ყოველთვის ჩემი, მისანსაღებელი, მოხუცები ისხდნენ — ფურგონი დავინახე, მისის კაუნტიმ რომ მიიხრა, სწორედ ის. ფურგონი კი არა, ძველი, ბრეზენტგადაფარებული საბარკო მანქანა იყო, ეტყობა უნდოდათ პირველი დასავლეთელი

კოლონისტების ფერგონისათვის მიემსგავსები-
ნათ. რაღაც სულსულურად, ობოლივით გამოი-
ყურებოდა ცარიელ მოედანზე. კაზინის სახურა-
ვის გასწვრივ ზეიგენის ფარფლის მსგავსი, ხე-
ლით ნაკეთები ფარი იყო დამაგრებული, კარგა
დიდი იყო, რთი ფუტი სიმალე ექნებოდა და
ზედ ეწერა: „მეცით ნება პატარა ჰომერ მე-
ლოუს ლასო მოსლოს თქვენს სულს უფლისა
ჩვენისათვის“. ფარის მეორე გვერდზე ამოზურ-
ცული მწვანე საღებავით დეთხანათ გალრევი-
ლი სახე, რომელსაც წოწოლა ფართოფარფ-
ლებიანი ქუდი ეხურა. რას ვიფიქრებდი, რომ
ეს აღამიანი იყო, მაგრამ ქვეშ ეწერა, — ეს
არის ბავშვი-სასწაული ჰომერ მელოუს. სანახავი
მეტი აღარაფერი იყო, ფერგონთან არავინა
სწანდა. მე ციხისაკენ წავედი. ავტორის ყუთსა
ჰავიანა ეს ციხე და ფორდის კომპანიის გვერ-
დით იდგა. ერთხელ შევინთაც ვიყავი — ახმახ-
მა ედემ შეგვიყვანა ათიოდე კაცი და ბიჭები.
შემოვიდა მაშინ ახმახი აფთიაქში და გვიტხრა,
წამოდით ციხეში რა გაჩვენოთო. ეს ღირსშესა-
მნიშაობა ლამაზი, გამხდარი ბოზა ბიჭი იყო,
რომელიც საბარგო მატარებლიდან ჩამოესცა.
ახმახმა ედემ ოცდახუთი ცენტი მისცა და უთ-
ხრა, შარავლი ჩახადეო. თვალებს ვერ დავუ-
ჭრეთ და ერთმა კაცმა დაახეთქა:

— ბიჭო, ამისთანა ძალაყინის პატრონი, რა-
სა ზიხარ ჩაეკტილნი?

ამის შემდეგ, კიდევ დიდხანს შეიძლებოდა იმ

გოგოების გამოცნობა, ვისაც ეს ხუმრობა ჰქონ-
და გაგონილი — ციხეს რომ ჩუველიდნენ სი-
ცილი აუტყდებოდათ ხოლმე.
ციხის გვერდით კედელს უცნაური ნახატი ამ-
შვენებს. დოლის კეითზე და მიტხრა, მასხოვს
ბავშვი რომ ვიყავი, იმ კედელზე კამფეტების
რეკლამა იყოო. თუ მართლა ასეა, მაშინ წარწე-
რა ეტყობა სულ წაშლილა და რაც დარჩა,
ცარკით დათხანულ გოგონესა ჰგავს: ორი
ფლამინგოსავით ვარდისფერი ანგელოზი და-
ფრინავს და, თან საყვირს უტრავს; ქვეშ უშვე-
ლებელი, ხილით სავსე ყანწი ხატია, რომელიც
საშობაო საჩუქრებით დატენილ წინდასა ჰგავს.

ნახატი ფერდაკარგული ფრესკა გეგონება,
მგრთალი ტატუირება. კედელზე მოლიცლი-
ცე შიშის სხივებისაგან, დამწყვედეული ანგე-
ლოზები ისე თრთიან, გეგონება ქურდების
სულები არიანო. ვიცოდი საშობო იყო
დღისით-მზისით აქ ტრბალი, მაგრამ მაინც
ჩაუფარე ციხეს, მერე უკან გამოვბრუნ-
დი, დაუბრუნე და ჩუმაღ დაეიძახე: „კეთრინ!
კეთრინ!“ იმედი მქონდა, კეთრინი გაიგონებდა
და ფანჯარას მოადგებოდა. კეთრინის ფანჯარა
მაშინვე ვიციანი: რაფაზე, რკინის გისოსის იქით
ოქროსთევზებიანი ჭილა ლაპლაპებდა. მერე გა-
ვიცე, თურმე მხოლოდ ამ ქილის გამოგზავნა
იბოგავა, მეტი არაფერი. თევზები, ნარინჯისფე-
რი ათინათივით, ნელა დაეცურადნენ მარჯნის
კოშკის გარშემო და ის დილა გამახსენდა, როცა

მე და დოლი ამ მარჯნის კოშკსა და ნაირფერ
ქვებს ვეძებდით. მაშინ დასაწყისი იყო, და
უცებ კანკალმა ამიტანა, როცა ვავიფიქრებოდა,
ლო როგორი იქნებოდა — კეთრინის ციხე
ლანდი ფანჯრიდან გადმოწყურებს; გულში
ვლოცულობდი, ფანჯარასთან არ მოვიდეს-მეთ-
ქი, მაგრამ თუნდა მოსულიყო, მაინც ვერავის
დაინახავდა — მე პირი ვიბრუნე და ვავიფიქრე.

ორ საათზე მეტი ვუცადე მანქანაში რაილის.
როცა დაბრუნდა, ძაღლის გუნებაზე იყო, ისე
რომ ჩემი დარღის გამხელა ვეღარ გავუძედე,
თურმე შინ რომ მისულა, მისი ორივე და
და მძღო რიორდანი, რომელმაც იქ გაათია
დამე, ჯერ კიდევ ლოგინში ნებოვრობ-
დნენ; სასტუმრო ოთახში ყველგან სი-
გარეტების ნამწველი და კოკა-კოლას ბოთ-
ლები ეყარა. მოდმა ყველაფერი თვითონ
დაიბარა: რაილის უთხრა, ჩამდენიმე ბიჭი
დავებარე რაილის მოსამხნელ და საცეკვაო-
დო. მაგრამ მოდის მაგიერად დები დისაყენ;
რაილიმ ლოგინიდან წამოყარა ენი და ელიზა-
ბეთი და კარგა მაგრად მიტყიბა. გამივივრდა —
როგორ, მართლა „მიტყიბე“? რაილიმ მითხრა:
როგორ და, დაეიწვინე მუხლებზე და ტენისის
ფეხსაცმლით მივეტყიბეო. ჩემთვის ამის წარმო-
გენაც კი ძნელი იყო; იმდენად არ შეეფერებო-
და ეს ამბავი ელიზაბეთის მედიდურ გარეგნო-
ბას. ჩემს წარმოდგენაში სწორედ ასეთი იყო.

— ძალიან მაკარად გეცევი გოგოებს, — ვუ-
თხარი მე რაილის და მერე შური ვიძიე, — აი,
მოდო რიორდანი მართლა გაფუჭებულია.

რაილიმ იფიქრა სერიოზულად ამბობსო და
მითხრა:

— იმის მიტყევაასაც ვაპირებდი. ისეთი რალა-
ცეები მიძახა დილით, რასაც არავის არ შევარ-
ჩენ. მარტო ამისთვის ეკუთვნოდა ცემა, მაგრამ
ვერ დავეიჭირე, უკანა კარი გააღო და გაიქცა.
იქნებ, ამით მოდმა ანეცხზე წამოაგო-მეთქი,
ვავიფიქრე ჩემთვის.

თმა აშვერად დაევირცხნა რაილის, აბურძნე-
ლი აღარ ჰქონდა, ბრილიანტისაგან უბრწყინა-
ვდა, ისასმის წყლისა და პუდრის სუნი ახლი-
ოდა.

ჩემთვის იმისი თქმა აღარ იყო საჭირო, რის-
თვის შეიარა სადლაქოში.

იმ დროს ჩვენს სადლაქოს პატრონი ერთი
გასაოცარი კაცი იყო — ამოს ლეგრენდი. ახ-
ლა უკვე აღარ მუშაობს, შერიფისთან ხალხი,
სხვათა შორის რაილი ჰენდერსონიც და საერ-
თოდ ყველანი დედაბერს ეძახდნენ, მაგრამ ამით
სიძულელის კი არ გამოხატადნენ, პირიქით უყ-
ვარლად მასთან საუბარი და ყველანი მისი კეთი-
ლის მსურველები იყვნენ. მაიმინივით პატარა
ამოსი კლიენტის გასაყრებად ყუთზე შედგებო-
და ხოლმე. მუდამ აღვზნებული იყო, მისი გაუ-

ბარუდინ კაპოზი
ბალახის სიმღერა

თავებული ლაქლაქი, კასტანიეტების ტყავუნსა ჰგავდა, თავის კლიენტებს — კაცი იწებოდა ეს თუ ქალი, ზანურჩეულად ყველას „ფისოს“ ემაზდა.

— ჩემო ფისო, — ეტყოდა ხოლმე, — სწორედ ღროზე მოხვედით გასაკრებად, თორემ თმის სამკარების გამოგზავნას ვაპირებდი.

ერთი საოცარი ნიჭი ჰქონდა: ვინც არ უნდა ყოფილიყო, — ბიზნესმენი თუ ათი წლის გოგონა, — ყველასთან გამონახავდა საერთო ენას, იმას ეტყოდა, რაც აინტერესებდათ. რა ფასად ვაყიდა ბენ ჯონსმა მიწის თხილის მოსავალი, ვინ და ვინ დააბრტყა მერი სიმპსონმა დაბადების დღეზე...

რაღა ვასაკვირია, რომ რაილიც მასთან მივიდა ახალი ამბების გასაგებად. „შე, რასაკვირველია, მხოლოდ მთავარი არსი მითხრა ამ საუბრისა, მაგრამ ცოცხლად წარმომიდგა თვალწინ ამოსი და თითქოს მისი კოლიბრისმაგვარი ყლურტული გავიგონე:

— ასეა, ჩემო ფისო, ასე ხდება ხოლმე, როცა შინ ინახვენ ფულს. თანაც ვის დაემართა ეს — ვირენა ტელბოს. ჩვენ. კი გვეგონა, ერთ ნიკელს ჩაივადებს თუ არა ხელში, მაშინვე ხანკში გარბისო: თორმეტი ათას შვიდასი დოლარი! არა მგონია, სულ ეს იყოს. ეტყობა, ვირენა და ის დოქტორი რიტვი ერთად ამირებდნენ რაღაცის წამოწყებას, ძველი კონსერვის ქარხანაც იმიტომ იყოფა. ჰოდა, წარმოიდგინეთ, ვირენამ რიტცის ათი ათასი მისცა მანქანების შესაძენად — რა მანქანებისა, ეგ ღმერთმა უწყის, იმას კი, როგორც გამოირკვა, ერთი ქვეციანი პენის ღირებულები-საც არაფერი უყვინდა. მთელი ფული ჩაიჭიბა. თითქონ საღდაც გაქრა, თითქოს მიწამ ჩაყლაპაო. ახლა იმას მოქმენი სამხრეთ ამერიკაში? ბევრი ჭორაობდა მაგ ორზე, ეშმაკობენო. მე არასოდეს არ დამიჯერებია ეს, ყოველთვის ვამბობდი, ვირენა ტელბო დიდი უცნაური ქალია — მთქი: ჩემო ფისო, იმ ებრაელს რომ ქერტილი აქვს, ჩემს დღეში იმისთანა არაფერი მინახავს. რა ვიცი, დიდი გაწნილი ქალი კია ვირენა, მაგრამ იქნებ მართლა შეუყვარდა. ახლა მისი დის ამბავი. ისეთი ალიაქოთი ატყდა — რა გასაკვირია რომ დოკ კარტერი ყოველდღე ნემსებს უკეთებთ. მაგრამ ჩარლი კულმა ზომ მთლად მომსპო: ერთი მითხარა, ეს რასა ჰგავს, ზის ხეზე და სიკვდილს ელოდებ!

ქალაქიდან ისე მივქრდი, მგონი მიწის სულაც არ შეგხვდებოდა. ტყავ-ტყუც — საქარე შეშას მწერები ეხლებოდნენ. მშრალი, გახამებული, ღურჯი ჰაერი სტვენდა ჩვენს გარშემო. ცაზე ღრუბლის ნაფლეთიც კი არასდეს სჩანდა. და მინც, შემოძლია დავიფიცო, რომ ჩემი ძაღლები ავადარსა გრძნობდნენ. საერთოდ, ეს მოხუცებსა სწევიათ. ახალგაზრდები იშვიათად გრძნობენ. შეგრძნება ისეთია, თითქოს სახსრებში დანოტიოებული ქუხილი ბუბუნებს. ისე მეტხდა ძაღლები, რომ ეგრძნობდი, არც მეტი არც ნაკ-

ლები — ქარიშხალი ამოვარდებოდა და რაილი-საც ასე ვუთხარი; არ დამიჯერა — ზომ ახა გავაჟღერო, მითხრა, ცას მაინც შეხედეთ! და სწორად ნაძლესა ედებოდა, რომ სახიფათო მოსახვევთან, საიდანაც სწორი გზა მიდის სასაფლაოსკენ, რაილი უცებ შეკრთა და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა მუხრუქს დააკირა ფეხი. მანქანა იმდენ ხანს ტრიალებდა, რომ შეგვეძლო მთელი ჩვენი ცხოვრება გაგვეხსენებინა, წვრილმანი ამბებიც კი.

მაგრამ რაილის ბრალი სულაც არ იყო: შუა გზაზე, კოვლ ძროხასავით, ძლივს მოიჩიკებდა პატარა ჰომერი მედოუს ფურგონი. უცებ დაუძლურებულნი მექანოზმის სასიკვდილო ხრჭალი გაისმა და ფურგონი გაჩერდა. მანქანიდან ზოფერი გამოქრა — ქალი იყო.

ახალგაზრდა არ ყოფილა, მაგრამ თემოებს მკვირცხლად მოაქანებებდა და ატმისფერ კოფტაში გამოზუტული გულიც გამომწვავებდა უხტოდა. ფორებიანი ნატის ქვედაცაბა ეცემა, მაღალი, კოვბოური ჩექმები მუხლებამდე სწვდებოდა. დიდი შეცდომა იყო ასეთი ჩექმების ტარება, რადგან ერთი შეხედვითაც შეატყობდით, ძალიან კოხტა ფეხები უნდა ჰქონოდა, უფრო კარგად რომ შეგვძლებოდა დანახვა, ქალი მანქანის კარს მიეყრდნო, და ენის წვერით წითელი ტუჩები აილოკა.

— დღია მშვიდობისა, ყმაწვილებო, — თქვა მან, ხმა მბეჭეტავ პატრუქს მიუვავდა, რომელსაც ბოლოში ასაფუტებელი ბურთულა ჰკი-ლია. — მადლობელი ვიქნები, გზას თუ მასწავ-ლით.

— რა ჯანდაბა მოგივიდათ, — გადავიდა შეტევაზე რაილი, — თქვენ გამო, კინალამ გადავიჩნებთ.

— ისიც მივიკის, ეგ როგორ შეამჩნიეთ, — უპასუხა ქალმა და მეგობრულად აიქნია დიდი თავი. ველური ჭერმის ფერი თმა საგულდაგულედ ჰქონდა დაეარცხნო, და ალაგალაგ ჩამოშლილი კუთულები პატარა ჩაჩუმებულ ზარებსა ჰგავდა.

— ძალიან უნდა დავყავთ, გენაცვალე. — ე-
— ხმა უსაუფლოო მან. — მე მაშინ რაღაც კანონი უნდა იყოს ამაზე. საერთოდ ყველაფრის წინააღმდეგ არის კანონი — განსაკუთრებით თქვენთან.

— მაგისთანა ყაბახანისთვის მართლაც უნდა იყოს რაღაც კანონი, — უთხრა რაილმა. — ჯართის გროვია ბორბლებზე შედგმული, არ უნდა გაძლივდნენ მაგისი ტარების ნებას.

— მართალი ხარ, გენაცვალე, — გაიცინა კერ-ლა. — მოდი გავცვალო. თუმცა, ჩვენ ვერ ჩავეტევით შესს მანქანაში; ფურგონშიც ძლივს ვეტევი. სიგარეტს ზომ არ მომამწეინებთ? ო, ცხონება პირდაპირ, გმადლობთ!

სანამ სიგარეტს უკიდებდა, შევამჩნიე, რომ დამქანარი, უხეში ხელები ჰქონდა, ფრჩხილებზე ლაქი არ ესვა, ერთ თითზე კი სულ გაზა-

ვეზოდა ფრჩხილი — ეტყობა კარში მოიქცევა.
— მითხრეს ეს გზა მისს ტელბოსთან მიგ-
ყვანსო, მისს დოლი ტელბოსთან. ამბობენ, ხე-
ზე ცხოვრობსო. იქნებ თქვენ გვაჩვენოთ, სად...
ამ დროს მის ზურგს უკან ობლები მთელი
თავშესაფარი გამოდიოდა ფურგონიდან: ქერი-
თმინი ბავშვები კოჭლობით მოათრევდნენ რა-
ჭიტან ფეხებს, ცხვირიდან წინტლები ჩამოს-
დოდათ, საკმაოდ მოზრდილი გოგონები,
რომლებსაც უკვე ბიუზგალტერის ტარება შე-
ეძლოთ და მთელი კიბე ბიჭებისა, ზოგიერთე-
ბი უკვე დიდები იყვნენ, ათამდე დაჟითვალუ —
მათ შორის ელამი ტყუპი და ერთი ძუძუთა
ბავშვი, რომელიც პატარა გოგოს ეკირა ხელ-
ში — ხუთ წელზე მეტისა არ იქნებოდა, —
ბავშვები კი, როგორც ჯადოქრის კრდლები,
სულ მატულობდნენ და მატულობდნენ, სანამ
მთელი გზა არ დაიკავეს.

— ყველა თქვენი? — ეკითხე მე.
მართლა შევფიქრინდი, იმიტომ რომ მეო-
რედ თხუთმეტი დავითვალე. ერთი ბიჭი თავ-
მოშორედ დადიოდა, თორმეტი წლისა იქნე-
ბოდა, პატარა, ლითონის ჩაბრწო ჩამსული
სათვალე ეკეთა, მალალი, კოვბოური ქუდი ეხ-
ურა, და მისიარულე სოკოსა ჰგავდა.

თითქმის ყველას ჰქონდა რაღაც კოვბოური
— ზოგს მალალი ჩექმები, ზოგს ყელსახვევი...
მაგრამ ყველანი ძალიან საწყლად გამოიყურე-
ბოდნენ თითქმის თავიანთი დღედაძოწ-
რება მარტო მოხარშულ კარტოფილსა და
ხახვსა სჭამენო. გარშემოვხეივნი მანქანას
და იდგნენ ასე ჩუმად, მოჩვენებებით,
მხოლოდ სულ პატარები ურტყამდნენ ფეხებს
ფარებს ან მანქანას ფრთებზე ასტებოდნენ.

— თითქმის გამოიცანი, ძვირფასო: ყველა ჩე-
მისა — მიპასუხა ქალმა და მაშაწინა გოგოს წა-
მოარტყა თავში, რომელიც ფეხზე აღოდებო-
და. — მართალია, ერთი-ორი სხვისიც ავიცი-
ლეთ, — მხრები შეათამაშა და ბავშვები გაიბა-
დრნენ, ეტყობა ჭკუას კარგავდნენ დღეაზე. —
ზოგს მამა მოუკვდა, ზოგს ცოცხალი ჰყავს —
ასეა თუ ისე, ჩვენ მათთან არა გვესაქმება რა.
მე მეონი, თქვენ არ იყავით გუშინ ჩვენს სა-
დღეთო შერებაზე. მე და აილა ვარ, პატარა
პომეო მედლოს დედა.

მინდოდა გამეგო, რომელი იყო პატარა
პომეო. ქალმა თვალები მოჭურა და სათვა-
ლიან ბიჭზე მანიშნა, რომელიც ძლივს იყავებ-
და თავზე უშველებელ ქულს. ბიჭი მოგვე-
სალმა:

— დიდება უფალს! სასტვენს ხომ არ იყუ-
დით? — ლოყები გამოებრა და თუნუქის სასტ-
ვენში ჩაბერა.

— ამ სასტვენით შეგიძლიათ სატანა გან-
დევნოთ, — თქვა აილად და კულულები
შეიწორა, — სხვა რამეზედაც გამოგადგებთ.

— ოცდახუთი ცენტი, — საქმიანი კილოთი
თქვა ბიჭმა.

შეწუხებული, მოცქნტული სახე ჰქონდა
და სახის კრემივით თეთრი ქული წამდებოდა
წარბებზე ჩამოფხატებოდა ხოლმე. ფული რომ
მქონოდა, აუცილებლად ვიყიდდი — ეტყობა,
მშვიდები იყვნენ. ალბათ რაილიც მიხვდა ამას,
ყოველშემთხვევაში ორმოცდაათი ცენტი ამო-
იღო ჯიბიდან და ორი სასტვენი გამოართვა.

— ღმერთმა ვიშველოთ! — უთხრა პატარა-
რა პომეო და ფული კბილით მოსინჯა.

— იმდენი ყალბი ფული გამოდის ახლა, —
მოთბოდნა დღეამისმა, — ჩვენს საქმეში თით-
ქმის არ უნდა გვეშინოდეს, ასეთი რამისა, მაგ-
რაამ... — ამოიხრა მან. — ახლა კი, იქნებ
გვასწავლოთ რა გზით უნდა ვიაროთ, თორემ
ბენზინი თითქმის გამოგვევლია.

რაილი უთხრა, დროს ტყუილად ბარჯავთო.

— იქ უკვე აღარავინ არის, — უთხრა მან
და მანქანა დაქოქა.

ჩვენს უკან სხვა მანქანა იდგა, ჩვენ ვუშლი-
დით გავსას და გაბრაზებული შოფერი საყ-
ვირს აყვირებდა.

— მაშ, აღარ არის ხეზე? — ქალის სასო-
წარკვეთილმა ხმამ საყვირის ღრიალი დაფარა.
— აბა, სად ვეძებოთ? — შეეცადა ხელებით
შეეჩერებინა მანქანა. — ძალიან დიდი საქმე
მქონდა... ჩვენ...

რაილიმ ადგილიდან მოსწყვიტა მანქანა. უკან
მოვიხედე და დავინახე — იდგნენ გზაზე,
მტვრის კორიანტელში და ჩვენ გვიყურებ-
დნენ. გულ შემიკუმშა და რაილის ვუთხარი,
გატეგო მანქანა რა უნდოდათ-მეთქი.

— იქნებ ისედაც ვიცი, — თქვა რაილიმ.

მართლა ბევრი რამ იცოდა, ამას ლეგერენ-
დმა დაწერილებით ჩაუკაკლა აილას ამბა-
ვი. ქალი ჩვენთან არასოდეს ყოფილა, მაგ-
რამ ამისი, რომელიც ზოგჯერ მბზოზებელ ქა-
ლაქებში დადიოდა, დანამდვილებით ამბობდა
— ერთხელ ბოტლუს ბაზრობაზე ვნახეო. ბოტ-
ლუ ცენტრია ჩვენი ოლქისა. ეტყობა ღირსეულ
მამას — ბასტერსაც ჰქონდა გავონილი მათი
ამბავი: ჩამოსვლა ვერ მოასწრეს, რომ შერიფ-
თან მიიჭრა და მოსთხოვა, კანონის ძალით აეკ-
რძალათ პატარა პომერის ჭკუფისათვის საღ-
ვთო შეკრების მოწყობა. გამომძალავები არი-
ანო, ამბობდა, ექვსმა შტატმა იცის რომ ეს
ქალი კახაბაო. წარმოიდგინეთ თხუთმეტი ბავ-
შვი, ქმარის სახსენებელი კი არსადა სჩანს!
ამოსმაც კარგად იცოდა, რომ გათხოვილი გრა-
სოდეს ყოფილა, მაგრამ მისი აზრით მრავალ-
შვილიანი დედა პატივისცემის ღირსი იყო. შე-
რიფმა უთხრა, საზრუნავი ისედაც ბევრი მაქ-
ვსო: იქნებ ის ტუტუცები სწორედ მოიქცნენ,
სხედან ხეზე და თავისი საქმეებით არიან გარ-

ბრუნიან კაპობი
ბალახის სიმღერა

თელნი — მგონი, ხუთ ცენტად მეც მივატოვო ყველაფერი და იმათ შევეერთდეთ. მაშინ ბებრმა ბასტერმა უთხრა, თუ ასეა, შერიფად არ ვაირჩიებარ და შერიფის ნიშანი ჩაგვაბავო. ამა სობაში, და აიღამ, რადგან მთავრობამ წინააღმდეგობა არ გაუწია, მოედანზე მლოცველები შეკრიბა, მუხის ძირში. საერთოდ, განმახლებლები დიდი პოპულარობით სარგებლობენ ჩვენს ქალაქში: მუსიკის უკრავენ, სუფთა პაერზე იკრიბებიან და მღერაან. და აიდა თავისი ჭალებით ძალიან მოეწონა ყველას. მუდამ კრიტიკულად განწყობილი ამოსც კი მოიხიბლა და რაილის უთხრა, ბევრი დაკარგე, აქ რომ არ იყავით. ბავშვებს ძლიერი ჩხები აქვთ. ახლა, პატარა პოსტერ პონეი მღეროდა კიდეც და თოკაც ყოჩაღად ატრიალებდა. ერთი სიტყვით, ყველამ შესანიშნავი დრო გაატარა გარდა ღირსეული ბასტერისა და მისი მეუღლისა. ეს ორნი გამოცხადდნენ თუ არა ხალხში, მაშინვე აყალმაყალი ასტეხეს. როცა ბავშვებმა უფლის სარეცხის თოკი გაჟიმეს — ჩვეულებრივი სარეცხის თოკი, — რომელზეც სამაგრიები ეყიდა, რომ ხალხს ფული ზედ დამაგრებინა... ბასტერი და მისი მეუღლე სულ გატოფდნენ. ვისაც თავის დღეში ერთი ნიკელი არ ჩაეგდო ბასტერის საეკლესიო შესაწირავის ჯამში, ახლა თოკზე დოღარბ ქალადღებში ჰქონდნენ. ეს კი ევლარ მოითმინა ბასტერმა. მაშინვე ტილობ ლეიზე გაქცა, და დიპლომატიურად, მოკლედ განუმარტა ვირენას საქმის ვითარება. ბასტერმა იცოდა, რომ ვირენას თანხმობა თუ არ ექნებოდა, შერიფს ვერაფერი მოუხერხებდა. ამისმა თქვა, ვირენას წასაქვებლად ტყეილი მოიგონა და უთხრა ეილაქ კახა განმახლებელი გამოსულა მოედანზე და დოლის ღმერთის მგმობელსა და უღმერთის უძახის, და თუ ტელბოს გვარი რამელ გადით, ვალდებულნი ხართ ყველა ღონე იხმართ, რომ ქალაქიდან გააძევიონ. მაშინ და აიდას არც კი გაეგონა ჩვენი გვარი ტელბო, მაგრამ ვირენამ მიუხედავად იმისა, რომ აუად იყო მაინც დიდი ინტერესი გამოიჩინა. შერიფს დაუბრუნა და უთხრა, იცო რას გეტყვი, ჭუნიუს, ეგ ზაწანწალები ახლავე აიბარგონ ქალაქიდან. ეს ბრძანება იყო და ბებერმა ბასტერმა თვითონ იკისრა, თვალყური ედევნებინა ბრძანების შესრულებისათვის. შერიფს გაჰყვა მოედანზე, სადაც და აიდა და მისი ბედობა იქაურობას ასუფთავედნენ. ბოლოს ნამდვილი ჩხუბი გამართა, იმიტომ, რომ ბასტერმა ბრალი დასდო, თანხა უკანონოდ შეაგროვეთ და რაც სარეცხის, თოკზე ფული ჰქონდა ჩვენ უნდა ჩაგვაბაროთ. წაართვა კიდეც ის ფული, ამასთან ორი კობიც მიიღო. და აიდას, ბევრი გამოეცომაგა, მაგრამ ვერაფერმა უშველა. შერიფმა გამოუცხადა — ხეალ შეუადგმედ ქალაქი უნდა დასტოვოთ. ეს რომ მოვისმინე, რაილის ეუთხარი, თუ ასე ღორულად მოექცნენ, რატომ არ დაეხმარე-

მეთქი. თქვენს სიცოცხლეში ვერ გამოვიტოვო, რა მიხასხა. სერიოზული ტონითაა დაწერილი — ამისთანა კახა, — რა დღესასწაულებია რაიო.

ჩვენი ხის ქვეშ ცეცხლი ტაცუნობდა. რაილი გამხმარ ფოთლებს აგროვებდა, მწარე ბოლისაგან თვალმოკუტული მოსამართლე სადილის ქებათან ფუსფუსებდა. მხოლოდ მე და დოლი ვიყავით უსაქმოდ.

— ვიშობი, — თქვა მან და კარტი მომითვალა, — ძალიან ვიშობი, რომ ვირენა იმ ფულს ველარ დაიბრუნებს, და იცო რა, კოლინ, მე მგონი მარტო იმ ფულისთვის არც იცლავს თავს. არ იცოი რატომ, მაგრამ ძალიან ენდობოდა დოქტორ რიტეს. სულ მოდი-ლორა მერფი მაგონდება. აი, ფოსტაში რომ მუშაობდა. ის და ვირენა ძალიან მეგობრობდნენ. პირდაპირ მეხი დაცა, როცა ლორა მეღვინეს დაუახლოვდა და მერე ცოლად გაჰყვა. მე სულად არ ვამტყუნებ — აბა რა უნდა ექნა, თუკი შეუყვარა. და მაინც, იქნებ მოდი-ლორასა და დოქტორ რიტის მეტს თავის დღეში არავის მინდობია. და ორივემ... ვის არ მოუტლავს გულს ჯიეთი რამ. — დოლი კარტას შლოდა, დაბნეულობა ეტყობოდა სახეზე. — წყლან რაღაცა, მეუბნებოდი კეთრინზე.

— თევზებზე ვამბობდი. ციხის ფანჯარაში თევზებიანი ქილა დავინახე.

— კეთრინი არ დავინახავ?

— არა, თევზების მეტი არაფერი დამინახავს, მისის კაუნტის კეთილი ქალაი, ასე თქვა, სადილი უნდა გაუზგავნო ციხეშიო.

დოლი მისის კაუნტის გამოგზავნილი ფუნთუშა გადატეხა და ქიშმიშის გამოჩინქნა დაიწყო.

— კოლინ, ვთქვით ჩვენ დავუთმეთ, ე. ი. ისე მოვიქცეთ როგორც მაგათ უნდათ... მაშინ, კეთრინს გამოუშვებენ, არა? ზევით აიხედა, თითქმის გაღმობურღულ ფოთლებში ქუპრუტანას ეძებდა. — ეტყობა, მე უნდა დავემოჩინილო, არა?

— მისის კაუნტია თქვა, შინ უნდა დაბრუნდეთო.

— რათაო, არ უთქვამს?

— იმიტომ რომ... რა ვიცი, ათასი რაღაც მიიხრა. იმიტომ რომ შენ ყოველთვის მოჩილი იყავი. ყოველთვის ცდილობდი, რომ შინ სიმშვიდე ყოფილიყო.

დოლის გაეღმა, გრძელი ქვედაკაბა შეისწორა. ფოთლებში შემოპარული სხივები შვის ბეჭედივით დაანდა თითებზე.

— განა როდისმე შემეძლო რამე ამერჩია? სწორედ ეგ მინდა — მე თვითონ ავიჩიო, მინდა ვიკოდე, რომ შემეძლო სულ სხვა ცხოვრება მქონოდა, ჩემი საქმეები მე თვითონ გადა-

მეწყევით. აი, მაშინ მართლა სიმშვიდე იქნებოდა, ჩემი ნებით დამყარებული სიმშვიდე.

ძირს ჩაიხედა და ქვევით გადაშლილ სურათს დაუწყო ყურება: რაილი ქაბაჭუხით ტოტებს ამტრევდო, მოსამართლე ქებათან დახრილიყო, ქვებს ომშვიდარი ასდოდა.

— მერე მოსამართლე, ჩარლი? იმათ რომ დაუთმო, მაშინ ამას უნდა ვუღალატო. იცი, — თითებში ჩემს თითებს გადააქლო. — ძალიან ძვირფასია ჩემთვის. — მეტისმეტად გაქიანურებულმა პაუზამ დროის დინება შეანელა. გულის ამოერთოდა. ხის ტოტები ზედ შემომეტრასნენ, თითქოს გაშლილი ქოლგა უცებ დაიხურათ.

— დილით, თქვენს არ ყოფნაში, ხელი მთხოვა.

თითქოს დოლის ნათქვამი გაიგონაო, მოსამართლე წელში გასწორდა, ღმირისაგან გაბადრული, უბრალო სახე გაუახალგაზრდავდა. ხელი დაეკეცნია, პასუხად დოლიმაც დაუქნია ხელი და ყველამ ვიგრძენით, რა მომხიბლავი იყო ამ წუთში. თითქოს ძველი სურათი გადასწმინდეს, შენ შემობრუნდი და ცოცხალი სხეულის ბზინვა დაინახე, სუფთა საღებავებუ, რომლებიც აქამდე არ შევიგრძნევია. მერე რა მოხდებოდა არ ვიცი, მაგრამ ქუთხეში ატუხული ლანდი აღარასოდეს იქნება დოლი.

— ახლა კი, იცი რას გეტყვი, კოლინ, გული არ უნდა დაგწყვიტოს ამა. — მითხრა დოლიმ. ალბათ, იფიქრა, რომ მე აღმამყოფთა მისმა ნათქვამმა და ახლა მიჯაგრებოდა.

— შენ რაღა...

— ჩემს დღეში არა მქონია ნება ჩემი საქმეები შე თვითონ გადამეწყვიტა. მაგრამ თუ მომიცემა ამის საშუალება, იცის ღმერთმა, სწორად მოვიტყევი. აქდევ ვინ ნახე ქალაქში? — სიტყვა ბანზე ამივლო დოლიმ.

ერთი პირობა ვიფიქრე, ტყუილს მოვიგონებ და რამეს მოუყვები-მეთქი, სამაგიერო მინდოდა გადამხადა, რადგან დოლი მომავლისკენ მიისწრაფოდა, მე კი არ შემიძლო გავყოლოდი, და ისევ ის კოლინი ვიყავი. მაგრამ როცა და აიდას ფურგონისა და ბავშვების აზბაკი მოუყვავი, ვუთხარი რატომ მოუვიდათ უსიამოვნება შერიფთან, როგორ შეგვხვდნენ გზაზე და ზეზე მცხოვრები ქალის შესახებ დაგვიწყეს გამოკითხვა. მაშინ ისევ გავერთიანდით, ისე როგორც, მეჩენით გაყოფილი მდინარის ორი ტოტი შეერწყმება ხოლმე ისევ ერთმანეთს. რასაკვირველია, არ იქნებოდა კარგი, რაილის რომ გაეფო როგორც გაუეცი. ისიც კი ვუთხარი, რაილიმ რომ თქვა: და აიდა დოლის შესაფერი არ არისო. ამაზე დოლის გულთანად გაეცოჩა, მაგრამ მაშინვე მოედრებულა სახე.

— რა სიმდაბლავა — პირიდან ლუქა წაართვის ბავშვებს და თანაც ჩემი სახელი მოიშველიეს. თავს ლაფი კი დავასხრე მაგათ! — მტკიცე ხელით ჭედი შეისწორა. — კოლინ, ადუქი!

მე და შენ ცოტას გავისერიებთ, დარწმუნებული ვარ ისევ იქ იქნებით, სადაც დატოვეთ ერთი სიტყვით, ვნახათ.

მოსამართლე არაფრის დიდებით არ გვიშვებდა, თუ მაინცდამაინც უნდა დოლის გასერიება, მე გავყევით. დოლის პასუხმა, ჩემი ექვანარევი ბრავი დააცხრა: თქვენ სადღის მოუარეთ, მე კოლინთან ერთად არაფრისა შემინია, ცოტას გავივლითო.

დოლი, ჩვეულებრივ, არა ჩქარობდა. ვერ ააჩქარებინებდი ფეხს. ასეთი ჩვეულება ჰქონდა, წვიმაშიც კი ნელი ნაბიჯით გაუყვებოდა ტყის ბილიკს, თითქოს ბალში სერიანობსო, და თვლებით სამკურნალო ბალახებს ეძებდა — ახალ ამოწვერილ ქაობის პიტნას, სუსამბარსა და შაიორანს, ათასნაირ ძირებს, მის ტანსაცმელსაც ამ ძირებზე სუნი ასდიოდა. დოლის პატივმოყვარეობა მხოლოდ იმაში გამოიხატებოდა, როგორმე სხვაზე ადრე შეეჩინია რამე საინტერესო: მაგალითად, ყინულის ლულაზე ჩამოკონწილებული ჩიტის სკინტი, რომელსაც სამაჭერის ფორმა ჰქონდა. წამდაუწყვტელად გვიძახებდა და ხან კატის მოყვანილობის ღრუბელს დავანახებებდა, ხან ვარცხლილების გემს, ხანაც ყინვის სახეს. ახლა ნელი ნაბიჯით გავიარეთ ბალახით დაფარული მინდორი. დოლი ხან ბაბუაწვევას ჩაიტენიდა ჯიბეში, ხან ხობის ფრთას. ლამის იმედი გადამიწყდა, ვიფიქრე მზის ჩასვლამდე ვერ გავაღო-მეთქი გზაზე.

საბედნიეროდ, შორს წასვლა აღარ დაგვჭირვებია: სასაფლაოს რომ მივუახლოვდით, დავინახეთ, რომ და აიდა და მისი ჯვლები საფლავებს შორის დაბანაკებულიყვნენ. სასაფლაო პირქუშ საბავშვო მოედანს დამსგავსებოდა: უფროსი გოგონები ელამ ტყუბებსა კრეჭდნენ, პატარა პოეტი ნერწყვითა და ფოთლებით აბრალოდდა ფეხსაცმელს, სულ დიდი ბიჭი ზურგით საფლავის ქვას მიყრდნობოდა და ნაღვლიანი ხმით აქლერებდა გიტარას. და აიდა ძუძუს აწოვებდა პატარას. ბავშვი ვარდისფერი ყურებით მოკუნტულიყო დედის მკერდზე. როცა დაგვინახა, აღვიღოდანაც არ დამრულა. დოლიმ უთხრა:

— იცით, თქვენ მამაქმეს აზიხართ!

მართლაც მისტერ ტელბოს საფლავი იყო, და აიდა ძეგლისკენ შებრუნდა (ურია ფენიკ ტელბოს, 1844-1922, მამაც მეომარს, საყვარელ მეუღლეს, ნახ მამას) და ჩუმი ხმით მიმართა.

— მამატიე, მეომარო.

მერე კოფტა შეიფრა და წამოდგა. ბავშვმა ღრიალი მოართო.

— იქვით, ნუ ადგებით. მე მხოლოდ... გაგეცანით. და აიდა მხრები აიჩეჩა.

— ლამის სული გამომწოვა, — თქვა მან და ხელით ძუძუები მოიხრისა.

ბრუნი ნაპოტი
ბალახის სიმღერა

— ო, ისევ თქვენა ხართ!! — და გაკვირებული მე დამაშტერდა. — თქვენი მეგობარი სად არის?

— გავიგე... — დოლი გაოგნებული შეჰყურებდა ბავშვებს, რომლებმაც მოირბინეს და შემოგვეხვივნენ. — თქვენ... განაგრძო მან, თან ცდილობდა არ შეეშინა პატარა, კურდღლისოდენა, ბიჭი რომელმაც ქვედა კაბა აუწია და ფეხებზე დააშტერა — ჩემი ნახვა გლობარია, მე დოლი ტელზე ვარ.

და აიღამ ბავშვი მეორე მკლავზე გადაიწვინა, დოლის წელზე შემოხვია ხელი და ისეთი გულითაღი ნიით უთხრა, თითქმის ძველის-ძველი მეგობრები ყოფილიყვნენ:

— ეიცოდი... თქვენი იმედი მქონდა, დოლი. ბავშვებო! — კვერთხივით ასწია ძუძუთა ბავშვი. — უთხარით დოლის, რომ ჩვენ ერთბეულაც არ გვიხსენებია ცუდად.

ბავშვებმა თავის კანტური დაიწყეს, ავიყვივდნენ, და დოლი ეტყობა ძალიან აღელვებდა ასეთმა შეხვედრამ.

— ტყუილია, ვერ გავაღწევთ ქალაქიდან. ათასჯერ ვუთხარი-თქვა და აიღამ, და დაწვრილებით მოუყვა თავის გასაქირს. გულით ვინატრე, ნეტა სურათი გადაშლდებინა-მეთქი. დოლი დარბასიელი, ძველი ყადის ქალი, როგორც მისივე ძველისძველი ვუალი და, — და აიღა — მარწყვითი წითელი ტუჩები, სიცოცხლით საესე ტანში.

— რითი წავიდეთ — ფული სულ არ დავიტოვეს. უნდა დამეკერინებინა ის ბინტური ბასტური და — რა ჰქვია იმას? შერიფი: კინგ-კონგი ჰგონია თავისი თავი!

და აიღამ ძლივს მოითქვა სული, სახე უხერდა, ლოყები ეოლოსფერი გაუხდა.

— არა, ცუდად არის საქმე. მაშინ თქვენი სახელი არც კი გავგეგონა. კიდეც რომ გვცოდნოდა, ჩვენ არასოდეს არავისზე ცუდს არ ვამბობ. მე ხომ ვიცო, თქვენ განგებ ჩაგრიეს ამ ამბავში, რომ ხელწამოსაყრად ჰქონოდათ რამე, მაგრამ მაინც ვიფიქრე, იქნებ როგორმე მოგვაროთ საქმე და...

— რას ამბობთ, მე სად შემძლია! — თქვა დოლიმ.

— მაშ, რა გქნა? ნახევარი გალონი ბენზინილა დამჩრა, აჰ, ამდენიც არ იქნება... თხუთმეტი დახენილი პირი და ერთი დოლარი და ნიკელი მგონი ციხეში უფრო კარგად ეიქნებოდით!

— ერთი მეგობარი მყავს, — დაიწყო ამაყად დოლიმ, — ჰქვიანი კაცია, აუცილებლად მოიფიქრებს რამეს. — ისეთი დაბეჭითებითა და კმაყოფილი ხმითა თქვა ეს, რომ მე მივხვდი, თვითონაც სჭერიდა — კოლინ, გაიქეცი და მოსამართლეს უთხარი, სადილად სტუმრებს ველით-თქო.

ჭარივით მივტრადი მინდორში, თუმცა ბალახი მწარედ მიტყლაშუნებდა წვივებზე: ერთი

სული მქონდა, მოსამართლის სახე დაწვნილი, როცა ამ ამბავს მივუტანდი და კარგად მომართლდა მოლოდინი.

— ღმერთო ჩემო! — შესძახა მოსამართლემ — და ადგილზე რწევას მოჰყვა — თექვსმეტი კაცი! — მერე ქებაში მოთუხთუხე წყალწყალა კერძს გადახედა და თავში შემოირტყა ხელი.

რაილის გასაგონად ავუხსენი — ჩემი ბრალი სულაც არ არის, დოლი შემთხვევით შეხვდა და აიღას-მეთქი. რაილის კინიტი არ დაუძრავს, ოღონდ ისე მიყურებდა, თითქმის ცოცხალს მამრობის ტყავსაო. ალბათ მომდგებოდა და კარგა მაგრად გამოსინძღავდა, მაგრამ ბუნებ მოსამართლემ მაშინვე გავვიჩინა საქმე; თვითონ ცეცხლს შეუკეთა, რაილიმ კიდეც მოიტანა წყალი, მერე მივდექით და რაც ხელში მოგვხვდა, ყველაფერი ქებაში ჩავუძახეთ: სარდინები, ძეხვი, მწვანე დაფნის ფოთლო, ერთი კოლოფი მარილიანი ნამცხვარიც კი ჩავყარეთ, მოსამართლემ გვარწმუნებდა, ნახარშს ვაასქელებსო.

შეცდომით ზოგი ისეთი რამეც ჩავყარეთ, რაც სულაც არ იყო საჭირო, მაგალითად, ყავის ნახარში. გავმზიარულდით, ისეთი აფორიაქებულები ვიყავით, მზარეულები რომ გინახათ საოჯახო დღეობების დროს. ისე გავკადნიერდით, რომ გამარჯვება მიველოცეთ ერთ-მანეთს: პატრების ნიშნად რაილიმ მეგობრულად წამომარტყა და როცა პირველი ბავშვები გამოჩნდნენ, მოსამართლემ ისეთი ხმაშიაღი შეძახილებით გამოხატა მასპინძლის სიხარული, რომ შეშინებული ბავშვები ერთ ადგილზე გაქედიდნენ და ფეხი აღარ მოიკეცვლეს იქიდან, სანამ დანარჩენებიც არ წამოეწივნენ. მაშინ კი დოლიმ, ფრთხილად, — როგორც ქალი აჩვენებს ხოლმე შინაურებს აუქციონზე ნაყიდ საგნებს, — ახლოს მოუყვანა ყველაზე, გასაცნობად. და თითქმის გამოძახებლად, სეტყვასავით წამოვიდა სახელები: ბეტი, ლორელი, სემი, ლილი, აიდა, კლიო, კეიტი, ჰომერი, პარი და უცებ მელოდია შეუწყდა, ერთმა პატარა გოგონამ არაფრით არა თქვა თავისი სახელი. საიდუმლოთა — ასევე განაცხადა. და აიღამ აღარ დააძალა — თუ საიდუმლოა, საიდუმლოდ დარჩესო.

— ჯიუტები არიან, — თქვა მან. მოსამართლე აშკარად მოხიბლა ქალის ბალახივით ხავერდოვანმა წამწამებმა და პატრუქივით მბეჭტავმა ხმამ. გაცნობისას დიდხანს არ გაუშვა ქალის ხელი და გაბაზარა, რაც, ჩემის აზრით, არ შეეფერებოდა კაცს, რომელმაც სამი საათის წინ სხვა ქალს ცოლობა სთხოვა. მე გავიფიქრე, დოლიმ თუ შენიშნა, მაშინვე გაჩუმდებამ-მეთქი, მაგრამ სწორედ ამ დროს გაისმა დოლის ხმა.

— გაჩუბდებიან, აბა რა იქნება, ალბათ მშვირები არიან, — მოსამართლემ მზიარულად

მეც ღმერთი ჩერჩობდი. მანამდე არც მე, არც ჩემი და სახლიდან არსად წავსულვართ. ჯერალდინას მაინცდამაინც არ უყვარდა ქალაქი. მე კიდევ ერთი სული მქონდა, სანამ შაბათი გათენდებოდა, თითქოს შაბათს ჩემი დაბადების დღეც იყო და შობაც, ქალაქში ერთი საცეკვაო მოედანი ჰქონდათ, უფასოდ და ფერადი მეთურებით გაჩაღებული. მე ჯერალდინას ვეზმარებოდი, რომ ჩქარა განთავისუფლებულიყო და მერე ხელიხელ ჩადიდებული გაეზრდოდა ქუჩაში — საცეკვაო მოედანს რომ მივალ-წევადი, მაშინვე სტრისმონტქედელ, ცეკვას ვეწყებდი. კავალრებიც ცდა არა გვეპროვოდა, ერთ ქალიშვილზე ხუთი ვაჟი მოდიოდა, თანაც ჩვენ ყველაზე ლამაზები ვიყავით. ბიკებზე მაინცდამაინც არ ვეცხდებოდი — ჩემთვის მთავარი ცეკვა იყო. ზოგჯერ ყველანი გაჩერდებოდნენ და მე შემომსცეროდნენ, — ვალს რომ ვცეკვავდი, ციბრუტეით ვტრიალებდი. ვაჟები ისე ჩქარა იცვლებოდნენ, რომ კარგად ვერც კი ვიხსოვდები სახეებს. ცეკვებიც შემდეგ ბიკებს უკან აჯვადებდებოდნენ, ოტელეოვ გვაიკვლებდნენ. მერე დაგვაბოდნენ ჩვენი ფანჯრის ქვეშ და ყვიროდნენ: „გამოდით! გამოდით!“ და მღეროდნენ. რა სულელები იყვნენ! ჯერალდინა კინაღამ სამშაოდან დაითხოვეს, ვიწყებთ, არ გვეძინა და საქმიანი ეკლეთი ვიხსენებდით საღამოს ამბებს. მეორეებზე გოგო არ ყოფილა ჩემი და. მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, ჩვენი თავყანისმცემლებიდან რომელი გამოდგებოდა შინაურ საქმიანობაში. და დენ რეინი არჩია. სხვებზე უფროსი იყო რეინი, ოცდახუთი წლისა, ერთი სიტყვით, უკვე კაცი იყო. ლამაზი არ ყოფილა, აშვერილი უტრები ჰქონდა, ჩოფურა სახე, ნიკამი თითქმის არა ჰქონდა; მაგრამ დენ რეინი, ოჰ, ისეთი უსიამოლო იყო, დაზნაბული, ღონიერი — ლურსმნებით სავსე კასრს თავისუფლად ასწევდა. ალოობას ჩამოვიდა ჩვენთან, უანის აღებაში მოვეცხმარა. მამას მაშინვე მოეწონა, დედამ, მართალია თქვა, რა ღროს ჯერალდინას გათხოვებაო. მაგრამ დიდი წინააღმდეგობა არ გაუწევია. ქორწილში ცრემლად ვიღვრებოდი, მაშინ მეგონა, იმიტომ მეტყობა, რომ მე და ჯერალდინა საცეკვაოდ ვეღარ ვივლით და ვერც ერთ ლოგინში მოვიყვებებით ერთად-მეთქი, სამაგიეროდ როცა დენ რეინი სახლში დატრიალდა, ყველაფერი მოგვარდა. გამრჯე კაცი გამოდგა, მიწაც დიდებულ მოსავალს ამღუვდა, და იქნებ ჩვენც მივეცით რაც საუკეთესო გავგანინო... მაგრამ ზოგჯერ ზამთარში, ცეცხლს რომ შემოვსისდებოდით, არ ვიცი სიცხე მომთენთავდა ხოლმე თუ სხვა რაღაც, უცებ კაბის ამარა გავფარდებოდი ეზოში, ვეღარც სიცივსა ვგრძნობდი, თითქოს მე თვითონ ვიყავი ამ სიცივის ნაწილი. თვალდახუჭული ვტრიალებდი, ვტრიალებდი, თითქოს ვალსა... ვცეკვავდი. ერთ საღამოს უცებ

რეინიმ მომხვია ხელი და დამატრიალა. ვერც კი გავიგე, როგორ მომეხვია, ისე, ხუმრობით მაცეკვებდა, მაგრამ მკაცრად მოგვარდა არ იყო ეს. მოგვინიდა. მერევე მოგვინიდა, თავიდანვე ეივრქენი, მაგრამ ის არაფერს მერუბნებოდა და არც მე მიკითხავს; ამით გათავდებოდა ყველაფერი, რომ ჯერალდინას მეთუცელო არ მოსწყვეტოდა, ვაზაფხული იყო. ჯერალდინას ძალიან ეშინოდა გველისა. ერთხელ კეერცებს აგროვებდა და გველს წააწყდა. გველი არც კი იყო, ანკარა დაინახა, და ისე შეეშინდა, რომ ოთხი თვის შუცელი მოსწყდა. მერე, არ ვიცი რა დამეძარა — ანახლო ვახდა, ბოროტი. ერთი ბეწო რამეზე ცოფდებოდა. ყველაზე მეტი გასაკირი დენ რეინის დაადგა. სულ ცდილობდა ჯერალდინას არ დასახებოდა. დასაძინებლად შინდორში რჩებოდა — შეეხვეოდა საბანში და დაიძინებდა. ვიცილი — შინ რომ დავრჩენილიყავი... ისე რომ, ცოდვას გავემეცი და იურფაში წავიდი. იმავე ოტელში მოვეწყებე, ჯერალდინას მაგიერად, ცეკვების პავლიონში ყველაფერი ძველებურადვე იყო, ოღონდ მე უფრო დამეშინდა. ერთმა ქაბუკმა კინაღამ მოკლა მეორე — წაიკინკლავეს, ორივეს უნდოდა ორანადზე დავეპატივიებინე. ძალიან კარგ ღროს ვატარებდი, მაგრამ თავში სულ სხვა რამე მიტრიალებდა. სასტუმროში ყველა შევითნებოდა, თავი სადა გაქვსო: ხან საშაქრში მარილს ჩაყვრიდი, ხან დანის მაგიერად კოვზს მიეუტანდი ვინმეს, ხორცის დასაჭრელად. ზაფხული ისე გავიდა შინ ერთხელაც არ ჩავსულვარ. როცა ღროდავა — ასეთივე დღე იდგა როგორც ახლა, შემოდგომის დღე, ლურჯი, როგორც მარადისობა, — შინაურები არც კი გამოდრთხლებია მოვდივარ-მეთქი, ასევე ჩამოვედი ურმიდან, სამი შილი კავიარ ნაყინეში, ნაჭის ზეინებს. შორის, სანამ დენ რეინი არ ვიპოვე. როცა დამინახა, ხმა არ ამოუღია, მიწაზე დაფარდა და პატარა ბავშვივით აქვითინდა. ისე შემეცოდა, ისე ძალიან მიყვარდა, რომ სიტყვით ვერ გამოვთქვამი.

სივარტი ჩაუქრა. თითქოს მოვონების ძაფი გაუწყდა, ან კიდევ უარესი, გადასწყვიტა მეტი არაფერი თქვასო. ძლივს ვიკავებდი თავს, რომ სტევნა არ ამეტეხა, ფეხების ბაქუნი არ დამეწყო, როგორც კინოში იციან ხოლმე, როცა ღენტი გაწყდება.

რაილისაც ერთი სული ჰქონდა, გაეგო, შემდეგ რა მოხდა, მაგრამ არ იმჩნევდა მოთთმენლობას. ასანთი გაჰქრა და სივარეტზე მოაკიდებინა; ამ ხმამ შეაგრიო ქალი, ხმა ისე დაუბრუნდა, მაგრამ სანამ სდუმდა, თითქოს კარგა ბეგრით წინ წავიდა.

— მაშინ მამამ დაიფიცა, მოველავო. ჯერალდინამ საყერ მაინც მითხრა, ოღონდ მითხარი, ვინ არის და დენი თოფით მოკლავსო, მე კიდევ ვიციწილი, ვიციწილი, სანამ ტირილი არ ამივი-

რდებოდა, ან კიდევ ტირილს დაიწყებდა და შერეა გაღვიძარებად. კარგი ერთი, თავი გამანებეთ, ვუთხრებოდა, მე თვითონ არ ვიცი, ვინ არის-მეთქი. ნახევარი ღუფითი ბიჭები მყავდა იურფაში, რა ვიცი რომლისაა? ეს რომ ვთქვო, დედამ სილა გამაწანა. მაგრამ დამიჯერეს კი, მგონი ბოლოს დენიშაც დაიჯერა, ისე უნდაო იმ უბედურს დაეჯერებინა. მთელი ის თვეები სახლიდან ცხვირი არ გამიყვია და მა-მაჩემი სწორედ მაშინ მოკვდა.

გასვენებაში არც კი წამიყვანეს, ხალხისა რცხვენოდათ და სწორედ იმ დროს მოხდა, ყველანი გასვენებაში წავიდნენ, მე მარტოდ-მარტო დამტოვეს. გატოვ ქარი გააფთრებულს სპილოსაგვით ანგრევდა ყველაფერს და სწორედ მაშინ გამომეცხადა უფალი ჩვენი, არაფრით დამისაზურებია, რომ მისი რჩეული გავ-მხდარიყავი, წინათ დედაჩემი იმდენს მიჩიჩი-ნებდა, სანამ დამიყოლიებდა, რომ ბიბლიიდან ერთი ლექსი მესწავლა, იმ ამბის შემდეგ კი სამ თვეში, ათასზე მეტი დღეზებშიერ, ბიანი-ნოხი რალაც სიმღერას ვუკრავდი, რომ უცებ ქარმა ზანჯარა შემოხრთოქა, შუშვები ჩამიტვრა და ოთახი აზანზარდა. მერე თითქმის ყველა-ფერი მიწყნარდა და ვიგრძენი რომ აქ ვილაც არის, აქვე ჩემს გვერდით. ჭერ ვიფიქრე, მამა-ჩემის სულია-მეთქი. მაგრამ ქარი ჩაღვა, მშვი-დად ჩაყვდა, როგორც ზახუნული გაღრეა ხოლმე და მე მივხვდი — ის იყო. ავღმაქი, როგორც მან ჩამინერგა, წელში გავიმართე, და მის შესავებულად ხელები გავშალე. ოცდუქ-ვისი წლის წინათ მოხდა ეს, სამ თებერვალს — მაშინ თექვსმეტი წლისა ვიყავი, ახლა კი ორმოცდა ორისა ვარ და ჩემი რწმენა ერთზე-ლაც არ შერყევლა.

შოშობარობა რომ დამეწყო, არავის არ და-ვუძახე — არც ჭერალდინას, არც ღინ რეინის: ვიწყვი და ლექსებს ვუძრჩალებდი. არც ერთ-მა სულიერმა არ იცოდა, რომ დენი დაიბადა, სანამ ბავშვის ტირილი არ გაიგონეს. დენი ჭე-რალდინამ დააჩქა. მეზობლებს იმისი ბავშვი ეგონათ. ჩვენი მამრის ყოველი კუთხიდან ჩა-მოდიოდა ხალხი ჩვილის სანახავად, საჩუქრები ჩამოჰქონდათ ჭერალდინისათვის, კაცები ღინ რეინის მხარზე უტყაპუნებდნენ ხელს, ეს რა ვაყავი? შევძინიათ, ეღბნებოდნენ. როგორც კი გამოეჩანა, მაშინვე სტონელში წავიდი. ეს ქალაქი ოცდაათი წელით არის დაშორებული ჩვენგან და იურფაზე ორჯერ დაიდო. სტო-ნელში მემალაროეთა დიდი დაბა იყო, მე და ერთმა ქალიშვილმა სამრეცხაო გავხსენით და შემოსწავლიც კარგი გექონდა—მემალაროელები ხომ მეტ ქალად უცოლშვილოები არიან. თვე-ში ორჯერ, შინ ჩავდიოდი, დენის სანახავად; შვიდი წელი ასე, აქეთ-იქით ვიყილა. ეს იყო ჩემი ერთადერთი ბედნიერება და ისიც ჩამწა-რ-ბული მქონდა: ბავშვის ყოველ ნახვზე გული მეუშუშებოდა, ისეთი ლამაზი იყო, კნით ვერ

ავიწყრთ. ჭერალდინა ხომ კვდებოდა ჭირჭირითა, პირ, როგორც კი მე ბავშვს მივეკარებოდი, ბავშვს თუ ვაყოცხდი, ლამის საუთარი კანი-დან ამოხსტარიყო. არც ღინ რეინი იქცეოდა იმაზე უფროსად — ცეცხლივით ეშინოდა ჩემი. არ ამეკიდოსო. უკანასკნელად რომ ვიყავი შინ, ღინს ვუთხარი, მოდი იურფაში შევ-ხვდეთ-მეთქი. კარგა ხანია მწველი სურვილი მქალაქა, ერთხელ კიდევ განმეცადა ყველა-ფერი. გავიქმამდე მინდოდა კიდევ ერთი ბიჭი დამხადებოდა, და პირწადრღინე დენი ყოფილიყო. ოღონდ, შევცდი, როცა ვიფიქრე ორივეს ერთი მამა ეყოლებოდათ. ის მეორე ბავშვი მინც არ იცოცხლებდა — მეკვდარი დაიბადებოდა... ვუყუარე, ვუყურე მაშინ ღინ რეინის (საშინელი სუსხიანი დღე იყო, საცე-კვაო პავილიონში ვიჭყვით, ჩვენს მეტი არავინ იყო იქ და მასსოვს დენის ჯიბეებიდანაც კი არ ამოუღია ხელები) და უკან გავისტუმრე, არც კი მოიქეცა, რისთვის დავიბარე. მერე რამდ-ნიმე წლის განმავლობაში იმისთანა კაცს ვე-ჩებდი ღინს მსგავსებოდა. ერთ მემალაროელს დავუხალოვდი სტონელში — დენივით ჭორფ-ლიანი იყო, და იმასაც ყვირთელი თვალები ჰქო-ნდა; კეთილი ბიჭი იყო, სემი მაჩუქა, ჩემი უფ-როსი ბიჭი. რამდენადაც მასსოვს, ბეტის მამა ზედგამოჭრილი დენ რეინი იყო; ოღონდ, ბეტი გოგოა და დენის სულ არა ჰგავს. პო, სულ და-მივიწყდა: ჩემი წილი სამრეცხაოსი გავყრდი და ტეხასში წავიდი — დალასში და ამარილოში ერთხანს რესტორანებში ვიმუშავე. მაგრამ, სა-ნამ მისტერ ჰონი არ გავიცანი, კარგად ვერ მე-რკვეოდა, რატომ ინება უფალმა ჩემი ამორჩევა და საერთოდ რა იყო ჩემი მოწოდება. მისტერ ჰონიმ ჰეშმარიტი სიტყვა იცოდა. როგორც კი მოვისმინე პირველად მისი ქადაგება, მაშინვე მივედი და გავიცანი. — ოცი წუთი არც კი გე-ლაპარაკია და მითხრა, თუ გათხოვილი არა ხარ, ცოლად შეგირათო;

გათხოვილი არა ვარ, მაგრამ პატარა ოჯახი მყავს-მეთქი ეუთხარი: მაშინ უკვე ზუთი ბა-ვშვი მყავდა. წარბიც არ შეუხრია. და ერთი კვირის თავზე დავეკორწილდით. — ცოლენტინო, ბა დღე იყო. მისტერ ჰონი არც ახალგაზრდა იყო და ღინ რეინისაც სულ არა ჰგავდა. ჩემქ-მი რომ არ ეცა მხრებამდე ვერც კი მწვდებო-და. მაგრამ, მამაზეციერმა, როცა შეგვავრთა, ნამდვილად იცოდა რასაც აკეთებდა: ჭერ რომ გავიჩინა, მერე პერი, კეტი და კლიო და პატარა ჰომერო. თითქმის ყველა იმ ფუ-რგონში დაიბადა, თქვენ რომ ნახეთ გზაზე. მთელი ქვეყანა შემოვიარეთ. ღუფის სიტყვას ვავრცელებდით ხალხში, ვისაც წინათ არასო-დეს არ გავგონა და თუ გავგონილი ჰქონდათ, ისე არა, როგორც ჩემი ქმარი ქადაგებდა. ახლა

ბრუშინ კაპოტი
ბალახის სიმღერა

კი, ერთი სამწუხარო ამბავი უნდა გითხრათ მისტერ ჰონდი დაეკარგე. ერთხელ დილით — მაშინ ლუზიანაში ვიყავით, საეჭვო ადგილი იყო, კალქუნიები ცხოვრობდნენ, სურსათის საყიდლად წავიდა და წარმოიდგინეთ, მერე აღარ მინახავს, თითქოს მიწამ უყო პირიო, ისე გაქრა. პოლიციის ნათქვამი არაფერად არ ჩავადდე — ისეთი კაცი არ იყო ჩემი ქმარი, რომ ოჯახს გაქცეოდა; არა, სერ, ეს ბნელი საქმეა.

— იქნება გონება დაკარგა? — ვკითხე მე, — უცებ ავიწყდებოდა ყველაფერი, საკუთარი სახელიც კი.

— რას ამბობთ! კაცი, რომელმაც მთელი ბიბლია ზეპირად იცოდა, თავის სახელს დივიწყებდა! არა! ამეთვისტოს ბეჭედი ეყვანა ხელზე და ნამდვილად იმისათვის მოკლა რომელიმე კადეშენა. მას შემდეგ სხვა კაცებიც მყავდა, მაგრამ აღარაფერი შემეყარებოდა. ლილი, აილა, ლორელი და დანარჩენი ბავშვებიც ასე ვარდნენ.

ეტყობა სხვანაირად არ შემიძლია, აუცილებლად ცოცხალი არსება უნდა მიფართხალებდეს გულთან. უამისოდ თითქოს ცოცხალი არა ვარ.

როცა ბავშვებმა ჩაიკეს — ზოგმა ნაჩქარევად უკუშმა წამოიკცა — ჩვენ წიფელთან დაებრუნდით. უფროსმა გოგონებმა ცეცხლთან გაიშრეს და დაივარცხნეს თმები. ჩვენს არ ყოფნაში, ძუძუთა ბავშვი დოლიმ ჩაიბარა და ახლა, ეტყობა ევლარ იმეტებდა.

— ნეტა რომელიმე ჩვენგანს ბავშვი ჰყოლოდა, ან ჩემს დას ან კეთრინს!

და აიღამ უთხრა, მართალი ხართ, ძალიან ეარგებოდა არიან და რა დიდ სიხარულს გვანიჭებენო. ბოლოს ყველანი ცეცხლს შემოვუსხედით. კერძი ისეთი ცხელი იყო, პირს ძლივს ვაყარებდით და ალბათ ამიტომ მოეწონა ძალიან ყველას. მოსამართლე იძულებული გახდა რიგრიგობით გამასპინძლებოდა სტუმრებს, რადგან სამი ჯამის მერე არა გვქონდა. მოსამართლე ხან ფოკუსებს უჩვენებდა, ხან რაღაც სისულელეს მოიგონებდა და სიცილით კლაუდა ბავშვებს. ტეკსეს გეზელინმა განაცხადა შემეშალა, — ჩემი მამა რაღი კი არა, მოსამართლეა და ჯილდოდ მთვარისკენ გააფრინეს. მოსამართლე მაღლა, სულ მაღლა ასწია, აქეთ — იქით აქანავებდა თავს ზევით და უმღეროდა...

ზოგი აღმა მიდის

ზოგი დაღმა მიდის

ჩვენ კი სულმაღლა,

მაღლა მივფრინავთ!

მაშ, გაფრინდეთ

პერი! პერი!

და აიღამ უთხრა, რა ღონიერი ყოფილხართო და მოსამართლე სიხარულისაგან გაიბადრა — კინაღამ სთხოვა ხელის კუნთები გამისინჯო. წამაღწუმ დოლის გადახედავად, ამა თუ შემომახარისო. და არც შემეძარა, დოლი შეჭხაროდა.

მკედრის მზის გრძელ სხივებში, გერონის მართლადი გალობა დაიჩიხა. გერონმა მწვენს და სილურჯემ გამოეონა პაერში, თითქოს ჩვენს ირგვლივ ცისარტყელა გაილიაო. დოლი კანკალმა აიტანა.

— ქარიშხალი ამოვარდება. მთელი დღე ეგრძნობდით. — ნიშნის მოგებით გადავხედე რაილის.

— თანაც უკვე გვიან არის, — თქვა და აიღამ. — ბაჟ, ჰომერი აბა, ბიჭებო, ფურგონთან მიიზრინეთ და ნახეთ. ღმერთმა უწყის, ვინ დადის ამ გზაზე და იქნებ წაიღეს კიდეც ყველაფერი. თუმცა, კაცმა რომ თქვას, წასალე-ბიც არაფერია, საეკრავი მანქანის მერე, — დაუმატა მან, თან საღამოს ბინდში გახვეულ ბილიცზე მიმავალ ბიჭებს გაჰყურებდა. — ...დოლი, მოიფიქრეთ...

— ჩვენ უკვე მოვილაპარაკეთ, — უთხრა დოლიმ და მოსამართლეს მიუბრუნდა, თითქოს დახმარებასა სთხოვსო.

— ცხადია, სასამართლოში თქვენ მოიგებდით საქმეს. — თქვა მან პროფესიონალის კილოთი. — ამ ერთხელ კანონი სიმართლის მხარეზე იწებოდა. მაგრამ, სანამ სასამართლო...

— სანამ სასამართლო... — სიტყვა ჩამოართვა დოლიმ და აიღას ჩასჩარა ხელში ორმოცდამედი დოლარი — მთელი ჩვენი ფული — და მოსამართლის ოქრის საათიც ზედ მიჰყოლია.

და აიღამ ნაჩქარას დახედა და თავი გაიქნია, სახეზე ისეთი გამომეტყველება ჰქონდა ნამდვილად გაიფიქრა, არ უნდა გამომერთმიაო.

— არ არის კარგი, მაგრამ რა ვქნა, მაღლობელი ვარ.

სუსტმა გრუხუნმა გადაურბინა ტყეს და მერე ავისმომასწავებელ სინუემში, როგორც იერაშზე გადასული ცხენოსანთა რაზმი, ისე შემოჯლოდნენ ბილიცზე ბაჟი და პატარა ჰომერი.

— მოდიან! მოდიან! — ერთხმად შესძახეს ბიჭებმა. პატარა ჰომერმა, თავისი უშველებელი ჭედი უკან გადაიწია და ჭოშინით წარმოთქვა:

— მთელი გზა მოვრბოდით.

— გავვავებინე, ბიჭო ვინ მოდის?

პატარა ჰომერმა პაერი ჩაისუნთქა.

— ის კაცები. ერთი — შერიფი და კიდეც — არ ვიცი რამდენი. მინდორში მოდიან. თოფები.

ისევ დაიგრუხუნა. გემაქმა ქარმა წამოუბერა და ჩვენი კოცონი მიმოფანტა.

— ეთილი, — მოსამართლემ მეთაურობა ითვია. — თავგზა არ უნდა დაგვენენს. მოსამართლე თითქოს დიდხანსია ამ წუთს ელოდა. და უნდა გამოეტყუდ, ღირსეულადაც შეხვდა.

— ქალები და პატარები ხის სახლში ადით. რაილი, შენ მიხედ, რომ დანარჩენები სხვადა-

სხვა ადგილას დაიშალა — ხეებზე ადით და არც შეიძლება ბევრი ქვემოთ აიტანეთ.

ჩვენ ბრძანება შევასრულეთ და მოსამართლე მარტო დარჩა ძირს. იდგა კრიჭუმერული სამოს ბინდში და დამაბულ სიჩუმეს გაჟღერებდა, იმ კაბიტანს ჰგავდა, რომელიც არასოდეს არ მიატოვებს თავის გემს.

თავი VI

სიკომოროს ხეზე, რომელიც ბილიცს გადმოჰფარებოდა, ზუთნი ვისხედით. პატარა პომერი და მისი ძმა ბაიცი აქ იყვნენ. ბაიცი პირქუში ბიჭი იყო და ორივე ხელში ქვემო უჭირა. ჩვენს პრდაპირ მეორე სიკომორო იდგა, რაილი იმის ტოტზე გადაჰქდარიყო, გარშემო უფროსი გოგონები შემოსდგომოდნენ: ჩამუქებული ბინდში მათი თეთრი სახეები მკრთალად ლიცილიცდნენ და ფარნის ცეცხლის ენებსა ჰგავდნენ. ვიფიქრე წვიმა დაიწყო-მეთქი: სახეზე ოფლის სველი მძივი ჩამომიცურდა. ქუხილი შეწყდა, მაგრამ პაერი წვიმიტ იყო გაფლენილი და ფოთლებისა და ბოლის სუნით უფრო მძაფრი გახდა. სიმძიმისაგან გადატვირთულმა ხის სახლმა ავბედითად დაიჭრიალა, მე მოხერხებულ ადგილას ვიჭექე და ყველანი ერთ არსებად მეჩვენებოდნენ — მრავალფეხა და მრავალთვალა, უშეგლებელ ობობას მივამსგავსე, რომელსაც დღისას ქუდი ზავერდის გვირგვინებით ედგა თავზე.

ჩვენს ხეზე ყველამ ამოიღო ჭიბიდან თუნუქის სასტვენები, სწორედ ისეთი, რაილიმ რომ იყიდა პატარა პომერი სახანად. „შესაინწინავად აფრთხობს სატანას“, — თქვა მამონი და აიღამ. პატარა პომერმა თავისი უშეგლებელი ქუდი მოიხადა და, ქუდის სიღრმიდან მსხვილი გრძელი თოკი ამოაძრო, ეტყობა ეს იყო ლეთის სარეცხის თოკი და ლასოს კეთება დაიწყო. მომინჯა, ყულფი კარგად თუ სრიალებსო, მაგრად გამოყვანდა. ამ დროს სათვალის პაწაწა, ლითონის ჩარჩოში ჩასმული შუშები ისე შიშისმომგვრელად უელავდა, რომ მე ცოტა არ იყოს შემეშინდა, ნელ-ნელა უკან გაიხრდი და იმდენი ვიოჩხე სანამ ჩვენს შორის ერთი ტოტი არ აღმოჩნდა.

მოსამართლე ყარაულად იდგა ქვევით და გაჯავრებულმა შიშინა ხმით ამოგვამხა, ნუ წრიალებოთო. ეს უკანასკნელი ბრძანება იყო მტრის შემოსევამდე.

მტერი არც კი ცდილა დამალულიყო. კონდახებით წვრილიანსა სცელავდნენ; თითქოს შაქრის ლერწამსა სჭრიანო და ჭიჭურ მოაბიჯებდნენ ბილიცზე — ცხრა, თორმეტი, ოცი ბრტყე ვაკაცი. წინ შერიფი ჯუნიუს კენდლი მოდიოდა, გულზე ვარსკვლავი უცემიციმებდა მკრთალად. ფეხდაფეხ ახმახი ედო სტოვერი მოსდევდა. თან გაფაციცებით ათვალიერებდა

ხეებს, სადაც ჩვენ ვიყავით დამალულნი. უკვე სურათი-გამოყანები გამახსენდა, წავიკეთებში რომ ბეჭდვადნენ ხოლმე: „იბოვეთ ხეები, დამალული ზუთი ბიჭი და ბუ“. მაგრამ სათვის უფრო მეტი ჰქუა იყო საჭირო, ვიდრე სტოვერს ვინ მისცა ამდენი ჰქუა. თვალთვალში გამიყარა და ვერ დამინახა. მთელ იმ ხროვაში არც ერთსაც არა ჰქონია საჭირო ჰქუა, ამ მხრივ დამშვიდებულები ვიყავით. უმეტესობა არაფრის მაქნისი იყო — პირუტყვები და ლოთები. გარდა მისტერ ჰენდისა, რომელიც ამ ხროვაში შევიწმინდე. — ჩვენი სკოლის დირექტორი, საერთოდ წესიერი კაცი იყო, არაიენი იფიქრებდა, რომ ასეთ ხალხში გაერეოდა და ამ სამარცხვინო საქმეში მიიღებდა მონაწილეობას. ამოს ლეგერენდი რომ ახლდით, — ეს გასაგებია — ცნობისმოყვარეობამ სძლია. მაგრამ ამჯერად ჩუმად იყო, ხმას არ იღებდა და არც არის გასაკვირი: გვგონებოდა, ჯოხიან ისე მძიმედ დაყრდნობოდა ვირენა თავზე ამოსს, რომელიც თვითმდე ძლივს სწვდებოდა. მისი ღირსება, დაბლვერილი მისტერის ბასტერი მეორე მხრიდან ამოსდგომოდა მხარში ვირენას. ვირენა რომ დავინახე, ისეთმა შიშმა ამიძანა, როგორც მამონი, როცა დედაჩემის სიყვდილის შემდეგ გამოგვეცხადა ჩემს წესაყვანად. მიუხედავად იმისა, რომ ოკულობდა, მაინც ქედმაღლურად ეჭირა თავი. მხლებლებთან ერთად ჩვენს სიკომოროსთან მოვიდა და შეჩერდა.

მოსამართლემ ერთი ნაბიჯითაც არ დაიხია უკან: შერიფის პირისპირ იდგა, თითქმის საზღვარს იცავს და მოწინააღმდეგეს იწვევს აბა, გაბედე და გადმოიღო.

ამ გადაწყვეტ მომენტში პატარა პომერი შეეხედ და დავინახე, რომ ნელ-ნელა უშეგებდა ძირს ლასოს. თოკი, გველივით რწევარწვეით მიცოცავდა ძირს. ფართო ყულფი დაღებულ ხახსა ჰგავდა — თოკის მარჯვენა აწინედა და მისი ღირსება ბასტერის თავი ყულფში აღმოჩნდა. პატარა პომერმა ხელი აიჭნია, კვანძს გაუჭირა და ბებერი ბასტერის მოკუდული ყვირილი მოახრჩო. სისხლი სახეში მოაწვა, გამწვარებით იქნევდა ფეხებს, მაგრამ მისი დარდი აღარავის ჰქონდა — პატარა პომერის წარმატებამ სხეებსაც ფრთები შეასხა და საერთო შეტევა დაიწყო:

ზევიდან ქვემოთ წამოვიდა, ყურისწამლებად, არწივსებურად ყეფდნენ სასტვენები, კაცები ერთმანეთს უჭიკავებდნენ გამწვარებით და ცდილობდნენ საღმე დამალულიყვნენ — მეტწილად დავარდნილი ამხანაგების სხეულის აფარებდნენ თავს. ვირენამ ამოს ლეგერენდს უთამა ყურში — კინაღამ ქვედა კაბის ქვეშ შეუღ-

ბრუშენ კავობი
ბალახის სიმღერა

ერა ღალაქი. სიმათელე უნდა ითქვას, მხოლოდ ვიერენა იღვა ვაჟკაცურად: მუშტებს გვიწევდა და მაგრად გვლანძღვდა.

ამ ხმაურსა და არეულობაში უცებ გაისროლეს, ისეთი ხმა იყო, თითქმის რკინის კარი მი-აჯახუნესო.

გასროლის ხმა და გაქიანურებულმა, შიშის-მომგვრელმა, ექო უცებ ჩაქრო ჩვენი აღ-გზნება; სირთმე ჩამოვარდა და ამ სირთმეში გავიგონეთ, რომ მოპირდაპირე სიკომროდან რაღაც მძიმე ღრქალით გარდებოდა ძირს.

რაილი იყო. ვარდებოდა და ვარდებოდა, ნელ-ნელა, მოდუნებული, როგორც მოკლული ფოცხვერი. მერე ტოტზე დასკდა, ტოტი გა-იხლიჩა, გოგონებმა შეჰყილეს და თვალზეზე ხელი აიფარეს. რაილი ერთი წუთი ტოტზე ეკიდა, როგორც ნახევრადმოწყვეტილი ფო-თოლი და მერე ეს გასისხლიანებული გროვა მიწაზე დაეხეტა. ახლოს მისვლა ვერაფერ გა-ბედა.

ბოლოს მოსამართლეს აღმოხდა: „ბიჭო, ჩე-მო ბიჭუნა!“ — და გაოგნებული მხელებზე დაეცა. უღონო ხელებზე უსვამდა ჯელს. „შე-მიბრალებ, შემიბრალებ, შეილო, — ხმა გამეცი“.

დანარჩენი კაცებიც გასშეშეხებოდნენ რაი-ლის, ყველანი ღარცხვენილები და შეშინებუ-ლები იყვნენ, ზოგი რაღაც რჩევას აძლევდა მოსამართლეს, მაგრამ იმას არაფერი ესმოდა. რიგრაგობით ჩამოედოთ ხეებიდან. ბავშვებ-ის ჩურჩული „მოკელა?“ — „მოკელა?“ თან-დათან მატლდობდა და ყურთან მიტანილ ნი-ტარის სუსტ შეილას ჰგავდა. უცებ კაცებმა ქედები იშეღიპეს და უკან დაიხიეს — დოლი გატარეს. თავზარდაცემული დოლი ვერაფის ამჩნევდა, ვერცნაც კი ვერ დაინახა, თუმცა გვი-რდით ჩაუვარა.

— მე მინდა ვიცოდე, — ვირენას მბრძანებ-ლური ხმა ყურადღებას იხოვდა. — რომელ-მა უტვიზო გაისროლა?

შერიფის თანაშემწეებმა ერთმანეთს შეხედეს და ბოლოს ყველა ახმახ ედი სტოუნს მიაჩერ-და. ედის ლოყები აუცახცახდა, ტურები აილო-კა.

— ეშმაკმა დალახვროს, არც კი მიფიჭრია ეინმესთვის მესროლა. რაც მევალეობდა ის გა-ვაყოფე. ეს არის და ეს.

— და კიდევ ის. — მაყრად თქვა ვირენამ. — რომ დამნაშავე თქვენა ხართ, მისტერ სტო-ვერ.

ამ სიტყვებზე დოლი უკან მოტრიალდა და ვირენას მიამტერდა, ევალის ქვეშ ძლივს უჩა-ნდა თვლები. ისე უყურებდა, თითქმის ვირე-ნას მერტი იქ არავინ იყო.

— დამნაშავე? ჩვენს მერტი არავინ არის დამ-ნაშავე.

ამსომაში და აიღამ მოსამართლე განზე გას-წია, რაილის მოაშორა, თვითონ კი მარჯვდ გახადა პერანგი დაჭრილს.

— თქვენი ბედი, რომ მხარშია დაჭრილი, თქვა მან და ყველამ შევებით ამოიხსენი, თანაც ისეთი ძალით, რომ მარტო ჩვენი ძალი ვერის ამონასუნთქი ჰაერი ქალღმერთის მხარეს ცაში ასვრიდა. — მაგრამ მაინც ძალიან არის დაშავებული. აბა, როგორმე ექიმთან უნდა წაიყვანოთ, ყმაწვილებო.

მერე თავის ქვედაკბას ნაჭერი შემოახია და რაილის მხარზე გადაუტყრა. სისხლი შეუ-ჩერა. შერიფმა და სამმა თანაშემწემ ხელები გადააჭვარეს, საყაყე გააყეთეს და ზედ დაწ-ვინეს. მაგრამ მარტო რაილი არ იყო ხელით წასაყვანი. მისი ღირსება ბასტიერაც კულ დღე-ში აღმოჩნდა — ხელ-ფეხი თოჯინასავით მო-ფაშვალბული ჰქონდა, და ისე მოდუნებუ-ლიყო, ვერც კი გრძნობდა, რომ თავი ისევ ყულფში ჰქონდა გაყოფილი, შერიფის კაცებს ხელში აყვანათ და თოჯინად მიათრევდნენ. პატარა პომერი ფეხდაფეხ მისდევდა და გაქაერებული მოითხოვდა:

— ეი, ჩემი თოჯი დამიბრუნეთ! ამოს ლე-გრენდი ვირენას ელოდებოდა, მაგრამ ვირე-ნამ უთხრა — მარტო წადი, მე თუ დოლი არ წამოყვია, აქედან ფეხს არ მოვიცვლი. მერე კოტა შეიცადა, ჩვენ გადმოგვცხდა და აიღას მიაჩერდა:

— მე მინდა ჩემს დას მარტო ველაბარყო. და აიღამ ადგებულად აიწია ხელი და თქვა.

— ნუ ღელავთ, ლედი, ჩვენ ისედაც მივდი-ვართ. — მერე დოლის ჩაეხუტა. — იცის დმერ-თმა, რომ ძალიან შეგიყვარეთ! არა, ბავშვებო? პატარა პომერი თქვა:

— წამოდი ჩვენთან, დოლი. მზიარულად ვიჭ-ნებით. ჩემ კოვბოლერ ქამარს გაჩუქებ.

ტექსეს გეგელინი მოსამართლეს ჩამოეკიდა კისერზე და ხეყწა დაუწყო, შენც წამოდიო. მე, ეტყობა არავის ვუნდოდი.

— ჩემს სიცოცხლეში არ დამაფიწყებდა, როგორ მეპატიებოდით. — თქვა დოლიმ და ნაქარავად მოავლო თვალთ ბავშვებს, თითქმის უნდოდა სახეები დაემასხროვებინა. — გზა მშვიდობისა. ბედნიერად იყავით. ახლა კი, გაიქცით! — ხმას აუწია, რომ მოახლოვებუ-ლი ქუხილის ხმა დაეფარა, — გაიქცით, წვიმა-დაიწყოს!

მუშუნა წვიმა წამოვიდა, მსუბუქი, სიფრი-ფანა, როგორც გაზის ფარდა და როცა ისინი ამ ფარდის ნაოჭებში გაჭრნენ, ვირენამ თქვა: — როგორც ვხედავ, შენ კიდევაც აქეზებ ამ... ქალბატონს. თანაც იმის შემდეგ, რაც ჩვე-ნი გვარი ვაამსახარავა.

— მე იმას ვერ დამბრალებ, ვინმეს ვაქეზებ-ლე, — წყნარად უთხრა დოლიმ, — ყოველ-შემთხვევაში ამ მხეცებს არა, — აქ კი ველარ შეიკავა თავი, — რომლებიც ბავშვებს ძარცვა-ვენ და მოხუც ქალებს ციხეში ადგებენ. ანკი რაღად მინდა ისეთი გვარი, ვისი ბრძანებითაც

ასეთ სისამაგლეს სჩადიან. მანზარად აიგდებენ, აბა რა იქნება!

ვირენამ ისე მოთმინა ეს სიტყვები, არც კი განმარტულა.

— არა, ეს შენ არა ხარ, — თქვა მან, თითქოს დიანგოზი დასვაო.

— კარგად დამკვირდი — მე ვარ. — დოლი წელში გაიმართა, თითქოს დათვლიერებაზეყო. ვირენასავით შაღლი იყო და ისეთივე თავდაყრბებული; ბუნდოვანება და დაუსრულებლობა სადღაც გამქრალიყო. — შენ დაგიყვარე; თავი მაღლა მიჭირავს. შენ არ მეუბნებოდი, გული მერევა რომ გიყურებო. არც ისე დიდიხანი გავიდა მას შემდეგ. — და განაგრძო. — ისიც მოთხარი, მერცხეინება შენი და კეთილისაო. იმდენი წლის სიცოცხლე შემოაწივით და გული გვეტყინა, როცა ვივარძენით, რომ ტყუილებზალოდ გავიღეთ მსხვერპლი. იცი კი, რა ძნელია ამის შეგონება?

ვირენამ ძლივს ამოვიღრა: „ვიცი“. მისი ორივე თვალი ცხვირის კეხს მიუხალოდა, თითქოს სულში იტყუებოდა და იქ ქვალოლით დაფარულ უდაზნოსა ზედავენო. ასეთივე გამომეტყველება ჰქონდა ზოლზე, გვიან დამით, სხევიდან რომ ვუთვალთვლებდი, როცა სვედამორეული მოდილოვარს, მისი კმრისა და ბავშვების სურათებს ათვლიერებდა. ვირენა წაბარბაცდა და ჩემს მხარს დაეყრდნო, თორემ დაცემოდა.

— მე მეგონა, სამარისკარამდე ვერ მოვიშუშებდი დაყოლილ გულს. თურმე არა. სამავიეროს კი არ გიხდი, ვირენა, მაგრამ უნდა გითხრა, რომ მეც მერცხეინება შენი.

დადამდა. ბაყაყები და ზუზუნა მერეები წვიმას შეხარბოდნენ. წვიმის წვეთები მძიმედ ეცემოდნენ მიწაზე. ყველას სახე დაგვებინდა, თითქოს ნესტმა ჩაგვიქრო ნათელი. ვირენას ფეხებმა უღალატა და მე ჩამომავდა.

— ცუდად ვარ, — უსიცოცხლო ხმითა თქვა მან, — აედა ვარ, ძალიან აედა ვარ, დოლი. დოლიმ ეტყობა რ დაუჭერა, მოვიდა ხელით მოსინჯა, თითქოს სიმართლე ხელის შეხებით გამოეცნო.

— მოკლინ, — თქვა მან, — მისტერ კულ, თუ შეიძლება მომეხმარეთ, ხეზე შევსევა.

ვირენა გაჟოტდა, ხეებზე ვერ ვილოდიანებო, თქვა. მაგრამ მერე შეეჩვივა ამ აზრს და აღვიდა ავიდა.

სახლი ხეზე ტყესა ჰგავდა, რომელიც თითქოს ორთქლსა და ნისლში გახვეულ წყალზე მისცურებდა. მაგრამ აქ ყველაფერი მშრალი იყო; წვიმა რბილად ეცემოდა ფოთლების ქოლგაზე და შიგ ვერ აღწებდა. ჩვენ ნელა მივყვებოდით სიჩუმის დინებას, სანამ ვირენამ არა თქვა:

— დოლი, რაღაც მინდა გითხრა, მაგრამ უფრო გამიადვილებს თუ მარტონი ვიქნებით. მოსამართლემ გულზე გადააჯვარა ხელები.

— მისი ვირენა, როგორმე უნდა აიტანოთ, ჩემი აქ ყოფნა. — დამაჯერებლად თქვა ვირენამ, რამე მომხრის სიფიცე აღარ იგრძნობოდა მის ზმაში. — მე დანტერესებული ვარ რითი გათავლება თქვენი საუბარი.

— რაღაც უკვირ შეპარება. მაინც რატომ? — თქვა ვირენამ თანდათან უზრუნდებოდა ქედმაღლობა.

მოსამართლემ სანთლის ნაწვეი აანთო და ჩვენი ჩარდილები მაშინვე მზევრავებივით წამოგვადგნენ თავზე.

— სიხნელეში ლაპარაკი არ მიყვარს, — თქვა მან.

მოსამართლე ამაყად იჭდა, წელში გამართული, ეტყობა განგებ ეჭირა ასე თავი; მე მგონი უნდოდა ეჩვენებინა ვირენასთვის, რომ ვაჟაკთან ჰქონდა საქმე. ვირენას თავის სიცოცხლეში ძალიან ცოტა შეხვედროდა მამაკაცები, ვისაც იმდენად სჯეროდა თავისი ვაჟაკობისა, რომ ხანი გაეცხა ამისათვის და ამიტომ ვადაწყვიტა, ამას ვერ ვაპატიებო.

— თქვენ ალბათ დავივიწყდით, ჩარლი კულ? ოთხმოცდაათი წლის წინათ — იქნებ მეტიც გავიდა — სხვა ბიჭებთან ერთად ჩვენს მამულში მავყალს რომ იპარავდით. მამაჩემმა თქვენი ბიძაშვილი სეტი დაიჭირა, მე კიდევ — თქვენ. იცოცხლე, მაგრამ მოგხვდით, მაშინ ჩემგან.

მოსამართლეს რა დაევიწყებდა! სახე წამოუჭარბლდა, შორცხვად გაიღიმა და თქვა:

— თქვენ პატიოსნად არ იპაროდით, ვირენა,

— არა, პატიოსნად ვიბრძოდი. — ცივად უთხრა მან. — მაგრამ თქვენ მართალი ხართ, რადგან არც ერის არ გვიყვარს ბნელში საუბარი, ამიტომ გულახდილად გეტყვით, ჩარლი, მაინცდამაინც არ მსიამოვნებს თქვენი დანახვა. თქვენი მხარდაჭერა რომ არა ჰქონოდა, ჩემი და ვერ გაართმევდა თავს ამ სისულელეს, ამიტომ ვთხოვთ მარტო დავტოვოთ. თქვენ უკვე აღარაფერი გესაქმებათ აქ.

— რატომაც არა! — თქვა დოლიმ. — მოსამართლე, ჩარლი კული... — უცებ მოიბრუნა, თითქოს ეკვი შეეპარა თავის გულადობაში.

— დოლის უნდა თქვას, რომ მე ხელი ვთხოვე.

— ეს, — ძლივს ამოღერდა ვირენამ რამდენიმე წუთის დუმისის შემდეგ. — ძალიან... — განავრძო მან, თან თავის ხელთათმინიან ხელებს მისჩერებოდა. — საინტერესოა, ძალიან, არასოდეს არ დაგიჭერებდი, რომ თქვენ, ორივეს, ასეთი მდიდარი ფანტაზია გქონდით. ან იქნებ მე გამიტაცა ოცნებამ? იქნებ მე დამეზიზნა, რომ სველ ხეზე ვზოივარ, წვიმიან ღამეში. ოღონდ ეგ არის, რომ საერთოდ სიზმრებს არა ვნახულობ, ან იქნებ მაგიწყვდება

ბრწყინი კავობი

ბაბუასის სიმღერა

ხოლმე. ისე რომ, გირჩევთ ეს სიზმარიც და-
ივიწყეთ ყველამ.

— უნდა გამოვტყდე, მისს ვირენა, რომ მარ-
თლაც ოცნებასა ჰკავს. მაგრამ კაცი, რომელ-
საც ოცნება არ შეუძლია, ოფლსაც ვერ გა-
მოიდგენს და სხეულში შხამი უგროვდება.

ვირენა ყურს არ უდებდა. მთელი გულის-
ყური დოლისკენ ჰქონდა მიმართული, დოლის
კიდეც ვირენასკენ. თითქოს მარტონი იყვნენ
— ორი აღმანი, პირქუში ოთახის სხვადასხვა
კუთხეში, ორი მუნჯი, ვესტების უცნაური ენით,
თვალების ოდნავ შესამჩნევი მოძრაობით რომ
ლაპარაკობენ; უცებ ვირენა გავიწირდა, თით-
ქოს დოლიმ პასუხი გასცა და აშან იმოქმედაო.

— მივხვდი. შენ დაეთანხმე, არა?

წვიმამ იმატა — თევზებს თავისუფლად შეე-
ძლოთ ეცურავათ ჰაერში, — დაბალი ტონების
მთელი გამა ჩამოაკაუნა, მერე ბანის ყველაზე
უფრო ყრუ სიმზე დაარტყა და წამოუშინა.
წვიმის წვეთები ფოთლების საბურავში ატან-
და, მაგრამ ჩვენამდე ვერ აღწევდა, ხის სახლი
წვიმით გაფენილი მცენარეში ჩაბუდებულ
მშრალ თესლსა ჰკავდა.

მოსამართლემ ხელისგული მოაფარა სან-
თელს. დოლის პასუხს ისიც ისევე აღწევდა-
და ელოდა, როგორც ვირენა. მეც მათსავით
მოუთმენლად ველოდი, მაგრამ, თითქოს გა-
მოთიშულს ამ სკენიდან — ისევე სხენიდან მო-
თვალთვალ ჯამუში ვიყავი. საოცარი ის არის,
რომ ჩემი სიმშათეობი არც ერთს არ ეცუ-
თნოდა. უფრო სწორედ რომ ვთქვა, სამივეს:
ჩემი ნახი გრძნობები სამივესაღმის ისე შეერ-
წყა ერთმანეთს, როგორც წვიმის წვეთები, და
ვერაფრით ვეღარ გავაყალბებდები, ერთ მთლი-
ან აღმანიურ არსში გადაიზარდა.

დოლისას ასე დაემართა. ვერაფრით ვერ
განაცალკევია ვირენა და მოსამართლე. ბოლოს
გამწირებულმა წამოიძახა:

— არა, არ შემიძლია! — თითქოს გამოტყდა,
რომ დამარცხდა, და თვითონაც არ მოელოდა
ამას, — მე ვთქვი, როცა დრო მოვა, მეცოდე-
ნება სწორედ როგორ მოვიტყე-მეთქი. ახლა
გამოიღის, რომ არ ვიცი. სხეულმა კი იციან?
აღრე ვფიქრობდი, არჩევანი რომ შემეძლოს,
მთელი სიცოცხლე ჩემს ჰუკუზე ვიცხოვრებდი-
მეთქი...

— კი მაგრამ, ჩვენ ჩვენი ცხოვრება უკვე
გავლით, — უთხრა ვირენამ. — და შენიც
არ არის ახუნად ასადგები. განა როდესმე გაყ-
ლდა რამე? მე ყოველთვის მშურდა შენი. დაბ-
რუნდა შენ, დოლი. საჭმეების გადაწყვეტა მე
მომანდებ: ეს არის ჩემი ცხოვრების მიზანი.

— მართალია, ჩარლზ? — ჰკითხა დოლიმ,
როგორც ბავშვი იკითხავს ხოლმე, ვარსკვლავ-
ების სადა ვარდებიანო — მართლა, გავლით
ჩვენი ცხოვრება?

— ჯერ ცოცხლები ვართ, — უპასუხა მოსა-
მართლემ; ეს იგივე იყო, ბავშვისთვის რომ

გეპასუხა, ვარსკვლავები კოსმოსში ცვეთიანო:
უღაოვოდ სწორი, მაგრამ მაინც არაფერსა
ფილზეული პასუხია. და დოლიმაც უპასუხა
წმენა.

— სიყვდილი არც არის საჭირო. ჩვენს სამ-
ზარეულოში გეორგილა ყვავის და ყვავის, ზო-
გი მცენარე მხოლოდ ერთხელ აყვავდება და
მორჩა... ცოცხალია, მაგრამ სიცოცხლე უკვე
გალია.

— ეგ თქვენზე არ ითქმის, — უთხრა მოსა-
მართლემ და სახე დოლის სახეს მიუახლოვა,
თითქოს უნდოდა ტუჩებში იმის ტუჩებს შეხე-
ბოდა, მაგრამ შეერტა, ვერ გაბედა.

წვიმამ ფოთლებში გზა გაიკვლია და სამი-
ნელი ძალით ჩამოგვასკდა თავზე; დოლის ქუ-
დიდან წურწურით ჩამოსდიოდა წყალი, ვუალი
ლოყებზე მიეწება, სანილის ალი, აფარფატა
და ჩაქრა.

— არც ჩემზე.

ელვან ცეცხლოვანი ენები განუწყვეტლივ
სერავდნენ ცას და ამ სინათლეზე ვირენა იო-
ლაც უცხეც აღმანად მეჩვენებოდა — დარ-
ღით მოკლული, გამოფიტული ქალი იყო, გაე-
ლმეებული თვალები ისევ სულში იყურებოდ-
ნენ და იქ გამოფიტულ სამყაროს ხედავდნენ.

როცა ელვამ იკლა და წვიმის გაუთავებელი
ხმაური ბეგრებისგან შეერთი ღობესავით გა-
რშემოგვევრტყა, ვირენამ ლაპარაკი განაგრძო.
სულსი ხმა ჰქონდა, თითქოს შორიდან ისმოდა;
თითქოს თვითონაც არ ჰქონდა იმედი, რომ
გავიგონებოდა.

— მშურდა შენი დოლი. შენი ვარდისფერი
ოთახი... მე მხოლოდ ვაყაყუნებდი ასეთი ოთა-
ხების კარებზე, არც ისე ხშირად, მაგრამ
ისიც საკმარისი იყო რომ მივხვდარიყავი: ახ-
ლა შენ მეტი შიგ ალბათიან შემჩნევის, იმი-
ტომ რომ პატარა მორჩილი, პატარა მორჩილი —
ძალიან მიყვარდა, ღმერთმა იცის, მიყვარდა.
ქალივით კი არა. მე და ის, ო, დასამალი რა
მაქვს, სულით აზლობლები ვიყავით. ერთმა-
ნეთს თვალბუმში შევცქეროდით და ერთსა
და იგივე ეშმაკს ვხედავდით. არ გვე-
შინოდა. გვისაროდა, მაგრამ გამაცურა. ვიცო-
დი, რომ შეეძლო გავეცურებინე, მაგრამ იმედი
მქონდა, არ ინდობებდა... მოინდომა და ახლა
სიყვდილის კარამდე უნდა მარტო ვიყო — არა,
ეს ძალიან გრძელად გზაა. დაუყოლიოდა სახლში
და არაფერი ჩემი იქ არ არის: შენი ვარდისფე-
რი ოთახი... შენი სამზარეულო... შენი და კეთ-
რინისა. ოღონდ ნუ მიმატოვებ, ნება მომეცი
შენთან ერთად ვიცხოვრო. ვგრძნობ, რომ დაე-
ბერდი და ჩემს დასთან მინდა ვიყო.

წვიმამ ვირენას შეუწყო ხმა, და გამჭირვალე
კედლებით ჩაუღდა შუაში დოლის და მოსა-
მართლეს. ამ კედელში ხედავდა მოსამართლე,
როგორ თანდათან დნებოდა დოლი და შორ-
დებოდა, ისე როგორც მე მშორდებოდა დი-
ლით. ახლა კიდეც, ხის სახლშიც, თითქოს ჩვენს

თვალწინ დაიწყო დნობა. ქარმა წამოუბერა, დასველებული კარტები და ქაღალდის ნაგლეჯები გააფრიალა, კრეკერი წამოცეცებად იქცა, წყლით სავსე ქილები შადრევანებით ისროდნენ წყლის ჭავლებს, კეთრინის შესანიშნავი, ნაჭრებისაგან შეკერილი საბანი სულ განადგურდა, პენჭყოდ იქცა. სახლი ზელიდან გვეცლებოდა, როგორც ის განწირული სახლები, აღიდებული მდინარე რომ მოიტაცებს ხოლმე.

მოსამართლე თითქმის სწორედ ისეთ სახლში იყო გამოკეტილი, როგორც ხაფანგში, და ჩვენ, ნაპირზე მდგარ გადარჩენილებს იქიდან ზელს გვიჩვენებდა. იმითომ რომ დოლიმ თქვა:

— მაპატიეთ, მეც ჩემ დათან მინდა ვიყო.

და მოსამართლე ვეღარ მისწვდა დოლის — ვერც ზელებით და ვერც გულით — იმდენად უდავო იყო ვერცნას უფლებები.

შელამისთვის წვიმამ იკლო, მეგრე სულ გადაიღო. ტყეში ქარი ხმაურობდა, ზეებს წურავდა. ვარსკვლავები რიგ-რიგობით ხვრეტდნენ ცას, როგორც დაგვიანებული სტუმრები, საცეცავო დარბაზში რომ შემოდებიან ხოლმე. წასვლის დრო იყო. არაფერი არ წამოგვიღია: საბანი დასაღობად დავტოვეთ, კოვზები და-საქანავად, ხის სახლი და ტყე კი, ზამთარს დავუტოვეთ.

თავი VII

კეთრინს ჩვეულებად ექცა — თავის პატივ-რობის დროით ათარიღებდა ხოლმე სხვადასხვა შემთხვევებს: ან იმის ციხეში ჩაეკეტავილდე მოხდა ესა თუ ის ამბავი, ან მას შემდეგ.

— ეს იმის წინ მოხდა, — დაიწყებდა ხოლმე კეთრინი, — მანამ ის ქალბატონი ციხეში გამოამწყვდევდა.

ჩვენ დანარჩენებსაც შეგვეძლო, ისტორია ასეთივე პერიოდებად დაგვეყო: მანამდე და მის შემდეგ რაც ხის სახლში გვცხოვრობდით, რადგან ის სამი შემოდგომის დღე ჩვენთვის სამახსოვრო თარიღი გახდა.

მოსამართლე მხოლოდ ერთხელ — თავისი ნიუთების წამსალებად — შევიდა სახლში, სადაც შეილებთან და რძლებთან ერთად ცხოვრობდა. იმათ, ეტყობა ზელს აძლევდათ — ყოველშემთხვევაში წინააღმდეგობა არ გაუწევიათ — როცა მოსამართლემ მისს ბელის პანსიონში ოთახი იქირავა. პანსიონი ერთი პირქუში, ქანგისფერი, ძველი სახლი იყო, რომელიც მოგვიანებით დამკისალავ ბიუროდ გადაკეთეს: ბიუროს პატრონი მიხვდა, რომ შე-საფერი ატმოსფეროს შექმნისათვის ძალიან ცოტა რაიმე გადაეცემა და დასჭირდებოდა. არ მიყვარდა ამ სახლის წინ გავლა: მისის ბელის მდგმურები გესილიანი დედაყაბები იყვნენ, პანსიონის უკანა ეზოში რომ ბუგრით დაავადებული ვარდის ბუჩქები, იმის ეკლებივით იჩხვლიტებოდნენ. ვერანდა ჰქონდათ დაპყრობი-

ლი ამ ქალებს, დილიდან-საღამომდე საღარაო ჯოზე იდგნენ ძილგაფრთხობილები. ერთმანეთს განი, ორჯერ დაქვრივებული მემი კენჭდნენ ქალის ფეხშიძის ბეჭდვით დახელოვნდა: (პეცებოდნენ ხოლმე — თითქმის ერთმანეთს ცოლს ურჩია: რაღა ექიმს მივცეთ ტყუილებრად ფული! წაღი, მისს ბელის სახლს ჩაუარე და მემი კენჭილდი მამიწვე ქვეყანას მოსდებს, ფეხშიძედ ხარ თუ არაო). საინამ მოსამართლე ჩაახლდებოდა, მისს ბელის სახლში მხოლოდ ერთი მამაკაცი ცხოვრობდა — ამოს ლეგრენდი. სხვა მოზინაღდეგებისთვის ამოსი ციდან ჩამოვარდნილი საჩუქარი იყო:

ბულის კანკალით ელოდნენ იმ წუთს, როცა ნაეხშმევს, ვერანდაზე გამოვიდოდა, საქანო სავარძელში ჩაქდებოდა — მოკლე ფეხებს იატაკს ვერც კი უწვდნენ — და ენას აღარ გააჩერებდა, მელეაქარა საათივით მოჰყვებოდა ტიკტის. ერთმანეთს ეკიბებოდნენ — წინდებსა და სვიტრებს უქსოვდნენ, ჭამის დროს საუცუთესო ნაჭრებს დაუწყებდნენ თაფლზე. მისს ბელს მზარეულები გაუბოდნენ — ქალები უსულიდნენ, სულ სამზარეულოში წრი-ლებდნენ, ცილობდნენ სანუკვარი საქმელი მოეშაღებინათ თავისი საყვარელი ადამიანი-სათვის. იქნებ მოსამართლესაც ასეთივე ყურადღებით მოჰყრობდნენ, მაგრამ ვერაფერში გამოიყენეს: ქალები საყვედურობდნენ, ერთხელ არ ვაგრეოდება გამოსალაპარაკებლად.

იმ ღამეს, ზეზე, ერთიანად გავიწუწუთ. მე საშინლად გავივიდი, ვერცნა ჩემზე უარეს დღეში ჩავარდა, ჩვენი მომგველი დოლიც წამდღაწუწუ ცხვირს აციმინებდა. კეთრინმა მოხმარებაზე უარი განაცხადა.

— შენ როგორც გინდა, ისე მოიქეცი, დოლიგულა — ზიდე ამ ქალბატონის ღამისკურ-ტულები, სანამ არ დავარდები. ჩემი იმედი კი ნუ გიქმნება. მე ჩემი ტვირთი ჩამოვიხსენი.

ღამე, რა დროც არ უნდა ყოფილიყო, დოლი წამოხტებოდა, სირობით ყელს ჩაგვწყენდი-ნებდა, ცეცხლს შეუეცებოდა, რომ თბილად გყოფილიყავით. ვერცნა ახლა წინანდელივით როდი ფიქრობდა, რომ დოლი სწორედ ასე უნდა მოქცეულიყო, ვალდებული იყო ასე მოქცეულიყო!

— აი, გაზაფხულდება, და სამოგზაუროდ წავალთ, მე და შენ, — პირდებოდა დოლის, — იქნებ დიდ კანონისაც ვეწვიოთ, მოდი-ლორა ვინახულოთ. ან არა და ფლორიდამს წავიდეთ: შენ ხომ ჯერ ოკანე არ გინახავს.

მაგრამ დოლის მოგზაურობის სურვილი სულაც არა ჰქონია, სწორედ იქ იყო, სადაც თვი-თონვე უნდოდა ყოფნა.

ბრუნენ კამობი
ბალახის სიმღერა

— რა სიამოვნება უნდა მივიღო. — იმ დიდებული ადგილების შემდეგ, ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრება უნდოდა მომეჩვენებო.

ექიმის კარტერი ყოველდღე მოდიოდა, ერთ დოლარს ღირდა სთხოვა, თუ შეიძლება სიცხე გამოიწვიო, რაღაც მახტრებს და ფეხებში სისუსტესა ეგრძნობო... ექიმმა მაშინვე ლოგინში ჩააწვინა, გასინჯა და უთხრა, მცოცხლე პნევმონია გაქვითო. დოლის სასაცილოდ არ იყო.

— მცოცხლე პნევმონია, — უთხრა მოსამართლეს, როცა ის დოლის სანახავად მოვიდა. — ეტყობა, რაღაც ახალია, ჩემს დღეში არ გამოიგონია. ისეთი გრძნობა მაქვს, თითქმის ოჩოფენებზე დადგომდე. ძალიან სასიამოვნოა ეს! — თქვა დოლიმ და დაიძინა.

სამი, თითქმის ოთხი დღის განმავლობაში ევლარ წაართვა თავი ძილს, ხეირიანად ვერ გამოიფხიწოდა. კეთრინი არ შორდებოდა დოლის — დაწველ სავარძელში თვლიდა და როგორც კი ვიწვნა ან მე შევიდოდით ოთახში, დაბალი ხმით აბუზღუნდებოდა.

ხელში მაცხოვრის სურათი ეჭირა და ერთ-თავად უწიავდა დოლის, თითქმის ზაფხული ყოფილიყო. ექიმის კარტერის დარგებებს არაფრად აგდებდა პირდაპირ თავსა გუქრიდა.

— ასეთ რამეს ღირსაც არ მიეცემი, — იტყოდა ხოლმე და თან თითს რომელიმე ახალი წამლისაგან გაიშვერდა.

ბოლოს ექიმმა კარტერმა გამოგვიცხადა: თუ ავადმყოფს სავადმყოფოში არ გადაიყვანო, — მე პასუხისმგებელი აღარ ვიქნები.

უახლოესი სავადმყოფო ბრეტონში იყო, ექვსი მილის დაშორებით. ვირენამ იქიდან სასწრაფო დახმარების მანქანა გამოიძახა. მაგრამ ტყუილად გასწია ხარკი: კეთრინი დოლის ოთახში ჩაიკეტა და განაცხადა: ვინც პირველი ჩაივლებს კარის სახელურს ხელს, თვითონ დასჯილდება სასწრაფო დახმარებათ, დოლის არ ესმოდა, სად უპირებდნენ წაყვანას, არასდ არ უნდოდა წასვლა. სულ იმას თხოულობდა, ნუ გამოდიოდნენ, არ მინდა ოკეანის ნახვა.

ერთი კვირა რომ მიიწურა, ლოგინში წამოვს, კიდევ რამდენიმე დღის შემდეგ, თავის პაციენტებთან მიწერ-მოწერა განაახლა. ძალიან ბევრი შეკვეთა დაუბრავდა წყალმანქანს წამლისა და სწუხდა, რომ ვერ აკმაყოფილებდა პაციენტებს. მაგრამ კეთრინი, რომელიც დარწმუნებული იყო, დოლი მე მოკარჩინებო, ამ-შვიდებდა:

— არაფერია! თვალის დახმამამებასაც ვერ მოასწრებ, რომ ფეხზე დადგები და ისევ ჩვენი წამლებს ხარშვას შეუდგები.

ყოველ დღე, ზუსტად ოთხ საათზე, მოსამართლე ჩვენ კომპარის მოადგებოდა და დამისტვენდა, რათა კომპარი გამეღო და შემომეშვა. განგებ არ მოდიოდა ჰადარბაზო კართან, ვირენასთან შეხვედრას ერიდებოდა. არ გვეგონოთ, ვირენა წინააღმდეგი ყოფილიყო მოსამართლე

ნუ მოვყო, პირიქით კეთილგონიერული მოქმედა — ამ ვიზიტებისათვის საგანგებოდ მომზადებული კონია და სივარები მოიზარა. მოსამართლე ყოველ მოსვლაზე საჩუქარს მოუტანდა ხოლმე დოლის: ან ტორტს „მწვანე კალისი“ საფუნთუშედან ან კიდევ ყვევანებს — ბრინჯაოსფერ, ბუთქუნა ქრისანთებებს. კეთრინი მაშინვე გააქრობდა სადღაც, ყვევანები მთელ ქანგზას ისრუტავსო, ამბობდა.

კეთრინმა არ იცოდა, მოსამართლემ დოლის ხელი თუ სთხოვა, მაგრამ გუმანთა გრძნობდა, რაღაც მისთვის არასასურველი ხდებოდა და როცა მოსამართლე დოლის სანახავად მოვიდოდა, ერთი წუთით მარტოქვს არა სტოვებდა, ფხიზლად დარჩებოდა, სტუპრებისათვის მორთმეულ კონიასა წრუპავდა და ყველაზე მეტს თვითონ ლაპარაკობდა.

თუმცა მგონი არც დოლის და არც მოსამართლეს არა ჰქონიათ სურვილი საიდუმლო საუბრისა. მშვიდი ურთიერთობა ჰქონდათ, როგორც აღმაინებს, რომლებიც დარწმუნებული არიან ერთმანეთის სიყვარულში. ბევრი რამის რწმენა დაჰკარგოდა მოსამართლეს, მაგრამ დოლის გამო კი არა, რადგან დარწმუნებული ვარ, ღლი მისთვის იმ სანატრელ აღმაინად იქცა, ვინც მისი ცხოვრების ოცნება იყო, — ერთადერთი არსება ქვეყნად, ვისთვისაც ყველაფრის თქმა შეეძლო. ეს თვითონვე თქვა აღარე; მაგრამ როცა ყველაფრის თქმა შეგიძლია აღმაინისათვის, ეგებ აღარც არის არაფერი სათქმელი, მოსამართლე დოლის სიახლოვეს ყოფნითაც კმაყოფილი იყო, იქნა მის საწოლთან და მეტი არც არაფერი უნდოდა. ზნირად, სიციხისაგან მოსავეხულ დოლის ჩავიძინებოდა და თუ ძილში უშუბლს შეიკრავდა ან წამოიტირებდა, მოსამართლე მაშინვე გააღვიძებდა და ნათელი ღიმილით ესალმებოდა.

წინათ ვიწვნა რადიომიმღების ყრდის ნებას არ გვაძლევდა. ამ იაფფასიანი მელოდებისაგან ტვინი აუღელდებდა კაცსო ამბობდა, ეჭიდა ამისა. ხარკიც დიდი იყო! მაგრამ ექიმმა კარტერმა დაარწმუნა, დოლის რადიო სკირლებო. ეტყობა, გამოჟამრთლებას დიდი დრო მოუწევდა და რადიოთი მაინც გაერთობო. ერთი სიტყვით, ვირენამ რადიომიმღები იყიდა და ექვი არ შეპარება, ძვირიც დაუღო. ერთი მახინჯი ყუთი იყო, მაქანის კაპოტსა ჰგავდა, უშნოდ ბრჭყეილებდა. ეზოში გავიტანე და ვარდისფრად შევღებე. მიუხედავად ამისა, დოლის მაინც ვერ გადაწყვიტა დაედა თავის ოთახში თუ არა. მაგრამ მეტი ისე შევჩვი, ვერაფრით ვეღარ მოაცილებდით. ისე გახურდებოდა ხოლმე რადიო, ლამის წიწილებს შეწვავდა ზედა — დოლის და კეთრინს თითქმის მთელი დღე ჰქონდათ ჩართული. ყველაზე ძალიან ფეხსურათის რეპორტაჟის მოსმენა უყვარდათ.

— ძალიან გთხოვთ, ნუ გვეტყვი, — სთხოვ-

და ზოლზე დოლო, როცა მოსამართლე თამაშის წესების ახსნას დაიწყებდა. — მომწონს, როცა ასე ვაუბრებარა. ყველა ყვირის, მხიარულობს. წესები რომ ვიცოდე, იქნებ ასე მხიარული აღარ მომჩვენებოდა. პირველ ხანებში მოსამართლე ჯერჯერობდა, ვერაფრით ვერ დაიყვლიდა დოლო, რომ რომელიღაც ერთ გუნდს მიმხრობოდა. დოლის უნდოდა ორივეს მოეგო.

— ღარწმუნებული ვარ, ყველანი კარგი ბიჭები არიან.

იმ რადიომიმღების გულისთვის, მე და კეთრინმა ერთხელ მავრად წავიყენალავით. იმ დღეს მოდ რიორდანს უნდა დაეკრა — მუსიკალური კონკურსის გადმოცემა იყო, შტატის პრემიაზე. რაღა თქმა უნდა, ძალიან მინდოდა მომესიხნა, და კეთრინმაც მშვენივრად იცოდა ეს, მაგრამ ტიტულენის კოლეჯისა და ჯორჯიის შტატის პოლიტექნიკუმის შეჯიბრს უგდებდა ყურს. და რადიოს არ გამაჯარა.

— რა დავემაზოთ, კეთრინ? — ვუთხარი მე. — თუკერმა გახლ, სულ უკმაყოფილო ხარ, ღინდა, რომ ყველამ შენს ჰქუარს ვიპაროთ. ვერაფრად გი არ ყოფილა ასეთი!

კეთრინი ისე იქცეოდა, გეგონებოდათ, კანონთან შეჯახების დროს რომ დამცირება განიცადა, ახლა ინახლავდა, გადისწყვიტა ტელეზონ სახლში თავისი ძალაუფლება გაეორკეცებინა; ბოლოსდაბოლოს ჩვენ ვალიარეთ, რომ ძარღვევში ინდეელის სისხლი უღუღღა, და მის მტარვალობას შევერიგდით, დოლი ყველაფერს უთმობდა, მაგრამ ახლა მოდ რიორდანის საკითხში მე მომეხსრო.

— თავი გაანებე კოლინს, მომეხსნოს თავისი სადგური. რაღა ქრისტიანობა გამოვა, მოდს თუ არ მოუსმინეთ — ჩვენი მეგობარია.

ვინც იმ დღეს მოდს მოუსმინა, ყველა ერთი აზრისა იყო, პირველი პრემია ეუთვენდოდა. მეორე პრემია მიანიჭეს, მაგრამ მშობლები მაინც ემაოფილები დარჩნენ — ის პრემია უნივერსიტეტში ნახევარ სტიპენდიას ნიშნავდა. და მაინც უსამართლობა მოხდა, იმდროს რომ მოდმა მშვენივრად დაუკრა, იმ ბიჭზე ბევრად უკეთესად, ვისაც პირველი პრემია არგუნეს. ის ჯერენადა შეასრულა, მაშამ რომ მიუძღვნა, და ისეთი მშვენიერი მომენტევა, როგორც მაშინ, ტყეში. იმ დღიდან მოყოლებული საათობით ვიჭეკი და მოდის სახელს ევლანდიდი, მის მშვენიერ ნაუკუებს ვისხენებდი, ვანილის ნაყინს ფერ თმებს. მოსამართლემ სწორედ დროზე მოაქსწრო გადმოცემას და მე ვიცი, დოლის ძალიან გაეხარა. თითქმის ისევ მწევანე ფოთლებში ვისხედით ყველა ერთად და მუსიკას ეუსმენდით, რომელიც პეპლების ფარფატსა ჰგავდა.

რამდენიმე დღის შემდეგ ელიზაბეთ ჰენდერსონი შემხვდა ჭეჩხაში. სილამაზის სალონში გამოველო. — თმა ტალღებად ადგა. ფრჩხილებზე ლაქი ესვა და საერთოდ დასრულებული

ქალშვილივით გამოიყურებოდა, მე ქათინური ვუთხარი.

— სადღეობოდ მოვირთე. შენი კოსტუმები მზად იქნება ალბათ?

მაშინდა გამახსენდა: ყველა წმინდანის დღეობას გულისხმობდა — აჟი, მოდმა და ელიზაბეთმა მთხოვეს მაშინ, ჩონჩხის როლი შეასრულეო. — ნუთუ დავაფიქსდა? ა, კოლინ. — მითხრა ელიზაბეთმა. — ჩვენ კიდევ რამდენი ვიწავლეთ მისის რიორდანის ლეინის პუნშში მომადიდებს. ნუ გაგაყვრდება, რომ გამოთვრება იმდენ კიდევ და ყველაფერი. მოდსაც პრემია უნდა დაულოცოთ, იმიტომ რომ... — უცაცრიელი ჭეჩხა შეათავალოვარა, დადუმებული, ჭეჩხი სახლები, ტელეფონის ბოძები, — მიდის ზომიცი — უნივერსიტეტში.

უცებ ირგვლივ მარტოობის გრძნობა ჩამოწვა, აღარ გვინდოდა ცალ-ცალკე წასვლა და მე შეეთავაზე, გაგაცილებ-მეთქი.

გზად „მწევანე კალიაში“ შევიარეთ და ელიზაბეთმა სადღეობოდ ტორტი შეუკვეთა.

მისის კუხრის წინსაფარი მაჭრისაგან უზბინავდა, ღუმელს მოშორდა და დოლის ამავეი მკითხა.

— ავად გახდებოდა, აბა რა მოუვიდოდა, — თქვა მან შეჩუხებული ხმით. — ბედი არ უნდა — მეოცევი პნევმონია ჩემს დას მავალითად უზრალა პნევმონია ჰქონდა; მაღლობა ღმერთს, დოლი თავის ლოგინში მაინც წევს. ცოტა გულზე მომეშვა, ხალხო, შინ რომ მეგულელები. პა! პა! პა! წარმოვიდგენით, ახლა ვიცინით კიდევ იმ სისულელეზე. მოიხედე, ამ წუთას გადმოვდგი სწორედ ფუნთუშები. დოლის წაუღე და მომიკითხე.

მაშამ ელიზაბეთის სახლამდე მივალწევდით, თითქმის შემოგვეჭამა ფუნთუშები და ელიზაბეთმა შინ შემემატეა, შევიდეთ, ბარემ რაქც დავაყოლოთ და გავათათოთ.

ჰენდერსონების სახლის ადგილას ახლა ბენ-ზოკოლანა დგას. ეს სახლი თხუთმეტი ფარალალა ოთახისაგან შესდგებოდა და რაილის რომ ღურგლობის ნიჭი არა ჰქონოდა, უმატრონო ცხოველების უზნავად გადამეცოდა. ეზოში ფარდული იდგა, რომელიც რაილის საბელოსრად იყო და ერთგვარი წმინდათაწმინდაც. დილდლობით აქ სამიანობდა — შეშაა ხერხავდა, ყვარს ჩეხდა. ფარდული თაროები სავსე იყო რაილის აღრინდელო გატაცებებით — სპირტში შენახული გველები, ფუტკრები და ომბები, ბოთლი გახრწნილი ღამურა, გემების მრდელეები. ერთ დროს ფიტულების დაცნეით იყო გატაცებული და შედეგად საცოდები ზოოპარკი დარჩა — მზეკებს საშინელი სუნი ასდიოდათ მწევანე, თვალეზდობირილი, მემებაარი ძალღივით ყურებნამოყრილი

ბრუშენ კეპონი

ბალახის სიმღერა

კურდღელი და ამხაროი ექსპონატები, რომლებიც სჯობდა მიწაში ჩაეწარხათ. ბოლო დროს რამდენჯერმე ვიყავი რაილისთან.

ელი სტოვერის ნასროლი ტყვია მხარში მოხვდა და ყველაზე საძაგელი სწორედ ის იყო, რომ მხარი თაბაშირში ჩაუხვეს და ექაგებოდა. რაილი ამტკიცებდა, თაბაშირი ას ვირვანქას იწონისო. მანქანა ვეღარ დაჰყავდა, ლურსმანსაც კი ვერ აჭედებდა წესიერად, ისე რომ მოწყენილი, უსაქმურად დაეხეტებოდა.

— რაილის ნახვა თუ გინდა, ფარდულში იქნება. ალბათ მოდიც იქ არის.

— ვინა? მოდ რიორდან?

მქონდა კიდევ გაკვირვების მიზეზი. რამდენი არ მიესულვარ რაილისთან, ყოველთვის ფარდულსკენ მივდიოდი, იქ გოგონები არ შეგვაწყებდნენო, იტყოდა და მერე დაიკვებნიდა — ფარდულის ზღურბლს ვერც ერთი ქალი ვერ გადმოაბიჯებდა.

— უკითხავს ლექსებს, პიესებს. საოცარი გოგონა ეს მოდი. უბრალო, ადამიანური მოპყრობაც არ ახსოვს ჩემი ძმისაგან. გულში ჩახვევა არ იცის. ერთხელ თუ გამოსცადა კაცმა სიკვდილის მოახლოება, სულმოთაღ იცვლება — უფრო კარგად აღიქვამს მშვენიერებას. მოდი საათობით უკითხავს ხოლმე და ისიც უსმენს.

ლედის ხეებით დარჩილული ფარდული უკანა ეზოში იდგა. პლიმუთროკები დარბაისლურად დაბაჯბაჯებდნენ პარამლთან და ზაფხულში ჩამოცვენილ მხესუმზირასა ჰყენებდნენ. ნახევრადწაშლილი წარწყმეო ოდესღაც კართით რომ დაეწერათ ბავშვებს, ახლა მქრქალად გავფრთხილებდა: „ფრთხილად!“ უცებ გაუბეღიათ შემიპყრო. კარის იქიდან მოდის ხმა ისმოდა — სუსტი ხმით, წაძღვრებით კითხულობდა ხოლმე ლექსებს და სკოლაში სულელებს უყვარდათ მისი გამოცხადება. ვისთვისაც არ უნდა გეტქვათ, რაილი ჰენდერსონი მოთვინიერდაო, ყველა იტყოდა, ალბათ სიკომოროდან რომ ჩამოვიდა, ტვინი შეენჭდრაო. ფეხბურთით მივიდი ფანჯარასთან და ფარდულში შევიხედე: რაილის დაძაბული სახე ჰქონდა. საათის მექანიზმსა შლიდა და ვერაფრით ვერ შეატყობდი, კოლოს წვილზე უფრო ამაღლებულ რამეს თუ უსმენდა. მერე ყურში თითქმის შეიყო და მოიქექა, თითქმის დავროვილ ბრახს ამაღებს გზასო. ის იყო დავპირე, ფანჯარაზე მივეცაკუნებ და შევაშინებ-მეთქი, რომ რაილიმ საათის ნაწილები გვერდზე მიაწყო, მოდს ზურგიდან მიუახლოვდა, დაიხარა და წვიგი დაუხურა, მერე სახეგადრეულმა, მოდის თმა ჩაბლუჯა ხელში — ისიც ისე წაშოღვა, როგორც კნუტი, როცა ქეჩოში ჩაავლებენ ხელს. უცებ მომეჩვენა, რომ ბრწყინვალე შარავანდი დაადგათ და ამ მკვეთრმა სინათლემ თვალი მომჭრა. მაშინვე შეატყობდი — პირველად არ კოცნიდნენ ერთმანეთს.

ერთი კვირაც არ იყო გასული, რაც მე, რაილის, როგორც ასეთ საქმეებში გამოცდილი მხანს, გაავნად მოდი მიყვარს-მეთქი და მხოლოდ შეხედული დეკაცი მაინც ვიყო, რაილისს ხელს ამ ფარდულს და ნაფორებად ვეცემდი. გატეხო უნდა კარი და გამოლანძღო ორივე! თუმცა მოდს რას ვერჩი? რაც არ უნდა ცუდი ეთქვა რაილზე, ყოველთვის ვიცოდი, რომ მოსწონდა. მე და მოდს კი მაინცდამაინც ბევრი არაფერი გვემონდა საერთო. მეტი-მეტი, კარგი მეგობრები ვიყავით, ბოლო ორ წელიწადს მეგობრობაც აღარა გვექონია.

ნელი ნაბიჯით გავემართე სახლისკენ, გაბლენძილმა პლიმუთროკებმა დამცინავე კრუხუნით გაამაცოდეს.

— რა ჩქარა დაბრუნდი! — გაუკვირდა ელიზაბეთს — არ დაგვხდნენ?

მე უკუასუხე — მგონი სჯობია არ შევეშალო ხელი, ისეთი ამაღლებული რამეებით არიან ვართულო-მეთქი.

მაგრამ ელიზაბეთი დაიცინა ვერა ხედებოდა. ძალიან ფაქიზი სულის ადამიანის შესახებ-დაობა კი ჰქონდა, მაგრამ სინამდვილეში პირდაპირი მნიშვნელობით ესმოდა ყველაფერი.

— შესანიშნავია, არა?

— ნამდვილად!

— კოლინ! ღმერთო ჩემო, რასა შმიტავ!

— ელიზაბეტი კი არა, ცოტა სურდო მაქვს და...

— წვეულებამდე როგორმე გაგივლის ალბათ. ოღონდ იცოდე მასკარადის კოსტუმში გამოწყობილი მოდი. რაილი სატანა იქნება.

— სწორედ ზედამოჭრილი!

— შენ კიდევ, როგორცა ეთქვით, ჩონჩხი უნდა იყო. მართალია, ერთი დღე და დარჩა, მაგრამ...

მაგრამ სულაც არ ვაპირებდი იმით წვეულებამდე წასვლას. შენ მივედი თუ არა, დეკეტი და რაილის წერილის წერას შევედგე, „ქვირფასო რაილი“. არა. „ქვირფასო ჰენდერსონი“ მერე ქვირფასო წავშალე; მართლ ჰენდერსონიც საკმარისია. „ჰენდერსონ, შენი ლალატი გამოამქარავდა“. რამდენი ფურცელი დაგვალბა, თან ვეგონებდი, როგორ დავმეგობრდით, ამ მეგობრობის მთელი ისტორია გავიხსენე და თანდთან დავრწმუნდი, რომ აქ რალაც შეიძლება იყო: ისეთი გულითადად მეგობარი ვერ მილატებოდა. ბოლოს და ბოლოს ბოდეა დავიწყე: რაილის ვეუბნებოდი, ჩემი მეგობარი და ძმა ხარ-მეთქი, მერე ეს ჩემი ნაცოდვილევი ცეცხლში შეუდგახე... ხუთი წუთის შემდეგ უკვე დღისით ითანხმო ვიყავი და ვეკითხებოდი, მოვასწრებთ თუ არა ხვალისთვის ჩონჩხის კოსტიუმის შეკერვას-მეთქი.

დოლი ვერაფერი მკერავი იყო — ქობას ვერ შემოიკეთებდა წესიერად. კეთონიცი, თუმცა კეთონის ეგონა, ყველაფრის გაკეთება შემოიძლინა, განსაკუთრებით ისეთ საქმეში გამოიღებდა თავს, რაც ყველაზე ნაკლებად ეხერ-

ზემოდა — ასეთი იყო. ვირენას სავაჭროში გამგზავნა და შეიძლი იარღი საუკეთესო შავი სატინა დამზადარა.

— შეიძლი იარღიდან, რაღაც ნაჭრები ხომ მაინც მორჩება, მე და დოლის ქვედა კაბების ამოსაჭობაველ გვეყოფა, — თქვა მან და მერე ნამდვილი წარმოდგენა გამართა: დიდის ამბით ზომები ამიღო — სიგრძე-სიგანე გამიზომა. ეს თავისთავად ჭკვიანური პროცედურა იყო, მაგრამ კეთრინმა არ იცოდა მაკრატელისა და მატერისათვის როგორ მოერგო ეს ზომები.

— ამ პატარა ნაჭრიდან, — იტყოდა კეთრინი და მთელ იარღს ჩამოლიწინდა. — დიდებული მოკლე შარვალი გამოვა. აქედან კი — შინა, შინა, — მშვენიერი საყელო, ძალიან მოუხდება ჩემს ძველ ჩითის კაბას!

მოკლე ჩემთვის ერთი ნაკუწილა დარჩა, ამითი ქონდრის კაციც ვერ დაიფარავდა სამარცხნივ აღვიდის.

— კეთრინ, გენაცავლე, ჩვენთვის ხომ არა ვცდილობთ. — გაახსენებდა დოლი.

სალამომდე წელში არ გამართულან. მოსამართლე რომ მოვიდა, ნემსში ძაფის გაყრა დაავალეს — კეთრინმა თქვა, ამას ვერ ვიტანო.

— გამბურჭავს ხოლმე, ასე მგონია ანკესზე მატლე ვეგებ-შეთქი!

გახსოვბის დროს გამოაცხადა — გვეყოფა, მოგრჩეთო და თავის ჭოხში წაივია რომელიც მახვიარა ლობიოში ჩაფლულიყო.

მაგრამ დოლი ატყდა, ჩქარა უნდა მოეთათავო. ენად გაყრიდა. ნემსი ხან სატინაში შეჭრებოდა, ხან ზევით ავარდებოდა და დოლის ფრახები, მისივე გვირისტიკით, ზიზზავებს აეკეთებდა.

— რას იტყვი, დამრთავს ვორენა ნებას, რომ წვეულება გაუმართო? ახლა ხომ ბევრი მეგობრები გვყავს! რაილი, ჩარლი, მისის კანტისაც ვთხოვდით, მოდს, ელიზაბეტს, არა? გზაფუტულზე ბაღში — პატარა ფეიერვერციც გამოაწყობთ. აი, მაშინვე იცოდა კარგი კერვა. ნეტა მე გამოაყოლოდა მისი ნიჭი! ძველად კაცებმა, ბევრმა იცოდა კარგი კერვა. მაშას ერთი შეგობიარო ჰყავდა, აღარც კი მასსკეს რამდენი ჭილღო მიიღო საბნების დალიანდაგებამი.

— მაშა იტყოდა ხოლმე, ყანაში მძიმე შრომის შემდეგ, ამითი ვისვენებო. კოლინს ერთი პირობა უნდა მომეც! პირველად წინააღმდეგი ვიყავი, რომ შენ ჩვენთან გეცხებოდა. მეგონა, კარგი არ იქნებოდა, ცრუმორწმუნე დედაბრებთან რა უნდა ბავშვს-მეთქი ეამბოზბი, მაგრამ რაც მოხდა, მოხდა, ახლა ეს უკვე აღარ მაწუხებს. შენ ხალხში გამოხატე, ბევრ რამეს მიიღწეე ცხოვრებაში. სიტყვა მომეცო, რომ კეთრინს კარგად მოეყრობი. ეცადე, არ დაკარგო. ზოგჯერ მთელი დამე არა მშინავს, ფიქრი არ მისვენებს, რა ეშველება მარტოდმარტო რომ დარჩება-მეთქი.

აბა, — დოლიმ ჩემი კოსტუმში აიღო, რაგორ მოგერგება.

უბეში მაქერდა, უკან კიდეც ისე იყო ჩამოკონწილებული, როგორც მოხუცი კაცის გაწელოლი ტრიკოტაჟის საცვალი.

ტოტები მეზღვაურივით ფართხუნა ჰქონდა. ერთი სახლო მაჭამდეც ვერა მწელებოდა, მეორე თითებს მიფარავდა.

— მაინცაღამინც კოხტად ვერ გამოვიდა, — გამოტყდა დოლი. — მაგრამ, როცა ძვლებს დაეხატავთ... ევერცხლისფერი საღებავით, ვირენამ იყიდა ერთხელ, დროშის კოჭის შესაღებად. მანამ მთავრობას შემოსწყურებოდა. სხვენში იქნება საღმე — პატარა ქილაა. ერთი, საწოლის ქვეშ ჩემი ჩუსტები მომიძებნე.

დღეობის ნება ჯერ არა ჰქონდა — კეთრინიც კი არ დაანებებდა ამას.

— ასე თუ იბუზღუნე, რაღა სიამოვნება იქნება, — მოთხრა მან და თვითონ მოძებნა ჩუსტები.

სასამართლოს საათმა თერთმეტი ჩამორქვა, ესე იგი თერთმეტის ნახევარი იყო — გვიანი დამე იყო ჩვენი ქალაქისათვის, სადაც დარბაისელი ოჯახები ცხრა საათზე უკვე კატავენ კარებს. ისე მოგვეჩვენა, თითქოს უფრო გვიან იყო, რადგან მეზობელ ოთახში ვირენამ დაბურა თავისი დავთრები და დაწვა. თერთმელის კარადიდან ლამაზი გამოვიღეთ და მბეჭტავ სინათლეზე, ფეხაკრეფით შევედევით სხვენის კიბეს. ზევით ციოდა. ლამაზი კასრზე დავდვით და გვცდილობდით მასთან ახლოს ვყოფილიყავით, თითქოს ლამაზი კი არა, თბილი კერია ყოფილიყოს. ჩვენ ვეძებდით და ნახერხით გამოტენილი თავები, ერთ დროს რომ კანოტიკქულების ევკრობას უწყობდნენ ხელს, აქეთ-იქიდან გვითვალთვალდებდნენ. რამეს რომ შეეცხებდით ხელს, მაშინვე პატარა, მსუბუქი ფეხების ფაჩუნს გავიგონებდით. ნაფტალინის ყუთი გაღვებარუნეთ და ბურთულები ხმურით დაგორდნენ იატაკზე.

— ღმერთო ჩემო, — გაეცინა დოლის, — ვირენამ რომ გაიგოს, შერიგს გამოიძახებს.

ქვეყნის ფუნჯები ვიბოვეთ. საღებავი საღმდესასწაულო გირლიანდების ქვეშ აღმოვაჩინეთ, მაგრამ ვერცხლისფერი კი არ გამოდგა, ოქროსფერი იყო.

— ეს უფრო ლამაზი იქნება, არა? ოქროს რა შეედრება! უი, ნახე, რა ვიბოვე. — ფეხსაცმლის კოლოფი ეჭირა ხელში, ზედ კანაფი ჰქონდა შემოხვეული. — ჩემი განძი.

ყუთი ლამაზთან მიიტანა და გახსნა. ლამპის მბეჭტავ სინათლესთან ჯერ ცარილი ფიჭის ნატეხი მიიტანა, მერე კრახანის ბუდე, ფორთოხალი, რომელშიც გახშმარი მიხაკები იყო

ბრწყინვალე
ბაღსის სიმღერა

გარკობილი და სურნელება დაპყრობდა, მერე აცანაში ჩადებული კაპკაის ევერცხი მაჩვენა.

— ქალიან პრინციპული ვიყავი. — ისე რომ, ეს ევერცხი კეთრინმა აწაშა ჩემთვის — შობას მაჩუქა. — დოლის გაელიმა. მომჩვენა, რომ მისი სახე ლამაზთან მოფარებაზე ფარვანა იყო, ისეთივე ნაზი და გაბედული გამოეცხადებოდა ჰქონდა. — ჩარლიმ თქვა, საყვარელი გატაცებების უსასრულო ჯაჭვიაო. მგონი შენც უსმენდი მაშინ და მიხვდი. იმიტომ რომ, თუ ერთხელ მაინც შეგიყვარდა რამე—ისე სასოებით ეგირა ხელში ცისფერი კვერცხი, როგორც მაშინ მოსამართლეს ფოთოლი.

— მეორედაც შეგიყვარდება სხვა რამე და ეს უკვე შენი საქუთრებაა, მაგითი შეგიძლია იცხოვრო და ისლუღებულ. ყველაფერს პატივება შეგატლება. ეჰ, — ამოიროხა დოლიმ, — სულ არ დამაფიცდა, ჯერ ხომ არ შემიღებხარ. კეთრინი უნდა გავაყვარო: უთხრათ, რომ სანამ გვეძინა, ჰონდრის კაცებმა მოათავეს შენი კოსტუმი. ქუთას დაკარგავს, კრუნჩხავს დაწყებინებს.

სასამართლოს საათმა ისევ გავუწყა დრო. ყოველი ნოტი დროშასავეთ ირხეოდა გათოშლი, მძინარე ქალაქში.

— ეიკი, რომ გელიტინება, — მეუბნებოდა დოლი და თან ჩემს მკერდზე ოქროს ნეკნებს ხატავდა. — მაგრამ წყნარად იდექი, თორემ სულ ავურდავერეე ყველაფერს. — მერე ფუნჯი საღებავებში ჩააწო და სახელოებზე და შარვლის ტოტებზე დამისვა, ჩემი ხელ-ფეხის ოქროს ძელები დახატა. — აუცილებლად დაიხსნამე ყველა ქათინაური, რასაც ვეტყვიან: ქათინაურებით კი ნამდვილად აგავსებენ. — თქვა მან და ამაყად შეათვალიერა თავისი ნამუშევარი. — დემერტი ჩემო! — დოლი უცებ ორად მოიკეცა და მისი სიცილი მხიარულად იტყვდა სხენის კოჭებს შორის. — ხედავ რა...

მართლაც იმ კაცს ვგავდი, რომელიც იატაკის ღებვის დროს კუთხეში მოიმწყვდევს თავს. მკერდი, ზურგი, ყველაფერი ახალშეღებილი მქონდა ოქროს საღებავით და ისე ვიყავი შემწყვდეული კოსტუმში, როგორც მხეში, ვსაყვადურე კიდეც დოლის: ხელი გავიშვირე მისკენ.

— იტრიალე, იტრიალე, — განგებ მახელებდა დოლი, — იტრიალე და ჩქარა გაჯერები. — მერე განცხრომიტ გაშალა მკალები და ნელა, მოქმედალ დატრიალდა სხენის იატაკზე გაწოლილ ჩრდილებზე. სადა კიშონი უფრიალებდა და გამხდარ ფეხებს ჩუსტებში აფრატუნებდა. უცებ, თითქოს თავის პარტნიორს შეეჭახო, წაიბორძიკა, ერთი ხელი შემოხეი იატაკი, მეორე გულზე.

შორს ხმაურის პირიზონტზე მატარებელმა დაიუმტელა და მაშინ შეენიშნე, რომ თვალს დახეულად ახამამებდა, სახე კრუნჩხისაგან უცახცახებდა. ხელები შემოვხევი და

ჩემი ოქროს ნეკნები დოლის ხალხზე ბეჭდა.

ვირენას დაეფუყე ძახილი; — ვირენა! არავინა ხართ მომხმარეთ! — დოლი ჩამჩურჩულა:

— ჩუმად, ახლა, ჩუმად! ერთბაშად გაჩახახებული სახლი ღამით, კატასტროფას გვაუწყებს, კეთრინი ოთახიდან ოთახში დაფრატუნობდა და წლობით აღნთებულ სინათლებს ანთებდა. კოსტუმი ერთიანად ამეთხივნა, აცანკალებული ვიჯეტი გაჩახახებულ დერფანში, მოსამართლის გვერდით — როგორც კი გაიგო, მაშინვე მოიბრინა, ფლანელის ღამის პერანგზე საწეიმარი ჰქონდა წამოსხმული და ვირენა რომ გამოვიღოდა, ყმაწვილი ქალივით მალავდა ტიტველ ფეხებს. ჩვენმა გაბედვალეებულმა სახლმა მკვობლები მოიხიდა, ჩურჩულით კითხულობდნენ, რა მოხდაო. ვირენა ევრანდავ გავიდა და უთხრა: ჩემ დას, დოლის, დამხლა დაეცაო. ეჭმი კარტერი არავის არ უშვებდა დოლის ოთახში და ყველნი დავემორჩილეთ, კეთრინიც კი: უკანასკნელი სინათლე რომ ჩართო, დოლის ოთახთან მივიდა, კარს შუბლი მიადო და ასე დარჩა.

პოლში უამრავ კაუჭებიანი ქუდების დასაყიდი იდგა, იქვე სარკეც ეყიდა. მზის ამოსვლისას, როცა მთელ სახლს მსუბუქმა ნიავმა დაუბრინა, სარკემ დოლის ქუდის აფრიალებული ვეალი არეკლა.

და მაშინ ნამდვილად მივხვდი—დოლიმ მიგვატოვა. რამდენიმე წამის წინ უჩინარმა, გვერდით ჩამქროლა და მეც, ჩემს წარმოუდგენარ თან გაცვეცი, ქალაქის შოვდანს გადასვრა, ეკლესიას ჩაუარა და აი, უკვე გორახზე, ძირს ინდური ბალახი ღუის — სწორედ ეს გზა დარჩა გასავლელი.

სწორედ ეს გზა გამოთიარეთ მე და მოსამართლემ მომდევნო წელს, სექტემბერში. მთელი წელი არ გვენახა ერთმანეთი. ერთხელ მოედანზე შემხვდა და მიხიბრა — როცა მოგესურვოს, შემოიარე. მართლაც ვაპირებდი მისვლას, მაგრამ მის ბელის სახლს რომ ჩაუვუდლი, მხერა მეორე მხარეს გადამდგნდა.

სალაქ წამივთხავს ადამიანის სიცოცხლე — წარსული და მომავალი — სპირალით: ყოველი ხვეული მომდევნოს შეიცავს და მის მომავალ გზას განსაზღვრავს. იქნებ ასეც არის. მაგრამ ჩემი სკუთარი ცხოვრება რამდენიმე მკვიდრად შეკრულ რგოლად წარმომიდგება, რომლებიც სპირალის ხვეულებითი თავისუფლად როდი გადადიან ერთმანეთში: ერთი რგოლიდან მეორეში გადასვლა ჩემთვის ყოველთვის ნახტომია და არა გადაცურება. უმძირაო ნახტომსა და ნახტომს შორის — იმ უთვის მო-

ლოდინი როცა მეცოდინება ზუსტად საღ გა-
დავტე — მადუნებს ხოლმე. დოლის სიკვდი-
ლის შემდეგ, დიხანს ვიყავი ცაში გამოკიდუ-
ლი.

მზიარული ცხოვრება მომინდა.

სულ ფილის კაფეში ვტრიალებდი, ავტომა-
ტურ ბილიარდთან, სადაც მოგება ერთი ტოლ-
ჩა ლუდი იყო, კაფეს ხარჭზე. ჩემთვის ლუდის
მორთმეცა კანონის, დარღვევად ითვლებოდა,
მაგრამ — ფილო ფიჭობდა, რომ როდესმე
ვირნას ფული მე მერგებოდა მეწყვიდრეობით
და სასტუმროს გახსნაში დაეხმარებოდი.
თბაზე პრილიანტი გადისმული მეზობელ ქა-
ლაქებში დავდიოდი საცეკვაოდ და გვიან ღა-
მით გოგოების ფანჯრებს ჭიბის ფანარს ვანა-
თებდი. ერთი ზანგი გავიცანი სოფელში, სა-
კუთარ ჭინსა ზდიდა და ჰყიდიდა — „ყვირე-
ლი ეშმაკი“ ერქვა სასმელს. ვისაც მანქანა
ჩავადა ყველას ველაქმუებოდი.

ასე იმიტომ ვიცეოდი, რომ რაც შეიძლება
ნაყოფად დეარჩენილიყავი ტელოს სახლში.
სახლი ჩახუთული იყო, პაერი არ იძროდა.
სამზარეულოში უცხო აღმამიანი ტრიალებდა
— ზანგის გოგო, რომელსაც ფეხის თითები
მტრედვით მოკრუნხული ჰქონდა. მთელი
დღე მედროდა, შემინებული ბავშვით, რო-
მელიც თავს იმხნევებს ხოლმე უცხო, პირქუშ
სახლში. ვერაფერი მზარეული გამოდგა. ჩვენს
გიორგილსაც ვერ მოუარა და გაახმო. მე
დავეთანხმე ვირნას, როცა ამ გოგოს აყვანა
გადაწყვიტა, ვიფიქრე კეთრინი ისევ მოჰყო-
ლებს ხელს საქმეს-მეთქი, მაგრამ, თქვენც არ
გამოვედეთ. კეთრინმა არავითარი სურვილი არ
გამოთქვა ახალი გოგოსთვის რამე ესწავლებინა
და თავის სახლში გადაზარდა, ბოსტანში რომ
ეღვა. თან რადიოც წაიღო და ძალიან მყუდ-
როდ მოეწყო.

— მე მოვიხსენი ჩემი ტვირთი და მეტად
აღარც ავიცილებ. უსაქმურობა მომინატრა —
გამოვეციხადა მან.

უსაქმურობისაგნ გასუქდა. ფეხები რუმბები-
ვით გაუხდა — იშულებული გახდა ფეხსაცმე-
ლები ჩაეჭრა. დოლის ჩვეულებები გადაიღო
და უკიდურესობამდე მიიყვანა. ტებილულის
მოყვარული გახდა; ეხმნა, აფთიაქიდან ორი
კვარტი წყინი მოჰქონდათ ხოლმე მისთვის.
ჭიბეში მუდამ კამფეტის ქალაღები უშრია-
ლებდა. სანამ სულ არ გასივდა, როგორაც
ახერხებდა და ეცეხებოდა დოლის კაფეში,
— თითქმის ამათი მეგობართან კავშირს ინარ-
ჩუნებდა.

კეთრინთან მისვლა დიდი სატანჯელი გახდა
ჩემთვის. უხალისოდ მივდიოდი, ებრაზობდი
მე რატომ უნდა გავართობ-მეთქი. ჯერ ერთ
დღეს არ მივედი, მერე სამი დღე გამოვტოვე
და მერე მთელი კვირა. ბოლოს, როცა ვეს-
ტუმბე, დიხანს ჩუშად ვისხდით და ამ სი-
ჩუმითა და ჩემდამი აგდებული დამოკიდებუ-

ლებით კეთრინი საყვედურს მიცხადებდა, ხა-
ნდისი მენჯინდა და სიმათლეს ვერა ვხედა-
დი; კეთრინისთვის სულერთი იყო, მოვედო-
თუ არა. ბოლოს მაგრძნობინა კიდევ უბრა-
ლოდ, აიღო და ბამბის ბურთულები გამო-
ფურთხა. უბურთულებოდ მისი ლაპარაკი ისევ
გაუგებარა გამდა ჩემთვის, როგორც წინათ
სხვებისთვის.

ეს მაშინ მოხდა, როცა მე რაღაც მოვიმიზე-
ზე და წასვლა დავაპირე. თავის გაბერილ ლე-
მელს ხუფი მოხადა და ცეცხლში გადაფურ-
თხა ბამბის ბურთულები. ლოყები ჩაუცეკვდა
და გაჟამებულ სახე გაუხდა. ახლა მესმის —
საყვედური კი არ გამოუთქვამს ამათი, უბრა-
ლოდ მიმხმედრა, განთავისუფლებ, ამის შემ-
დეგ ვალდებულ აღარა ხარ ჩემთან იაროო;
ამჟოინა, თავისი მომავალი არავისთვის არ
გაეზიარებინა.

ზოგჯერ რაილი მომიყვანდა ხოლმე შინ თა-
ვისი მანქანით, მაგრამ მაინცდამაინც არც მისი
იმედი მქონდა და არც მისი „აღფისა“. რაც
ბიზნესმენი გახდა, ორივენი სულ აქტუ-
დით დაქრდნენ, ქალაქგარეთ თთხმოცდაათი აკრი
მიწა იყიდა და ახლა უამრავი ბუდლოზერი
სწმენდა ამ ადგილს — გაშენებას აპირებდა.
ჩვენს ბოზოლებზე დიდი შთაბეჭდილება მოა-
დინა რაილის მერე გეგმამაც: ქალაქის ხარ-
ჭზე აპრემუსსაქსოვი ქარხნის გაშენება უნ-
დადა, ისე რომ ქალაქის ყველა მცხოვრები
მეპაიე უნდა გამხდარიყო. მოსალოდნელი შე-
მოსავლის გარდა, ქალაქის მოსახლეობაც გაი-
ზრდებოდა, ამბობდა რაილი. ამ პროექტის თა-
ობაზე „კუდრიერმა“ აღფრთოვანებული სარე-
დაქციო სტატია დაბეჭდა. სტატიამ ეწერა —
ქალაქმა უნდა იამაყოს, რომ ასეთი ფხიანი მო-
ქალაქე აღზარდაო, რაილიმ ულვაში მოთმე-
და კანტორა დაიჭირა, მდივნად თავისი და,
ელიზაბეთი დასვა. მოდ რომდანი ჩვენი შტა-
ტის უნივერსიტეტის მუსიკალურ სასწავლებელ-
ში ჩაირიცხა და თითქმის ყოველ შაბათს რაი-
ლის დები მოდის სანახავად მიჰყავდა მანქანით.
იგულისხმებოდა, რომ ამას გოგოების ხათრი-
აკეთებდა, რომლებსაც ძალიან ენატვებოდათ
მეგობარი. მისს მოდ როორდანისა და მისტერ
რაილ პენდერსონის დანიშვნის ცნობა „კუდრიერ-
მა“ პირველ აპრილს — ტყუილების დღეს —
გამოაქვეყნა.

ეგისის შუა რიცხვებში, საქართველის წინ,
საქორწინო ცერემონიის თანახმად ბეჭდები გა-
ცვალეს. მე მოდის ხელისმომკიდე ვიყავი, მო-
სამართლე — რაილისა. დები პენდერსონების
გარდა, მოდის მეგობრები ყველანი უნივერსი-
ტეტიდან იყვნენ. „კუდრიერმა“ მათ „მშვენიერი
დებიუტანტები“ უწოდა — ჰეშმარიტად რა-

ბრუშინი კაპოტი

ბალახის სიმღერა

ინდულურ თავაზიანობა გამოიჩინა. დედოფალს ესამინებისა და იასამნის თაიგული ეჭირა. ნეფეს გამაშები ეცვა და წამდაუწუმ უღუშეშეზე ისგამდა ხელს. მაგიდა საყუდ იყო საქორწილო საწებრებით. მე ექვსი ნაჰერი სურნელოვანი საპონი და საფერფლე მივართვი.

ქორწილის შემდეგ მე და ვირენა ერთად წავედით შინ, მისი შავი ქოლგა ორივეს გვიჩრდილებდა.

საშინლად ცხელოდა. პაპანაქება ტალღებად იღვრებოდა, როგორც ბაპტიტების ეკლესიის ზარის სახეიმო ხმები. უსიხარულო და ამ შუალდის სიტყვისაგან უკაცრიელ ჭეჩხასავით უსიცოცხლო ზაფხული წარმომდგა თელწინ. ჯერ ზაფხული, მერე ისევ შემოდგომა და ისევ ზამთარი. არა, სპირალი კი არა, ჩაეტილი წრეა, აი, როგორც ამ ქოლგის ჩრდილი. თუ როდესმე ვადაბტომა მომელის... გულმა რეჩხი მიყო და ვადაბტო.

— ვირენა, წასვლა მინდა.

კიშკართან ვიდექით.

— მესმის, მე თვითონაც მინდა, — თქვა მან და ქოლგა დახურა. — სულ ვნატრობდი დოლისთან ერთად ემოგზაურობე-მეთქი. მინდოდა ოკეანე მეჩვენებინა.

წინათ ვირენა მაღალი ჩანდა, ამაყი შესახე-ლაობის გამო. ახლა მხრებში მოხრილიყო, თავის კანტური დასჩემდა. მივიკრდა კიდეც, როგორ მეშინოდა მისი ბავშვობაში. უფრო ქალური ვახდა, მხალი, სულ გაქურდვისა ეშინოდა, კარებებზე უამრავი რაზა გააყეთებინა, სახურავზე კი მებთმობილები. ადრე ჩვეულებად ჰქონდა, ყოველი თვის პირველივე დღეს ჩამოვიღო და თავისი ხელით კრეფდა ვადასახადებს, რაც თვითონ ეკუთვნოდა; და როცა უღალატა თავის ჩვეულებას, ხალხი აღელდა, უხერხულად იგრძნეს თავი, თითქოს მოკლდათ ჩვეული შავი დღე. ქალები ამბობდნენ ეს იმიტომ დავართა, რომ ოჯახი არა აქვსო; დის სიკვდილის შემდეგ აერია ყველაფერიო, კაცები დოქტორ რიტცის აბრალეზდნენ: ამათ გამოფიტა, რაც ჰქუა და მოსაზრება ჰქონდა, სულ გამოაცალიო და თუმცა, წინათ ვირენას ეჩხუბებოდნენ. ახლა დოქტორ რიტცისა ჰკიცხავდა ყველა.

სამი წლის წინ, როცა ისევ ჩემს ქალაქში დავბრუნდი, გადავწყვიტე პირველ რიგში ტელბოს ოჯახის საბუთები მომეგვარებინა და ვირენას პირადი საბუთების დათვალერების დროს, ვასაღებებსა და მოდი-ლორას სურათებს

შორის ღია ბრათი ეიპოვე. პარავალიდნი იყო გამოგზავნილი, საშობაოდ, დოქტორ რიტცისგან ორი თვის შემდეგ.

„ბედნიერ შობას გისურვებ — როგორც აქ გამობოთ, ხოლმე, სამხრეთში. არ გენატრები? მორისი“. აჰას რომ გვითხულობდი, ვავიფიქრე, ბოლო დროს ვირენა სულ აელმებდა თვალებს და რა დიდი ტანჯვა გამოსკვიოდა ამ თვალე-ში, რომლებიც შვიგით, სულში იმზირებოდნენ და გამახსენდა, რომ მაშინ კიშკართან, აუტანელი სინათლისგან აცრემლებული თვალები ერთი უფთით გაუსწორდა და შიგ იმედმა გაიმელა:

— ჩვენ შეგვიძლია დიდხანს ემოგზაუროთ. სწორედ ამასწინათ ვიფიქრე რამეს გავყიდო-მეთქი... ჩემი ჭონების ნაწილს. გემით გავისე-ირნებდით — შენ ხომ ოკეანე არ გინახავს...

ლობიდან ცხრატყავის ტოტი გამოავაძირე და ფოთლების გლეჯა დაიწყო, ვირენა თვალს მა-დევენებდა, თითქოს იმის ოცნებას, ჩვენი ერთად გამგზავრების იმედს, ვგლეჯდი.

— ო-ო... — ხალზე მოისვა ხელი, რომელიც ლოყაზე ცრემლივით უზბინავდა. — კეთილი, — თქვა მან საქმიანი კილოთი. — მაშ, რას აპირებ? რა გეცემები გაქვს?

მოსამართლეს სექტემბრამდე ვერ ეესტუმრე, მაშინაც გამოსამშვიდობებლად მივედი.

ჩემოდნები ჩალაგებული ჰქონდა, ამოს ლე-გრენდმა გამკრიბა („ჩემო ფისო“ თმას გაუფრთხილდი, მელოტი არ დაბრუნდე. მე ის მინდა ეთქვა, რომ იქ შეეცდებიან ტყავი გა-გაძრონ, გაგაბამულონ“); ახალი კოსტუმი შეე-ვა, ახალი ფეხსაცმელი, ნაცრისფერი, ფარ-ფლებიანი ქუდი მეხურა, „ავ თვალს არ დაე-ნახებოდა, მისტერ კოლინ ფენეი! — ამ სიტყვებით შემხვდა მისის კაუნტი. — ადუკატობა გადაწყვიტეთ? გამოწყობილხართ კიდეც ად-უკატრით. არა, შვილო, არ გაცოცხებ, გავგე-ქდები კიდეც, ასეთი მშვენიერება ჩემი ცოლში რომ დავსვარო! მოიწერე ხოლმე, გესმის?“).

იმავ საღამოს მატარებელს უნდა წავეყვანე ჩრდილოეთისაკენ. დიდი ზარ-ზეიმით ვადამა-ტარებდა მთელს ქვეყანას და იმ ქალაქში ჩა-მიყვანდა, სადაც ჩემს პატრისაცემად უკვე დროშები ფრიალებდნენ.

მის ბელთან მითხარეს, მოსამართლე შინ არ ირისო. მოედანზე ეიპოვე და რომ დავინახე გული მეტკინა. ღონიერი, მხარავაშლილი, ელე-ვანტური კაცი იყო, სადილეში პატარა ვარდი

საქართველოს
წერა-ბეჭდვის
კავშირები

გაერქო, დაჩაჩანაყებულ ბერეკეტებში ჩმჭდა-
რიყო, რომლებსაც სხვა არაფერი დარჩენილით,
გარდა იმისა რომ სხედან, ლაყბობენ. იფურ-
თხებიან და ელიან. ზელი მომყიდა და იჭი-
დან წამოყვანა. მანამ მეგობრულ დარიგებებს
მაძლევდა და თავის სტუდენტობას იგონებდა,
ეკლესიას ჩავუარეთ და სანაპირო ტყის გზას
დავადექით. ეს გზა და ეს ჰადარი... მაშინ თვა-
ლები დავხუჭე, რომ თან წამელო მათი გა-
მოსახლება — რას ვიფიქრებდი, რომ ისევ
დავბრუნდებოდი, რომ ჩემი ფიქრები მუდამ
ამ გზაზე ივლიდნენ, რომ მანამდის ეიოცნებებ-
დი ამ ჰადარზე, სანამ ეს ოცნება ისევ აქ არ
მომიყვანდა!

თითქოს ვერც კი ვამჩნევდი, საით მივდი-
დით. გაკვირვებულუბმა უხმოდ გადავხედე
საფლავს გორაკიდან ძირს გადაშლილ სანახა-
ობას და ხელიხელ გაყრილები ძირს დავეშვი-
თ, ინდური ბალახით დაფარულ მინდორში, რომე-
ლიც სექტემბერს ნაირფრად მოეხატა და სიც-
ხისაგან იწვოდა. ფერების ჩანჩქერი გადმო-
ფრქვეულიყო სიცხისაგან გამომშრალ, აუღერე-
ბულ ფოთლებზე და უცებ ვინატრე, მოსამარ-
თლესაც გაევონა ის, რაც მე დოღიმ მითხრა:
ეს ბალახის ჩანგია, აგროვებს ჩვენს ამბებს და
დღედაღამ ჰყვება სხვადასხვა ხმაზე აუღერე-
ბული ჩანგი.
ჩვენ ვუსმენდით.

ინგლისურიდან თარგმანა
ვალენტინა ტახიშვილმა

მთარგმნელისაგან

ტრუმენ კეპოტი (დაიბადა 1924 წ.) თანამედროვე ამერიკული
ლიტერატურის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია. მისი
პირველი ნაწარმოები 1948 წელს გამოვიდა, მას მოჰყვა მოთხრო-
ბების რამდენიმე კრებული, „ბალახის სიმღერა“ პირველად 1951
წელს დაიბეჭდა და მწერლის პოპულარობაც ამის შემდეგ კიდევ
უფრო გაიზარდა. აღსანიშნავია, რომ ამ მოთხრობის ინსცენირება
მთელი ორი წლის განმავლობაში წარმატებით გადიოდა ბროდვეის
ერთ-ერთ თეატრში. მისი მოთხრობები ზიზლავს ადამიანს დიდი
უშუალოებითა და სისადავით, სოციალური სიმახვილით.

საქართველო ერთი მაღალი კავშირის ქვეშ

ზილიკა მახარაძე

ადამიანები მიღიან ლენინთან

დღემიწაზე ყველაზე ადამიანური...
ეს ნათქვამია უკვდავ ლენინზე.
და ცხსენებთ რა ამ სტრუქტურებს დიდ ადა-
მიანზე შექმნილი პოემებიდან, უნებლიედ ვა-
ფართოვებთ პოეტური მეტაფორის ჩარჩოებს.

ნამდვილად, ყველა ცოცხალზე ცოცხალია
იგი, იმიტომ რომ ლენინური აზრი, ლენინური
ენერგია, ლენინური სიმაართლე, გამრავლებუ-
ლი მილიონებისა და მილიონების სიცოცხლე-
ზე, გადაქცეული უამრავ ადამიანთა ბედის გან-
მსაზღვრელ ძალად, მრავალჯერ გამეორებული
რევოლუციურ თაობათა შეგნებულ საქმიანო-
ბაში, შეუმურავი და ჩაუქრობელია.

ლენინი თვითუფლ ჩვენთაგანშია, ჩვენს ცნო-
ბებში, აზრებსა და ქცევაშია.

დრომ უბასუხა ლენინურ ლოზუნგებს, ილი-
ჩის ანდერძთაგან მრავალი აქცია ყველას და
თვითუფლის საქმედ, ცხოვრებად, პრაქტიკულ
სახელმძღვანელოდ.

და იქცა რა მოსწრებულ გამოთქმად „ვიც-
ხოვროდ ლენინურად“, მან ხანგრძლივი დროით
მოიპოვა კონკრეტული აზრი: ახალ რევოლუ-
ციონერ მებრძოლთა მილიონების ენერგიითა
და გონებით, ბოლომდე მივიყვანოთ საქმე,
რომელსაც მოახმარა მთელი სიცოცხლე ლე-
ნინმა.

დროის მოწოდებას, მოთხოვნას — „ვიცხო-
ვროდ ლენინურად“ დღესაც ვიმეორებთ, მაგ-
რამ ვიმეორებთ არა როგორც საზიგო ვანც-
ხადებს.

ჩვენ გვსურს, რომ ყოველმა ჩვენგანმა კი-
დეც ერთხელ შეამოწმოს თავისი ცხოვრება
ილიჩისებურად — საქმით, ყოველდღიურობის
გაწამაწიაში, სერიოზულ ადამიანურ კონფლი-
ქტებსა და მტრებთან შერკინებაში.

ჩვენ გვსურს, რომ ლენინური შემკვიდრება
მთელი მისი მრავალფეროვნებით იქცეს ცოც-
ხალი აზრის ახალ წყაროდ, ზნეობრივი გმირო-
ბის მაგალითად.

ჩვენ გვსურს, რომ მარად გვახლდეს თან
ლენინური რჩევა, რათა იგი აღრმავდეს
ჩვენს ძალებს, კვლავ და კვლავ იყოს ფასად-
დებელი ცხოვრებისეული გაკვეთილი.

რადგან „ვიცხოვროდ ლენინურად“ ნიშნავს,
უწინარეს ყოვლისა, ვისწავლოთ ლენინისაგან
ქცევის რევოლუციური ლოგოკა, შევითვისოთ
სიმაართლის ლენინური გაკვეთილი, რათა შემ-
დეგ საფუძვლიანად შეიარაღებულნი ჩადგეთ
რევოლუციონერ მებრძოლთა ახალი თაობის
მწყობარში.

სწორედ ამიტომ ჯერ კიდევ განთიადის ბინდ-
ბუნდში იმართება კრემლის კედლებთან წარ-
მოუდგენლად გრძელი რიგი. ასეა ყოველდღი-
რად დაუფიქსარი 1924 წლის იანვრიდან.

მილიონებმა წელი ნაბიჯებით განვლეს ეს გუ-
ლის მოწოდებით ნაკარნახევი, მღუმარე და
უჩვეულოდ მოკრძალებული რიგი, რიგი —
ლენინთან.

მოდიან ისინი, ვისაც კი წილად ზედა მონა-
წილეობა მიეღო საბჭოთა ხელისუფლებისათ-
ვის ბრძოლაში, ენახა ცოცხალი ლენინი და
მოესმინა მისთვის.

მოდიან ისინი, ვინც ძლევდა ნგრევას, შიმ-
შოლს, სიღატაკს, რაც ინტერვენციამ და სა-
მოქალაქო ომმა დაგვიტოვა, ვინც სამხრკველს
უყრიდა ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციას,
კოლექტივიზაციას, მის ახლანდელ ძლიერებას.

მოდიან ისინი, ვისაც წილად ზედა სასტიკი
ბრძოლა ფაშისტურ ურდოებთან, რომლებიც
ცდლობდნენ ამოეწყვიტათ და დაემონებინათ

საბჭოთა ხალხი, წაერთვით მისთვის თავისუფლება და დამოუკიდებლობა.

მოდინ ისინი, ვისი თვადანებთაც ზღაპრულად მოკლე ვადაში იქნა აღდგენილი ნაეარტუ-ტადქეუთუი სოფელი და ქალაქები. მოდინი სავსებით ახალგაზრდები, ვინც მამათა საქმე უნდა განაგრძოს.

თვითუთლი მოდის თავისი იღუშალი ფიქრით ლენინზე. მაგრამ თვითუთლს გულში ერთი და იგივე სახეა იმისა, ვინც თავისი აზრის გიგანტური მუშაობით სულიერად გამდიდრა ცაცობრიობა.

სსრ კავშირის საბჭოების II ყრილობა იღებს ისტორიულ გადაწყვეტილებებს: „სსრ კავშირის II სრულიად საკავშირო ყრილობა ადასტურებს საბჭოების XI სრულიად რუსეთის ყრილობის ქვემოთყვანილ 1924 წლის 22 იანვრის დადგენილებას:

„მოსმინა რა აშხ. კალინინის ცნობა ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის გარდაცვალების შესახებ, საბჭოების XI სრულიად რუსეთის ყრილობა ადგენს:

21 იანვარი გამოცხადებულ იქნას გლოვის დღედ“:

ყრილობამ მიიღო აგრეთვე დადგენილება „ვ. ი. ლენინის საფლავის შესახებ“.

ყრილობა ამტკიცებს სსრ კავშირის ცაკის პრეზიდიუმის 1924 წლის 25 იანვრის შემდეგ დადგენილებას:

„ოთვალისწინებს რა სურვილს, გამოთქმულს მრავალი დღეგაცის მიერ და სსრ კავშირის ცაკში გამოგზავნილ მიმართებებში, იმ მიზნით, რომ ყველა მსურველს, რომლებიც ვერ მოასწრებენ ჩამოსვლას მოსკოვში დაკრძალვის დღისათვის, მიეცეს შესაძლებლობა გამოთხოვოს საყვარელ ბელადს, სსრ კავშირის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმი ადგენს:

1. კუბო ვლადიმერ ილიას ძის ნეშტით დაეცულ იქნას აკლამაში, ეს უქანასკნელი კი გაეფლას ისე, რომ მნახველებს შეეძლოთ შესვლა.

აკლამა აიგოს კრემლის კედელთან, წითელ მოედანზე, ოქტომბრის რევოლუციისათვის მებრძოლ ძმათა საფლავებს შორის“.

ხელს აწერენ: სსრ კავშირის საბჭოების II ყრილობის თავმჯდომარე — მ. კალინინი, სსრ კავშირის საბჭოების II ყრილობის მდივანი — ა. ენუქიძე.

მაგზოლუთში ყოველთვის ისეთი როდი იყო, როგორც ახლანდ. ისტორიის დაუფიქარი ფურცლები მოგვითხრობენ:

1924 წლის იანვრის სუსხიან ღამეს წითელ მოედანზე ნელა მიამოჭებდა ადამიანი. გეგონებოდათ, ვერ ამჩნევდა ვერც მთოშავ ყინვას, ვერც სამგლოვიარო აღმებს შენობებზე; დაიწინებოთ უცქერდა კრემლის მძლავრი კედელ-

ბისა და მაღალი კოშკურების შავ კილუტეს, ვასილის ტაძრისა და ისტორიული მუშაობის ქვის ვეება ნაგებობებს, იფიქრებდით, ეს ადამიანი მათ პირველად ზედვსო, მაგრამ ცნობილმა ზღუროთმომდებარმა ა. ვ. შუტსევმა მშვენიერად იცოდა წითელი მოედნის ისტორია...

ნახევარი საათის წინ საბჭოთა მთავრობამ მას მისცა სასწრაფო და პასუხსაგები დავალება — დაუყოვნებლივ შესდგმოდა მაგზოლუტის დარბაზებებს და მშენებლობას წითელ მოედანზე.

დრო ძლიერ შეზღუდული იყო, დასაფლავებამდე სამი დღე რჩებოდა.

დილის 4 საათზე არქიტექტორმა დაამთავრა ესკიზი.

პროექტი დილაადრიან დამტკიცა მთავრობის კომისიამ.

25 იანვარს მშენებლობაზე მოვიდნენ უნგრელი კომუნისტები, მათი შესანიშნავი ხელმძღვანელის ბელა კუნის მეთაურობით. გამოიდნენ ბოლონელები, ავსტრიელები, ფინელები. ეს იყო ყველაზე სამუშაო, ყველაზე სულსდამფლეთი სამუშაო—ყველა ქვეყნის პროლეტარები აკლამას უგებდნენ თვითნა უმცდავ ბელადს.

26 იანვარს, ღამით, მოსკოვში ყინვამ 28 გრადუსს მიაღწია. კოკონები თითქმის ვერ შევლოდა საქმეს.

სამუშაო ვადაზე რომ დაემთავრებინათ, ადამიანები ორ-ნახევარი დღე-ღამის განმავლობაში ფეხმოტყველად მუშაობდნენ. ღამის სამ საათზე მათ უქანასკნელი ლურსმანი დაასვეს, მაინც დილის 7-8 საათამდე გაგრძელდა მოშაობა.

27 იანვარს, რიერატზე, ყველაფერი მზად იყო, შვად მოჩანდა წარწერა, „ლენინი“. მშენებლებმა მაგზოლუტში დატოვეს, როცა წითელ მოედანზე შემოდიოდა საბატიო სამხედრო ესკორტი, რომელიც უქანასკნელ გზაზე მიაცილებდა დიდი ბელადის ცხედარს.

საათმა სპასკის კოშკზე დაუკრა „ინტერნაციონალი“, ლენინის უახლოესმა მეგობარებმა და თანამებრძოლებმა ასწიეს კუბო სამუდამოდ დაძინებული ბელადის ნეშტით და ნელა დაიძრნენ მაგზოლუტისაკენ.

გაისმა ქვეშებთა ყრუ ბათქი — გამოსათხოვარი სალუტი.

კუბო ბელადის ცხედრითურთ ნელა გაცურდა მაგზოლუტის შესასვლელთან გადაჯვარდინებულ სამგლოვიარო აღმებს შორის. ნელა დაუშვეს კუბო მოქსიქვეშა სამგლოვიარო დარბაზის ცენტრში, სპეციალურ კვარცხლამზე, და გადააფარეს რკპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტისა და კომინტერნის წითელი დროშები.

ფილიპე მახარაძე

აღამიანები მიდინა ლენინთან

ეს საბრძოლო დროშებზე არასოდეს არავის წინაშე არ დახრილა და ყოველთვის ფრიალებდნენ მოიერიშე მუშათა კლასის წინ. და აი, მრავალ გამარჯვებათა დიდებით შემოსილი ეს დროშები სათუთად გადაეფარნენ პროლეტარიატის უდიდეს სარდალს..

პირველი მავზოლეუმი ოდნავ ჰგავდა ახლანდელს. მიწის ზედაპირს სცილდებოდა მუჭ-რუხი კუბო, რომელიც მთავრდებოდა მცირე სამსახურებიანი პირამიდით, კრემლის კედლების გასწვრივ, მავზოლეუმის ირგვლივ, თოვლზე, და საფეტურებიან საბურავზე ეწყო ასობით გვირგვინი, რომლებსაც ჰქონდათ წარწერები ევროპისა და ამერიკის, აფრიკისა და აზიის 54 ენაზე. თენახევაში ბელადის ნეშტი ინახულა 100 ათასზე მეტმა ადამიანმა.

თებერვალში შჩუსევმა მიიღო ახალი დავალება: გადაეკეთებინა მავზოლეუმი ისე, რომ მისთვის მოწოდებული, არქიტექტურულ-მხატვრული ფორმა მიეცა, 21 თებერვალს მთავრობის კომისიამ დაამტკიცა მის მიერ წარდგენილი პროექტი.

1924 წლის გაზაფხულზე დაიწყო ხის ახალი მავზოლეუმის შენება. 1 მაისისათვის აღიშართა მუქი ყავისფერი აკლდამა. იგი ძლიერ ჰგავდა ახლანდელს, გრანიტისას. 1924 წლის 1 აგვისტოს მავზოლეუმი გაიხსნა მნახველთათვის.

1929 წელს საბჭოთა მთავრობამ დაადგინა: აგებულიყო მუდმივი, ქვის მავზოლეუმი.

1925 წლის იანვარში სსრ კავშირის ცაკის პრეზიდიუმმა განსაზღვრა პირველი კონკურსის პირობები. დაწესა 10 პრემია და დაავალა კომისიას, ა. ვ. ლენინარსკის მეთაურობით, გაეჩილა პროექტები.

მაგრამ გამოცხადებულ მსოფლიო კონკურსს არ მოჰყოლია დამაკმაყოფილებელი შედეგები. ამ დროისათვის კი შესწავილებული საფეტურიანი მავზოლეუმი ცნობილი გახდა ჩვენი პლანეტის ყველა კუთხეში. ამიტომ მთავრობამ დაავალა შჩუსევს ზუსტად განესაზიერებინა ქვაში ლენინის აკლდამა.

1929 წლის ივლისში წითელ მოედანზე მოსულმა მშენებლებმა პირველად ააგეს არა მავზოლეუმი, არამედ მისი ზუსტი ასლი. ხის მაკეტის მისცეს მომავალი გრანიტის აკლდამის გარეგნული სახე. ეს იმითმ გაავითეს, რომ გამოჩენილიყო. თუ როგორი იქნებოდა მისი სრული სახე, მაკეტი დათვალადიერეს მთავრობის წევრებმა და დამტკიცეს იგი. გადაწყდა, მავზოლეუმი აგებულიყო მხოლოდ სამამულო მასალისაგან.

განსაკუთრებული პატივი ხვდა წილად გოლოვინს. ბუნებას უზველ დაუჯილდოებია მისი წიაღი. აქ, ეიტომირის ახლოს, არის მსუყე შავი ლაბრადორი ლილილსფერი (ღია ლურჯი) ძარღვებით და მისი რუხი გამჭვირვალე „თა-

ნამომე“. აქვეა აგრეთვე წითელი და შავი გრანიტი. ეს გოლოვინის კარიერაა, რამდენადაც უკრაინის გრანიტის დედაქალაქში უკრაინელებზე. კარიერის საგანძურში სამდო საამქროა. აქ ამოღების სამუშაოებს აწარმოებენ: აცლიან მიწის ფენას — აშვილებენ ჭვას, მონოლითებს აცალკევენ დედისაგან, ასუფთავებენ მიწისაგან, ჰყოფენ „კუბიკებად“, რომლებიც ხუთ-ათ ტონას იწონის და შემდეგ დასამუშავებლად სხვა საამქროებში გადააქვთ. ვებერთელა, გამელოტებული მონოლითი ჭერ კიდევ თითქმის მთას ექიდება, მაგრამ უკვე სამუდამოდ გამოყოფილია მისგან ფართო, ზუსტი გეომეტრიული ბზარით, მის რუხ სხეულში ჩაქედლილია რკინის სოლები — ასე ამზადებენ მათ ნაწილ-ნაწილ გასაპობად.

ახლა კარიერის მუშებს აქვთ ტექნიკაც, ხელსაწყოები და „ავტოპილოტზე ჩართული“ პერფორატორებიც, რომლებიც იჭრებიან გრანიტში. ოღესდაც კი აქ ერთად-ერთი იარაღი ქარჩი იყო.

კარიერი გახსნეს ასი წლის წინათ. ამ მხარის მთელი მიწები მაშინ მემამულის საკუთრებას შეადგენდა. ერთხელ მისმა მსახურებმა დაიჭირეს საფლავი მწყემსი და მოკლეს გულად. შიგ აღმოჩნდა რამდენიმე გაპარალებული შავი ფილა ბაცი ძარღვებით, მემამულემ ეს რომ გაიგო, ბრძანა გლეხის მოკვანა:

- სად იპოვე?
- ტყის იქით, გოლოვინთან...
- სტყუი, იქ მარტო რუხი ქვა მინახავს.
- თუ მას დიდხანს ხევათ, ელვარებას დაიწყებს.

მემამულე ჩაფიქრდა, ხოლო ერთი კვირის შემდეგ მტეტრებურგადან მოიწვია საეკლესიო ტეხი, რომლებიც დიდხანს აკვირდებოდნენ იქაურობას, თხრიდნენ, იკვლევდნენ, შემდეგ კი მეპატრონეს განუცხადეს, რომ მის სამფლობელოში გაქიმულია ლაბრადორიტის უკიდევანო ქველი. ასობით მუშა ქარჩით იღებდა ქვამშენიერებას მეფისა და გუბერნატორების სასახლეებისათვის, ქვის ეს კატორლა გრძელდებოდა 1917 წლამდე.

რევოლუციური ქარიშხლის შემდეგ, როცა ბოლო მოეღო ომებს და შიმშილს, კარიერი კვლავ გამოიყენებოდა. ტუმბოებით ამოქარეს წყალი და დაიწყეს ქვის ამოღება სახალხო საკუთრებისათვის.

1924 წლის იანვარში, მთელ ქვეყანასთან ერთად, ქვისმჭრელი მუშებიც გოლოვინდნენ ლენინს. მაშინ არ იცოდნენ, რა პასუხისაგები დავალების შესრულება მოუხდებოდათ რამდენიმე წლის შემდეგ...

მოსკოვიდან გოლოვინში ჩამოიტანეს მავზოლეუმის მინიატურული ფირფიცის მაკეტი. ის მოაპირკეთეს სამმილიმეტრიანი ფილებით და გაგზავნეს დასამტკიცებლად.

ერთ საღამოს კარიერის დირექტორმა იხმო საუკეთესო მუშები, ამოიღო ქაღალდი და თქვა: — მოსკოვიდან არის, მთავრობა გვავალდებს დიდ, და პასუხსაც სავსეს...

გადაწყდა სტუტო გოლოვინსკია-სლობოდ-კისთან მოეჭრათ შავი ლაბრადორიტის სამოცათასტონიანი შონოლით, რომელზეც უნდა გაკეთებულიყო წარწერა — ლენინი; სოფელ ლენინთან — ძირითადი მოსაპირკეთებელი მასალა — წითელი გრანიტი; სოფელ სლინცთან — მოსაპირკეთებელი ქვა კიბეების, კედლების პანელებისა და სამგლოვიარო ღარბა-ზისათვის.

მთელი ქვეყანა ცდილობდა მიეღო მონაწილეობა ბელადის ძეგლ-აგლდამის მშენებლობაში. კარგობიდან, ონგვის ზღვის ნაპირებიდან, მსოფლიოში ურთოდერთი საბადოდან, ჩამოიტანეს წითელი კვარციტი, რომლითაც უნდა გაკეთებულიყო ძვირფასი წარწერა — ლენინი. ამ ქვისგანვე გაკეთეს სამგლოვიარო დარბაზის სადა პოლიასტრები და მაგზოლეუმის სულ ზედა ფილი. ეს უკანასკნელი დაადგეს ყველა მოკავშირე რესპუბლიკიდან (რსფსრ, ამიერკავკასიის ფედერაცია, ბელორუსია, უკრაინა, უზბეკეთი, თურქმენეთი, ტაჯიკეთი) ჩამოტანილი სხვადასხვა ჯიშის გრანიტისაგან და მზადებულ 36 სეტეს.

წითელ მოედანზე დიდიდან საღამომდე ისმოდა ჩაქურებისა და ქვისმთლელობა იარაღების ხმაური, გუგუნებდნენ ავტომატური ჩარხები, რომლებზეც გრანიტს და მარმარილოს აპრიანებდნენ. აკლდამა მზიდ იყო ვადაზე.

აზრი იმის შესახებ, რომ დაეცვათ ე. ო. ლენინის ნეშტი, დაიბადა 1924 წლის სამგლოვიარო დღეებში. ჩვენი პარტიის ცენტრალური კომიტეტი და დამკრძალავი კომისია ათასობით დემუშავსა და წეროლი იღებდნენ ქვეყნის სხვადასხვა მხარეებიდან, დაბეჯითებით მოთხოვნი იმის თაობაზე, რომ ლენინის სხეული დაცული ყოფილიყო მრავალი წლის მანძილზე, რათა მშრომელებს მისცემოდათ საშუალება ენახათ ძვირფასი სახე.

ლენინის ნეშტის პირველი ბალზამირება გააკეთა ავადმეცოსმა ა. აბრიკოსოვმა 1924 წლის 22 იანვარს. იგი გათვალისწინებული იყო ექვსი დღისათვის — ე. ო. დაკრძალვამდე. თუმცა გაკეთებული იყო დიდი ხელოვნებით და მოქმედებდა გაცილებით მეტ ხანს. მაგრამ, გაზაფხულზე, თბილი ამინდის დადგომასთან ერთად, დაიწყო შემაშფოთებელი დღეები. საჭირო იყო დაუყოვნებლივ გარკვეული გადაწყვეტილების მიღება. ხალხი მოითხოვდა ყოველგვარი საშუალებით დაეცათ ვლადიმერ ილიას ძის ნეშტი. პარტიის დასაწყისში მოეწყო გამოჩენილი მეცნიერების რამდენიმე თათბირი.

1924 წლის 26 მარტს ე. ვოროშეშინმა დაიწყო ლენინის სხეულის მეორე ბალზამირება. მას

ეხმარებოდნენ პროფესორები ბ. ზაბარცოვი, კარუზინი და ასისტენტები ა. ჟურავლიოვი, ა. შაბადაში და ი. ზამკოვსკი. 1934 წელს მთელი ნეშტი ექსპერტთა კომისიამ აღნიშნა: „უნდა ჩაითვალოს, რომ ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის სხეულის ჩანგჩადიერი დროით დაცვის ამოცანა გადაწყვეტილია ბრწყინვალედ“.

მომე დღეები დადგა დიდი სამამულო ომის დროს. 1941 წლის ივლისში მაგზოლეუმში დაცარიელდა. ბელადის ნეშტი გადაიტანეს ურალის იქით.

ჩვიდმეტი წლის მანძილზე აღამიანები ქმნიდნენ ისეთ პირობებს, რომლებიც შესაძლებლობას იძლეოდა დაეცათ ტემპერატურის, ტენიანობის, სინათლის მკაცრი რეჟიმი და უეცრად გზა, ამინდის ცვალებადობა, ტემპერატურის მერყეობა. მაგრამ მეცნიერული გმირობა გრძელდებოდა. 1944 წლის იანვარში გაზეთი „იზვესტია“ იუწყებოდა, რომ მეცნიერებმა, მიიღწიეს მთელ რიგ გაუმჯობესებას ლენინის ნეშტის დაცვის საკითხში. იმავე წელს მთავრობის კომისიამ კონსტატაცია გაუკეთა ფაქტს, რომ „ვლადიმერ ილიას ძის სხეული ოცი წლის განმავლობაში არ შეცვლილა — ვლადიმერ ილიას ძის იერი ისეთივეა, როგორც დარჩა საბჭოთა ხალხის ხსოვნაში“.

ბელადის სანახავად თითქმის ყოველდღიურად, 6-8 ათასი კაცი მოდის; კვირადღეობით კი მნახველთა რიცხვი 15 ათასამდე აღწევს, მაგზოლეუმის შესასვლელთან უძრავად დგას ყარაული: ორი ჯარისკაცი კარბინებით. ეს ჩვენი ქვეყნის მთავარი, უპირველესი საგულშაოა. მთელ დედამიწაზე ამაზე საბატო საგულშაო არ არსებობს.

1924 წლის 27 იანვარს — ლენინის დაკრძალვის დღეს ამ ცახტზე იდგნენ კრემლის სრულიად რუსეთის ცაყის სახელობის მთავართა სკოლის საუბეთისო კურსანტები.

მოსკოვში ყველაფერი იცვლება. მხოლოდ ერთი რამ არის უცვლელი და მუდმივი — რიგი ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის მაგზოლეუმთან. მას არასოდეს არ უჩანს დასასრული, როგორც იმ სიყვარულსა და რწმენას, რომელიც აი ურეე ორმოც წელზე მეტია, ძალას მათებს აღამიანთა ამ მდუმარე და ამაყ დინებას.

ოდესღაც მაგზოლეუმს მექას და იერუსალიმს ადარებდნენ. წმინდა ლიტერატურული თვალსაზრისით ეს შედარება ეფემერული იყო. მაგრამ აღამიანები, რომლებიც ლენინის აგლდამის თალებს შორის მიამიჯებენ, არაფრით არ ჰგვანან ფანატრებით შეპყრობილთ. მათ სახეზე არც ის გულგრილი მოკრძალებული პატივისცემაა, რომლითაც მართლმადიდებლურ სასახლებსა და მუხეტებში შედიან.

ფილიპე მახარაძე

აღამიანები მიდიან ლენინთან

ცხოვრებაში არის განსაკუთრებული წუთები, განსაკუთრებული საათები და დღეები, როცა ადამიანს სურს ამაღლდეს ყოველდღიურობაზე. ამაღლდეს, რათა მთელი გულით ჩაისუნთქოს ახალი, უჩვეულო, მაღალი მთის პეიზაჟი, ამაღლდეს, რათა შორს გასწიოს ახლოს, მეტისმეტად ახლოს მყოფი პორტონტი და მზერა მიაპყროს შორეთს, ახალ სივრცეებს. ამაღლდეს, რათა წუთიერი შთაგონებით დაინახოს განვლილი წლები და ისინიც, რომლებიც ჯერ კიდევ უნდა გაიაროს ცხოვრებაში. ასეთ დღეებში, ასეთ საათებში იგი მიდის ლენინთან.

მიდის მასთან, რადგან შეგნებული ცხოვრების პირველი დღეებიდანვე იცის, რა გააყვამ ბელადმა მისთვის, ჩვენთვის.

მიდის მასთან იმიტომ, რომ მთელი სიცოცხლის მანძილზე ცხოვრობს, მუშაობს, აზროვ-

ნებს მისი ცხოვრების, მისი ნაშრომების, მისი იდეების ძალთა სამყაროში.

ისტორიას ახსოვს ბევრი სასახლე, მანქანა და ბევრი დიდი მოაზროვნე. მაგრამ არც ერთი მათგანი არ ყოფილა ისეთი ძვირფასი, საყვარელი, ჩვენი პირადულისათვის აუცილებელი, როგორც უკვდავი, განუმეორებელი ლენინია. მის მიმართ სიტყვა „უკვდავება“ კარგავს მეტაფორულობას, ლენინი მართლაც ნამდვილად განაგრძობს სიცოცხლეს ჩვენი პლანეტის მრავალმილიონიანი მშრომელი ხალხის გულსა და გონებაში.

ამიტომაც მიდიან ადამიანები ლენინთან, მიდიან წითელი მოედნის ქვაფენილებზე, ჩვენი ქვეყნის ყველა კუთხიდან, ვიეტნამის ჭუნგლებიდან და ამერიკის შეერთებული შტატების ზანგთა გეტოებიდან.

ტახებისაგან ინდივიდუალის გამოხსნის ამოცანა. ამასთან, ეს იყო ტრადიციითა შედგენილი განვითარება, რომლებიც შექმნეს დანტემ თუ რუსთველმა, პეტრარკამ თუ ბოკაჩომ, უფრო გვიან — სერვანტესმა თუ რაბლემ, ლეონარდო და ეინჩიმ თუ მიქელანჯელომ.

პროგრესული, აქტიური ჰუმანიზმის მთელი ისტორია — ეს არის პიროვნებისათვის, ადამიანისათვის ბრძოლა, მისთვის წამება, თავდადება, თავგანწირვა (ჩვენ საგანგებოდ უნდა გავხსნათ სწორედ ბრძოლის, თავგანწირვის მომენტი ჰუმანიზმში, მისი შემეტვეი ხასიათი, რადგან უამისოდ არ არსებობს ჰუმანიზმი კაცთმოყვარეობა. მაგრამ ამაზე ცოტა უფრო ქვემოთ!).

ჰუმანიზმში განვლო თავისი განვითარების უდიდესი, მრავალსაუკუნოვანი გზა.

რაც დრო გადიოდა, იგი, ერთი მხრივ, მით უფრო მეტ კონკრეტულობას იძენდა, როგორც საზოგადოებრივ-ისტორიული ცენტრის ცნება, მით უფრო დემოკრატიული ხდებოდა და, ამდენად, საყოველთაო ხასიათს იღებდა.

მეორე მხრივ კი ჰუმანიზმი იწვევდა საპირისპირო რეაქციას: რაც დრო გადიოდა, მით უფრო იზრდებოდა საზოგადოების ერთი ნაწილის ანტიჰუმანიზმი მისი თვით ყველაზე სასტიკი გამოვლენებით.

ანტიჰუმანიზმი მეფობს იქ, სადაც ვლინდება უცოდურესი ინდივიდუალიზმი, ეგოცენტრალიზმი, სიხარბე და გაუტანლობა.

ეს დაპირისპირება ჰუმანიზმისა ანტიჰუმანიზმისადმი არც მოიხსნება, სანამ არსებობს ორი სისტემა თავისი მკვეთრად განსხვავებული იდეოლოგიებით, რადგან თანამედროვე ვითარებაში ჰუმანიზმი თუ ანტიჰუმანიზმი სათანადო გაბატონებული იდეოლოგიების აუცილებელ შემადგენელ ნაწილებად, იდეოლოგიური ბრძოლის მეტად ძლიერ იარაღად იქცევენ.

რევოლუციური ჰუმანიზმი, რომელსაც ჩვენ ეწოდებოდნენ და ვახორციელებდით, ჩვენი იდეოლოგიის განუყოფელი ნაწილია და თვით მისი, ამ იდეოლოგიის არსიდან გამომდინარეობს.

ანტიჰუმანიზმი კი მსოფლიოს რეაქციული ძალების იარაღი ყოველივე პროგრესულის, რევოლუციურის, ადამიანურის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

საყურადღებო ის არის, რომ ასეთ ვითარებაში ჰუმანიზმი იქცა უდიდესი მასშტაბისა და ძალის მსოფლიო მოძრაობად და მან ბევრა ახალი თვისება შეიძინა.

ჰუმანიზმი ახლა აღარ ვლინდება, როგორც მხოლოდ გარკვეული მხატვრული კონცეფცია; იგი უმნიშვნელოვანეს მორგანოზებულ ძალადაც გადაიქცა, აზროვნებისა და ყოფის მრავალ სხვა დარგშიც შეიჭრა.

მაგრამ, ძირითადად, ჰუმანიზმი მაინც მხატვრული აზროვნების სფეროში დარჩა; აქ მას

გააშვარებებისა და ზემოქმედების გაძლიერება მეტი ძალა აქვს, რადგან უშუალოდ ვლინდება ადამიანის სულისა და მდგომარეობის, ჩატარების შემეცნების პროცესში.

ჩვენ ზემოთ ვახსენეთ ჰუმანიზმის სხვადასხვა კონცეფციები მხატვრულ აზროვნებაში. იგი მართლაც მრავალმხრივად ვლინდება თანამედროვე საზღვარგარეთის მწერლობაში. თანამედროვე საზღვარგარეთის რომანისტიკას ამის მრავალი მაგალითი მოგვთვება (ფოლკენ-რის „სოფელი“, „ქალაქი“, „სახლი“, აპდისის „კენტავრი“, კამიუს „შავი ქირა“, მორავიას „მძულვარება“, ზაკსლის „გენიოსი და ქალმერთი“, თ. მანის „იოსები და ქმანი მისნი“ და ა. შ.).

ეს არის წუხილი ადამიანის ბედზე, უსახლვრო სინანული თუ შეცოდება პიროვნებისა, დაუნდობელი მხილება ადამიანის ირგვლივ აუტანელი ვარემოცვის, ადამიანური სულგრძელობის გამოვლენება.

ეს კრიტიკული პათოსი და შემოფთება, დაუოკებელი წუხილი და სულიერი წამება, კეთილშობილების მძალი მორალის ქადაგება თვალსაჩინო ადგილს უმკვიდრებს თანამედროვეობის როგორც ამ, ისე სხვა გამოჩენილ მხატვრებს ჰუმანიზმის ისტორიაში.

ამასთან, უნდა ვაღიაროთ, რომ ბევრი ამ შემოქმედის ჰუმანისტურ კონცეფციას აკლია ის, ურომლისოდაც ჰუმანიზმი ბევრ რამეს ჰკარგავს თავისი არსისა და ისტორიული მისიის თვალსაზრისით.

საკითხი ისმის პირდაპირ: გიყვარდეს თუ გებრალბოდეს ადამიანი?

საკითხი ამგვარ დასმის დაე ნურავინ მიიწინებს სპოლასტიკად. სიყვარული და სიბრალული, თუმცა არა საპირისპირო, მაგრამ მაინც სხვადასხვა ზნეობრივი კატეგორიებია.

გიყვარდეს — ეს ნიშნავს ზრუნავდეს; გებრალბოდეს — ეს ნიშნავს თანაუგრძნობდეს!

ჰუმანისტისათვის ორივე მნიშვნელოვანია. მაგრამ პირველის ძირითადი პათოსი აქტიურობის გამოვლენაა, მეორე კი უფრო მეტად პასიურ განწყობას გამოხატავს და ემყარება. თანამედროვე ბუერჟუაზიული დესპოტის პროგრესულ ადამიანთა ჰუმანიზმი, ძირითადად, სწორედ ამ მეორე განწყობის შემცველია.

ვიმეორებთ, თავისთავად ამგვარ კონცეფციას ძალიან ღიბი მნიშვნელობა აქვს კაცობრიოებისათვის, მაგრამ მისი ძალა გაცილებით ღიბი იქნებოდა, რომ მასში მეტობდეს აქტიური საწყისი.

ჰუმანიზმს თავისი კონკრეტული სახე, თავისი კონკრეტული გავება აქვს.

ამდენად, იგი კონკრეტული ეპოქის საზოგადოებრივი განვითარების გარკვეული ტენდენციის, თუმცა, ფართოა მისი არსი და მა-

ლალია მისი სული, მაგრამ იგი მაინც განსაზღვრული თავისი ფარგლებით.

რასაკვირველია, მასში ვერ მოთავსდება მის სულს დაპირისპირებული ვერც ერთი ტენდენცია.

კარგად არის ცნობილი სარტრის ის კონცეფცია, რომ ეგზისტენციალიზმი — ეს, უპირველესად, თითქოს ჰუმანიზმი (მას სპეციალური ნაშრომები კი აქვს დაწერილი ასეთი სათაურით: «ეგზისტენციალიზმი — ეს არის ჰუმანიზმი»).

მაგრამ ობიექტურად ჰუმანიზმი არ შეიძლება ემყარებოდეს სუბიექტური იდეალიზმის პრინციპებს, დაეჭვებს ადამიანის ძალასა და დანიშნულებაში. იგი არც ადამიანის სავალალო მდგომარეობის შეცნობაა მხოლოდ. ადამიანთა ტანჯვა-წამების გაგება, რასაც თითქოს ასე ესწრაფვის ეგზისტენციალიზმი მხატვრულ პრაქტიკაში, ჯერ კიდევ არ ნიშნავს მათი მდგომარეობის შესუბუქებისათვის ბრძოლას.

ჩვენთვის ჰუმანიზმი არის: შეცნობილი კეთილმყოფელობა, კეთილქმედობა, შეგნებულობა პრაქტიკული აუტოლეზობა, პერსპექტივის სიცხადე, ცხოვრებაში დამკვიდრებისა და განმტკიცების პათოსი.

ეს ნიშნავს იმეორებას ჰუმანიზმისა განსაკუთრებით საცნაური ხდება ჩვენს საუკუნეში, როდესაც კაცობრიობას:

კოლსალური მსხვერპლის გაღება მოუხდა უკვე მატერიალური, ძალად ქცეული ფაშისტური ანტიჰუმანისტური იდეების გაცამტყერებლად;

განსაკუთრებული ადამიანური სიმაჰავე მოანდომა და ანდომებს კოლსალური ბოროტებისა და ხალხთა გამოსხნას;

უდიდესი ძალის დაძაბვა პირდება ანტიჰუმანისტურ-ექსპანსიონისტური ძალების მოსაოკად.

აქ ელინდება ჰუმანიზმის უდიდესი ისტორიული მისია არა როგორც დღევანდელი ცხოვრების წამყვანი ტენდენციისა, არამედ აგრეთვე კაცობრიობის მომავალზე ზრუნვის რეალური მორგანოზებული ძალისა.

ჰუმანიზმი კაცთმოყვარე ის არის, ვინც ჰუმანიზმს მართო დღეის ამოცანებით არ ფარგლავს.

ჰუმანიზმი, როგორც მეგვიდრეობითად განვითარებული მიმდინარეობა, ყოველთვის ორ განზომილებაში უნდა აღვიჭყათ: მისთვის თანაბარმნიშვნელოვანია ადამიანის როგორც დღევანდელი, ისევე ზეალინდელი ბედი; იგი გამოხატულია, როგორც პიროვნების ფსიქოლოგიური ზრდა-განვითარების, მისი სულიერი გამოიდრების უწყვეტი ტენდენცია.

და აი, როდესაც ვლაპარაკობთ საბჭოთა რომანის, ამ შემთხვევაში, თანამედროვე ქართულ

ლი რომანის, ჰუმანისტურ კონცეფციაზე, ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ჰუმანიზმის სწორედ ამგვარი გაგება, მისი აქტიური, მეტაფიზიკური, სიათი, დამამკვიდრებელი პათოსი, პერსპექტივის ხილვა.

სოციალისტური ჰუმანიზმის ცნებით გამოხატულია როგორც სიყვარული და ზრუნვა ადამიანისადმი, ასევე ადამიანის აქტიური დამოკიდებულება ყოფისადმი. ეს კი ნიშნავს ბრძოლას ყოველივე იმის წინააღმდეგ, რაც მტრობს, რყენის, შლის ადამიანს, რაც წინ ეღობება, აყენებს, თრგუნავს ადამიანურობას.

ჰუმანიზმი ჰუმანიზმი არის არა განყენებული მოძღვრება, არამედ ქმნადობის უდიდესი პროცესი.

ყველა ის მთავარი პრობლემა, რომელმაც გამოხატა ბოვე ქართულ საბჭოთა რომანში — იქნება ეს ახალი სინამდვილის დამკვიდრების პათოსი თუ ძველის უღმრთელობის ძალით მსხვერვა; ახალი ადამიანის სულიერი ფორმირების პროცესი თუ ეროვნული კულტურის, ენის, ყოფის პრობლემები; კლასობრივი ბრძოლის სიმწვავე თუ სხვა ახალი სოციალური კონფლიქტების გამოვლენა; ზედმეტი ადამიანის ტანჯვითა თუ საზოგადოებრივი განვითარების მწვავე კონფლიქტური ხასიათი; ადამიანის დამოკიდებულება მის უშუალო გარემომცველ სამყაროსთან თუ საზოგადოებისა და პიროვნების ურთიერთობა; კოლექტივიზმის გრძნობის გააქტიურება თუ მხედური ინდივიდუალიზმის ფსიქოლოგიური კრახი; ახალი მორალურ-ეთიკური ნორმების ჩამოყალიბების თუ ამ ნორმებისადმი დაპირისპირების პრობლემები; თავგანწირვა-ჰეროიკის რომანტიზმი თუ ეროვნული და ინტერნაციონალურის ურთიერთმიმართება — ყველა ეს პრობლემა — როგორც წესი, დასმული და მხატვრულად გადაჭრილია სწორედ სოციალისტური ჰუმანიზმის კონცეფციით.

რასაკვირველია, ჰუმანისტური ტენდენცია ქართულ რომანში არ ვლინდება, და არც შეიძლება გამოვლინდეს, ერთი პლანით. ბუნებრივად, აქ მოქმედებს მრავალი სხვადასხვა ასპექტურ-ნიუანსობრივი გამოვლენის პრინციპი. და ყველა მათგანს არსებობის მეტაყლებად თანაბარი უფლება აქვს.

მაგრამ რომანის განვითარების ცალკე პერიოდებში თუ ცალკეულ რომანისტთა შემოქმედებაში მაინც შეიმჩნევა რომელიმე ტენდენციის მეტობა.

როგორც ცნობილია, 20-იანი წლების ქართულ რომანში მთავარი ადგილი უჭირავს ძველის უარყოფა-უქვედების პათოსს, წარსულის

გიორგი მერაბილაძე
ქართული საბჭოთა რომანის
ჰუმანისტური კონცეფცია

უნიადაგოდ დარჩენილ ადამიანთა — ამ ზედ-
მეტყველთა — ტრაგედიის კანონზომიერების
გახსნას, საზოგადოებრივი ცხოვრების იმ რეა-
ლისტური ლოგიკის შეცნობას, რომლისთვისაც
განსაკუთრებით სოციალური გარდატეხის მო-
მენტებში მიუღებელი და უცნობია სოციალუ-
რი კომპრომისები.

ამიტომაც ესოდენ მძაფრად არის დახატული
ნოღადაგებულთა ზევისთავეების („ჩაყოს ხიზ-
ნები“) თუ ნათავადარ ქილაძეების („სანავარ-
დო“), ისტორიის მიერ გართყული სავარსამი-
ძეების („დიონისოს ღიმილი“), კვაპანტირაძე-
ების („კვაძე კვაპანტირაძე“) თუ მენშევიკური
ემიგრაციის („ემოპეა“) მორღვეული, უმიზნო,
უპერსპექტივო, განწირული ცხოვრება.

ამ დროს ქართული რომანი მნიშვნელოვან-
წილად ეკვდა კრიტიკული რეალიზმის პრინცი-
პებზე შენდება. მაგრამ მისში ობიექტურად
გამოხატულია თვით შემოქმედის დამამკვიდ-
რებელი პოზიცია, როგორც არსებული ახალი
სინამდვილის უკუფენი. ამდენად ჩამოყალიბე-
ბას იწყებს ახალი, სოციალისტური ჰუმანიზმის
მხატვრული პრინციპები, რომლებიც მთელი
თავისი არსით ელინდება უკვე 30-იანი წლები-
სა და შემდგომი პერიოდების რომანში.

30-ანი წლების ქართული რომანი ამ თვალ-
საზრისით მეტად რთული მოვლენაა, როგორც
ჰუმანიზმის ახლებური ტრაქტოვკა, მისი ჰუმ-
მარიტი არსის გაგება, ნოვატორული გაზრე-
ბა; როგორც ჰუმანიზმის გამოვლენის სხვადა-
სხვაგვარ ასპექტთა მონაცვლეობა.

უპირველეს ყოვლისა, ამ დროის რომანში
ხდება რეალისტურ და რომანტიკულ საწყის-
თა შეთანწყობა, როგორც თანამედროვე ზე-
ლოვნებაში ჰუმანიზმის გამოვლენის ერთ-ე-
რი უმთავრესი და აუცილებელი პირობა.

საერთოდ, რევოლუციური რომანტიზმი ჩვე-
ნი დროის პროგრესული ჰუმანიზმის უდიდესი
შენაძენია, რადგან ლიტერატურასა და ხელოვ-
ნებაში იგი იძლევა მოვლენათა მიმზიდველ
პერსპექტივაში აღქმის, იდეალის, როგორც რე-
ალური შესაძლებლობის გახსნის საშუალებას.

იგი თავისებური ფრთებია ხელოვნებისა, რომ
ყოველდღიური ცხოვრების წვრილმანებზე
ამაღლდეს და რეალურად დაამკვიდროს სა-
სურველი.

სწორედ რევოლუციურმა რომანტიზმმა მის-
ცა ზემოქმედების განსაკუთრებული ძალა
30-ანი წლების ისეთ შესანიშნავ რეალისტურ
ტილოებს, როგორიცაა კ. გამსახურდიას „მოთა-
რის მოტაცება“ და „დიდოსტატის მარჯვენა“,
მ. ჭავჭავაძის „არსენა მარადელი“, კ. ლორ-
თქიფანიძის „კოლხეთის ციკარა“, ლ. ქიან-
ელის „გვალი ბიგვა“, დ. შენგელიას „ბათა ქე-
ჩია“, ს. კლდიაშვილის „ფერფლი“, ა. ჭუთა-
თელის „პირისპირ“, ი. ლისაშვილის „კეცხოვე-
ლი“ და სხვ.

ამ დროს უფრო მეტეტი და მრავალმხრივი
ხდება ქართული საბჭოთა რომანის ჰუმანისტუ-
რი კონცეფცია. იგი იძენს ახალ შინაარსს, ახალ
შეცნობას, ახალი ადამიანის პერსპექტივის ხილ-
ვის წყალობით; ეროვნული და სოციალური
პრობლემების ახლებური დასმითა და გადაწყ-
ვეტით.

ჰუმანიზმი აქ ელინდება, როგორც ეპოქის
გარკვეული რევოლუციურ-პროგრესული ტენ-
დენცია; არა ადამიანის სიყვარული სიერთოდ,
არამედ კონკრეტული ეპოქის მოწინავე ადამი-
ანის, კონკრეტული რევოლუციური იდეის პი-
როვნების, განვითარებადი სინამდვილის ნიშან-
თავისებურებათა მატარებელი ინდივიდუალის
და, რაც მეტად დამახასიათებელია, მთელი მა-
სების პროგრესულ განწყობილებათა მხარდაჭე-
რა და აღქმა, მათი ქმედობის პათოსი.

ზოგიერთებს, შესაძლოა, სადავოდ ეჩვენოს
30-ანი წლების ქართული რომანის ისეთი კო-
ლორიტული მხატვრული სახეების ჰუმანიზმი,
როგორებიც არიან არზაყან ზეამბია, მერი ეა-
შაიძე, ტარასი ხაზარაძე, გვალი ბიგვა და
ამ პლანის სხვა გმირები — ეს პირდაპირი,
გადაჭრით მოქმედი ადამიანები, რომელთა
სულში ზის მოყვასისადმი უდიდესი სიყვარუ-
ლი და მტრისადმი უკომპრომისო სისასტიკე.

მაგრამ ანტაგონისტურ-კლასობრივ განწყო-
ბილებათა საზოგადოებაში ჰუმანიზმი
სხვა არის არ შეიძლება მოეპოვებოდეს. უსაგ-
ნო ჰუმანიზმი ფიქტია!

კლასობრივ ბრძოლაში არ არსებობს არ
ჰუმანიზმი სიმართლე. ობიექტური სიმართ-
ლე ყოველთვის ერთია. იგი საზოგადოების
უდიდესი უმრავლესობის გულისმტკია.

ჰუმანიზმი ჰუმანიზმი მუდამ ამ სიმართლეს-
თანაა. მისთვის უცხოა ქრისტეს მორალი და
უნებისყოფი გულაუწყება, პასიური სენტიმენ-
ტალიზმი.

ჰუმანიზმს, როგორც თანამედროვე საზოგა-
დოებრივი ცხოვრების მოვლენას, არ შეუძლია
განზე გაუდგეს ამ საზოგადოების კონფლიქ-
ტებს.

ეს არც მოხერხდება, რადგან რევოლუცი-
ური ჰუმანიზმი პროგრესული მოვლენაა და
იგი ყოველთვის იწეება პროგრესის ძალებთან,
როგორც რეაქციასთან ბრძოლაში მათი გამარ-
ჯების იარაღი.

ჰუმანიზმის მთავარი არსი ხომ ადამიანის
დამორღვევლი, შემზოგველი, ესე იგი, რე-
აქციული ძალების წინააღმდეგ ბრძოლაა!

როცა კ. გამსახურდიამ ხატავს 20-30-ანი
წლების რთულ კონფლიქტებს, მხატვრული
აღლო მას შეამეცნებინებს ეპოქის განვითარე-
ბის ტენდენციასა და კანონებს. ამიტომ ზედა-
იგი მთავარ ძალას არზაყანსა და მის თაობა-

ში. სწორედ არზაყანი გამოხატავს განვითარების ტენდენციას, დიდ ისტორიულ სიმაართეს. გაეხსნათ, რაოდენ დიდი იდეური დატვირთვა, რასაც მწერალი მას აქისრებს: არზაყანი უპირისპირდება:

თარაშის უღონობასა და უნადაგობას;
ტარბების კულაქურ სულს;
ბამის შემზოპველ ტრადიციებს;
შარვაშიძეების ძველ ყელვას;
ჭორამაშვს და მის პატრიარქალურ ვარემოცვას;
გვანჯ აფაქიძის ყაჩაღურ მორალს;
უპირისპირდება და ამარცხებს, როგორც თავის ხალხს: ჭეშმარიტად შვილი.

რაც შეეხება თარაშ ემხვობის სახეს, აქ დასმულია, რასაკვირველია, ჰუმანიტური, მაგრამ ძალიან ფართო პლანის და მეტად შორეული ისტორიული ეროვნული პრობლემა ემიგრაციისა, სამშობლოდან გადახვეწისა; მშობლიურ მცწას, ეროვნულ სხეულს მოწყვეტილი ადამიანის გარდუვალი ტრაგედიის პრობლემა.

ასევე, „კოლხეთის ცისკარს“ გამსჭვალავს უდიდესი ჰუმანიტური მორალი. მის ცენტრში მოქცეულია სწორედ ნამდვილ სადამიანოდ ქცევის, აღამიანურის ამაღლების, სამყაროში განმტკიცების ჰუმანიტური იდეა, დაკავშირებული ბიროვნების აქტივიზაციის პროცესთან.

ბიროვნების აქტივიზაციის პრობლემას ჩვენ განსაკუთრებით გამოვყოფთ, როგორც ლიტერატურაში ახალი, ე. წ. აქტიური ჰუმანიზმის¹ დამახასიათებელ თავისებურებას.

ჰუმანიზმას ახლებური გაგება დაედო საფუძვლად მ. ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელს“, როდესაც რომანისტმა სცადა უსისხლო გმირის „რაინდული ცულტობის“ ტრადიციულ კონცეფციაში რამდენიმე არსებითი მხატვრული და ისტორიულად მოტივირებული კორექტივი შეეტანა.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ყოველივე ეს, 20-ანი წლების ლიტერატურის საერთო ტენდენციასთან ერთად, იყო საბჭოთა რომანის სწორედ ჰუმანიზაციის პრაქტიკა, რომელიც დღემდე გრძელდება.

ჰუმანიზმის ახალი ტრაქტოვა გამოყენებულია საქართველოს ისტორიული წარსულის ასახვისას (კ. გამსახურდიას, შ. დადიანის, გ. აბაშიძის, ა. ბელიაშვილის, ლ. გოთუას, ს. ქილიას, ბ. ჩხეიძის, ე. მაღრაძის, კ. გოგიავას და სხვა რომანები).

აქ ფრიად საინტერესო მოვლენასთან გვაქვს საქმე: თანამედროვე პროგრესული ჰუმანიზმის კონცეფცია იმგვარად არის გამოყენებული ისტორიის განზოგადებითი მხატვრული შემეცნების ერთ-ერთ კრიტერიუმად, რომ კონკრეტული ისტორიული მონაცემის ობიექტური ტესტირების ფუნქციას იძენს. შორეული

თუ შედარებით მასობრივი წარსულის ადამიანთა კეთილი საქმიანობა მათში გახსნა როგორც ერის მთლიანი ინტერესებისა და ჯემდებარების, ასევე ინდივიდუალის პიროვნული თავისთავადობის კომპლექსი.

ჰუმანიზმი: ნოვატორული კონცეფცია ახალი ძალით იჩენს თავს დიდი სამამულო ომის თემაზე შექმნილ ქართულ რომანში (ლ. ქიაჩელის „მთის კაცი“, დ. შენგელაიას „წითელი ყაყაჩო“, ა. ბელიაშვილის „უღელტეხილი“, ნ. დუმბაძის „მე ვხედავ მზეს“, ო. იოსელიანის „ვარსკვლავთცვენა“, დ. კეცეაძის „მშვიდობით, უსიერო ტყეობა“, ალ კალანდაძის სამი რომანი და ა. შ.) მასში განსაკუთრებული ძალით აშკარადდება ანტიჰუმანიზმის უღმრთელი სისასტიკე, მისი განსაკუთრებული არასამართლიანობა, კაცთმოძულეობა და ისტორიული ზედრი. ომში მოქმედი ჩვენი თაფიანი კაცი დანახულია, როგორც ადამიანის, ცივილიზაციის, მომავლის ქომავი და მცველი პიროვნება ომის თემაზე შექმნილი ქართული რომანის კონცეფციური არსი მთელი სიცხადით ნათელყოფს სწორედ აქტიური ჰუმანიზმის აუცილებლობას, მის თანმიმდევრულ, სამართლიან ხასიათს.

ჰუმანიზმმა ახალი გამოვლენა პოვა ომის შემდგომსა და განსაკუთრებით უკანასკნელი პერიოდის ქართულ რომანში. ამ დროს უფრო მკაფიოდ გამოვლინდა მისი მრავალფეროვნება: სხვადასხვა ხილვით ასპექტით; გაცლებით ფართომოცვით გახდა თვით თანამედროვე ჰუმანიზმის ცნება.

საბჭოთა რომანში ჰუმანიზმის გამოვლინებია უკვე ტრადიციულად ზემოაღნიშნული კონცეფციის შემდგომი გაღრმავების ტენდენცია გამოვლენილია კ. გამსახურდიას „ვარსკვლავთცვენაში“, კ. ლორთქიფანიძის „ნატურის-ოვალში“, ს. კლდიაშვილის „მეუღრო სავანეში“, რ. ჯაფარიძის „ქარისკაცის ქვრივში“, გ. აბაშიძის „ყორნალში“, მ. ბერგელიშვილის „საბედისწერო მოსახვეწეში“, ა. ბელიაშვილის „მეფისა ხალიბურში“, ლ. ავალიანის „ახალ ჰორიზონტში“, ო. ჩხეიძის „წვებისა“ და სხვა რომანებში, თ. გოგოლაძის, თ. დონეაშვილის, ი. ლისაშვილის, ლ. მრელაშვილის, გ. გოგიჩაიშვილის და სხვ. უკანასკნელ რომანებში, სადაც თანამედროვეობის პრობლემები დასმულია, როგორც, უპირველეს ყოვლისა, თანამედროვე საზოგადოებრივი ადამიანის მდგომარეობა, მისი მოწოდება, მისი აქტიური ქმედობის ამოცანა.

ამ პრობლემისევე დასმასა და მის მხატვრულ რეალიზაციას შეიცავს ნ. დუმბაძის „მე ვხე-

გიორგი მირკვილიაძე

ქართული საბჭოთა რომანის
ჰუმანიტური კონცეფცია

დავ მზეს“ და „მზიანი ღამე“, თ. იოსელიანის „ვარსკვლავთცვენა“, ა. სულაყურის „ოქროს თევზი“, ნ. წულუკისკირის, გ. ფანჯიკიძის ე. ყიფიანის, თ. ჭილაძის, ი. ურჯუმელაშვილის, რ. ჭეიშვილის, გ. გეგეშვიძის და სხვ. რომანები. აქ ჩვენ ვხედავთ ახალ თემებსაც და ახლებურ თვალთახედვასაც ამ თემების გააზრებაში, ახალ ნიუანსებს თანამედროვე ჰუმანიზმის ინტერპრეტაციაში.

აღნიშნული რომანების კრიტიკული პათოსი თუ რომანტიკული ზეაწეულობა ნაკარნახევია სწორედ თანამედროვე ადამიანის მაღალი ღირსებებისა და მორალისათვის ბრძოლის აუცილებლობით.

ამ თვალსაზრისით, უკანასკნელი პერიოდის რომანში ჰუმანიზმი გვევლინება, როგორც უდიდესი ძალის მორალური ფაქტორი, ადამიანის სრული განწყნდის აუცილებლობა. თუმცა ისიც ფაქტია, რომ ზოგიერთ ნაწარმოებში შეიმჩნევა ე. წ. „მოუშუშებელი იარების“ კონცეფცია.

ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს ეს აუცილებელი პრემიარტება, რომ ჰუმანიზტურია არა იმდენად თავისთავადი სიმართლე, ვიდრე არ უნდა იყოს იგი, არამედ მისი დანახვის კუთხე და ფოკუსი.

რასაკვირველია, მხილებითი პათოსის გარეშე არ არსებობს ნამდვილი ლიტერატურა. მაგრამ ლიტერატურის უპირველესი ამოცანაა ადამიანის ამაღლება, მისი შემდგომი გაცეთილშობილება. ამით ელინდება მისი ჰუმანური არსი.

ამიტომ მხილების პათოსს ყოველთვის თან უნდა ახლდეს მკვიდრების აუცილებლობა, მხატვრის უდიდესი გულისწუხილიც და შემოთხუცად ადამიანის ბედისათვის, ოპტიმიზმიც და ალტაცებაც ადამიანის ყოვლისმძლეველი ძალის გამო.

ასეთია რევოლუციური ჰუმანიზმის კონცეფცია, ხოლო ჩვენი დროის მხატვრულ აზრში გადამწყვეტი სიტყვა სწორედ რევოლუციურ, აქტიურ ჰუმანიზმს ეკუთვნის.

გაზეთი ჩხარაგოშვილი

პორტრეტი „პრესნა პარაბლელში“

ცნობილია, რომ პორტრეტი — აღამიანის გარეგნულ აღწერას — დიდი მნიშვნელობა აქვს პერსონაჟის ხატვის, მისი ხასიათის გახსნისა და გამოკვეთისათვის.

როდესაც გმირთა პორტრეტიზაციაზე ვლაპარაკობთ, აშკარად შეინიშნება მისი ორი, რადიკალურად განსხვავებული მხარე. ესაა **სტატიკური** პორტრეტი და **დინამიკური** პორტრეტი. პერსონაჟის გამოხატვის ეს დაყოფა თვით მწერალთა ხერხში, ამ საგნისადმი მათმა ინდივიდუალურმა მიდგომამ განაპირობა. ზოგი მწერალი პირველს იყენებს — პერსონაჟის გამოჩენისთანავე მზამზარეულად გვაწვდის მის გარეგნულ აღწერას (მაგალითად: გოგოლი, ტურგენევი). უმეტესწილად კი მეორეს — დინამიკურ პორტრეტს მიმართავენ, ე. ი. პერსონაჟს მოძრაობაში, მოქმედებაში, მოვლენების განვითარების შესაბამისად გვიხატავენ მთელი ნაწარმოების მანძილზე (მაგალითად: ჰიუგო, ტოლსტოი, ილია, გორკი, შოლოხოვი და სხვ.).

ჩვენი აზრით, უფრო მართებული პრინციპი პერსონაჟის პორტრეტული ხატვისა ეს უკანასკნელი უნდა იყოს. პორტრეტი პერსონაჟის ხასიათის გახსნისა და გამოკვეთის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია, (პერსონაჟის ხასიათის გახსნა და გამოკვეთა კი მხატვრული ნაწარმოების ერთ-ერთი მიზანდასახულებაა). იგი ხელს უწყობს პერსონაჟის ხასიათის გახსნას, მისი თვისებების გამოვლინებას სხვადასხვა ასპექტში, სულიერი მღელვარების, ემოციის გამოხატვას. ყოველთვის ეს კი ნაწარმოების სიუჟეტურ ქარვაში ვლინდება. ამიტომ პერსონაჟის პორტრეტის ხატვა პერსონაჟის გამოკვეთისთან ერთად უნდა დასრულდეს.

ნაკლებმნიშვნელოვნად მიგვაჩნია სტატიკური პორტრეტის გამოყენება სიტყვაჯამულ

მწერლობაში. შესაძლოა, მზამზარეული პორტრეტიც გარკვეულ ემოციას იწვევდეს, სახეს თვალნათლივ და ხელშესახებად გვიხატავდეს, მაგრამ სტატიკურობის გამო, ნაწარმოების კითხვისას ოდნავ მივიწყებებს ეძლევა და მას უკვე სხვა ელემენტები ჩრდილავენ. ალბათ არავითარ შემთხვევაში არ იქნებოდა ისე ძლიერ შთამბეჭდავი ლუარსაბ თათქარიძის პორტრეტი, ილია რომ იქვე შეჩერებულიყო, რაც პირველად დაგვიხატა. ამიტომ იყო, რომ დიდმა მწერალმა ლუარსაბის პორტრეტს ბევრი რამ შესძინა ნაწარმოების სიუჟეტის გაშლისას. პორტრეტის დავიწყების, მისი შთაბეჭდილების განელების საშიშროებას გრძნობდა ალბათ თვით გოგოლიც, როდესაც მის მიერ ნაწარმოების დასაწყისში მოცემულ პორტრეტს გზადაგზა რამდენიმე შტრიხს მიუმატებდა.

პერსონაჟის გამოსახვისათვის პორტრეტს დიდი მნიშვნელობას ანიჭებდა დიდი რუსი მწერალი ა. პ. ჩეხოვი.

ერთხელ იგი ძალიან გაანაწყენეს იმის გამო, რომ ერთ-ერთმა პროვინციულმა თეატრმა მისი ძია ვანია წარმოადგინა დაცემულ მემამულედ — ჭუჭყიანი, დახეული ჩექმებით.

— მაშ, როგორი უნდა ყოფილიყო იგი? — ჰკითხეს-მას.

— მე ხომ პიესაში ყველაფერი დაწვრილვით მიწერია — თქვა მან.

ეს „დაწვრილვითი“ აღწერა კი გამოიხატებოდა იმაში, რომ ერთგან რეჟარაჟში იყო მითითებული, ძია ვანიას აბრეშუმის ყელსახვევი ეცეთათ. ჩეხოვს ეს საცხებიც საკმარისად მიაჩნდა თავისი გმირის ჩაქმულობის წარმოსახვადაც.¹

¹ ა. პ. ჩეხოვი ლიტერატურის შესახებ, 1955 წ. გვ. 293. (რუს. ენაზე).

„მწერალი თავის გმირს უნდა უყურებდეს როგორც ცოცხალ ადამიანებს, — წერდა მხატვრული სიტყვის დიდოსტატი მაქსიმ გორკი, — ცოცხალი კი მაშინ გამოუვა ისინი, როდესაც თითოეულ მათგანს მოუწახავს, აღნიშნავს, ხაზს გაუსვამს მეტყველების, ექსტის, ფიგურის, სახის, ღიმილის, თვალების ციმციმის და სხვ. დამახასიათებელ, ორიგინალურ თავისებურებას. ყოველივე ამას რომ აღნიშნავს, ლიტერატორი მკითხველს ეხმარება, რათა უკეთ დაინახოს და გაიგოს ლიტერატორის მიერ დახატული სურათი, სავსებით ერთნაირი ადამიანები არ არსებობენ; თითოეულ მათგანს აქვს რაღაც თავისი შინაგანიც და გარეგნულიც.“²

„პერსონაჟის ცოცხლად ხილვა წარმოდგენაში — ხშირად გულისხმობს მისთვის სხვადასხვა ფიზიკური ნიშნების თანდათანობით მიმატებას, რათა რეალურად და ფიზიკურად ხელშესახები გახდეს იგი.“³ მართლაც და, ამის გარეშე ძნელია მწერალმა შეძლოს პერსონაჟის ცოცხლად წარმოსახვა. სწორედ ამაზე მიუთითებდა მაქსიმ გორკი: „ისე უნდა წეროთ, რომ სახე ხელშესახები იყოს ფიზიკურად“.

მაგრამ სახის ხელშესახებად წარმოსახვა აღვილო როდია. ამ სიძნელეზე ამბობდა მ. გორკი: „საერთოდ უკიდურესად ძნელია ზუსტი სიტყვების მონახვა და იმგვარად დლაგება, ... რომ სიტყვებმა მოგვცეს ცოცხალი სურათი, მოკლედ მოხაზოს ფიგურის ძირითადი სახე, მკითხველის ხსოვნაში უმაღლესი განამტკიცოს გამოხატული პიროვნების მოძრაობა, სიტყვების მიმდინარება და ტონი. ერთი საქმეა ადამიანთა და სავანთა „შეღებვა“ სიტყვებით, მეორე — გამოხატო ისინი ისე „ალასტიკურად“, ცოცხლად, რომ გამოხატულის ხელით შეხება მოგინდეს, როგორც ხშირად მოგინდება ხელი შევახო ტოლსტოის „ომისა და მშვიდობის“ გმირებს“⁴. ყოველივე ამისათვის კი საჭიროა მაღალი ოსტატობა, რადგან „სიტყვიერების ხელოვნება, ხასიათებისა და „ტიპების“ შექმნის ხელოვნება მოითხოვს წარმოსახვას, ვარაუდებს, „გამოგონებას“. ლიტერატორმა თუ თავისი ნაცნობი ერთი მედუნე, ჩინოვნიკი, მუშა ალწერა, მოგვეცეს სწორედ ერთი კაცის ცოტად თუ ბევრად კარგ ფოტოგრაფიულ სურათს. მაგრამ ეს იქნება სოციალურ-ადმინისტრაციული მნიშვნელობის მოკლებული. მხოლოდ ფოტოგრაფიული სურათი

და ფოტოქმის არაფრით არ გააფართოვებს და გააღრმავებს ადამიანის ცოდნას ცხოველურად. მაგრამ თუ მწერალი შეძლებს ფიქტურულად დაათი, ასი მედუნისაგან, ჩინოვნიკისაგან, მუშისაგან გამოარჩიოს უფრო დამახასიათებელი კლასობრივი ნიშნები, ჩვევები, გემოვნება, ესტეტი, რწმენა, საუბრის კილო და ა. შ. გამოარჩიოს და შერწყმას ისინი ერთი მედუნის, ჩინოვნიკის, მუშის სახეში, ამ ხერხით მწერალი შექმნის „ტიპს“. — ეს ხელოვნება იქნება“⁵.

იქნებ იმითაც გაუსწრო თავის ეპოქას შოთა რუსთაველმა, რომ მან პოემაშიც კი მოგვცა პერსონაჟთა უაღრესად რეალისტური პორტრეტები. ზედმეტია იმის მტკიცება, რომ მხატვრულ პროზას ვაცილებით მეტი საშუალება აქვს პერსონაჟის პორტრეტული ხატვისა, ვიდრე პოემას და შოთა რუსთაველი, მხატვრული სიტყვის ეს ჯაღოქარი, ამითაც იწვევს ჩვენს გაოცებას: მან უდიდესი ხელოვნება გამოიჩინა პერსონაჟის პორტრეტული აღწერისა და ყველაფერი ეს გადმოსცა დინამიკურად.

პორტრეტი, როგორც ადამიანის რეალურად წარმოსახვის ერთ-ერთი აუცილებელი საშუალება, ლიტერატურის ისეთ ქანრებშიც იჩენს თავს, როგორიცაა აგოგრაფიული ხასიათის ნაწარმოებები. აგოგრაფიულ ძეგლებში უწვევულო, იშვიათი იყო გმირის ფიზიკური მხარის წარმოსახვა, რადგან სარწმუნოებისათვის თავდადებულთა დახასიათებისას „მთელი ყურადღება გადატანილია მათ სულიერ ღირსებებზე“⁶.

აგოგრაფიული ხასიათის ძეგლებში პერსონაჟთა გარეგნული წარმოსახვა მოცემულია განყენებულად, ზოგადად, სადაც არაა გამოყოფილი გმირის ინდივიდუალური თვისებები, მისთვის დამახასიათებელი გროტესკული შტრიხები. მიუხედავად ამისა, „ეს „განყენებული“ პორტრეტები როდია ესთეტიკური ზეგავლენის ძალას მოკლებული. ამ „ზოგადი“ ეპითეტებით იქმნება თავისებური სახე, რომლის მხატვრული, ზემოქმედებითი ძალა საკმაოდ ძლიერია“⁷.

გარდა ამისა, გვხვდება აგოგრაფიული ხასიათის ნაწარმოებები, სადაც გმირის პორტრეტი ხელშესახები სიმკვეთრითაა წარმოსახული. ქართული ლიტერატურის სინამდვილეში

⁵ იქვე, გვ. 206.

⁶ შოთა რუსთაველზე, როგორც პორტრეტული ხატვის დიდ ოსტატზე, საინტერესო დავიკრებია ჩაატარა ბეჟან ბარდავულაძემ. იხ. მისი წიგნი „პერსონაჟის ხატვის პრინციპები ქართულ რეალისტურ პროზაში“, 1967 წ. გვ. 39—47.

⁷ რ. ბარამიძე, ნარკვევები მხატვრული პროზის ისტორიიდან, 1966, გვ. 45.

⁸ იქვე, გვ. 47.

² მ. გორკი, თხზულებანი, ტ. XII, 1968 წ. გვ. 401—402.

³ ნ. ჩხიძე, ლიტერატურული წერილები, 1969 წ. გვ. 156.

⁴ მ. გორკი, თხზულებანი, ტ. XII, 1968 წ. გვ. 228.

ასეთ ნიმუშს გიორგი მერჩულის „ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა“ წარმოადგენს. ამ ნაწარმოებში გრიგოლის გარეგნული აღნაგობა მთელი სისრულთაა წარმოსახული და პერსონაჟს ცოცხლად, შთამბეჭდავად წარმოგვიდგენს.

საერთოდ პორტრეტს დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ყველა კლასიკოსი მწერალი. მისი (პორტრეტის) მხატვრული ფუნქცია ნაწარმოებში მრავალმხრივია. მხატვრული სიტყვის დიდოსტატი გი დე მოპასანი ლუაზოს პორტრეტის ხატვისას „ფუნთუშაში“ არა მარტო გმირის გარეგნულად წარმოსახვას ისახავდა მიზნად, არამედ ამ პორტრეტში იყო გახსნილი ვაჭრის შინაგანი ბუნება, სულიერი სიცარიელე, მხდარი აღამიანის სახე. სხვაანაირად შექმნილი იყო წარმოდგენა მისი შინაგანი სამყარო ასეთი პორტრეტული ხილვის შემდეგ: „დაბალის ტანისა იყო, გოდორა, ღიბიანი. ზევიდან ამ ღიბს გადმოსცქეროდა წამოჭარბებული სახე, პლარაშერტულ წვერიანი“. მართლაც, მთელი ნოველის მანძილზე ლუაზოს გარეგნული სახე სრული შესატყვისობით წარმოსახავს მის სულიერ სიძაბუნეს.

მრავალმხრივი დანიშნულება აქვს თვით ფუნთუშას პორტრეტს. ვინც ნოველის სიუჟეტურ ქარვას გაიხსენებს, მოაგონდება, რომ ნოველის ძირითადი ფაბულა სწორედ ფუნთუშას სილამაზეზეა აგებული. ფუნთუშას მომხიბვლელი სილამაზე ერთის ნახვითვე აღგზავდა მისი დაუფლებს სურვილს. ამ ენებამ შეიპყრო გერმანელი ოფიცერი, რომელიც ძალიან კარგად გრძნობდა, რომ დაპყრობილ ქვეყანაში იმყოფებოდა და მის ნება-სურვილს გერმანელ აღუდგებოდა წინ. ოფიცერმა გადაწყვიტა, ვიდრე ფუნთუშა თავისი ნებით არ დათანხმდებოდა, გზის განგრძობის უფლება არ მიეცა მგზავრებისათვის. ამ ფსიქოლოგიურმა კიდილმა სამ დღეს გასტანა, ვიდრე ოფიცერმა თავისი სურვილი არ აისრულა. გერმანელ ოფიცერსა და ფურგონის მგზავრებს შორის შექმნილი მძაფრი კოლიზია სწორედ ფუნთუშას ფიზიკურმა სილამაზემ გამოიწვია. მაგრამ ამ პორტრეტით გამოხატულია ფუნთუშას სულიერი კეთილშობილებაც, რომელსაც შეუძლია საყოფარეს სხეულ გაყვალის იმისათვის, რომ თანამგზავრებს ზიფათი ააცილოს. ეს კეთილშობილება კი შეუქმნილი იყო გარეგნულ პორტრეტშიც არ გამჟღავნებულყო.

დინამიკური პორტრეტის ხატვის პრინციპს ფართოდ იყენებს თანამედროვე ქართული საბუთო მწერლობა. პორტრეტის ხატვის ეს პრინციპია დაცული ლეო ქიარელის, შალვა დადიანის, ნიკო ლორთქიფანიძის, კონსტანტინე გამსახურდიას, დემნა შენგელიას, კონსტანტინე ლორთქიფანიძისა და სხვათა შემოქ-

მედებამი. მაგრამ ჩვენი აზრით, პირველადილი მინც მიხეილ ჯავახიშვილს უნდა ევაუთვნოს. პერსონაჟის ხატვის სხვა მხარეს ზერხს შორის ერთ-ერთი ძირითადი სწორედ პორტრეტული ხელოვნების გამოყენებაა მისთვის ნიშანდობლივი. და თუ მისი სახეები და ტიპები ასე ცოცხლად, რელიფურად და ხელშესახებადა წარმოსახული, ამაში ადგილი სწორედ პორტრეტს — პერსონაჟის გარეგნულ აღწერას უჭირავს. ამას გულისხმობდა მიხეილ ჯავახიშვილი, როდესაც წერდა: „...მწერალმა თადამირველად ტიპები უნდა ჩამოსახს, ესე იგი ყველა გმირის საყოფარეს ხასიათი უნდა ემჩნეოდეს და არც ერთი მათგანი მეორეს და მესამეს არ უნდა ჰგავდეს“¹⁰. ეს რეალისტური პრინციპია და მას ერთგულად იცავს მწერალი, უამისოდ არც ერთი სახე, ხასიათი, ტიპი არ შეიქმნება.

მიხეილ ჯავახიშვილი პერსონაჟის პორტრეტის ხატვისას ქართული მხატვრული ლიტე-

9. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ უქანასკნელ წლებში გამოსულ ახალგაზრდა მწერალთა შემოქმედებაში თითქმის იგნორირებულია არა მარტო დინამიკური, არამედ საერთოდ პორტრეტი. ჯერჯერობით ძნელია იმის თქმა, გაიმარჯვებს იგი თუ არა, მაგრამ მისი უფლებელყოფა გაუმათლებლად მიგვაჩნია. პორტრეტიზაცია ერთ-ერთი ბრწყინვალე სამკაულია მხატვრული ქმნილებისა და არა მგონია, მისი ჩამოცილებით ხელოვნებამ პირვანდელი ბრწყინვალეობა შეინარჩუნოს. ცხადია, პერსონაჟი თავის თავს, თავის ხასიათს ქცევასა და მოქმედებაში უნდა ავლენდეს (ეს ასეცაა ყველა სრულყოფილ ნაწარმოებში), მაგრამ პორტრეტი ხომ ამ ქცევისა და ხასიათის, აღამიანის სულიერი სამყაროს გარეგნული გამოხატულებაა და იგი უფრო თვალსაჩინოს, ხელშესახებს ხდის პერსონაჟს. მას (პორტრეტს) შოთა რუსთაველი პოემაშიც კი მიმართავს, სადაც ყველაზე მეტად ეპატიება პოეტს მისთვის გვერდის ავლა. იქნებ მკითხველის ინტელექტის გაზრდით ხსნიან ამას ახალგაზრდა მწერლები? ცხადია, დღევანდელი მკითხველის კულტურის დონე გაცილებით მაღლა დგას, მაგრამ ისიც ხომ ცხადია, რომ ეს მაღალი ინტელექტი თვით ძველი ტრადიციითაა გაპირობებული და ბოლოს, იქნებ სწორედ ესაა ერთ-ერთი მიზეზი (პორტრეტისა) იგნორირება) იმისა, რომ ახალგაზრდა მწერლების პერსონაჟები დიდხანს ვერ იმკვიდრებენ ადგალა ჩვენს მესხიერებაში?

10 მ. ჯავახიშვილი, რჩეული თხზულებანი, 1964 წ. ტ. VI გვ. 454.

რეზა ჩხარბიშვილი

პორტრეტი „არსან მარაბდელში“

რატურის იმ ტრადიციას მისდევს, რომელსაც შოთა რუსთაველმა დაუღო სათავე, ენე იგი მ. ჭავჭავაძის პერსონაჟთა გამოსახატავად, ხასიათის გასახსენებლად და გამოსამჩრვად გამოყენებული აქვს დინამიური პორტრეტი.

მიხეილ ჭავჭავაძის უაღრესად რეალისტი მხატვარია. მის მიხედვით თვალს არ გამოეპარება არც ერთი შტრიხი, არც ერთი მწკრივად შესაძრევი ნიუანსი, რომელიც მის პერსონაჟს ახასიათებს და მხოლოდ და მხოლოდ მისთვისაა ნიშანდობლივი. ეს შტრიხი თუ ნიუანსი შემდეგ მთელი ნაწარმოების მანძილზე გასდევს პერსონაჟს და ერთი წუთითაც არ გვაძლევს მისი დავიწყების საშუალებას. მაგრამ მისი (ნიუანსის) აღნიშვნა მწერლის თვითმიზანი ან შემთხვევითი როდია, არამედ ამ ნიუანსშია გამოხატული პერსონაჟის როგორც სულიერი, ისე ფიზიკური თვისება. ეს თვისება კი გამოვლენილია მის (პერსონაჟის) ქცევასა და მოქმედებაში. ვფიქრობ, ეს ხდის მ. ჭავჭავაძის პერსონაჟთა უმრავლესობას მხატვრულსა და შემეცნებითს. აგრეთვე ესაა სწორედ ის ერთ-ერთი უმთავრესი საფუძველი, რითაც მწერლის მრავალი პერსონაჟი ცოცხლად, რეალისტურად და გამოკვეთილ ტიპად გვევლინება.

სწორედ ამის შესახებ წერდა მ. ჭავჭავაძი წერალი „როგორ იწერებოდა „არსენა მარბელი“:

„ტიპების უმრავლესობა სინამდვილიდან ამოვიღე. არსენას პროტოტიპად ჩემი ბიძაშვილი ბაგრატ ბურნაძე მყავდა, ლეთისფარი პაპაჩემი ანდრო ბურნაძე, დალი ჰასანი ბავშვობაში მიწახავს, მაგდანაც ერთ ჩემს მახლობელ მკვამსავს. ზაალი ბორჩხალაძე თვავდი ივანე მელიქიშვილია. მისი მხარეული იმერელი სანდრო — სევასტი ლაცაბიძე. როსტომს, სულხანსა და ზოგს წინამდგომს მომქმედ პირსაც თავთავიანთი პროტოტიპი გავუჩინე და არც შევმცდარვარ, რადგან ცოცხალი ნატურა მუდამ ჯობია ნაძალადეოდ მოგონილს“.

აქ საკვებით თვალნათლივია გამჟღავნებული პერსონაჟთა გამოხატვის მწერლისეული მხატვრული კონცეფცია.

საინტერესოა აგრეთვე ერთი მაგალითის მოყვანა იმისათვის, რომ გარკვეული წარმოდგენა შეგვექმნას მიხეილ ჭავჭავაძის მიერ მხატვრული ტიპის შექმნის პრინციპებზე.

„ქალის ტერითს“ დღემდე ცნობილ ტექსტში მეხოვე ამგვარადაა დახატული: „ხნიერი მეხოვე ფორმაში გამოწყობილიყო და კიბეზე ამოდიოდა“. ავტორს აშკარად უმარბენია, რომ მეხოვის პორტრეტი მკრთალად იყო დახატული, ვერ ახლენდა საკმაო, ემოციურ შთაბეჭდილებას. ამიტომ მის მიერ გაკეთებულ ახალ რედაქციაში, რომელსაც 1966

წელს მივაკელით (იგი 1937 წელს დაეარსებულა მწერლის ცხოვრების ტრაგიკულად დასრულების გამო) მეხოვის სახე უტყუარად რად და სრულყოფილად წარმოგვიდგინა. „ხნიერი, გრძელწვერა მეხოვე ფორმაში გამოწყობილიყო და კიბეზე ვიგება ჩემების ბრახუნით ამოდიოდა.“ ჩემს მიერ ხაზგასმულმა სიტყვებმა მეხოვე მთელი ძალით გამოკვეთა, უფრო რეალური და უფრო ცხოვრებისეული გახდა. იგი აშკარად ჰგავს ნიკო ფიროსმანაშვილის ფუნჯით დახატულ „მეხოვეს“. ეს მსგავსება კი უთუოდ პორტრეტის ხატვის რეალისტური მეთოდითაა განპირობებული. მაგრამ ერთთან სტატიკურ ფორმაში დახატული, მეორესთან დინამიკაში. პირველთან სტატიკურობა ხელოვნების სპეციფიკურობამ განსაზღვრა, მეორესთან დინამიკურობა კი თვით ხელოვნების ხატვის მანერამ განაპირობა (ამ უკანასკნელსაც შეეძლო მეხოვის პორტრეტი სტატიკურად გადმოეთა. ეს მის სურვილზე იყო დამოკიდებული).

ამგვარი შესაბამისი ნიშნებით გვამახსოვრდება არსენა, ზაალი, კუჭატელი, სევასტი, კარპია, დალი-ჰასანი და მრავალი სხვ.

როგორც ცნობილია, „არსენა მარბელი“ სამოკამდე პერსონაჟი გამოყვანილი. ეს დიდი და გამოცდილი მწერლისათვის არც თუ ისე ბევრია რაოდენობრივად. ვინაიდან მათ მხატვრულ ნიჭს სრულად ძალუბთ პერსონაჟთა იმგვარად გამოხატვა რომ თითოეულ მათგანს შეეძლოს ჩვენზე ემოციური ზეგავლენის გამოწვევა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თითოეულ მათგანს თავისი ადგილი აქვს ნაწარმოების მხატვრულ ქსოვილში და ამდენად ის პერსონაჟთა როლის წარმოადგენს, რომლის გარეშე ნაწარმოებში დისონანსი შეიქმნებოდა. ცნობილია, რომ ბალზაისა და ტოლსტოის მხატვრულ ტალანტს სრულყოფილად შეეძლო თვითეული, უმნიშვნელო პერსონაჟისათვისაც კი მხატვრულ-კომპოზიციური ფუნქცია დაეკისრებინა ნაწარმოებში.

ამგვარი ოსტატობით წარმოგვიდგება მიხეილ ჭავჭავაძი. მის არც ერთ ნაწარმოებში არაა შემთხვევითი პერსონაჟი, ყოველი მათგანი კომპოზიციური დეტალია, რომელსაც ესთეტიკურ-შემეცნებითი მნიშვნელობა აქვს. სწორედ ამის გამო ცდილობს მწერალი თითოეულ მათგანს ისეთი პორტრეტული შტრიხი მოუწახოს, რომელიც თვალნათლივ წარმოგვიდგენს მის არა მარტო ფიზიონომიას, არამედ სულიერ თვისებებსაც.

ამის თვალნათლივ დადასტურება იქნება „არსენა მარბელის“ მრავალრიცხოვან პერსონაჟთა პორტრეტული ანალიზი. მაგრამ ვინაიდან თვითეული მათგანის გაანალიზება მეტრამეტად ბევრ დროს წაგვართმევს, ჩვენ

მხოლოდ რამდენიმე მათგანს შეეცხებით, რომელთა ფონზე გარკვეული წარმოდგენა შეგვექმნება. მ. ჯავახიშვილის პორტრეტული ხატვის იმ პრინციპზე და იმ დანიშნულებაზე, რომელიც მწერალი საერთოდ მიმართავს მის მდიდარ შემოქმედებაში.

არსენა ოძელაშვილი ნაწარმოების ის მთავარი ღერძია, რომლის ირგვლივ ტრიალებს რომანში განვითარებული ყველა ძირითადი მოვლენა. იგი მძლავრი ფიგურაა, რითაც შეძლო საყოველთაო აღიარების მოპოვება არა მარტო გლეხებში, არამედ არისტოკრატიულ წრეებშიც (გაიხსენეთ საუბარი არსენას შესახებ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ბინაში). მისი სახე იმთავითვე ძლიერ ფიგურად წარმოგვიდგება ნაწარმოებში. „ასევედრი არსენა უკვე ფეხდაფეხ მიდიოდა ზალისაკენ — ტანგაშლით, ლალად და თამამად მიაბიჯებდა. საგსე კისერი ოდნავ მოიდრეკა და საერთო სალაშში ისევ ძველებური თავადური კილო ჩააქსოვა: — ბატონებს ვახლავარ, — და გაჰმოღვი შედგა“. აქ ცხადად ჩანს ის ძირითადი ნიშნები, რამაც თავისი გავრცობა პოვა მოვლენათა განვითარებაში. აქ არსენა რადიკალურად განსხვავდება იმ დაბეჩავებული გლეხისაგან, ვისთვისაც ბატონყმობის მძიმე უღელს კისერი მოუდრეკია, წელში მოუხრია და სითამამე წაურთმევია: არსენას სახის პორტრეტი არა მარტო იმ მომართაში ჩანს, ბატონს რომ უახლოვდება, არამედ მისი სახის გამომეტყველება, სითამამე და ჩვეული გულგრილობა იმ სალაშშიც ადვილად შეიმჩნევა, ბატონებს რომ მიმართავს. არსენას სახის ამ მინიშნების შემდეგ სასესებით ლოგაყურად შევიშენებთ და აღვიქვამთ მის ძლიერ ფიგურას, მაგრამ ყველაფერი ეს მოცემულია იმ განყენებულად, მხატვრული ქსოვილისაგან იზოლირებულად, არამედ გამოვლენილია მისივე მოქმედებაში. ეს მოქმედება კი ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორია მხატვრულ ნაწარმოებში მოცემული კონფლიქტის განვითარებისათვის. ესაა ჭილაობის სცენა არსენა ოძელაშვილსა და გიორგი კუპატნელს შორის. ამ ჭილაობის წინ მწერალი მრავალმნიშვნელოვანად გვიხატავს არსენას შედარებით სრულ პორტრეტს.

„უცებ ფორზე არსენას მკერდი — განიერი, თეთრი და ამოხნილი ბალიში გამოვარდა და ძელივით დაერჭო, გულამოჭირალი საყდარი ჩოხა უკან ქაშარში ჰქონდა აკრფილი. ფეხზე რუმბის რბილი ქალამები ეცვა. მუხლებამდე აკრული შავი ტულაფები ისედაც სქელ წვივებს უფრო მეტად უსქელებდა... ხშირი ხუტუბა თამაში მუქი ოქრო უღვივლებდა. სახეზე და მკერდზე ბრწყინვალე მზის შუქი აწვა და იგი ოდნავ წინ წამოწეულ კენიხით დაჩრდილულ თვალებს, გრძელი წამწამით მოვლებულს, დიდრონსა და თითქმის შავ თვალებს,

უფრო მეტად ამუქებდა, წელი ცაცხლით წამაქამებდა. და ეს ცაცხლი ისეთი მტკიცე, უფრო რეკელი და იღუმალის იყო, ვითარცა ორწვერილი მახვილი. სუფთა ყბები და განიერი ნიკაბი ასე ჰქონდა გაპარსული, თითქმის წვერი სულაც არ ჰქონოდა, ხოლო მუქი თავისისფერი და აბრეშუმის ფუნჯებივით ზეაერილი უღუმეები იმდენად ხშირი ჰქონდა, რომ ოცდახუთი წლის არსენას ოცდაათი წლის იერს აძლევდა“. ესაა არსენას შედარებით სრული და ძირითადი პორტრეტი. ამ მკვეთრად აღხატული არა მარტო მისი ფიგურის სიძლიერე, არამედ ის მშვენიერება (სხვა ადგილას ავტორი მას სილაშაზით ჭლასაც კი ადარებს), რითაც მომხიბლავი ხდება იგი. მწერალი მთელი ნაწარმოების მანძილზე არსებობდა ამ პორტრეტული ნიშნების გამოხატვის ფაქტურა არსენას სახის გამოკვეთისას. ჭილაობა ნარგინების ფორზე, არსენა ორბელიანების ფალავანს, განთქმულ მოჭიდავეს კუპატნელს ერკინება. იცის არსენამ, კუპატნელს ძლიერი მოჭიდავეა, თანაც საშინლად გულბორბოვია, წაქცევის ვერ ინელებს და სამაგიეროს მუდამ მზაკვრულად უხდის მოწინააღმდეგეს. ამასთან ბატონმა პირობა მისცა არსენას, თუ კუპატნელს წააქცევს, ნებისმიერ სურვილს აგისრულებო. ასეთ სიტუაციაში არსენა მიიქცა არ კარგავს სიმშვიდეს, დინჯია და აუფორიაქებელი. ყველაფერი ეს პორტრეტითაა გამოხატული. „ლიმილით მიდის, ამაყად მიაქვს ქორხა თავი და ორბივით ჩამუქებულ თვალებს ისარივით უყრის კუპატნელს მღვრიე თვლებში“. ამ ლიმილში ცხადად წარმოგვიდგება არსენას მშვენიერი პირობა: „გრძელი წამწამით მოვლებული დიდრონი და თითქმის შავი თვალემა“, „სუფთა ყბები და განიერი ნიკაბი“, „მუქი თავფისფერი და აბრეშუმის ფუნჯებივით ზეაერილი უღუმეები“.

მაგრამ ახლა ვნახოთ იგი გაბრაზებისას: ჭილაობაში დამარცხებულ კუპატნელს არსენა ხელგაშლით მიუახლოვდა და შერაგება სთხოვა. ასეთი იყო ქართული ჭილაობის წესი. მას არსენა ზედმიწევნით იცავს. მაგრამ, კუპატნელის ანხელი ხასიათი არავითარ წესს არ დაგიდევს და არსენას სიტყვიერად შეურაცხყოფს. არსენა გაცეცხლდა, რაც პორტრეტით გამოხატა მწერალმა: „ზალის ფალავანმა (არსენამ, რ. ჩ.) ჯერ მუხლი შეიკრა, ტუჩები შეიკეცა, წარბი მძლავრად აახამხამა და ორბის თვალეში იმოდენა რისხვა და ელვა დაიგროვა, რომ ყველას მისი დაქუხებისა შეეშინდა“, მაგრამ არსენამ თავი შეიკავა, მრისხანება დაიკბრა. ესეც პორტრეტში გამოხატა მწერალმა: „მარაბდლმა ერთბაშად გამოიდრა: „პირისახე

რეპრეზენტაციული
პორტრეტი „არსენა მარაბდელში“

გაიშალა, თვალებში ისევ ციავი ჩაისხა, ეთოლად გაიღიმა, მარჯვენა უღელში აიგრია...“
სიუჟეტის განვითარებაში არა ერთხელ წარმოვიდგება არსენას სახის პორტრეტი. იგი ახალი ნიშნებითაა მოცემული და სრულად ავსებს არსენას გარეგნობას. ესაა არსენას „ფართო და სუფთა თვალები, დავითური და სწორი შუბლი, თბილი და ოდნავ კეხიანი ცხვირი, მაღლაყრდნული კოკორა უღვაშები და მსხვილი თეთრი კბილები, რომელიც მაშინ გაიღვლებდა ხოლმე ორი მძივივით, როცა მას მოსაუბრის ნათქვამი მოეწონებოდა“.

საინტერესოა არსენას სახის ხატვისას მისი ფიზიკური თვისების აღნიშვნა და მასზე მწერლის ყურადღების გამახვილება. ესაა ფეხის ხშირი მონაცვლეობა, რაც არსენას სულიერი მღელვარების გამოხატვის ერთ-ერთი ნიშანია. რუსეთიდან ახლად დაბრუნებული ფილიდელფოს კიკნაძე თავადებს, სადაც არსენაც იმყოფება, რუსეთის ამბავს უყვება. საუბარში აღნიშნავს, რუსებს არაუცი და როზგი უყვართო (კომენტარების ღარტვა ზედმეტად მიმართა). „როზგი უყვართ? — თავისთვის წაიხურჩულა არსენამ და ფეხი მონაცვლა“. არსენას ვეჟაკური სულისთვის წარმოუდგენელია როზგის დაკრა — აღმანიის ყველაზე დამამეორებელი რამ. ამიტომ შეაშფოთა იგი როზგის ხსენებამ. ეს შეშფოთება ფეხის მონაცვლეობითაა გამოხატული. არსენა კიდევ ერთხელ გამოხატავს ამ შეშფოთებას ფეხის მონაცვლეობით იქვე, იმავე სიტუაციაში, როცა ერთხელ კიდევ ახსენებენ (გრიგოლ ორბელიანმა) როზგს. „არსენამ თავი ჩაიქნია და ხელსა მონაცვლა ფეხი“. იგი ვერ იტანს როზგის ხსენებას და კრთება. პართლაც, სულ მალე, როდესაც სალდათები მარაბდელებს გაროზგავენ და არსენასაც იგივე ელოდება, ეს უკანასკნელი მტკიცედ გადაწყვეტს — შეუთრევებული ბრძოლა გამოუცხადოს თვითმპყრობელობის უსიტყვო მონა-მორჩილ ბატონს, რომელმაც ქართველ გლეხებს ჩაგვრა არ აჟმარა და ახლა როზგებიც დაუშინა.

არსენას სულიერი მღელვარების, მწუხარების, სიხარულის, გაცხარების გამოხატვლი ნიშანია აგრეთვე ცალი წარბის ცახცახი. ეს ფიზიკური თვისება თანდაყოლილია და მწერლის მახვილ თვალს არც ერთ შემთხვევაში არ გამოეპარება, როდესაც არსენას პორტრეტულ ნიშნებზე ღაპარაკობს. ეს ნიშნები თუ თვისებები ორგანულად უწყობენ ხელს პერსონაჟის შინაგანი ხასიათის გახსნას მრავალმხრივ ასპექტში. მაგრამ პორტრეტული ნიშნის გამოსახვა მწერლისათვის შემთხვევითი როლი. მას აღრევე გაემყნობს მწერალი და შემდეგ პერსონაჟის ხასიათის განვითარების შესაბამისად გადმოგვეცმს. „მარაბდელ ბიჭს

ერთი წარბი მუდამ აწეული აქვს და მეორე მძლავრად უტოკავს...“ გაკვეთილ გვეხსენება მწერალმა და იქვე, პერსონაჟთა მოქმედებაში შეივ დაგვარწმუნა ამ სიტყვების განმარტებაში. ჰიდაობის დაწყების წინ მივლი ფორი განაბული იყო და მღელვარებით აღგზნებდა თვალს ორი გოლიათის — არსენა ოძელაშვილისა და გიორგი კუჭატენლის შერკინებას. არსენა ღელავს. დამარცხების შემთხვევაში დიდი ბატონი — ზაალ ბარათაშვილი არსენას არ აუტრულებს ნებისმიერ სურვილს. არსენას სურვილი კი ძალზე დიდია — ბატონს ცოლად მოახლე გოგო მარინე უნდა სთხოვოს. ამიტომ მან მხოლოდ გამარჯვებისთვის უნდა იბრძოლოს. გამარჯვება კი ძნელია ისეთ ფალაქთან, როგორიც გიორგი კუჭატენელია. ამასთან, ამ უკანასკნელს მარინე მოსწონებია და არსენა ამანაც აღაშფოთა. არსენა დამატულია და ღელავს. მღელვარებას კი ცალი წარბის ცახცახით გამოხატავს, რომელიც შეუნიშნავი არ რჩება მწერალს და მკითხველის ყურადღებასაც მასზე ამახვილებს: „ეს წარბი ეხლაც ისე უხტის თითქმის ისიც ლეკურს (არსენა ციკვის პაროცესშია დახატული, რ. ჩ.) უვლიდეს“.

აი, მეორე მომენტი.

არსენა აღშფოთებულია; ბატონმა ცივი უარი განაცხადა დაპირებული სიტყვის შესრულებაზე. მისთვის მიუწვდომელია პირადი ბედნიერება, მარინეს რუსებში ცელიან, ფიქრიაჰს ჰყლიან, სოფელს ეგზეკუტია ემუქრება. არსენა მწარე ფიქრებს შეუპურია და სიბრაზეს ცალი წარბის ცახცახით გამოხატავს. „საით მიდიხარ-მეთო, არსენ? — ერთხელ კიდევ ჰკითხა მაგდანამ და შენიშნა, რომ არსენას მარჯვენა წარბი უხტოდა“.

ლოპიანას ღუქანში კუჭატენელი და რუსი სალდათები შემოვიდნენ. მათ დაპატმრებელი მოჰყავთ არსენას ახლობლები: დედა, მამა, ფიქრია, ერეკლე და სხვები. არსენამ მათი დახსნა გადაწყვიტა. მაგრამ კუჭატენელთან ბრძოლა გაუჭირდება: სადაც ღონე არა სჭრის, ხერხია საჭირო. ამის გამო იგი მღელვარებას მოუცავს, „კუთხეში იდგა და გამაღებით იგრებადა უღელავს. წარბი აჩქარებით უხტოდა“. არსენას მერე ჩაფიქრებულმა ხერხმა გასტრა — სიმონამ კუჭატენელი ღუქნიდან გაიტყუა. სალდათები მარტონი დარჩნენ. არსენას უდიდესი სიხარული დაეფულა — ახლა უკვე შესაძლებელი იყო პატიმრების დახსნა. და ეს დიდი სიხარული ისევ წარბის ცახცახითაა გამოხატული: „მარაბდელს თვალები ნაკვერცხლივით უკრიალებდა და ცალი წარბი გამაღებით უხტოდა“.

არსენას პორტრეტული აღწერის ლოგიკური დასასრულია ის სურათი, როდესაც მკვდარი არსენა კუბოში წევს. „პირისახე დასდნობოდა. სანთლის ფერი დასდებოდა, თვალები

ღრმად ჩასცივინოდა, ტუჩები ღრმად ჩაჰკე-
ცოდა და ნიადაგ მოუსვენარი წარბიც სამუ-
დამოდ დასცხრომოდა.

ეს არის მწერლის მიერ პორტრეტის ხატვის
რეალისტური მანერა. იგი ლოგიკურად იძლევა
პორტრეტის განვითარებას და ლოგიკურადვე
ასრულებს. ეს კი ერთ-ერთი ძირითადი ფაქ-
ტორია პერსონაჟის გამოსაკვეთად.

მწერლის მხატვრული ოსტატობის თავისე-
ბურებითაა გაპირობებული არსენას სახის
პორტრეტული წარმოსახვა ნაწარმოების ეპი-
ლოგში. ეს წარმოსახვა არსენას შვილის პორ-
ტრეტითაა წარმოდგენილი. „იგივე (არსენასა-
ვით, რ. ჩ.) ახვანის, განიერი, მუქი ოქროს-
თმიანი, შავთვალა და ქალივით ლამაზი. ზემო
ტუჩზე გინგლი ეყარა და ცალი წარბი ოდნავ
უცხცახვებდა. ვალაყული იდგა გორდა მარაბ-
დელის ვაჟი და ღიმილით დასცქეროდა თავის
მამიდაშვილს (ფიქრიას მცირეწლოვან შვილს,
რ. ჩ.), რომელიც დაქინებული ებოლებოდა
მას. მერმე დასწვდა, მხარზე აიტაცა და სამ-
ჯერ შემოუბრინა დედაბაბს — სწორედ ისე,
როგორც ერთ ღრმს ნარგიზების ფორზე მა-
რამდელმა პატარა ტატე (ნიკო ბარათაშვილი,
რ. ჩ.) ზაალის დიდ კარავს შემოაბრუნინა“.
როგორც ვხედავთ, არსენას პორტრეტი თვალ-
ნათლივითაა დახატული. აღნიშნულია იგივე თეი-
სებები: გალაყული ღვომა, ცალი წარბის ცახ-
ცახი და სხვ. ამ პორტრეტს მარაბდებრივი
ღანიშნულება აქვს. ვარდა იმისა, რომ მას
მტკიცე კომპოზიციური ფუნქცია ეკისრება ნა-
წარმოებში, იგი ერთხელ კიდევ გვიხსენებს და
თვალწინ გვიყენებს არსენას ფიზიკურ სიდი-
აესს, მის აზოვნებას, რითაც დაუფიქვარს ხდის
სახალხო გმირის სახეს. მაგრამ უმოკლესი ის
არის, რომ მასშია გაცხადებული მწერლის
იდეურ-მხატვრული ჩანაფიქრი: არსენა ოძე-
ლაშვილის სიკვდილით არ დამთავრებულა მი-
სი დაწყებული ბრძოლა ბატონყმობის წინააღ-
მდეგ, არსენები კვლავ ცოცხლობენ, ღრწეს
იკრებენ, ირამზებიან და ერთხელ კიდევ აღ-
სდგებიან თავიანთი უფლებების დასაცავად,
თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის მო-
საპოვებლად. ესაა მწერლის ესთეტიკური იდე-
ალი. არსენას პორტრეტის გაცოცხლება იმ
ბრძოლის გაგრძელებას ნიშნავს, რომელსაც
ამდენი ძალა და ენერგია შეაღია მარაბდელი
გლეხის შვილმა. მისი დამარცხება იმეამად
გარდუვალა იყო ისტორიული პირობების გა-
მო, მაგრამ იგივე მარცხი ისტორიული კანონ-
ზომებრების შემდგომი განვითარების საფუძ-
ველია. გორდა მარაბდელის ვაჟი მამის ტიპი-
ური განსახიერებაა და, მარტოოდენ პორტრე-
ტული ნიშნებითაც რომ ვიმსჯელოთ, მამასა-
ვით უდრეკი, უშიშარი და მტკიცე მებრძოლი
გახდება თავისუფლების მოსაპოვებლად.

მიხეილ ჭავჭავაძის მხატვრულ ტალანტს

საოცარი სიზუსტით შექმნილი შინაარსისა და
ფორმის ერთმანეთთან შესატყვისება. მისი
ყოველი შინაარსი სათანადო ფორმებზეა ჩას-
მული და ყოველი ფორმა ზედმიწევნით მოხატ-
ავს მასში ჩამხულ შინაარსს. შინაარსისა
და ფორმის ამგვარი ურთიერთშერწყმის შე-
სანიშნავი ნიმუშია მწერლის პერსონაჟებიც:
ყოველი პერსონაჟის პორტრეტი შინაგანი
სამყაროს გამომხატველია, ხოლო შინაგანი
სამყარო გარეგნობასაც შესაფერისად გვიხა-
ტავს.

ამ სიტყვების ერთ-ერთი დადასტურებაა ზა-
ალი. იგი მეტად თავისებურადაა დახატული.
მისი სახის პორტრეტი მხოლოდ ჭალარა, თხე-
ლი ულვაშით და ჭრილა თვალებითაა მოცე-
მული, მაგრამ ამ ნიშნებშიც ზედმიწევნით
სრულადაა გახსნილი ხასიათი. ამას მწერალი
იმ ოსტატობითა და მანერით ახერხებს, რო-
მელსაც ხშირად მიმართავენ პერსონაჟის გა-
მოკვეთისას. ესაა პერსონაჟის დამოკიდებულე-
ბის გამოხატვა ამა თუ იმ მოვლენისადმი და
ყველაფერი ეს გადმოცემულია პორტრეტული
ნიშნებით. მაგალითად: კუპატნელმა რამდენი-
მე ფალავანი წაუქცია მარაბდის ბატონს
და მრავალრიცხოვანი სტუმრებისა და, განსა-
კუთრებით, ორბელიანების წინაშე თავი მოჭ-
რა. ახლა კი არსენამ შეძლო კუპატნელის და-
მარცხება და მარაბდის ბატონს სირცხვილი
მოჰხადა. ზალი გახარებულია, მას არსენამ
ზურგზეაქიდებული კუპატნელი მიუბრუნინა
და ეკითხება:

„— ბატონო, მიბრძანე, თავი საით ვუყო
ამ ავიყას? ზალი „ქენიების გვერდით იდგა,
თხელ ულვაშებს აწვალებდა და ამაყად ილი-
მებოდა“.

ან კიდევ:
„ზედნეიერი ზაყაყივით გაბლენძილი ზალი
არსენას აღარც კი ამჩნევდა, ბებერი ვაიცივით
დააბოტებდა, ორივე ულვაშს იგრებდა და
თითქმის მოსალოცავ ძღვენს ელოდებოდა“.

ფიქტობით, ზედმიწევნით კარგადაა დაქე-
რილი ზაალის პორტრეტის ის შტრიხები; სა-
დაც ყოველმხრივია გახსნილი მისი ხასიათი.
აქ თვალნათლივ წარმოგვიდგება გაბლენძილი
ზაყაყი, ბებერი ვაიცი და ამ შედარების საფუძ-
ველზე შეუძლებელია დაგვაიწყდეს ზაალის
ფიზიონომია. მისი სტულიერი სამყარო—ყოველ-
გვარი კეთილშობილობისა და დიდბუნებოვნე-
ბისაგან განმარტული.

ნაწარმოებში განვითარებული მოვლენების
საფუძველზე და იმ ქცევებსა და ხასიათში, რო-
მელსაც გოგორი კუპატნელი ავლენს, საესე-
ხით სწორად და თვალნათლივ შეუძლია მკით-
ხელს მისი პორტრეტი წარმოიდგინოს, იგი

რეზა ჩხარტიშვილი

პირბრძანა „არსენა მარაბდელში“

„მეტისმეტად შურიანი, დაუნდობელი, ანჩხლი, ავი აღამიანია“. ცხადია, კაცს, რომელსაც ანჩხლი ხასიათი აქვს და ავი აღამიანია, არ შეიძლება სათნო, კეთილი გამომეტყველების სახე ჰქონდეს. რა თქმა უნდა, ეს აქსიომაა როდია, საკვებით შესაძლებელია გამონაცლისი დავუშვათ — ღიმღში უდიდესი ბორბლება იმალებოდეს და პირიქით, ერთი შეხედვით პირქვეში კაცი საოცრად შერბონიარე და ბავშვითი გულჩეილი აღმოჩნდეს. მსგავსი მაგალითი ბევრი იქნება კლასიკურმა ლიტერატურამ. ამისათვის კვაზიმოდოსა და ფეხუსის გახსენებაც კმარა ვიქტორ ჰიუგოს „პარიზის ლეთიშობლის ტაძრიდან“. ჩვენ ახლაც თვალწინ გვიდგას კვაზიმოდოს შემოარაღი მანჩინე ფიზიონომია, მაგრამ როგორ გვჩინავს და რაოდენ თანაგრძნობას იწვევს ჩვენში მისი უკეთილშობილესი სული და, პირიქით, უდიდეს ზიზღს იწვევს ფეხუსის ლამაზი აღნაგობა მისი ფლიდი ბუნებისა და გარყვნილი ზნისათვის გამო. ამიტომაც არ გავწყვიტავ ვუღს მისი დაღუპვა. ხოლო კვაზიმოდოს ტრავიკული ცხოვრება ღრმა ტკივილს განგვატევინებს. მაგრამ როცა ტიპიურობაზე ვლამაჩაკობთ, პირველ ყოვლისა, ავ აღამიანს ავი გამომეტყველებით წარმოვიდგენთ. ასეა დახატული გიორგი კუპატნელი. იგი ნაწარმოების ის მთავარი გმირია, რომელიც ორგანულად ერწყმის სიუჟეტურ განვითარებას და მთელი რომანის მანძილზე მას ერთხელად ვერ ენახათ ან გაცინებულს, ან გაღიმებულს. შუღამ იღრინება, კუმტი და პირქვეშია.

სწორედ ამ თვისების შესატყვისად წარმოგვიხატა მწერალმა გიორგი კუპატნელი. მაგრამ მისი პორტრეტული წარმოსახვა მუდამ მოქმედებაში, გარკვეულ სიტუაციაშია მოცემული, რითაც ერთი ორად მძაფრდება მისი პირქვეში გამომეტყველება. ერთ-ერთი ასეთი ეპიზოდია კიდაობა გიორგი კუპატნელსა და არსენა ოქლასშვილს შორის: „მეორე მხრიდან ზუმბერაზი კუპატნელი მოსხტა და გამეხეწული წამოვიდა... წამოვიდა გავეშებული კუპატნელი. იმოდენა დღვის სიმკვირცხვამ ყველა გააოცა. არსენაზე ოდნავ დაბალია, სამაგიეროდ უფრო სრული, ჩატკეციბული და უცისროა მისი ქორელი წამოსვლა, რიხიანი შემოტევა, ფაზი და ბუქი მოპირდაპირეს აფრთხილდა. სრულიად აღუნებდა და სჯახნიდა... შურდოლოვით მოდის კუპატნელი, ოდნავ წელში წალუნული, ამღვრელი თვალები გაგიატულ ზუღას თვალებს მიუვავს და ზურგის უკან ვაშლილ მკლავებს არწივის ფრთებ-სავით მოაქანებს“.

როგორც ვხედავთ, აქ სრულად არაა მოცემული კუპატნელის სახის პორტრეტი, მაგრამ მთელი მისი მოქმედება იმგვარი შედარებები-

თაა გამოხატული, რომ კუპატნელის გოლიათური ფიგურა ხელშესახებად წარმოგვიდგება. მსგავსი მოვლენებზე ამბობდა გოტფრიდ ჰაინე: „უნდა წეროთ, რომ სახე ხელშესახებზეა უფრო მნიშვნელოვანი“.

როგორც აღვნიშნეთ, მიხეილ ჯავახიშვილის მხატვრული სტილისათვის დამახასიათებელია პორტრეტის მოქმედებაში წარმოსახვა, მაგრამ ეს მოქმედება ისეთ სიტუაციაშია მოცემული, რომ იგი განმსაზღვრელი ხდება ნაწარმოებში განვითარებული მთავარი ამბისა. ამასთან, ასეთ სიტუაციაში დახატული პორტრეტი ორგანულად და უშუალოდ უწყობს ხელს გმირის ხასიათის გახსნას, რასაც უმთავრესი მნიშვნელობა ენიჭება პერსონაჟის გამოკვეთისათვის.

ამგვარ სიტუაციაშია დახატული გიორგი კუპატნელი და სწორედ ამიტომაც, რომ მას არამარტო აღვიქვამთ მხატვრულად, არამედ შევიმეცნებთ კიდევ.

ესაა მიხეილ ჯავახიშვილის მხატვრული კონცეფცია, რასაც მთელი სისასიით ემსახურება მისი მრავალფეროვანი შემოქმედება. მეფის რუსეთის ჩინოვნიკ-მოხელეთა ტიპური წარმომადგენელია მაიორი არლოვი. იგი მთელი ძალითაა შემოჭრილი ჩვენში, რომელიც არავითარ ანგარიშს არ უწყევს არც ეროვნულ თავმოყვარეობას, არც ქართულ ხასიათს, ტემპერამენტს, ზნე-ჩვეულებას. მას ზურგს მეფის რუსეთი უმაგრებს და მაიორიც ისე გრძნობს თავს, თითქმის ქართლის ის კუთხე, სადაც „წესრიგის დასამყარებლად“ მოვლენილი, მისი სურვილების, ქვენა ზრახვების განსაზოცილებლად არსებობდეს. მას მეტად თავისებურად ესმის „წესრიგის დამყარება“ და ჩადის იმას, რასაც მისი შეზღუდული გონება უკარნახავს. ძლიერი და თავგასული სუსტთან, მაგრამ საოცრად მხალაია ძლიერთან (გაიხსენეთ მისი ტყვედრა ნაწარმოების ბოლო ნაწილში არსენასთან, როცა ეს უკანასკნელი სიცოცხლეს გამოასალმებს მას). ზოგჯერ მელასავით ეშმაკია, სადაც მისი ძალა არ ვასტრის, მოხერხებულად იხვეწს უკან და სამაგიეროს გადახდის სხვა დროისათვის გადადებს (გაიხსენეთ მისი შეჯახება არსენასთან, როდესაც ამ უკანასკნელმა მეწინავე დროშა არ დაანება). მთელი მისი მოქმედება ნაწარმოებში იმგვარადაა წარმოსახული, რომ მისი პორტრეტის დახატვა არც არის საჭირო. მაგრამ წარმოსახული პორტრეტი ერთიორად აძლიერებს ჩვენს წარმოდგენას ამ პერსონაჟზე და მთელი მისი მზაკვრული მოქმედება საესტეტიკო დამაყრებლად გამოიყურება.

ნაწარმოების დასაწყისშივეა მოცემული არლოვის პორტრეტი, რომელიც საკმაოდ მუქი ფერებითაა დახატული და მაშინვე გარკვეულ შთაბეჭდილებას ახდენს ჩვენზე: ამგვარი გა-

მომეტყველების ადამიანი ყოვლად შეუძლებელია დადებითი თვისებისა იყოს, უფრო მეტიც, იგი უსათუოდ დაცლილი უნდა იყოს ყოველგვარი პუმიანური გრძნობებისაგან.

არლოვის მახინჯი სულის გამოვლინება მისი მახინჯი ფიზიონომია: „თავბერი გაბერილ გოგრას მიუვადდა და იმ აყირო თავზე წითელი თმა და წვერ-ულვაში გაცვეთილი ჭილობივით ეყარა, ზოლო თხილისოდენა აბზეცილი და წითელ-ლურჯი ცხვირი ისე ობლად გამოიყურებოდა გაპენტილ წვერ-ულვაშიდან, თითქო ჩაღალი მაქალო-გაშლი ჩაგდოთ“. ამ პორტრეტით წარმოგვისახა მწერალმა არლოვის გარეგნობა დასაწყისში და შემდეგ მუდამ ხაზგასმით აღნიშნავს მისი ფიზიკური გარეგნობის დამახასიათებელ და ყველაზე არსებით ნიშნებს, რითაც თანდათან იკვეთება მხატვრული სახე, ესაა პერსონაჟის „მაქალო ცხვირის“ ხშირი ხსენება, ასევე „წყლისფერი პაწაწინა თვალები“, „ლოჭო-თვლები“, „ლობიო თვლები“, — „წითელი წვერის წიწკან“ და სხვ. მაგრამ აქაც მტიკიედაა დაცული პორტრეტის ხატვის მიხედვით ჯავახიშვილისეული პრინციპი: მწერალი პერსონაჟის პორტრეტს მუდამ შესაბამის სიტუაციაში ხატავს, ე. ი. იგი (პორტრეტი) მუდამ გარკვეული თვალსაზრისითაა მოცემული. მაგალითად, არლოვის ლოჭო-თვლები ათასჯერ უფრო მეკეთრად წარმოგვიდგება, როცა ამ თვლებს ზაღის ქალიშვილის დაროს „შავსა და ღიღრონ თვლებს“ შევადარებთ. ამით ხაზგასმულია არა მარტო არლოვის ლოჭო-თვლები, არამედ უფრო ლამაზად აღვიქვამთ დაროს „შავსა და ღიღრონ თვლებსაც“.

აი, კიდევ ერთხელ როგორ სიტუაციაშია მოცემული არლოვის პორტრეტი: არლოვმა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ბინიდან ქალაქში შემოსული არსენა დაინახა. მას კიდევ ერთხელ მიეცა საშუალება არსენას შეხყრობისა. ლოპიანას დუქანსა და ბაღს, სადაც არსენა ეგულებოდა, ასიოდე სალდათი შემოარტყა, მაგრამ გვიანდა იყო, არსენა იქ უკვე აღარ დაუხვდა და არლოვი პირში ჩაღაგამოვლებუ-

ლი დარჩა. ამ მარცხმა მეტისმეტად გააძაბა იგი. მის დაწინაურების იმედს საფრთხე დაემუქრა და ამის გამო „ლოჭო-თვლებზე“ მღვრიე ლიბრი ჰქონდა გადაკრული და აღმუქილ სახეზე ქანგისფერი ედო“. ამ სურათში კიდევ ერთხელაა გახსნილი არლოვის ხასიათი, რითაც პერსონაჟის სახე უფრო გამოკვეთილი ხდება.

არა ერთხელ აღნიშნულა მიხეილ ჯავახიშვილის მხატვრულ სახეთა და ტიპათა უსაზღვრო რაოდენობა და მისი შემეცნებითი მნიშვნელობა. მწერლის მხატვრული ოსტატობა გამოვლინებულია არა მარტო ნაწარმოებში მთავარ მოქმედ პირთა ხასიათის გახსნასა და გამოკვეთაში, არამედ იგი (მწერალი) ასევე ძლიერი და უდიდესი ოსტატია მეორეხარისხოვან და ეპიზოდურ პერსონაჟთა გამოძერწვაშიც. ესაა ერთ-ერთი ძირითადი დამახასიათებელი ნიშანი, რითაც ასე შესამჩნევად განსხვავდება მიხეილ ჯავახიშვილი თანამედროვე ქართველი მწერლებისაგან. მისი ყველა პერსონაჟი, რა მნიშვნელობა და ფუნქცია არ უნდა ეკისროს ნაწარმოებში, უაღრესად მეგობარი ფერებიტაა დახატული და ყველა ისინი კმნიან კოლორიტულ სახეებს. ეს კი პირველ რიგში მიღწეულია პორტრეტის ხატვის ხერხით.

უაღრესად კოლორიტული ტიპებია ღვთისაგარი, სევასტი, გიგოლა, ფიქრია, რუსი კარპინა უკრაინელი ოსტაპი, ოსი მეშთა, თათარი ღალი-პასანი და მრავალი სხვა. ძნელია ზემოჩამოთვლილი პერსონაჟებიდან რომელიმე მათგანის გამოყოფა. მწერალი ყველას თანაბარი მხატვრული სიძლიერით ხატავს, თითქოს საკრეოლოთ აქანდაკებდეს თითოეულ მათგანს.

ყოველივე აქედან ცხადი ხდება, რომ პორტრეტის მხატვრული დანიშნულება მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში არა მარტო პერსონაჟის გარეგნული წარმოსახვაა, არამედ მასშია გამოხატული გმირის სულიერი სამუარო, იდეური მისწრაფება, რაც თავის მხრივ მწერლის მხატვრულ-ესთეტიკურ კონცეფციას ამჟღავნებს.

ღაჯით კობიძე

ვახუშტი კოჭავიჭვილის თაგმანები

ვახუშტი კოჭავიჭვილი ცნობილი მთარგმნელია; მას სხვადასხვა ენიდან (სპარსული, გერმანული) ცნობილ პოეტთა შემოქმედების ნიმუშები აქვს გადმოთარგმნილი. ამჟამად სპარსულ თარგმანებს შევეხებით.

ხელთა გვაქვს სამი წიგნი: ა) ომარ ხაიამის „როზაიათი“, „ნაჟდულის“ მიერ 1963 წელს გამოცემული, სადაც 150 როზაის თარგმანია შესული, ბ) აბდ-ორ-რაზმან ჯამი, „ლიტერატურა და ხელოვნების“ მიერ 1966 წელს გამოცემული და გ) ჰაფეზი, რომელიც „საბჭოთა საქართველომ“ გამოსცა 1970 წელს. წიგნში ჰაფეზის პოეზიის 34 თარგმანია წარმოდგენილი.

ჩვენ ვხედავთ, რომ კოტეტიშვილი ყოველ სამ-ოთხ წელიწადში ერთხელ თარგმანების ახალ წიგნს გვთავაზობს. აღნიშნული თარგმანებით მან შეითხველთა წრეების სათანადო პატივისცემა და სიყვარული დაიმსახურა.

ვეროძისა და ამერიკის ხალხებმა ომარ ხაიამის (1040-1123) პოეზია უმთავრესად ე. ფიცერალდის მიერ შესრულებული ინგლისური თარგმანებით (1859) გაიცნეს; გასული საუკუნის ბოლომდე აღნიშნული თარგმანი ოცდახუთჯერ გამოიცა; მსოფლიოს არც ერთ კუთხეში ხაიამის პოეზიისადმი ინტერესი დღემდე არ შენელებულა; მთარგმნელები ცდილობენ უფრო ახლოს მივიდნენ ორიგინალთან, ზუსტად გადმოსცენ თვითმეული როზაის შინაარსი, დაიცვან მისი მხატვრული სახეები და ფორმა.

ომარ ხაიამის როზაიებში უმეტესად ჩანს თავისუფლად მოაზროვნე პიროვნება, რომელიც ისლამის წესებს არ ემორჩილება, უარყოფს სამოთხესა და ჯოჯოხეთს, სწამს, რომ ეს ქვეყანა უნდა და გაუტანელია; პოეტი ღვინის სმისა და გართობისაკენ მოგვიწოდებს.

ომარ ხაიამის პოეტობას იმთავითვე ეჭვი დაჰყვა. ძველი ლიტერატურის მიმოხილველნი (აუფი, დოვლეთმაძი და სხვები) არ იხსენიებენ

მას. XII-XIII საუკუნეთა ისტორიკოსები მუჰამედ შაჰრაზური და იბნ ალ-კიფთი ომარ ხაიამს ახასიათებენ, როგორც თავისი ღროის უდიდეს სწავლულს, რომლის თანაბარი ასტრონომიასა და ფილოსოფიაში არავინ ყოფილა, მაგრამ არც ერთი მათგანი ხაიამის პოეტობაზე არაფერს ამბობს.

ძველ სპარსულ წყაროთაგან აღსანიშნავია არღუნი სამარყანდელის თხზულება „ოთხი მოხსენება“ (XII საუკუნის შუა წლები), სადაც ხაიამის შესახებ საყურადღებო ცნობებია მოთავსებული. ა. სამარყანდელი აღნიშნავს, ხაიამის ასტრონომობას, მათემატიკოსობას, ფილოსოფოსობას, მაგრამ არაფერს ამბობს მისი პოეტობის შესახებ და მისი პოეზიიდან სანიშნოდ არც ერთ როზაის არ გვთავაზობს. ა. სამარყანდელი ხაიამს პირადად იცნობდა, პოეტის გარდაცვალების შემდეგ მისი საფლავიც მოუწაზულებია.

შემდეგი ღროის კვლევამ (ვ. ჟუფოკი, ფ. როზენი, ა. ჭრისტენენი) გვიჩვენა, რომ ხაიამის სახელით ცნობილი როზაიების კრებულში საკმაო რაოდენობით შესულა როგორც ხაიამზე ადრინდელი, ისე შემდეგი ღროის პოეტთა როზაიები.

ხაიამის პოეტობის სასარგებლოდ ვერ ლაპარაკობს ვერც ის საყურადღებო ლიტერატურული ფაქტი, რომ მას, როგორც სიტყვის ოსტატს, არც ერთი ადრინდელი ხანის პოეტი არ იხსენიებს იმ შემთხვევაში, როცა ისინი დიდი პატივით იხსენიებენ რუდაქის, ფირდოუსის, ნიზამისა და სხვებს.

ხელნაწერების შესწავლის შედეგად ირკვევა, რომ, რაც უფრო ძველია ხელნაწერი, მით უფრო ნაკლებ როზაიებს შეიცავს იგი რიცხობრივად. ასე, მაგალითად, ბოღლინურ ხელნაწერში (1461 წლისა, ოქსფორდის უნივერსიტეტი) 405 როზაიაა წარმოდგენილი, გენისაში (XVI საუკ.)

საქართველოს
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

— 482 ხოლო ბრიტანეთის მეზუღმისაში (XVII საუკ.) — 540 და ა. შ. ეს გარემოება გარკვეულ გეგს იწვევს რობაიების ერთი ავტორისადმი მიუუთვნებაში. ამას ემატება ზემოთ აღნიშნული ფაქტი, რომ კრებულში შეტანილი რობაიების ნაწილი სხვა პოეტების ნაწერებიდან აღებული აღმოჩნდა.

ამ ბოლო დროს კემბრიჯის უნივერსიტეტის პროფესორ არტურ აზბერის მიერ აღმოჩენილ იქნა ხაიამის რობაიების ორი ხელნაწერი; ერთი 1207 წლისა, რომელშიც 252 რობაია მოთავსებული, ხოლო მეორე — 1259-60 წლისა. რომელიც 172 რობაის შეიცავს. ეს რობაიები ამჟამად გამოცემულია.

ა. აზბერის აღმოჩენით თითქოს ყველაფერი დამთავრდა, თითქოს ხაიამის შემოქმედებისა და რობაიების ტექსტის კვლევა-ძიების მყარი საფუძველი შეიქმნა, მაგრამ ირანელი დიდი მეცნიერები (ს. ნაფისი, მ. შონი და სხვები) დამკვიდრენ ტექსტის სიძველედ და ფილოლოგიური ანალიზით დადასტურეს, რომ აღნიშნული ხელნაწერები უფრო გვიანდელ ხანას (XV-XVI საუკუნეებს) ეკუთვნის. ეს აზრი სხვებამაც გაიზიარეს. კვლავ სამიზედღია საკითხი: იყო თუ არა ომარ ხაიამ პოეტი და რა ეკუთვნის მას მისი სახელით ცნობილი რობაიების კრებულიდან.

ამ რთულ ვითარებას ხელი არ შეუშლია მთარგმნელებისათვის; ისინი სხვადასხვა ენაზე თარგმნიან რობაიებს. ხაიამი დიდი პოპულარობით სარგებლობს.

ვ. კოტეტიშვილს თარგმანებში წარმოდგენილი მეორე კლასიკოსი გახლათ **აბდ-ორ-რაჰმან ჯამი** (1414-1492). მისი მდიდარი პოეზიის ნიმუშები ევროპამ XIX საუკუნის შუა წლებში გაიცნო. ამ მხრივ დიდი როლი ე. როზენცვაიგის გერმანულმა თარგმანებმა შეასრულა (1840). ჯამი სპარსულ-ტაჯიკური ლიტერატურის უკანასკნელი დიდი წარმომადგენელია; იგი შეიღო პოემის, ერთი პარაბოლი თხზულების (ბეპარესთანის) და ლექსთა სამი საკმაოდ მოზრდილი კრებულის ავტორია.

მესამე პოეტი, რომელსაც ავრთვე ვ. კოტეტიშვილი თარგმნის **შამს ედ-დინ მოჰამედ ჰაფეზ შირაზის** (XIV საუკ.) გახლათ. ჰაფეზის პოეზია განუწყვეტელი მომხიბლავი სიმღერაა ვარდ-ყვავილეება, ღვინო და სიყვარულზე; მკითხველს იგი მუდამ აჯაღებდა და ღღესაც აჯაღებს.

საქმე ის არის, რომ მის ძირითად თემას — სიყვარულს ჰაფეზი სხვადასხვა ხმებით უგალობს, უხვი ფერებით ხატავს მისი ტრფომის საგანს; განცდებისა და გრძნობების გადმოსაცემად პოეტი მრავალგვარ ვარიაციას მიმართავს. მისი ლექსი სავსეა მელოდიურობითა და მუსიკალობით; ყოველგვარ ამან დიდად შეუწყობს ხელი ჰაფეზის პოეზიისადმი ხალხის სიყვარულის გაღვივებას.

ნათქვამი ისე არ უნდა გავივით, თითქმის ჰაფეზის პოეზიაში ნაკლებად აისახა ცხოვრების სინამდვილე. არა. ჰაფეზი თავისი დროის შეილია; მის შემოქმედებაშიც ჩანს ის სოციალ-ეკონომიური ვითარება, ის წინააღმდეგობანი, რაც ეპოქას ახასიათებდა.

ევროპელები დიდი ხანია იცნობენ ჰაფეზის შემოქმედებას; საუკუნეზე მეტია, რაც გერმანულ და ინგლისურ ენებზე ჰაფეზის ლექსთა კრებულის რამდენიმე ტომად გამოცემული სრული თარგმანები არსებობს. ჰაფეზს „ყაზალითა მეფეს“ ეძახიან. მან დიდი როლი შეასრულა აღნიშნული სალექსო ფორმის განვითარებაში.

ცნობილია, რომ ჩვენში მთარგმნელობითი მუშაობის დიდი ტრადიციები არსებობს. ქართულად სპარსულ-ტაჯიკური ლიტერატურის არა ერთი და ორი მნიშვნელოვანი ძეგლი გადმოთარგმნილი. „როსტომიანი“ („შამ-ნამე“), „ვისრამიანი“, „ქილილა და დამანა“, „ლეილ-მაჯნუნიანი“, „იოსებ-ზილიხანიანი“, „ბარამგურიანი“ და სხვ. ქართულმა ხალხმა თარგმანების გზით გაიცნო.

სპარსულიდან თარგმნილი თუ გადმოკეთებული თხზულებებით ქართულ ლიტერატურა ერთი უმდიდრესთაგანია მსოფლიოში. ეს თარგმანები, რომელთა სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ავტორმა მიერა შესრულებული, მთარგმნელობითი მეთოდების თვალსაზრისით ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავდება. ეს განსხვავება ზოგჯერ იქამდე მიდის, რომ ზოგიერთი ნათარგმნი თხზულება, როგორცაა, მაგალითად, „როსტომიანი“, „ბარამგურიანი“ და სხვ., რომლებშიც, ძირითადად, ქართული სული და პოეტური აზროვნება ჩაქსოვილი, ძნელად შეიძლება თარგმანებად ჩავთვალოთ.

მიუხედავად იმისა, რომ სპარსულიდან მთარგმნელობითი მუშაობას ხანგრძლივი ისტორია აქვს, ლირიკული პოეზიის ნიმუშები ძველად არ ყოფილა გადმოთარგმნილი, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ სხვადასხვა პოეტთა შემოქმედების ნიმუშებიც თან შემოგვრჩა „ყარამანიანის“, „სირინოზიანის“ და სხვა თხზულებათა ქართულ თარგმანებს, რომელთა დედნების ავტორებს საკუთარი ლექსების გვერდით თბობაში სხვათა ლექსებიც ჩაურთავთ.

ლირიკული პოეზია, როგორც აღინიშნა, ძველად არ ითარგმნებოდა. ჩვენი წინაპრები უფრო საგმირო-სამიჯნურო და დიდაქტიკური ხასიათის თხზულებებით ყოფილან დაინტერესებულნი და მათ თარგმნიდნენ. პოეტური ნიმუშების ლექსად გადმოღება, როგორც ჩანს, ეძნელებოდათ; ამიტომ ლექსად დაწერილი

დავით კობიძე

მხატვარი კობახიშვილის თარგმანები

თხზულებებს დიდ უმრავლეს შემთხვევაში პროზად თარგმნიდნენ და შემდეგ მას სხვები ლექსადუნენ. აქედანაა წარმომდგარი ჩვენში ნათარგმნი თხზულებების ლექსითი და პროზითი გადაქცევის არსებობა. საინტერესოა ისიც, რომ პროზაული თხზულებების თარგმნის დროსაც დედანში ჩართული ლექსების გადმოღებას ზოგჯერ ერიდებოდნენ, თუ მათი გადმოთარგმნა ამბის მსაღებლობისათვის, ან თხზულების საერთო სახის წარმოდგენისათვის აუცილებლობას არ წარმოადგენდა.

დავირევათ გვიჩვენებს, რომ თარგმანის შეურთულებლობის შემთხვევაში ლექსები ქართული ტრანსკრიფციით გადმოქონდათ და ხელნაწერში სათანადო ადგილს თავისუფალს ტოვებდნენ იმისათვის, რომ შემდეგში შესრულებული თარგმანი იქვე მიეწერათ.

„სირინოზიანის“ ხელნაწერებში ჩვენ გვხვდება ლექსების ჩასაწერად დატოვებული თავისუფალი ადგილები. ზოგ ხელნაწერში არა გადამწერის, არამედ სხვისი ხელით ჩაწერილი ლექსებიც გვხვდება. აღნიშნული იმაზე მეტყველებს, რომ შესაძლებელია პროზაულად შესრულებულ თარგმანში ჩართული ლექსები სხვადასხვა პირის მიერ იყოს გაწყობილი.

ზოგი მთარგმნელი ცდილობდა ტექსტი სიტყვისათვის გადმოეცა. ამ მხრივ აღსანიშნავია ქართული კულტურის დიდი მოამაგის ვახტანგ VI-ის მიერ გადმოთარგმნილი „ქილილა და დამანა“. ერთგან იგი აღნიშნული თხზულების პირველი მთარგმნელის დავით მეფისა და მისი ნაშრომის შესახებ საუვედუროს კილოთი ამბობს: ბატონ დავითს, ბატონის თეიმურაზის მამას, უსა და მორიელის არაკამდის ეთარგმნა, მაგრამ არც ლექსი გადმოედო და ზოგი სიტყვაც დაეკლო.

მაშასადამე, ვახტანგის აზრით, ლექსად გადმოღება და გადმოთარგმნა აუცილებელია ამასთან, შეუწყნარებელია თარგმანში სიტყვის დაკლება. თვითონ ვახტანგი „ქილილა და დამანას“ თარგმნისას დიდ საქმელებს წააწყდა და აღნიშნავს იმას, რასაც სპარსული ტექსტის მთარგმნელები დღესაც განიცდიან.

ვახტანგი ამბობს: ლექსი სპარსული ქართულს ენაში ლექსად არ ითარგმნება, ამბად მოვა, და მე იმავე ამბის ვალესქვა მოვიდრომე, და ეგება ლექსი არ მოგეწონოს, გასინჯეთ, რომ სხვისი ეკისისაგან ნათქვამს ამბავს მეორე ისე ვეღარ იტყვის (ანდერძი).

ეს სიტყვები მხოლოდ იმ სწავლულს შეეძლო ეთქვა, ვისაც სპარსული ტექსტის თარგმანებზე მუშაობის დიდი ხნის გამოცდილება ჰქონდა და ღრმად სწვდებოდა ქართული და სპარსული ენის ბუნებას. ლექსი სპარსული ქართულად არ ითარგმნება, ამბად მოვაო, დიდი მეცნიერი, პოეტი და მწერალი ვახტანგ VI ამ სიტყვებში, ჩემი აზრით, გულისხმობდა სპარსული ენის იმ თავისებურებას,

რომ სალექსო სტრიქონი ზოგჯერ შეიძლება ერთი სიტყვითაც ითარგმნას, მაგრამ ზოგჯერაც სტრიქონის გადმოსაცემად ერთი სტრიქონი საკმარისი არ არის. პირველ შემთხვევაში მთარგმნელი იძულებულია შეავსოს „ცარიელი ადგილი“, მეორეში კი — გამოაყლოს „ზედმეტი სიტყვები“, ან ლექს ზედმეტი სტრიქონი მიუმატოს, მაშასადამე, ზედმეტი სიტყვებით დაფაროს „ცარიელი ადგილი“. დავიკრებთ გვიჩვენებს, რომ ასეთი მოვლენები იშვიათი არ არის.

სათარგმნ მასალას ძველი მთარგმნელები უდიდესი პასუხისმგებლობის გრძნობით ეპყრობოდნენ; ისინი იშვიათად თუ დაუშვებდნენ სიტყვების მიმატებას ან გამოკლებას (მოიგონეთ ვახტანგის საუვედურო დავით მეფისადმი: თარგმანისათვის ზოგი სიტყვაც დაეკლო). ასეთ ვითარებაში ისინი, რა თქმა უნდა, ამჟოინებდნენ ლექსი პროზად გადმოედოთ და ასევე იქცეოდნენ კიდევ.

ჩვენს დროში სპარსული პოეზიის პირველი თარგმანები პროფესორ იუსტინე აბულაძეს ეკუთვნის. მან გადმოთარგმნა ომარ ხაიამის რომაიები. ისინი დაბეჭდილია ქურნალ „ეკავასიონში“ (1924, № 1-2). ამაზე ადრეც ყოფილა ცალკეული ცდები სპარსულიდან გადმოთარგმნისა, ჩვენს ქურნალ-გაზეთებში, იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება ადრე შესრულებულ თარგმანები, მაგრამ რაიმე მნიშვნელოვანი თხზულება ქართულად ამ დროისათვის გადმოთარგმნილი არა ყოფილა.

იუსტინე აბულაძის შემდეგ ნაყოფიერ მთარგმნელობით მუშაობას ამბავო ჭელიძე ეწეოდა. მან თარგმნა ნიზამის „საიდუმლოებათა საგანძური“ (დაუბეჭდავია), „ოლეილ-მაჭუნიაში“ (დაუბეჭდავია) და „ზოსროგშირინიანი“ (დაბეჭდილია); საადის „ბუღსთანი“ და „გოლესთანი“ (ორივე დაბეჭდილია), ხაიამის სახელით ცნობილი ყველა რომაი და მთელი რიგი სხვა ლირიკოსების (ჭელალ ედ-დინ რუმის, ჰაფეზის და სხვათა) შემოქმედების ნიმუშები (დაბეჭდილია).

ა. ჭელიძე წლების განმავლობაში ირანში ცხოვრობდა, სპარსული ენა იქ შეისწავლა; ირანელი მწერლების თარგმნას საქართველოში დაბრუნების შემდეგ მოჰკიდა ხელი. იგი გარდაიცვალა 1940 წელს, დაკრძალულია ვაჟის სასფლაოზე, მწერალთა პანთეონში.

ა. ჭელიძის შემდეგ მთარგმნელები გამრავლდა. ამას ხელი შეუწყო თბილისის უნივერსიტეტში აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტის დაარსებამ. აღნიშნულ ფაკულტეტის კურსის მთავრებულთაგან ზოგი კარგი მთარგმნელობითი ნიმუთ არის დაჯილდოებული. ისინი თარგმნიან როგორც სპარსული კლასიკური, ისე თანამედროვე პოეზიისა და პროზის ნიმუშებს; ნათარგმნი თხზულებების ცალკე წიგნებად გამოცემაც გახშირდა.

ამ მთარგმნელთაგან მკითხველთა ფართო მასების ყურადღებას, როგორც აღინიშნა, დოც. ვ. კოტეტიშვილის მიერ შესრულებული თარგმანები იპყრობს. მას გერმანული, ტაჯიკურ-სპარსული და ქართული პრესა გამოეხმაურა. რით აჩვენებს მკითხველს ვ. კოტეტიშვილი, რით არის გამოწვეული მისი თარგმანების ასეთი წარმატება?

უპირველეს ყოვლისა, ამ თარგმანებში ჩანს ბრწყინვალე პოეტური ნიჭი, ქართული ენის შესანიშნავი ცოდნა და ლექსის მაღალი კლასურა. ყოველივე ამას თან ერთვის საინტერესო ცდები სპარსული მდიდარი პოეტური აზროვნების წარმატებით დაუფლებისა, მთარგმნელი ყოველთვის ცდილობს და დიდ უმრავლეს შემთხვევაში ახერხებს კიდევ მართალი გულით სწორად გადმოსცეს "სათარგმნ მასალაში" ჩაქსოვილი აზრი და განცდა, ქართულ ენაზე ამეტიყველოს ის დიდი და წარმატებით პოეზია, რაც საუკუნეთა განმავლობაში ხიბლავდა და დღესაც ხიბლავს მთელ კაცობრიობას.

ომაჩ ხაიამის სახელით ცნობილი რომაეების დიდი ნაწილი პოეტური ხელოვნების იშვიათ ნიმუშებს წარმოადგენს; მათში გამოყენებულია ყოველგვარი ტექნიკა, რაც კი შეიძლება პოეტს გააჩნდეს. ავტორი ოთხ სტრიქონში ახერხებს სხვადასხვა აზრის დასრულებული სახით გადმოცემას, იქნება ეს ფილოსოფიური, პედონისტური თუ სატრედალო-სამოქალაქო მოტივების შემცველი სიმბრძნე.

რომაი ფორმის თვალსაზრისით ორი სახისაა: ა) როცა ლექსში პირველი, მეორე და მესამე სტრიქონია გარითმული, მესამე კი ურითმულადა დატოვებული (სქემა: aaba) და ბ) როცა ოთხივე სტრიქონია გარითმული (სქემა: aaaa) რომაისთვის ამავე დროს აუცილებელია გარკვეული, მისთვის განკუთვნილი სალექსო საზომის დაცვა.

ვ. კოტეტიშვილი იცავს რომაის ორიგინალის ფორმებს, პოეტურ სახეებსა და რითმითა განლაგებას, მას სწორად გადმოაქვს ტექსტის აზრი და საერთო განწყობილება. სახელაზნოდ ავიღოთ ერთ-ერთი რომაის სპარსული ტექსტი (გუიანდ ჭე დუზაზი ბოვად მაროშე მასი) და სიტყვასიტყვით ვთარგმნოთ იგი. თარგმანი ასეთ სახეს მიიღებს:

ამბობენ, რომ ჯოჯოხეთი შეხედება ლოთებს (სამყოფად),
ტყუილი სიტყვა და შეუძლებელია გული
მას ვანდოთ (დაუტყავსოროთ),
თუ შეყვარებულსა და ლოთს (მთვრალს)
ჯოჯოხეთი მოეღის,
ხეალ დანახავ სამოთხეს, ვითა ხელის გულს
(ცარიელს).

ახლა მთარგმნელს მოვუხსენიოთ:
ამბობენ, რომ ჯოჯოხეთში იქნებაო კრული

ყველა ლოთი და მიჯნური, ვინც შელსა
ეს რომ მართლა ასე იყოს ხომ სამოთხე
ხვალე
ისე დაცარიელდება, როგორც ხელის
გული (გვ. 11).

მკითხველი შენიშნავდა, რომ ღედანში პირველად ლოთზეა ნათქვამი, მას ჯოჯოხეთი მოეღოსო, ავტორმა დასკვნაში ლოთს შეყვარებული (მიჯნური) მოუმატა და ამით, ვფიქრობთ, აზრის მსვლელობაში ბზარი გააჩინა. ვ. კოტეტიშვილს უტარებია ეს ერთგვარი უხერხულობა და შესანიშნავად გაუსწორებია იგი. თარგმანში პირველადვეა ლაზარაკი იმის უხერხე, რომ "ყველა ლოთი და მიჯნური ჯოჯოხეთში იქნებაო კრული", და, ცხადია, დასკვნაში მისი (მიჯნურის) წარმოდგენა მოულოდნელი აღარ არის. თარგმანში, ისევე როგორც ორიგინალში, სამი სტრიქონია გარითმული, მესამე — თავისუფალია.

ამა თუ იმ თხზულების ან ლექსის ღრმა შესწავლისათვის ზოგჯერ აუცილებელია: მისი თარგმნა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, არც ერთ მკითხველს არ შეუძლია ისე ღრმად მიწვედეს პოეტის (მწერლის) აზრსა და განცდებს, როგორც მთარგმნელს. მთარგმნელი მწერლის სულში იხედება, იგი იმავეს განიცდის, რასაც პოეტი განიცდიდა, ის გრძნობდა და განწყობილება ეუფლებდა, რაც თხზულების ავტორს გააჩნდა ნაწარმოების შექმნის პროცესში. მთარგმნელი ყველაფერს ხედავს და ეს გარემოება ვ. კოტეტიშვილს შესაძლებლობას აძლევს თარგმანში "შეასწოროს", "გამართოს", ორიგინალის "არაზუსტი" ადგილები.

იმის ცხადსაყოფად, თუ კოტეტიშვილის მიერ როგორ არის რომაი ქართულად აქლერებულად ერთ მაგალითს წარმოვადგენთ:

ბავით დავწვიდ დოქის ბაგეს, ბაგე
გადავიბადაგე,
დღეგრძელობას ვეძიებდი, ქამთა სრბოლით,
დავიდაგე;
დოქმა მითხრა საიდუმლოდ: მომაგებე ბაგეს
ბაგე
ქვეყნად განა კიდევ მოხვალ, დალიეო, რას
ქადაგებ!

მკითხველისათვის, ვფიქრობთ, განმარტებითა გარეშეც ნათელია ამ ლექსის სილამაზე, ალიტერაციების უმეტესეულად განლაგება და, რაც მთავარია, აზრის მკაფიოდ გადმოცემა. შესაძლებელია, თარგმანი მუსიკალური ქდერადობის თვალსაზრისით ზოგჯერ ორიგინალს კიდევ აღემატებოდეს, მაგრამ, ვფიქრობთ, ეს დასაშვებია, თუ ყოველივე ამას ხელოვნურობის ბე-

დავით კობიძე
ახალშობი კომპოზიციონის თარგმანები

ქედი არ აზის და იგი ხელს არ უშლის დედნის აზრის გამობატვას. ვფიქრობთ, ე. კოტეტიშვილის თარგმანებში ამ მხრივ გარკვეული კონონზომიერებაა დაცული. დეე, თარგმანებშიც გამოჩნდეს ქართული ლექსის შესაძლებლობანი, მისი სილიაღე.

ე. კოტეტიშვილისათვის, სულერთია, რომელი პოეტის თხზულებასაც არ უნდა თარგმნიდეს იგი, მთავარი, უპირველეს ყოვლისა, ლექსის ყუღურება და ორიგინალის აზრის გარკვევით, ნათლად გადმოცემა. ამიტომაც მის მიერ შესრულებულ თარგმანებში არ დიძებნება ბუნდოვანი და გაუგებარი ადგილები, სულერთია, ეხება იგი მხატვრული თუ ფილოსოფიური აზრის გადმოცემას.

ე. კოტეტიშვილმა შესანიშნავად დაძლია აგრეთვე ჯამის პოეზიაც და მოგვცა მისი ლირიკისა და პოემების (იოსები და ზოლენხა, სალამანი და აბსალი) ნიმუშების ბრწყინვალე თარგმანები. დაძლია-მეთქი რომ ვამბობთ, იმას ვგულისხმობთ, რომ ჯამი სპარსულ ლიტერატურულ კრიტიკაში ურთულეს პოეტადაა აღიარებული. მისი შემოქმედების სირთულეს ქმნის ის გარემოება, რომ პოეტი, ერთი მხრივ, კლასიკური ლიტერატურის ტრადიციების გამგრძელებელია, მეორე მხრივ, მის შემოქმედებაში იგრძნობა თანადროულობის ძლიერი მაჟისცემა და სუფიზმის იდეების ქროლვა. ყოველივე ეს ისეა ერთმანეთზე გადახლართული, რომ მკითხველს ზოგჯერ ეძნელება გზის გაკვლევა და პოეტის მიერ გამოიქმნილი აზრების ამოცნობა.

მთარგმნელის მიერ ეს სირთულე დაძლეულია. დაძლეულია ჯამის ლექსთწყობის ფორმებიც. აქ შედარებით ვრცლად შეეჩერდებით იმ ფორმის ქართულში გადმოცემის სიძნელეთა შესახებ, რასაც ყაზალს (არაბულად ღაზალ) ეძახიან. ყაზალი უპირატესად ლირიკული ლექსია. მისი პირველი ორი სტრიქონი ერთმანეთს ერითმება, შემდეგი რითმა სტრიქონის გამოტოვებით მოდის. მთელი ლექსი ერთ რითმაზეა აკრძებული. მისი სქემა ასეთია: aabacada და ა. შ. ავტორი მოიხსენიება უკანასკნელ ბეითში, თუმცა მისი მოხსენიება სავალდებულო არ არის.

აღნიშნული სალექსო ფორმა ჩვენში არსებობდა; იგი გვხვდება XVIII-XIX საუკუნეთა პოეზიაში; ქართული „დუბეითები“ ხომ ყაზალის ფორმის ლექსებია. ყაზალია ე. ქავჭავაძესაც უწერია. აღნიშნულმა სალექსო ფორმამ ქართულ პოეზიაში ძირი ვერ გაიდგა, იგი ქართულმა ბუნებამ ვერ შეითვისა. ჩვენი ეპოქის დიდმა პოეტმა გ. ტაბიძემ აღნიშნა „გაქრა ძველი დუბეითით“ (ლექსიდან „აედარი“), და ეს სინამდვილეს შეეფერება.

საინტერესო ის არის, რომ ყაზალი, როგორც სალექსო ფორმა, ბუნებრივია სპარსული პოეზიისათვის. კლასიკურ ხანაში იგი წამყვან ფორმად ითვლება, წამყვან ფორმად გამოდის

ის თემურბანთა და სეფიანთა ეპოქაშიც. ყაზალი საუკუნის პოეტებიდანაც ბევრი ისევე ყაზალს ფორმას მიუბრუნდა.

უეჭველია, ქართველი და ირანელი ხალხების ფსიქოლოგიის სხვადასხვაობა იწვევს ამ ხალხებში სხვადასხვაგვარი ლიტერატურული გემოვნების არსებობას, აქედან სხვადასხვა ლიტერატურული ფორმებისა და მიმდინარეობათა ჩამოყალიბებას. ყოველივე ეს შორეულ წარსულშია შემუშავებული და სხვადასხვა ისტორიულ პირობებში განმტკიცებული. ხალხებს შორის ფსიქოლოგიური სხვადასხვაობა მარადიული არ არის, იგი წარმავალია; მაგრამ ამას ხანგრძლივი დრო უნდა.

ჩვენს დროში, როცა სპარსული ლირიკის უდიდესი წარმომადგენლის (ყაზალთა მეფის) პაფუზის გადმოთარგმნის საკითხი დადგა, მთარგმნელებს წინაშე, ბუნებრივია, დაისვა საკითხი იმის შესახებ, თუ სპარსული ყაზალისათვის რომელი სალექსო ფორმა მიესადაგებინათ.

ა. ჭელიძემ ამოიბინა პაფუზი ძირითადად ათმარცვლიანი ჭვარდინი რითმების შემცველ ლექსით ეთარგმნა; ყაზალის ფორმას იგი ვერ დაუახლოვდა და არც საამისო ცდა მოუცია. იმასაც დავძენთ, რომ ა. ჭელიძეს ყველაზე უფრო, ეხისც არ უნდა ყოფილიყო ის, რომაი თარგმნა ემარჯეებოდა.

ა. ჭელიძის შემდეგდროინდელი მთარგმნელები მოერიდნენ პაფუზის ყაზალის ფორმით თარგმნას; ამ მიმართულებით ჩატარებულმა ცდებმა კარგი ნაყოფი ვერ გამოიღო და მთარგმნელებს ისევ ათმარცვლიან ლექსს მიუბრუნდნენ.

ე. კოტეტიშვილმა ჩინებულად გადაჭრა ყაზალის, როგორც სალექსო ფორმის, ქართულად გადმოღების და აქედან ჯამისა და პაფუზის დიდი პოეზიის ქართულად ამეტყველების საკითხი. აქ მოვიყვანოთ ჯამის ერთ-ერთი ყაზალის თარგმანი და ვნახოთ, რა ღირსებები გააჩნია მას.

წუხელ უეცრად გამახსენდი და სისხლად

დამდინდა ცრემლების ღვარი,

სანთელმა ჩემი წვა რომ იხილა, მე

დამტიროდა მოთქმით და ზარით.

განა რად სტარის საღვინე სურა, სისხლივით ცრემლი რად მოიწურა?!

ის ბაგეები თუ მოისურვა, ფერთი ვარდების და ღვინის დარი.

ოდეს ცის კიდე მტრედის ფრთებს ისხამს,

ზარსკვლავთა წვიმა შეენიშნე სისხამს

და მივხვდი ზეცის საწუხარს, ის ხომ ჩემს

დარდს სტარიოდა ვარსკვლავთა ცვაზით.

განა ცა წვიმდა ლელას ბაღთან, გულქვა

საწუთო გულჩვილი გახდა,

მუდამ მაქნუნის დარდი რომ ახლდა, მიტომ

სდიოდა ცრემლიდან მწარი.

შირინს კართან რომ ჩაუდიოდა, იმ დარში

განა რძე მოდიოდა.

იქ მარტოოდენ ცრემლი დიოდა — ფარპალს
ტიროდა მთავა და ბარბი.
წუხელის ჯამი, ნალველით სავსე,
განშორებისგან ნატანჯი ასე,
ისე მოსთქვამდა, რომ თვითონ მასვე
მიჰქანებდა ცრემლების ღვარი.

ჩვენ გამოვარკვეთ, რომ თარგმანი საესეებით
სწორად გადმოსცემს ორიგინალის აზრს, ფორ-
მის თვალსაზრისითაც იგი ემთხვევა ორიგინალ-
ის ფორმას. მისი სარიტმო სიტყვებია: ღვა-
რი, ზარი, ღარი, ცვარი, მწარი, ბარი, ღვარი.
თარგმანიც ღვინის მსგავსად ერთი რითმითაა
შეკრული. მას კარგი მუსიკალური ძეგრადობა
ახასიათებს. ე. კოტეტიშვილი აქ და სხვა შემ-
თხვევებშიც საუცხოოდ იყენებს იმ ხერხს, რა-
საც ადრე საადიდ და შემდეგ ჰაფეზი მიმარ-
თავდნენ — შიდარიტმებით გაეწყობ თავისუფ-
ლად, ურითმოდ დატოვებული სტრიქონი და
ამით იგი უფრო მკიდრად შეეკავშირებინათ
მთელი ლექსისათვის; აღნიშნული პოეტებიც ამას
წარმატებით ახერხებდნენ. ნათქვამი იმას არ
ნიშნავს, რომ საადისა და ჰაფეზის ყაზალებში
ყველა თავისუფალი სტრიქონი შიდარიტმებით
იყოს დამშვენებული; მათ ყაზალებში მხო-
ლოდ ზოგი ყაზალია შიდარიტმიანი.

ზემოთ წარმოდგენილ თარგმანს სწორედ ში-
დარიტმები ამკობენ და მის მუსიკალობას ერ-
თიორად აძლიერებენ. გავიმეორებ ტექსტის
ის ნაწილი, სიდაც ჩვენ შიდარიტმებთან გვაქვს
საქმე:

განა რად სტირის საღვინე სურა,
სისხლივით ცრემლი რად მოიწურა?
ის ბაგეები თუ მოისურვა...

ოდეს ცის კიდე მტრედის ფრთებს ისხამს,
ვარსკვლავთა წვიმა შეგნიშნე სისხამს
და მიგვხედი ზეცის საწუხარს, ის ხომ..

განა ცა წვიმდა ლეილას ბალთონ,
გულქვა საწუთრო გულჩვილი ვახდა,
მუღამ მახუნის დარდი რომ ახლდა...

შირინს კართან რომ ზაუღლიოდა,
იმ ღარში განა რქე მოდიოდა,
იქ მარტოოდენ ცრემლი დიოდა...

წუხელის ჯამი, ნალველით სავსე,
განშორებისგან ნატანჯი ასე,
ისე მოსთქვამდა, რომ თვითონ მასვე...

იმასაც აღვნიშნავთ, რომ მთარგმნელს უფრო
მეტრ რითმა აქვს დაძებნილი, ვიდრე მას თავი-
სუფალი სტრიქონის ასაუღერებლად ესაჭირო-
ებოდა, ასე, მაგალითად, მეორე ბეითში თავი-
სუფალი უნდა ყოფილიყო პირველი სტრიქო-
ნი:

განა რად სტირის საღვინე სურა,
სისხლივით ცრემლი რად მოიწურა?

მაგრამ რითმებმა იგი ააღლერეს, ლექსი
აქციეს. ეს უკვე საესეებით საქმარისი იყო, თუ
მცა მთარგმნელი ამით არ დაკმაყოფილდა, იგი
გადავიდა მომდევნო ძირითად სტრიქონზე და
მის პირველ ნახევარს რითმავს „თავისუფალ
სტრიქონზე“ (ის ბაგეები თუ მოისურვა). მთე-
ლი ლექსი ასეთი ტექნიკით არის გადმოღებუ-
ლი, რითაც მთარგმნელმა ე. წ. „თავისუფალი
სტრიქონები“ ლექსის ნაგებობას უფრო შეუ-
ტყიბა და შეუკავშირა.

შეიხვეწა თვითონ განსაჯოს, თუ რამდენი
ფიქრი, ძალა და ენერგიაა დახარჯული ე. კო-
ტეტიშვილის მიერ სპარსული ყაზალების ამ
სახით გადმოთარგმნაზე. აღნიშნული პოეტური
ფორმის მიღწევას მთარგმნელი, შესაძლებე-
ლია ყოველთვის ვერ ახერხებდეს, მაგრამ მთა-
ვარი მაინც ის არის, რომ იგი ღვინის ფორმას
არასოდეს ღალატობს.

ამავე გზებითა და მეთოდებით შეუდგა იგი
ჰაფეზის ქართულად ამეტყულებას და, რო-
გორც აღვნიშნეთ, ცალკე წიგნად გამოსცა ლი-
რიკის თარგმანების ნიმუშები. მაგალითისათვის
ერთი ყაზალის თარგმანს წარმოვადგენთ:

მას შეგვიჩერ ჩემი მწველი ჩანგი,
გულით ქვაა, ნახი სახით — მანგი.
მოთმინება, სიმტკიცე და გონი
წარმტაცა და გულს დამადო თანგი.
სულში მიღუღს სიყვარულის სევდა
და ამომდის ცეცხლოვანი ძანგი.
არ გაქრება სიყვარული ჩემი,
გინდ მიხრავდეს ძვლებს ქამთა სვლის
ქანგი.

თვალი მომჭრა მისი მკერდის შუქმა,
გულს მომეღო უხილაივ ქანგი.
თუ მოშველის, ეგ გიშვილის, ჰაფეზ,
მაგის ბაგის, მაგის ბაგის ბანგი.

აი, ეს არის ერთ-ერთი ნიმუში იმისა, თუ რა
საუცხოოდ წვდება მთარგმნელი ჰაფეზის პოე-
ზიას, მის გაცეცხლსა და გრძნობებს და ყაზა-
ლის საღვინე ფორმის ზუსტი დაცეით რა შე-
ნაინშნავად გადმოაქვს იგი ქართულად.

თარგმანში, როგორც ხედავთ, თავისუფალი
სტრიქონებისათვის შიდარიტმები არაა დაძებ-
ნილი, ეს არცაა საუღლელულო, მით უმეტეს,
როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, ჰაფეზის ყველა
ყაზალს იგი არ ახასიათებს. აღნიშნულ ლექსში
სევდიანი განწყობილებაა გადმოცემული; პოე-
ტი სატრფოს თანაგრძნობას მოკლებულია, მაგ-
რამ მტკიცედ სჭერა, რომ არ გაქრება მისი სი-
ყვარული თუნდ ძვლებს ქამთა სვლის ქანგი
უხრავდეს. მას იმედად სატრფოს „ბაგის ბანგი“
მიანიდა. ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ მთარგ-
მნელს განწყობილების გადმოსაცემად სათანა-
დო საღვინე საზომი შეურჩევია; ესაა ათმარ-
ცვლოვანი ლექსი, რომლის სტრიქონები მარც-
ვალთა განლაგების თვალსაზრისით სხვადასხვა
ეპიკურტეს გვამოვლეს.

ახლა მოვიყვანოთ თარგმანის ისეთი ნიმუში,
სიდაც შიდარიტმებია გამოყენებული:

გაზაფხულია, ვარდების ცეცხლმა
შემოაფთოლა შემოვარენი,
ჰე, მეგობრებო, ლხინი მივეძალეთ,
ნუ ვსხედვართ, როგორც მკლოვიარენი!

გარეთ ამინდი დვას საოცარი,
მოლხენისა და თრობის დროც არი;

დავით კოხიძე

მასშუპი კოტაქოშვილის თარგმანები

თანამედროვედ გვაღივს, ღმერთო.
მზეთუნახავნი სახემთვარენი.

ცთომილთა ბრუნვის უწყვეტი ჰანგი
გვაბრუნებს, როგორც ღვინო და ბანგი
და მივირის უქმად რად გვიდგეს ჩანგი,
რატომ არ მოვთქვამთ გულმდღუღარენი.

ჰაფეზ, ის ღრთა, ჯამები ვანთოთ,
სალხენად ველი ვირნიოთ ფართო,
ვის დავარწმუნებთ, ბრულებს ვართო,
თუ ვარდობისას ვართ მღუმღარენი.

ამ ლექსში ძირითადი რითმებია: მგლოვია-
რენი, სახემთვარენი, გულმდღუღარენი, მღუმღა-
რენი. შიდარიტმებად კი შემდეგი სიტყვებია
შერჩეული: საოცარი, ღროც არი, ჰანგი, ბან-
გი, ჩანგი, ვანთოთ, ვართო, ფართო.

მკითხველი, ვფიქრობთ, შენიშნავდა იმ გა-
რემობას, რომ შიდარიტმები როგორც ამ ლექს-
ში, ისე სხვაგანაა, ძირითად რითმებს არ ექ-
ვემდებარება; ეს გარემობა კი მოცემული
ლექსის საერთო მუსიკალობასა და ელვადობას
ამრავალფეროვანებს. ლექსი ლხინისა და დროს-
ტარებისავე მოგვიწოდებს, ამისათვის სათანა-
ოდ საზომი (გაერცლებული სახის ათმარ-
ცვლოვანი ლექსი) და რიტმია შერჩეული.

აქვე აღვნიშნავთ იმასაც, რომ მთარგმნელი
ზოგჯერ სპარსული ლექსთწყობისათვის დამა-
ხასიათებელ რედუცებაც იხარჩუნებს. მაგალი-
თისათვის გამოვადგება ხაიამის ერთ-ერთი რო-
ბაის თარგმანი:

ღვინო არის საზრუნავი, მერიქიფევი,
ჩვენი,
დაგვაფიქვ ღვინით ავი, მერიქიფევი, ჩვენი,
ორიოდღე დღით მოვსულვართ ამა
ქვეყნის სტუმრად
და ვისა აქვს დარდი ს თავი, მერიქიფევი,
ჩვენი.

(გვ. 42).

ამ რობაიში რითმებია: საზრუნავი, ავი, თავი.
რიტმში კი მოსდევს ერთი და იგივე ფორმისა
და მნიშვნელობის სიტყვები „მერიქიფევი, ჩვე-
ნი“, რაც რედუცეს წარმოადგენს. საინტერესოა
ის, რომ ვ. კოტეტიშვილი ხანდახან რობაის თა-
ვისუფალ სტრიქონსაც რითმავს, რასაც ხაიამი
იშვითა შეთხვევაში თუ მიჩანათვდა. მაგალი-
თად, წარმოვდგინოთ რობაის თავისუფალ
სტრიქონად ჩათვლება სტრიქონი „ორიოდღე
დღით მოვსულვართ ამა ქვეყნის სტუმრად“,
მაგრამ ჩვენ ვხედავთ, რომ იგი გარითმულია.
მისი რითმებია: მოვსულვართ, სტუმრად.

უნდა აღინიშნოს, რომ ვ. კოტეტიშვილი პო-
ეტის ამა თუ იმ განწყობილების გადმოსაცემად
სათანადო საზომისა და ფორმის მიყენების
თვალსაზრისით დიდ უმრავლეს შემთხვევაში
მიზანს აღწევს.

ვეშაბარტი პოეზია მოითხოვს, რომ სალექსო
საზომი, ფორმა და ელვადობა უდგებოდეს
განწყობილებას; ლექსის ენაც რომ არ გვესმო-
დეს, შესაძლებელი უნდა იყოს იმის გამოცნობა,
თუ რა ხასიათის განცდაა მასში ჩაქსოვილი,
იგი მწუხარებას თუ სიხარულს გამოხატავს.

ირანულ ლირიკოსთა შორის ამ მხრივ სამაგა-
ლითა შედგებოდა სპარსულ-ტარქიური პოეზიის
მამათავარს — რუდაქის გაანჩია, რომლის
ლექსებში არც ერთი ყალბი ტონი, არც ერთი
ნაძალადევი სტრიქონი არ დამიქნებია. ამ თვა-
ლსაზრისით რუდაქის გვერდით თამამად შეიძ-
ლება დადგენილი ჰაფეზი, რომლის გალობას
ყურა უდგებდა მთელი აღმოსავლეთი, შემდეგ
— ევროპა და ბოლოს მთელი კაცობრიობა.

დიდი თანამედროვე ირანელი პოეტი, უნიჭი
იუმიჯი (წარმოშობით ქართველი), რომელმაც
პირველად დააბრუნა არუზის სისტემა და ახა-
ლი სპარსული ლექსი შექმნა, ამბობდა: მონო-
ტონური საზომი, რიტმი და რითმა ბოროტად
აგებობს და მას აზრისა და გრძნობის გამოთქ-
მის საშუალებას არ აძლევს. პოეტი თავის ეპო-
ქის შვილი უნდა იყოს, იგი ყვალში უნდა მიჰ-
ყვებოდეს ცხოვრებას, რომელიც ვითარდება
და იცვლება. პოეტი არ უნდა გამოიყენოს მი-
სი პირადი გრძნობებისა და განწყობილებების
ჩარჩოვებში, იგი უნდა ემსახურებოდეს მალალ
საკაცობრიო იდეალებს, საზოგადოებას, ხალხს;
ამისათვის ახალი შინაარსი და ფორმა საჭიროა.
ლექსი, ნიამს აზრით, არ უნდა იყოს შემოარჩე-
ლი ერთი საზომითა და ფორმით, მისი ფორმა
და საზომი შინაარსს უნდა ექვემდებარებოდეს.
სიტყვა ლექსში აზრს გამოხატავს, ხოლო სტი-
ქონში სიტყვათა ქორეალობა ლექსის შინაარსს
უნდა შეესაბამებოდეს. არუზის მეტრიკა კი არ
უნდა ბატონობდეს პოეტზე, არამედ პოეტი
მეტრიკაზე, მისი აზრებისა და გრძნობების შე-
საბამისად. ნიამს ლექსებმა და პოეტიებმა, რომ-
ლებიც აქ აღნიშნული პრინციპების მიხედვი-
თაა შეთხვეული, გავლენა მოახდინეს თანამედ-
როვე ირანელი პოეტების საგრძნობ ნაწილზე.

ნიამ შეეცაძლოა კლასიკურ პოეზიაში დამ-
კვიდრებულ მონოტონურ საზომს, რიტმსა და
რიტმს. მისი აზრით, სტრიქონში სიტყვათა
ქორეალობა ლექსის საერთო შინაარსს უნდა
შეესაბამებოდეს. ეს უკანასკნელი დებულება
ნიკარბას ამაჟამად ჩვენი ყურადღებას.

უნდა აღინიშნოს, რომ მონოტონური ფორმა-
სა და რითმის შეფობის ხანაშიც, ე. ი. კლასი-
კურ პოეზიაში, დაიძინებდა, ბევრი პოეტი, რომ-
გორიცაა, მაგალითად, რუდაქი, მანუჩქორი, ხა-
ყანი, ჰაფეზი და სხვ., რომელთა ლექსები დი-
დი ემოციური ტონალობით ხასიათდება. ისინი
შესანიშნავად ახერხებდნენ ლექსის შინაარსის
გადმოსაცემად სათანადო ლექსისა და ქორეა-
ლობა შეერჩიათ. სწორედ აქ უნდა გამოჩნდეს
შემოქმედლის ნიჭი და ძალა. ვინც უსწრაოდ შე-
არჩევს სიტყვის მარაგს, რიტმს, სალექსო სა-
ზომს ამა თუ იმ განცდებისა და გრძნობების
გადმოსაცემად, ის ხდება მოწონებული და და-
ფასებული.

აქაც ის „ცოფრუზ, ხმელით ზურმუხტო“ ან
„სულთი“ რომ რეაბილიტაციის ლექსი არ
იყოს, გულის სიღრმედაა ამოხედილი, საგანგა-
ზოდ შერჩეული სიტყვებით ავიწყლო, ვფიქ-
რობთ, ასე დიდი პოპულარობით ვერ ისარგებ-
ლებდნენ.

სიტყვების შერჩევისა და სათანადო სალექსო
ფორმების შინაარსთან მისადაგების თვალსაზ-
რისით დიდ აქაცის მხარს უსწორებს ჩვენი სა-
უქუნის შესანიშნავი პოეტი გალაკათეს ტაბი-
ძე: „მოიკეთე მისი „მერი“, „მოაწმინდის
მთვარე“ და სხვა ცნობილი ლექსები, რომლებ-
შიც შეუძლებელი ხდება რომელიმე სიტყვის
გადაადგილება, ან მისი შეცვლა.

დასაბრუნო ერთი მაგალითიც, ჩვენი აზრით,
რუსთაველის გენიალური პოემა „ვეფხისტყაო-
სანი“ მეხოტბეების ფორმით რომ ყოფილიყო
დაწერილი, ვერ მიიქცევდა დიდ ყურადღებას,
ვერ დაამსახურებდა ქართველი ხალხის იმ დიდ
სიყვარულს, რაც მას საუკუნეთა განმავლობაში
წინ მოუძღვოდა.

ნათქვამით ინიც მინდა აღვნიშნო, რომ თანა-
მედროვე ქართველ პოეტთა შორის ბევრია
ისეთი, რომელნიც ყურადღებას არ აქცევენ
ნამდვილი შემოქმედების სწორედ იმ მთავარ
მომენტს, ლექსის უქცევების მომენტს, რაც

იმამში მდგომარეობს, რომ მისი ფორმა და ლექსიკის ელერადობა შინაარსს უნდა ეხმარებოდეს.

ისეთი ლექსები, რომლებშიც ეს არაა დაცული, შეიძლება წაიკითხოთ უკუღმა, ან სხვადასხვა ლექსის სტროფები შევედრეთოთ ერთმანეთს და ისე წაიკითხოთ. ასეთი ხასიათის ოპერაციები ამ ლექსებში არაერთი ტიპილის არ გამოიწვევს, რადგან მათში აზრით და შინაარსით არ არის წამყვანი, არამედ სტრიქონთა სალექსო განლაგება; ავტორები ვერ ახერხებენ, ან საამისო ნიჭი არ შესწევთ, რომ ლექსში სიტყვების ჰარმონია, მათი ელერადობა, შინაარსთან და ფორმასთან იყოს შედუღებული; ლექსი ერთ მთლიან ნაგებობას, ერთ მთლიან საგანობელს უნდა წარმოადგენდეს და არა შემოდგომის ქარით დაფანტულ ფოთლებივით უშინაარსო სტრიქონების გროვას.

მკითხველი შენიშნავდა, რომ ნიშას რჩევა-დარბაზებმა თუ დებულებებმა ნაწილობრივ გადაეუხევი.

ზემოთ წარმოდგენილი თვალსაზრისით, სპარსულ პოეზიაში, როგორც ითქვა, მთელი რიგი პოეტები და მათ შორის ჰაფეზიც გამოირჩევა. მისი მთარგმნელი, ჩემი აზრით, იმაზედაც უნდა ფიქრობდეს, თუ რა ფორმითა და ლექსიკით გადმოცეს ესა თუ ის ლექსი, რომ მკითხველში რამდენადმე მაინც პოეტის გრძნობები და განწყობილება გამოიწვიოს.

გ. კოტეტიშვილს ირანელი პოეტების თარგმნისას აქვს საყურადღებო ცდები და, როგორც აღვნიშნეთ, იგი უმრავლეს შემთხვევაში გამარჯვებით მთავრდება. ნათქვამი იმას არ ნიშნავს, რომ მთარგმნელმა ამ მიმართულებით მუშაობა შეანელოს და მიღწევებით დაკმაყოფილდეს.

გ. კოტეტიშვილის თარგმანების ნაწილობრივი და არასრული მიმოხილვის შედეგად შესაძლებლობა გვეძლევა ზოგიერთი შენიშვნა გავაცეთოთ.

1. მთარგმნელის ყურადღებას მიეპყრეთ იმას, რომ იგი ზშირად ერთსა და იმავე რითმებს იყენებს. ასე, მაგალითად, ომარ ხაიამის თარგმანში სარითმო სიტყვებად გამოყენებულია ჟამი, წამი, ჯამი:

რა საოცრად მიქარავენოს ჩვენი ყოფნის ჟამი,
და რაოდენ საამოა ლხინის ერთი წამი!
მერქიფე, ნუ გაღონებს ხვალისდელი წარღნა,
ლაზე გადის, აბა, ჩქარა, მომაწოდე ჯამი (გვ. 23).

იგივე რითმებია გამოყენებული 29-ე გვერდზე მოთავსებულ რომაის თარგმანშიც:

ნუ გინდა სამოც წელზე მეტი სიცოცხლის ჟამი,
ფხიზელი ბიქსაც ნუ გადაღვამ ნურც ერთი წამით,
და სანამ შენი თავის ქალა დოქად ქცეულა,
არ მოიშორო მხრიდან დოქი, ხელიდან — ჯამი

იგივე რითმებია 41-ე, 44-ე, 51-ე გვერდებზე მოთავსებულ რომაიებშიც. აღნიშნული სიტყვების რითმებად გამოყენებას, როგორც მთარგმნელმა თავი ვერ დააღწია ჯამისა და ჰაფეზის ლირიკის თარგმანებშიც.

ჯამის თარგმანში ვკითხულობთ:

ჰე, მერქიფე, მომაწოდე ის დიდი ჯამი,
ჩემს არსებას რომ განაშორებს თუნდ ერთი წამით! (გვ. 28).

კიდევ:

თავდავიწყების მეახლა ჟამი,
რად გინდა ღვინით აღსავსე ჯამი (გვ. 28).

ჰაფეზის თარგმანებშიც ხშირია იმავე სიტყვების რითმებად გამოყენების შემთხვევები:

იხსენებოდეს ის ზედნიერი წამი,
ოღეს მიჭნურებს ელვით სიამის ჟამი, (გვ. 17).

თენდება, ჩქარა, მერქიფე, აღავსე ჯამი,
არ დაყოვნდება ჟამთა სრბოლა არც ერთი წამით.

შენ მაგ სასმისით დაგვიყენე არყოფნის ჟამი,
ღვინით ამივსე თავის ქალა ისე, ვით ჯამი
ამ გზას დაადექ, არ დაფიქრდე არც ერთი წამით. (გვ. 19).

მივუთითებთ, რომ 48-ე, 50-ე, 57, 58-ე გვერდებზე და სხვაგანაც იგივე რითმები მეორედება.

რამდენჯერმეა ავრთვე გამოყენებული რითმები: ბჟენი, მშვენი, ჩვენი. ხაიამის რომაიები თარგმანში ვკითხულობთ:

მითხრეს როდესაც გაიხსნება სამოთხის ბჟენი,
დავგრჩება ღვინო, ფერები ღალი და მშვენი;
ბოლოს თუ მაინც იმავე საქმეს უნდა ვეწიოთ,
ველარ გავიგე, რაღა არი ცოდვები ჩვენი!

ახლა მოვიყვანოთ ადგილები ჰაფეზის ლირიკიდან:

გზა გასავლელი, განიხვნა ბჟენი,
მაგრამ სად არის სინას მთა ჩვენი (გვ. 14).

მარადისობის განგველო ბჟენი,
ჰაფეზ, დარჩება სახელი ჩვენი (გვ. 18).

სახიფათოა სავანე ჩვენი
და ჯერ არცა ჩანს მიზანთა ბჟენი (გვ. 35).

წარმოდგენილი მაგალითები იმაზე მეტყველებს, რომ მთარგმნელი ამა თუ იმ სტრიქონის გამართვაზე უფრო მეტს ფიქრობს, ვიდრე

დავით კოხიძე

ვახუშტი კობახიშვილის თარგმანები

ერთი და იმავე რითმების ხშირი გამოყენებისა-
გან თავის დაღწევასზე, რითმების გამეორება, რა
თქმა უნდა, დასაგნობი არ არის, ამას ზოგჯერ
დიდი პოეტებიც მიმართავენ, მაგრამ როცა რი-
თმები ხშირად გაანმეორებული ერთ პატარა
კრებულში, ზოგჯერ ერთსა და იმავე ლექსშიც,
ვერ ტოვებს კარგ შთაბეჭდილებას და პოეტის
სარიტომ სიტყვების დაძვინის სიღარიბეზე მიუ-
თითებს. ასეთ ვითარებაში ახალი რითმები უნ-
და მოიწიხოს. ახალი რითმების მიგნებას კი
პოეტები მეცნიერულ აღმოჩენას უთანაბრებენ.
ახალ რითმას ახალი აღმადგენა მოაქვს; იგი პო-
ეტური შემოქმედების გულის ძარღვია და მისი
მაცოცხლებელი. ამავე დროს ისიც უნდა აღი-
ნიშნოს, რომ ძველი რითმებიც დიდ როლს ას-
რულებს ლექსში, ოღონდ გააჩნია, როგორ არის
ისინი გამოყენებული. თუ ეგრეთ წოდებული
„გაცვეთილი რითმა“ პოეტურად კარგად დამუ-
შავებულ სტრიქონს მიუძღვის, იგი მაშინ განაზ-
ღებული თვალთ იხედება, თავისებური ტონი
შეაქვს ლექსის საერთო მუსიკალობაში. ჩვენი
შენიშვნა ძველი რითმების გამოყენებას კი არ
ეხება, არამედ ერთი და იგივე რითმის მრავ-
ალჯერ ხმარებას, რაც მოსაწონი არ არის.

2. მთარგმნელი ზოგჯერ ისეთ სიტყვას მოიხ-
მობს, რაც თავის დანიშნულებას არ ამართლებს.
მაგალითად, ხაიამის ერთ-ერთი რომანის თარგ-
მანში მას გამოყენებული აქვს სიტყვა კოდი.

მე სიკვდილამდე მინდა შეესვა იმდენი კოდი,
რომ ღვინის სურნელს ვერ იჭერდეს საფლავის
ლოდი.

ცხადია, გამოთქმაში „მინდა შეესვა იმდენი
კოდი“ იგულისხმება ბევრი ღვინის შესმა, მაგ-
რამ უხერხულობას ის იწვევს, რომ კოდი
ღვინის სარწყავი არ გახლავთ, საქართველოს
არც ერთ კუთხეში არ ყოფილა კოდი გამოყენე-
ბული ღვინის მოსათავსებლად; იგი, ძირითადად,
მარცვლეულის სარწყავია და არა ღვინის.

აქვე იმასაც დავძენთ, რომ სპარსულ ტექსტ-
ში ღვინის სასმისი ნახსენები არ არის, იქ არც
„საფლავის ლოდი“ იკითხება. ორივე სიტყვა
(კოდი და ლოდი), ტექსტში მთარგმნელს შემო-
უტანია და რითმებად გამოუყენებია.

აქვე აღვნიშნავთ ერთი სპარსული სიტყვის
გამოყენების შესახებაც. პაფეზის ერთ-ერთი
ყაზალის თარგმანში, რომელიც ჩვენ ზემოთ
მოვიყვანეთ, გვხვდება სიტყვა თანგი:

მოთმინება, სიმტკიცე და გონი
წარმტაცა და გულს დამადო თანგი (გვ. 37).

თანგი აქ მკითხველისათვის შეიძლება ბარბა-
რად აღმოჩნდეს. აღნიშნული სიტყვა სხვა-
და ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონებში განმარტე-
ბული არ არის. მთარგმნელს მისი დაგვირგ-
მოუცია. „განმარტებით ლექსიკონში“ კი გვხვ-
დება ამ სიტყვის ახსნა. მისი მნიშვნელობა: ა)
დურგლის (ჭაბრაკებიანი) ხელსაწყო, რომელ-
შიაც წებოთი შეკავშირებული ფიკრებს დებენ,
ვიღერ შემტკიცებოდეს. ბ) საწნახელის გასა-
მაგრებელი ძირის ხე.

სიტყვა თანგი სპარსულია. მთარგმნელს აქ
იგი, ჩვენი აზრით, დარდის, მწუხარების, მოწ-
ყენილობის მნიშვნელობით უხმარია (დელთანგ).
მას უმჯველად შეეძლო ამ სიტყვის თავიდან
აცილება, თუმცა იგი, როგორც ჩანს, აღრევე
ყოფილა ჩვენში დამკვიდრებული „შეზღუდ-
ვის“, „მოკერის“, მნიშვნელობით, რასაც დურ-
გლის ხელსაწყო წებოთი შეკავშირებული ფიკ-
რების მიმართ ასრულებს.

ქართულში გვხვდა აგრეთვე სიტყვა თანგ-
ვა, მოძრაობის უნარის დაკარგვის, მოთენთის
მნიშვნელობით. თუ მთარგმნელმა თანგი დურგ-
ლის უახმაყებიათ ხელსაწყო მნიშვნელობით
გამოიყენა, მაშინ პოეტური სახე ბუნდოვანება-
ში გადადის.

3. სასურველია, თუ მთარგმნელი მეტს იმუ-
შავენს ირანელი პოეტების ლექსებში წარმოდ-
გენილი მხატვრული სახეების სისტემის, მრავ-
ალფეროვნების, ალიტერაციების, სიტყვათა
თამაშისა და საერთოდ ტბილხმოვანების გად-
მოცემისათვის.

ნათქვამი იმას არ ნიშნავს, თითქმის ვ. კოტე-
ტიშვილი თარგმანს ამ მხრივ ნაკლებ ყურადღე-
ბას აქცევს, მაგრამ იმდენად რთულია კლასიკე-
რი პოეზიის წარმომადგენლების თარგმნა, მათი
მხატვრული აზროვნების ყოველმხრივ დაუფ-
ლება, მათი ფიქრებისა და განცდების მშობ-
ლიურ ენაზე ამტკიცება, რომ იგი დიდ შრო-
მას ითხოვს და მიღწევებით არ უნდა დავემაყო-
ფილდეთ, რადგან, ჩანს, ამ მიმართულებით
ჯერ კიდევ ბევრია გასაუთხებელი.

ჩვენ განვიხილეთ ვ. კოტეტიშვილის თარგმა-
ნები იმ მიზნით, რომ ერთგვარი დახმარება გაგ-
ვეწია მისთვის. სასურველია, მთარგმნელი ჩაუ-
ფიქრდეს ჩვენს შენიშვნებს, ვინ იცის, ზოგი-
ერთი მათგანი იქნებ გამოსადეგიც აღმოჩნდეს.

საერთოდ, ვ. კოტეტიშვილის მიერ შესრულე-
ბული თარგმანები მოწონებას იმსახურებს; გა-
დაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ
იგი ჩვენს დროში სპარსული პოეზიის თარგმ-
ნის თვალსაზრისით ახალ საფეხურს წარმოად-
გენს.

დავით ჯანელიძე

მონაწილეობა მუჟაჟი ქართულში ნადირ შაჰის პეილაჟი

ცნობილია, რომ 1736-1747 წლებში ირანის ტახტზე ნადირ-შაჰი იჯდა (ევროპელ ისტორიკოსთა განმარტებით სიტყვა „ნადირ“ არაბულად „მომაჯადოებელს“ ნიშნავს). ეს მბრძანებელი წარმოშობით ხვარასნელი იყო და აფშართა ტომს ეკუთვნოდა; არსებობს მეცნიერებაში საკმაოდ გაზიარებული ვერსია, რომ იგი მოსახლეობის დაბალი ფენებიდან იყო გამოსული. როცა ჯერ კიდევ შაჰად არ იყო ნაკურთხი და „თამაშ ყული ხანად“ (ე. ი. „შაჰ-თამაშის მორჩილი ხანი“) იწოდებოდა, სათავეში ჩაუდგა პატრიოტულ მოძრაობას და ირანიდან გარეკა როგორც ავღანი, ისე ოსმალთა და მკერებლები. 1736 წ. 28 თებერვალს მუღანის ველზე (სამხრეთი აზერბაიჯანი) შაჰად გამოაცხადეს და ამის შემდეგ „ნადირ-შაჰის“ ზედსახელი განაგებდა ირანის ტახტს. მან დაიპყრო შუა აზია და ინდოეთი, საიდანაც ზღაპრული სიმდიდრე წამოიღო. მეფობის ბოლო წლებში უდიდესი სისასტიკით აქრობდა სახალხო აჯანყებებს — თემურ ლენგის წაბაძვით, აჯანყებულებს ზოცავდა და მათი თავის ქალებისაგან პირამიდებს აშენებდა. ფრანგი ისტორიკოსები შენიშნავენ, რომ ხელი, რომელმაც ირანს სასიცოცხლო სული დაუბრუნა, ახლა მოსპობას უქადდა იმავე ქვეყანას. ერთმა მხატვარმა კარგად გამოხატა უკმაყოფილო ხალხის განწყობილება, როცა ხვარასნის მთავარ ქალაქ მუშედში ნადირ-შაჰის მავზოლეუმთან მიიპარა და ფარულად ცარკით მიაწერა: ნადირ-შაჰო, მთელი სამყარო სავსეა შენი დიდებით, მაგრამ ნამდვილი შენი ადგილი ცარიელიაო (ტირანი შაჰის „ნამდვილი ბინაში“ ეს მამაცი მხატვარი სამარეს გულისხმობდა).

როგორც გამორკვეულია, ნადირ-შაჰის მონა-

რქია სახალხო აჯანყებებმა ააფეთქა. საინტერესოა თვითონ ამ ბრძანებლის დაღუპვის ვითარება, იგი შეთქმულების მსხვერპლი გახდა.

ამ შეთქმულების შესახებ ევროპულ ისტორიოგრაფიაში არა ერთი და ორი ვერსია არსებობს (პიკოს, ჰანეის, პეისონელის, ჯონ კუკის, მისიონერი ბაზინის, ჟურდენის, ფერიერ-სოვედის, კარმელიტების ქრონიკის, ლანგლეს, მინორსკის და სხვ.).

ზოგიერთი ვერსიის ავტორი ამტკიცებს, ნადირ-შაჰის საწინააღმდეგო შეთქმულებაში პირთველები მონაწილეობდნენო. ამ ვერსიებიდან პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ ინგლისელი ჰანეის და ფრანგი მკვლევარის პიკოს ვალმოცემები. ეტყობა, უკანასკნელი, როგორც ერთ-ერთ წყაროს იყარება პირველს, რაც იმას მოწმობს, რომ სპარსეთში ნამყოფი მოგზაურის და მწერლის — ჰანეის ვერსიას გარკვეული პოპულარობა მოუხვეჭია ევროპულ მეცნიერებაში. ამავე დროს პიკოს ვერსია გაცილებით სრულია, ეს იმაზე მიუთითებს, რომ მას ნადირ-შაჰის მკვლელობის საკითხის გასაშუქებლად, სხვა წყაროებიც ჰქონდა ხელთ. ამ დამატებით წყაროთა შორის, როგორც ჩანს, საპატიო ადგილი ეკავა პეისონელის ცნობას, რაშიც ქვემოთ დაერწმუნდებით.

წინასწარ უნდა შევნიშნოთ, რომ ვერსიების უმეტესობა არ ეთანხმება ჰანეის, ბაზინის და პიკოს შეხედულებას სპარსული წარმოშობის ოფიცერთა გაელეტის ნადირ-შაჰისეული პოლიტიკის შესახებ; ამავე დროს ევროპულ ვერსიებში ნადირ-შაჰის მკვლელობის სულ სხვადასხვა თარიღებია მოტანილი.

ახლა განვიხილოთ ძირითადი ვერსიები და ვნახოთ, რას გადმოგვცემენ ისინი ნადირ-შაჰის

მკვლევრობაში ქართული ელემენტების მონაწილეობაზე.

მეფესწინათ შარლ პიკოს გადმოცემას: „ნადირ-შაჰმა ქ. მეშედში საშინელი ამბები დატრიალა: შემაჭრუნებული სცენების დროს ალიყული ხანმა! აჯანყების დროსა აფრიალა და შეუერთდა ტამარას-ხანს, რომელიც იმდროეთში შაჰის საფლობელოებს განაგებდა. აქ უკვე ნადირ-შაჰის ძალაუფლების სიმტკიცე შეირყა. მან კარგად იცოდა, რამდენად დიდი სამხედრო ნიჭის პატრონი იყო ტამარას ხანი. ამავე დროს, ნადირ-შაჰს აშინებდა ალიყული ხანის პოპულარობაც. ამიტომ, როცა მას პერატელ აჯანყებულთა დათრგუნვა დაევალა, ანტრძალა შეერთებოდა ტამარას-ხანს, რა საბაბითაც არ უნდა შემოეთავაზებინა ამ უკანასკნელს სამხედრო თანამშრომლობა. კაცს რომ უნდობლობას აშკარად უცხადებ, ამით ჩააგონებ შენდამი ღალატს. საყვირელოა, რომ ნადირ-შაჰმა ამ აქსიომის უცოდინარობა გამოავლინა, მაგრამ იგი დააბრმავა სიშმაგემ. ორი ზემოხსენებული ხანის ქარები თუ არ აღემატებოდა, უტოლდებოდა მაინც ნადირ-შაჰის იმ პასს, რომელიც მათ უპირისპირდებოდა. მხედველობაში ისიც არის მისაღებო, რომ ნადირ-შაჰის მეომრები შალ იყვნენ პირველი შემთხვევისთანავე ეღალატათ მისთვის და მტრის მხარეზე გადასულიყვნენ. ასეთ ვითარებაში ნადირ-შაჰმა მზაკვრობა მოიშველია. მან მისწერა ტამარას-ხანს დეტალური ბრძანება თავისი ძმისწული, ხოლო უკანასკნელს შეუთვალა — შენი ბძა ტამარას-ხანი შეიპყარო. მაგრამ ორივე ამ ბელადმა ერთმანეთს გააცნო მიღებული წერილები. მათ დასცინეს ნადირ-შაჰის გულუბრყვილობას და კიდევ უფრო განამტკიცეს საბრძოლო ერთობა. ნადირ-შაჰმა ალაჰს შეჰფიცა, რომ მუსრის გააღებდა ყველა სპარსელს თავის ქარში და ამით შეამძირებდა პირადი მტრების რიცხვს. გადამწყვეტი დარტყმის წინ ნადირ-შაჰმა მოინახულა კელატის ფორტი. უახლოეს მომავალში აქ უნდა საცხოვრებლად დამკვიდრებულიყო. ლომს საიმედო ბუნავი სწორად აქ ეგულებოდა. როგორც კი მთავარ ბანაკში დაბრუნდა, თავი მოუყარა უზბეკ, თურქმენ და თათრული წარმოშობის სხვა მეომრებს, რომლებიც მის არმიამ რამდენიმე განსაკუთრებული კორპუსს ქმნიდნენ. ამბოვნე, ნადირ-შაჰი მათ შეუთანხმდა მოეწყობათ სპარსელების საყოველთაო ზოცვა-ცლელა. დათქმეს, რომ სიგნალი იქნებოდა შუალამისას თოფის გასროლა. ერთ ქართველ მონას მოუხდა ამ თავყრილობაზე დასწრება და მოისმინა ყველაფერი, რაც იქ ითქვა.

1 პიკოს რწმენით, ეს პიროვნება თეიმურაზ II ძმისწული იყო.

2 პიკოს მტკიცებით, ამ კაცში იგულისხმება თეიმურაზ-ხანი, ანუ იგივე თეიმურაზ მეორე.

ჩი არ დააყოვნა, და ყველაფერი მოახსენა ყორჩი-ბაშს. უკანასკნელმა, თავის მხრივ მომხდარი ამბავი ზეცობა უშაღლესი ჩინის ყველა სპარსს, რომელიც კი მაშინ მის ახლო-მახლო იმყოფებოდა. ვაშუშებმა ცნობა მოიტანეს, საკუთარი თვლით ვნახეთ, როგორ ლესავდნენ ხმლებს ირანის არმიის თათარი მეომრებიო. ეს სპარსის აღმოჩნდა, რომ დაედასტურებინა ქართული მონის ინფორმაცია და გაეღვივებინა შურისგების წყურვილი შიშითა და ეშვებით შეპყრობილთა გულებში. ნადირ-შაჰის მოკვლა ითავა აფშართა გვარდიის პოლკოვნიკმა სალუკ-ბეგმა. ეს უკანასკნელი უხადლო მამაცობით იყო სახელგანთქმული. მან თანამონაწილეებად შეარჩია ოთხი საუკეთესო მეომარი და ნადირ-შაჰის დაწოლის ჟამს, როცა სახედისწეროდ უნდა გვარილა თოფს, სპარსელი სამხედრო თავაყების შემუსვრის დაწყების იმწინად, შეიჭრა ირანის მბრძანებლის კარავში. ტირანის მონახვა ძნელი აღმოჩნდა, რადგანაც ნადირ-შაჰის კარავი ცალკე ოთახებად იყო დატბორული. ბოლოს, ნადირ-შაჰი თითონ შემოეფეთა შეთქმულთა ბელადს, ხანჯლის გაბედული დარტყმით სალუკ-ბეგმა იგი წააქცია. ამბობენ, ტირანმა წამოდგომა შეძლო და შეთქმულთა ორი მეომარი საიქიოს გაიყოლაო. ნადირ-შაჰი იმდენად მამაცი იყო, რომ ეს თქმულება სიმართლეს უნდა შეეფერებოდეს. ლეგენდა გადმოგვცემს: დაქრილმა და ყოველს მხრიდან გარემოცულმა ნადირ-შაჰმა შეწყალებდა ითხოვა, მაგრამ სალუკ-ბეგმა უპასუხა — შენ არასოდეს არავინ შეგწყალებია და ახლა ნურც სხვებისაგან გამოელი დანდობასო. ნადირ-შაჰს თავი მოჭრეს და ყველას საჩვენებლად გარეთ გამოიტანეს. ეს ამბავი 1747 წლის 23 მაისს მოხდა.³

ასეთია შარლ პიკოს. ვერსია. მას ძირითად მტრებში ემთხვევა ჯონას ჰანეის გადმოცემა. განსხვავება ის არის, რომ ჰანეი ასახელებს ნადირ-შაჰის და თათრული წარმოშობის მეომრების სახედისწერო თავყრილობის ადგილს: ეს იყო სულტან-მეიდანის მეშედის ჩრდილო-დასავლეთით ერთი დღის სავალზე. მეორე სხვაობა ისაა, რომ ჰანეის გადმოცემით, სპარსელი სამხედრო თავაყების ამოყვების სიგნალი იქნებოდა ცაში რაკეტის გასროლა ღამის 12 საათზე და კიდევ ის, რომ სალუკ-ბეგა — ნადირ-შაჰის პირადი გვარდიის უფროსი სახედისწერო სიგნალამდე რამდენიმე საათით ადრე შეიჭრა მბრძანებლის პარამხანაში; შემოხვდა საჭურისი, მოკლა იგი. შემდეგ შემოხვდა ბეზერის ბანოვანი და მასაც ბოლო მოუღო. ნადირ-შაჰის კარავში რომ შეიჭრნენ, ირანის მბრძანებელს ხელში

³ შარლ პიკო, სპარსეთის პოლიტიკურ გადატრიალებათა ისტორია (ფრანგულ ენაზე) ტ. II, პარიზი, 1810 წ. გვ. 281-239.

ჟევე ხმალი მოეშარჯებინა და გარეთ გავარდ-
ნას აპირებდა და მანამ ვერ მოჰკლეს, სანამ კა-
რეებს თოკები არ დაჭერს და თავს არ ჩამოაშ-
ტეს მთავარი კარავი.⁴

ინტერესს იწვევს მისიონერი პატრის ბაზინის
ვერსიათ. იგი ნადირ-შაჰის წინააღმდეგ შეთქმუ-
ლების ორგანიზატორად ასახელებს მუჰამედ-
ყული ხანს. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ პიკოსა
და ჰანეაის ცნობას ქართველი მონის ნადირ-
შაჰის თავყრილობიდან გაპარვისა და საიდუმ-
ლოების გატანის შესახებ, ჩვენი აზრით, არაპირ-
დაპირ განამტკიცებს ბაზინის ვერსია იმის თაო-
ბაზე, რომ მუჰამედ ყული ხანს ნადირ-შაჰისათ-
ვის ჯაშუშები ჰყავდა შეჩენილი. ბაზინი იყო ამ
მტრბანებლის პირველი მკურნალი და 1741-
1747 წლებში ყველგან ახლდა მას. რაც თვალთ
ვერ ნახა, შეავსო მოკლელო შაჰის თანამებრძო-
ლთა და ჭარისკაცთა მონათხრობით, ტირანის
დაღუპვის შემდეგ რომ მოისმინა.

ბაზინის სიტყვით, ნადირ-შაჰს დიდი ხნის
წინათ ჰქონდა ეჭვი იმ შეთქმულების შესახებ,
რომელსაც მას უწყობდნენ. ამ ეჭვის ერთ-ერთი
დადასტურება იყო ის, რომ სიკვდილამდე ცოტა
ხნით ადრე მეშვიდიდან 6 დღის სავალზე, ტოქ-
ტაბანში, ნადირ-შაჰმა მოინახულა თავისი თექვს-
მეტი ვაჟიშვილი. ყველანი თავის წინაშე დამ-
წყრივა და სამს, ყველაზე უფროსს, თავისი
გვირგვინი შესთავაზა. მათ უარით უპასუხეს
— ჯერ ჰქვნიან მართვა არ შეგვიძლიაო. ეს სცე-
ნა მათ იყო. ნადირ-შაჰს სურდა გამოეცადა
ვაჟიშვილების ამბიცია. და, თუ შეატყობდა,
რომ ისინი გვირგვინისაკენ ისწრაფოდნენ, ღა-
ვები დაეჭრა მათთვის. ბაზინის ვერსია დანარჩე-
ნებისაგან სამი მთავარი ნიშნით განსხვავდება:

ბაზინის სიტყვით, 1) ნადირ-შაჰი ისე მოჰკ-
ლეს, რომ ხელიც არ გაუნარჩევია, 2) ბაზინთან
არაფერია ნათქვამი შაჰის მუხანათობაზე, რომე-
ლიც გულისხმობდა მთავარი კონკურენტების
(ტაშარას-ხანი, პრემიერ მინისტრი და მისიწული
ალი-ყული ხანი) ერთმანეთზე გადაკიდებას და
3) სამიწული წინათგარძნობით შეპყრობილი ნა-
დირ-შაჰი სიკვდილის დღეს პარამხანაში შეეაზ-
მული ცხენით მისულა.⁵ ყველა დანარჩენ შტრი-
ხში ბაზინის ვერსია ემთხვევა ჰანეაის და პიკოს
გადმოცემებს. არ არის სწორი ფრანგი მკვლევარ-
ის, ცნობილი ორიენტალისტისა და მთარგმნე-
ლის ლანგლეს აზრი, თითქოს ბაზინი უარყოფ-
დეს ნადირ-შაჰის საშინელ ჩანაფიქრს სპარსე-
ლი სამხედრო თავაყებებისა და სპარსული ჭარის

ნაწილების წინააღმდეგ.⁶ ეს ჩანაფიქრი ბაზინთან
ნაც არის დადასტურებული.

განეკრძოებით დგას ფრანგი მოგზაურისა და
სწავლულის ფერიერ დე სოვებეის ვერსია. ეს
ავტორი წერს: „ნადირ-შაჰი გამობრუნდა ირა-
ნისაკენ და ალექსანდრე მაკედონელის მავალი-
თის მიხედვით თავისი ჯარი აიძულა მდინარე
ინდში ჩაეყარა მთელი ნადავლი — დაღლა-და-
ქანცულობისა და გამარჯვებითა ეს საფასური.
ამ სისასტიკემ მას ჩამოაშორა ჭარისკაცების
გული. ნადავლის დეკარგვამ მათში ჩაქალა
მხნეობა და არ სურდათ ისეთი საბრძოლო დი-
დება, რომელსაც მათთვის არავითარი სიმდიდ-
რე არ მოჰქონდა. იმ ოფიცერებმა, რომლებიც
ლამით ნადირ-შაჰის კარვებს გუშაგობდნენ, მო-
აწყვეს შეთქმულება მის წინააღმდეგ და თავი მო-
კვეთეს, როცა შაჰი ქართული მხეთუნახავის
მკლავებში ნებივრობდა.“⁷ ამ ვერსიის დიუჭე-
რებელი არაფერია, თუმცა მთელი რიგი სხვა
ვერობული წყაროები მიუთითებს, რომ მკვლე-
ლობის ღამეს ნადირ-შაჰი დროს ატარებდა არა
ქართულ მხეთუნახავთან, არამედ მის მიერ და-
მზობილ მონღოლი იმპერატორის მფლობელი-
თან. ორივე ვარიანტი თანაბრად შესაძლებე-
ლია და ახლა არ ღირს გამოვეყიადოთ რომელიმე
მათგანის უპირატესობის მტკიცებას...

ლანგლეს, ჟურდენის და „კარმელიტების
ქრონიკის“ ვერსიები სხვებთან შედარებით
ახალს და საინტერესოს შეიცავს. შეიძლება,
ამიტომ ჩვენ მათ გამოვტოვებთ და გადავალთ
პირდაპირ შარლ კლოდ დე პეისონელისა და
ჯონ კუეის ვერსიებზე, რომლებიც არაფერს
ამბობენ შეთქმულებაში ქართველების უშუალო
მონაწილეობაზე და უპირისპირდებათ ჰანეაის
და პიკოს გადმოცემებს. ამას გარდა, ისინი
ბევრი საინტერესო დეტალით ამდიდრებენ
ნადირ-შაჰის დაღუპვის ისტორიას.

პეისონელის ცნობით, „შაჰი-უზურატორი
მოკლა თავიიზის ხანმა მუჰამედმა, მასთან და-
კავშირებული იყო ნადირ-შაჰის ძმისწული ალი-
ყული ხანი — ტახტის ახალი პრეტენდენტი...
უკანასკნელი გამოეგება ჭარს, რომელსაც ბიძა-
მისის ცხედარი მიჰქონდა. ალი-ყული ხანმა
მოიხადა ჩვეულებით განსაზღვრული ვალი ცხე-

⁶ Voyages de la Perse dans l' Inde et du
Bengal en Perse. Le Premier traduit du per-
san, le Second de l' Anglais, Avec une notice
sur les Revolutions de la Perse par J. Langlès, t.
II, 1798, გვ. 123-126.

⁷ F. Sauveboeuf memoires historiques et
geographiques... t. I, 1790, გვ. 287.

⁴ Jonas Hanway the revolutions of Persia.
London, v. II. 1754, გვ. 433-435.

⁵ Lettres Edifiantes et curieuses... ტ. IV,
1780, გვ. 278, 310-315.

დრის წინაშე. შემდეგ თავზე დიდებმა დაიდგა და ირანის ხელმწიფედ გამოცხადდა. მას ადილ-შაჰი (სამარულიანი შაჰი. დ. ყ.) ეწოდა. იგი იყო ნადირის ძის — იბრაჰიმ მირზას შვილი. ახალმა შაჰმა სამი წლით გადასახლებისაგან გაათავისუფლა ხალხი. ირანის სამეფო კარის ჩვეულებრივად, ქვეყნის დიდკაცებს მდიდრული საჩუქრები გაუგზავნა. მათ შორის საუცხოო ხალატები (ხალათი ოსმალეთსა და ირანში ძალაუფლებით აღჭურვის ცერემონიის ერთ-ერთი ატრიბუტი იყო დ. ყ.), მუჰამედ ხანი თავრიზის გუბერნატორად დაამტკიცა და მის საუფლისწულო მამულს ქალაქი ხოი შეუერთა. იმ უფლებით, რომ ამ ქალაქის შემოსავალი უყენითი უყენისამდე მისი და მისი შთამომავლობის საკუთრება ყოფილიყო. გადმოგვცემს, რომ მეშვიდის მეხლოელებში სამარეშ არ მიიღო ნადირ-შაჰის ნეშტი — გაიჩხირა. ამ ცრუ რწმენას ხალხში ბევრი მომხრე ჰყავდა... გამეფების ცერემონიას რომ მორჩა, ადილ-შაჰმა მეშვიდის ხანის კოჯა მეჰმედ-ზიზას თანხლებით გუჩი ქ. კალატიკისკენ აიღო. კალატი უღრანი ტყით დაბურულ მთაზე გამოკვეთილ კოშკი იყო. თავის დროზე იგი შეარჩია ნადირ-შაჰმა თავისი განძის გადასაწაღად. გამაგრა გალავანი, გამოჭრა ოთხსართულიანი გამოქვაბულები. პირველ სართულზე გზის მაჩვენებელი ისეთი ისრები გაეკეთა, რომელთა საიღუმლოება ევრაიენ ამოხსნა. ამბობენ, მაგიის ხელოვნებას ნადირ-შაჰი დიდ ყურადღებას აქცევდაო, მაგიის მიმდევრობა კი აღმოსავლეთის ხალხებში ძალიან გავრცელებულია. თუმცა იქაც — იმდენადვე უსუსური, რამდენადაც სხვაგან. გამოქვაბულ კოშკის მეორე, მესამე და მეოთხე სართულები ნადირ-შაჰმა ოქრო-ვერცხლითა და თვალ-მარგალიტით ააგოსო. სწორედ აქ მოუყარა თავი მთელ იმ სიმდიდრეს, რომელიც მონღოლთა იმპერიის დამხობის დროს მოიხვეჭა და იმ ქონებასაც, რომელიც ირანის მოსახლეობას ჩამოართვეს.

ჯონ კუკი წერს, რომ ოსმალეთთან საომარი კამპანია ნადირ-შაჰმა ყარსის ტრიუმფალური ბრძოლით დაასრულა. „1746 წელს ქართველებმა სპარსელები გააძევეს თავიანთ სამშოლოდან, როცა ნადირ-შაჰი მათ წინააღმდეგ დაიძრა, ქერანშიც აჯანყებამ იფეთა. 1746 წ. ივნისის თვემდე იქ შერჩა საქმეებს. შემდეგ ლაშქარი ხვარასნისკენ აწავა და, სანამ იმ პროვინციის შუაგულში შეიჭრებოდა, კაცთა თავის ქალები-საგან ორი დიდი პირამიდა აღმართა. კაპიტანი როსეტო ჯონ კუკს აჩვენებდა, რომ მტკვრის პირას აგებული პირამიდა სათანადო იყო იმასთან შედარებით, რომელიც ქერმანთან ცალ ატყორცნის სპარსელებმა. „ხვარასნაში გუბერნა-

ტორად იქდა პოპულარული პიროვნება ნადირ-შაჰის მძიმეწილი ალი-ყული ხანი. „გუბერნატორი ბიძამ მისი მოკვლა მოინდომა. საამისოდ თავისთან დაიბარა. ალი-ყული ხანს შეატყობინეს, რისთვის იბარებდა ბიძამისი, ამიტომ მან უარი შეუთვალა მასთან გამოცხადებაზე. მაშინ შაჰმა ხვარასანს მიაგვლინა მინისტრი მაიორ-ხანი, როგორც ალი-ყული ხანის მოკვლა დაეკისრა, არც მაიორ-ხანი უყვარდა ნადირ-შაჰს. — მისი ნიჭიც შურს აღუძრავდა და არ ასვენებდა, მაგრამ ეს მინისტრი იმდენად საყვარელი პიროვნება იყო ყველასათვის, რომ ვერ გაბედა მისთვის ხელი ხელო ირანის არმიის მთავარ ბანაქსი და დასაღუბავად ხვარასანში გაუშავდა მან. სანამ მაიორ-ხანი ქერმანს დატოვებდა და ხვარასნის მარაგზას ტაყითა მეთვებოდა, ნადირ-შაჰმა ალი-ყული ხანს შეუთვალა — შენთან მოსვლისთანავე მოკალი ეს ჩემი მინისტრიო. მაგრამ ამგარიშში მოტყუვდა. ჩავიდა თუ არა მაიორ-ხანი, ხვარასანს, ალი-ყული ხანმა მას უჩვენა ნადირ-შაჰის ბრძანება. სტუმარიც არ დარჩა ვალში და მის მიერ ჩატანილი ბრძანებაც უჩვენა. არ ვიცით, იცოდა თუ არა მაიორ-ხანმა შაჰის იღუმელი განზრახვა, მაგრამ ფაქტი ის არის, რომ სანამ ხვარასანს გაემგზავრებოდა და არმის გაეცლებოდა, მან უზბეკთა გვარდიამო საიმედო შეგობარები გაიჩინა. ალი-ყული ხანმა ხვარასნიდან ნადირ-შაჰთან შეიკრიბა აფრინა და შეუთვალა — ყველაფერი ისე გაეცთლება, როგორც თქვენგან მებრძანაო. ამავე დროს იმ შეიკრიბეს ფარულად დაეკლა — საიდუმლოდ მოლაპარაკებოდა ნადირ-შაჰის არმიამო მყოფ უზბეკთა გვარდიას. როცა ტრიანმა მებრძანებელმა მიაღწია პართიის საზღვრებს და გილანიდან სამასი მილის მოშორებით კარგები დასცა, 1747 წლის 2 ივლისს, ღამის პირველ საათზე, მის პარანაში უზმაჰუროდ შევიდა გვარდიის ხუთი მთავარი ოფიცერი. შაჰის კარგის ადგილამყოფელმა გასცა ლაშქის ლაპლაშმა. როცა მოუახლოდნენ, ერთ-ერთმა გვარდიელმა კარგის თოკი გადაჭრა. შემფოთებელი ნადირ-შაჰი ლოგინიდან წამოვარდა, ხელი დასცა ხანჯალს და ერთის დარტყმით თავი გააგდებინა. იმ გვარდიელს, რომელმაც პირველი შეიჭრა მის კარავში, იმ უბედურის მიმყოფსაც მარჯვენა ბეჭში ისეთი ძალით ჩასცა ხანჯალი, რომ მეორე მხარეზე გავიდა. სანამ ხანჯალს ამ ბედკრული მეომრის სხეულს ამოაცილდა, მესამე თაღდამსხმელმა ნადირ-შაჰს კისერში დაჭრა ხანჯალი და მიწაზე დასცა (Struck him a blow on the neck, which brought him to the ground). ძირს დანარცხებულმა ნადირ-შაჰმა დაიყვირა „შემიწყალოთო“, მაგრამ ვინ მოესმინა — უმალ თავი მოჰკვეთეს. მოკლული გვარდიელები დამარხეს. შაჰის თავი გარეთ გაიტანეს, სხეული კარავში დატოვეს და იქაურობას უჩუმ-

* Peyssonnel Essai sur les troubles de Perse et de Georgie... 1754, გვ. 88-91.

რად გაცალენ. მეორე დღეს ვაზირ-ნახირები დიდხანს უტყდიდნენ შაჰს საუბრედნოი დარბაზში. ბოლოს, მათ მიღებას რომ არაფერი ეშველა, ვაბედეს კარაუში შესვლა და იქ ნახეს შაჰის უთავო ცხედარი. სპარსელები უზბეკებს ჭირადედნენ, ხოლო უზბეკები—სპარსელებს—ვერ მოგვილიათ შაჰისათვისო. გაიმართა შეტაკება. ბევრი მეომარი მოიკლა. მაგრამ როცა ნადირ-შაჰის თავი დინახეს, იარაღი დაბლა დოხარეს. შემდეგ დახოცეს მოკლული შაჰის ბრმა შვილი და შეიღიშვილი. არ დასჭერდნენ პარამხანაში მყოფი შაჰის ცოლების ამოწყვეტას. ნადირ-შაჰთან დაახლოებულ ყველა ქალს—მოხუცსა და ახალგაზრდას, როგორც პრინცესებს, ისე მონა-მხევალთ მტკლები გამოფატრეს იმის შიშით, რომ მოკლული შაჰის შთამომავალი ერთ მშვენიერ დღეს ირანს მბრძანებლად არ მოვლენოდა⁹.

ეს ამბავი კუქს მოუთხრო ორმა სპარსელმა თარქიმანმა, რომლებიც რუსეთის ელჩ გოლიცინს ჯამუშებდა ჰყავდა შეჩენილი ნადირ-შაჰის მთავარ ბანაკში. კუქის ინფორმაციით აგრეთვე იყო ის ორი ვაჭარი, რომელთაც ნადირ-შაჰის მკვლელობამდე ორმოცი დღით ადრე მარჯვენა თვალში დათხარეს შაჰისავე ბრძანებით.

კუქის გადმოცემით, ნადირ-შაჰი ერთობ ტანადი და მაგარი აგებულების ყოფილა. ხმაც უჩვეულოდ მაღალი ჰქონია. ტომსონი კუქს არწმუნებდა — 50 ნაბიჯზე მესმოდა მისი ლაპარაკი. თავისი ხმით ბრძოლის ველზე ნადირ-შაჰი შიშის ზარს სცემდა მტრის ჯარს და ისინიც რეტლასხმულები, ვინ იცის საით გარბოდნენ. ნადირ-შაჰი, კუქის გადმოცემით, ფლობდა ადამიანის შეცნობის საოცარ ხელოვნებას. ნასწავლი არ იყო, მაგრამ ბუნებისაგან ფართო გონება ჰქონდა მომადლებული. ჩამოყალიბა გეგმები, რომლებმაც შემდეგში ორი მძლავრი იმპერია შეაბარბაცა. უყვარდა მოგზაურობა, პატრეს სცემდა მათ და ასარტუბებდა, რატომ უნდა სძულებოდა მას ირანი, რომელმაც მისივე ყველაფერი საითყენად მისი ამბიციი ილტვოდა — სიმდიდრე და ხელისუფლება?

ნადირ-შაჰმა გაწყვიტა ნობილიტეტი, ე. ი. წარჩინებული და განათლებული ბირები და მათ ადგილს უფიქნი დაამკვიდრა. ნუთუ არ იცოდა, — კიბულობს ჯონ კუქი, — რომ მისი სიკვდილის შემდეგ ის ხეობები სახელმწიფოს დაქვეყნდნენ¹⁰.

ასეთია ჩვენს ხელში არსებული ევროპული გერსიები ნადირ-შაჰის დაღუპვის გარემოებათა ირგვლივ.

სანამ მათ შესაბამე საბოლოო სიტყვას ვიტყვო-

დეთ, უნდა შევხვთ ნადირ-შაჰის მოკვლელობის საინტერესო ამბავს.

ჩვენს მიერ ცნობილ ავტორთაგან პირველი ნადირ-შაჰის, მესამე კი ყრუდ შენიშნავს, ნადირ-შაჰის მოკვებითი თავი შეთქმულებს დაეკარგათო. მკვლელობას უშუალოდ მოჰყვა ბრძოლა სპარსელებსა და ავღანელებს შორის; გაიმარჯვეს სპარსელებმა. სპარსთა არმიის მთავარი ოფიცრები შეუერთდნენ მუჰამედ-ხანს, ხელი დაეკრეს ნადირ-შაჰის მოკვებით თავს და გაუდგნენ გზას, რათა ეს ნაღვლი დღი ზეიმით მიერთმამთ ალი-ყული ხანისათვის, რომელიც ხეარასანში იმყოფებოდა და თან სამოციანთაიანი არმია ჰყავდა. გზად სპარსელებზე იერიში მიიტანა ავღანეთის მრავალრიცხოვანმა რაზმმა. მართალია, ავღანელები დამარცხეს, მაგრამ გაგამარჯვებულებმა დაეკარგეს ნადირ-შაჰის მოკვებითი თავი — იგი ძლევუნმა მხარემ გაიტაცა. მუჰამედ-ხანი დასჭერდა უთავო ცხედარი¹¹.

პიკო იზიარებს ნადირ-შაჰის თავის დაკარგვის ფერსიას, მხოლოდ განსხვავებულად გადმოგვცემს ვითარებას, რომლის დროსაც ეს დაკარგვა მოხდა: სპარსელებს ბრძოლაში კი არ დაეკარგათ ეს თავი, არამედ ოფიცრმა, რომელსაც ალი-ყული ხანის (მონავალი ადილ-შაჰის) ბანაკში მისი ჩატანა მიანდევს, გახში დაკარგა ძვირფასი ნაღველი. პიკო აქ არ წერდება და, პეი-სონელისაგან განსხვავებით, გეგუყვება ნადირ-შაჰის მოკვებით თავთან დაკავშირებული ისტორიის შემდგომ, საკმაოდ სენსაციურ ეპიზოდს: სასოწარკვეთლებაში ჩავარდნილმა ოფიცრმა, რომელსაც ნადირ-შაჰის თავი დაეკარგა, იერიში მიიტანა შემხედლურ უცნობ მხედარზე, მოჰკვეთა თავი მას და ალი-ყული ხანს წაუღო. უცნაურია, როგორ დაჰკარგა იმ ოფიცრმა გვირგვინოსნის მოკვითი თავი, მაგრამ ეს დაეკარგვა ფაქტია და წყაროებიდან ისიც უდავოდ ირკვევა, თუ როგორ აინახაუბრა ოფიცრმა შეკრეცა ეს საშინელი დანაქარგით, შენიშნავს პიკო.

ახლა შევხვთ საყითხს, რომელზედაც ჩერდებიან პიკო და ჰანეაი: ნადირ-შაჰის მკვლელობაში ქართველების მონაწილეობას. უწინარეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს რომ ქართველი მონის ამბავში, რომელსაც ევროპელი ავტორები აგვიწერენ, დაუჯერებელი არაფერია, ვინაიდან ქართველები ბლბმად იყვნენ ირანის შაჰთა კარზე და მთავარ სამხედრო ბანაკში როგორც ნადირ-შაჰის, ისე მისი შემკვიდრების დროს. უფრო რთულია შეთქმულებაში თიმიურაზ მფორის

¹¹ Peyssonnel. Op. cit. გვ. 88-91.

⁹ J. Cook. Voyages and travels... 1778, ტ. II, გვ. 497-506.

¹⁰ I. Cook. Op. cit. ტ. II, 499-506.

დავით ჯანელიძე
მონაწილეობდნენ თუ არა ქართველები
ნადირ-შაჰის მკვლელობაში

მონაწილეობის პრობლემა (როგორც ვნახეთ, თეიმურაზის მონაწილეობას ამტკიცებს პიკო). სირთულეს ის იწვევს, რომ თეიმურაზ მეორე ნადირ-შაჰის მკვლელობის დროს, არც სპარსეთში იმყოფებოდა და არც ინდოეთში. ბუტკოვის აზრით, იგი 1745 წელს გაემგზავრა ირანს, რათა ნადირ-შაჰისათვის ეთხოვა საქართველოზე შეწერილი ხარკის შემსუბუქება. პეისონელის გადმოცემა (რომელსაც, როგორც ჩანს, არ იცნობდა ბუტკოვი) უარყოფს რუსი ისტორიკოსის ცნობას. პეისონელის მიხედვით, თეიმურაზ მეორე კი არ წასულა ირანს, რომ უზოპო გადასახადების ჩამოწერა, თუ შემსუბუქება ეთხოვა, არამედ ელჩები წარგზავნა და იმ ელჩებმა მიადწიეს საწადელს—ნადირ-შაჰმა მოუხსნა შეწერილი ხარკი აღმოსავლეთ საქართველოს და თეიმურაზიც, რომელიც გადასახადების წინააღმდეგ პროტესტის ნიშნად სასახლიდან იყო გაქცეული, თბილისის დაბრუნდა, სადაც მშვილად ედგა ხელისუფლებას სათავეში ნადირ-შაჰის ტრაგიკულ აღსასრულამდე.¹²

დაგვიჩენია ვივარუდოთ, რომ თეიმურაზ მეორეს მიწერ-მოწერა ჰქონდა შეთქმულების ორგანიზატორებთან ნადირ-შაჰის მოკვლის თაობაზე¹³. ასეთი კვლევის პერსპექტივას ჩვენს წინაშე ხსნის ევროპული ევრსიები, მაგრამ ეს კვლევა

შომავლის საქმეა. ერთი რამ უეჭველია: ქართველი მეფეები, დაინტერესებული იყვნენ ნადირ-შაჰის დაცემით. ამას საფუძვლად უდევს როგორც ეროვნული გათავისუფლების, ისე სპარსული ფისკალური პოლიტიკის სიმძიმისაგან თავდახსნის მოტივები. საუბრადღებოა ევროპული ცნობა, რომ ადირ-შაჰმა, რომელიც თეიმურაზის სიმე იყო, ქართული დიდებულების რჩევით, გადასახადები მოხსნა საქართველოს და ამით ადგილობრივი ოპოზიცია გაიჩინა.

მეორე ევროპული ევრსიით, იგივე ადირ-შაჰი, რომელიც გრძნობდა მოახლოებულ განსაყდელს, ამირებდა საქართველოში გადახიზენს და საგანძურს წინასწარ გაგზავნა იქ. ეს ცნობები გვაძლავს წამოვაცენოთ პიპოთეზა: საიდუმლო წერილობითი ურთიერთობა ხომ არ ჰქონდათ ქართველ მეფეებს ადირ-შაჰთან, როცა იგი ნადირ-შაჰის წინააღმდეგ შეთქმულებას ამზადებდა და მხოლოდ ალი-ყული ხანად იწოდებოდა?

ქართველი მეფეები რომ დაინტერესებული უნდა ყოფილიყვნენ აფშარი ტირანის დაცემით, ამას გვოცარნახებს მთელი შემდგომი ეითარება, მაგრამ ახლა ამ ეითარების მიმოხილვისაგან თავს შევიკავებთ.

¹² Peyssonnel. Op. cit. გვ. 82-83.

¹³ ზოგიერთი სპარსული წყაროს მიხედვით, შეთქმულთა რიცხვი სამსამდე აღწევდა. ირანისტებს ეს ციფრი გაზვიადებულად მიაჩნიათ. დასაწანია, რომ შეთქმულებაში ქართველი მონის გარევის ვერსია, რომელიც პანვიდან მოდის და რომელსაც მხარს უჭერდა მარი ბროსე, ირანისტების განხილვის საგნად, რამდენადაც ვიცით, არ ჰქცეულა. იბადება კითხვა: იმ ქართ-

მელ მონაში ხომ არ იგულისხმება ზურაბ-ხან სააკაძე, რომელიც ნადირ-შაჰის მეითარი (მერიქიფე და ზელსახოცის მიმართვეი) იყო და საქართველოშიც ხშირად იგზავნებოდა პასუხსაგებ დაეალებათა შესასრულებლად? ზურაბ-ხანი ხომ ცოცხალი გადაურჩა შაჰის მკვლელობის შემდეგ მომხდარ ამბებს და დაინიშნა ეთენადლოუელ (პირველ ეაზირად). ევროპელები მას უმაჰაცეს გმირად სთვლიან.

აქაენი პაქოკია, პოპოვი აკიანი

ნიკო ნიკოლაიშ უსოვი სტრიქონები

საქართველოს სახალხო განათლების სახელმწიფო მუზეუმში ინახება ფრიად საინტერესო დოკუმენტი, რომელსაც გარკვეული მნიშვნელობა აქვს, ერთის მხრივ, ნიკო ნიკოლაიშ მსოფლმხედველობის, ხოლო, მეორეს მხრივ, რევოლუციამდელი ქართული საზოგადოებრივი აზრის ისტორიის ზოგიერთი საკითხის უკეთ გაგებისათვის. მხედველობაში გვაქვს ხელნაწერი ცნობილი ქართველი მეცნიერის პროფ. ს. დანელიას მიერ 1912 წელს რუსულად დაწერილი სტატიისა „грузинская (наша) социал-демократия и национализм“ (მოცულობით ერთ თაბახამდე), რომელსაც ნ. ნიკოლაიშ ხელთი მინაწერი მრავალი საინტერესო შენიშვნა ახლავს.

როგორ შეიქმნა ეს დოკუმენტი და როგორ მოხდა იგი შემოსვენებულ მუზეუმში?

ამ კითხვის პასუხს ეპოვებით ს. დანელიას მიერ მუზეუმის დირექტორის სახელზე დაწერილ განმარტებით ბარათში, რომელიც ხსენებულ დოკუმენტთან ერთად ინახება; ეს ბარათი დაწერილია 1951 წ. 6 ოქტომბერს, მასში ნათქვამია:

„ნიკო ნიკოლაიშ მე შევხვდი პირველად ფოთში 1912 წელს, ფოთის გიმნაზიის მიერ 1812 წლის ომის შემდეგ ასი წლის შესრულების გამო მოწყობილ დღესასწაულზე... მალე ამის შემდეგ მე გადავეცი ნიკო ნიკოლაიშს (კონსტანტინე გამყრელიძის საშუალებით, რომელიც მაშინ ფოთის საჯარო სამხატვროლოში მსახურობდა, ამჟამად კი სოფელ ობნაში ცხოვრობს, ქუთაისის მახლობლად) ჩემი ხელნაწერი „Наша социал-демократия и национализм“. ნიკო ნიკოლაიშს წაუკითხავს ეს ხელნაწერი და მის ფურცლებზე მიუწერია თავისი აზრები ხელნაწერში განხილულ საკითხებზე. ნიკო ნიკოლაიშს მიერ იქ გამოთქმული აზრები მრავალმხრივ არის საინტერესო. ისინი გვაძ-

ლევენ საშუალებას გავცნოთ ნიკო ნიკოლაიშის საზოგადოებრივ, ისტორიულ და ფილოსოფიურ შეხედულებებს 1912 წლის და მისი მახლობელ წლების პერიოდში. ასე ვრცელად ამგვარი საკითხები ნიკო ნიკოლაიშს არ აქვს ამ წლებში განხილული არც ერთ ჩვენთვის ცნობილ ნაწერში. ზოგი აზრი სრულიად ახალია. განსაკუთრებით საყურადღებოა ის, რასაც ნიკო ნიკოლაიშ აქ ფილოსოფიურ საკითხებში შეისახებ წერს... ამ მინაწერების საშუალებით შეიძლება გაირკვეს ნიკო ნიკოლაიშის იდეოლოგიური ევოლუცია.

ძალიან საყურადღებოა აგრეთვე ნიკო ნიკოლაიშის აზრები ეროვნულ საკითხზე, 1905 წლის რევოლუციაზე, საქართველოს ეკონომიურ ვითარებაზე, წოდებათა ურთიერთობაზე, ქართველი ინტელიგენციის ბუნებაზე, პარტიების ურთიერთ ბრძოლასა და ბევრს კიდევ სხვა ასეთ საკითხზე, რომელსაც იგი მოკლედ, მაგრამ ამავე დროს ძალიან ღრმა ცოდნით ეხება.

ნიკო ნიკოლაიშს ეჭირა ჩემი ხელნაწერი რამდენიმე დღე და ისევ დამიბრუნა უკან კონსტანტინე გამყრელიძის ხელთ. როგორც უკანასკნელმა გადმომაცა, ხელნაწერის კითხვას აუღელვებია ჩვენი მსოფლიო საზოგადო მოღვაწე, რაიკვალი მის მინაწერებსაც ეტყობა.

არ მინდა, რომ ნიკო ნიკოლაიშის ნაზრევი დაიკარგოს უქვალოდ და ამის გამო გაახლებთ ხსენებულ ხელნაწერს.

ასეთია ამ საინტერესო დოკუმენტის ისტორია. ს. დანელია სავსებით მართალია, როცა ნ. ნიკოლაიშს მინაწერებს ასე მაღალ შეფასებას აძლევს, მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მისი სტატიის შინაარსიც არაა მოკლებული მეცნიერულ ინტერესს და ავტორის იმდროინდელი მსოფლმხედველობის გასაგებად ძვირფას მასალას შეიცავს.

იმისათვის, რომ შეითხველმა დაახლოებით მაინც წარმოიდგინოს ნ. ნიკოლაძის შემოხსენებული მინაწერებისა და, აგრეთვე, ს. დანელიას სტატიის შინაარსი, მოვიტანო რამდენიმე დამახასიათებელ ამონაწერს, ოღონდ შეითხველს ვთხოვთ სხენებულ ავტორთა აზრების სწორად გაგებისათვის წინასწარ გაითვალისწინოს შემდეგი ორი გარემოება: ჯერ ერთი, არც ნ. ნიკოლაძე და არც ს. დანელია ტერმინს „ნაციონალიზმი“ არ ხმარობს თანამედროვე გაგებით, — ეს ტერმინი მათ, არსებითად, ესმით მხოლოდ საბოლოო ეროვნული გრძნობა; მეორე — ს. დანელიას სტატიაში გაკრიტიკებულია მხოლოდ ნ. ჟორდანიას პოზიცია ეროვნულ საკითხში, ამიტომ ყველგან, სადაც ლაპარაკია სოც. დემოკრატიაზე (მის სტატიაშიც და ნ. ნიკოლაძის მინაწერებშიც) მხოლოდ და მხოლოდ ქართული მე-წმევიზმის თეორია და პრაქტიკა იგულისხმება და სხვა არაფერი.

უმთავრესი ამოცანა, რომლის შესრულებას ს. დანელიას სტატია ემსახურება, ესაა იმ დებულებების დასაბუთება, რომ ქართველ ხალხს გააჩნია მაღალი ეროვნული თვითშეგნება, რაც საფუძვლიანდამტკიცია 1905 წლის რევოლუციაში მისმა აქტიურობამ მონაწილეობამ.

„ამ ციტა ხნის წინათ, — ამბობს ს. დანელია, — ხელში ჩამივარდა ჩვენი პუბლიცისტის ნ. ჟეს პატარა სტატია სათაურით „ქართველი ხალხი და ნაციონალიზმი“. სტატიის ავტორი ცდილობს ორი თეზის დასაბუთოს: 1. ქართველ ხალხს, სხვა ხალხებისაგან (მაგ. პოლონელების, სომხებისა და სხვა) განსხვავებით სრულებით არა აქვს ეროვნული გრძნობა. 2. ეროვნული გრძნობის უქონლობა ქართველებში ისტორიული პირობებით აიხსნება...

პირველი დებულება წინააღმდეგობის შემდეგელა და შეითხველის გაკვირვებას იწვევს. იგი შეკერთად განსხვავდება ერის ცნების ჩვეულებრივი გაგებისაგან. რაკი ერი არსებობს, რაკი არსებობს ეროვნული ერთიანობა, ასეთი ერთობის საფუძველი რაღაც უნდა იყოს. ეს „რაღაც“ მხოლოდ ეროვნული ერთიანობის შეგნება შეიძლება იყოს...

მე მგონია, რომ ისეთ ერს, როგორც ქართველს ერსა, რომელიც ათასი წლების მანძილზე იარაღთა თავისი ინდივიდუალური ფიზიონომიის შენარჩუნებისათვის, არ შეიძლება დავაბრალოთ, ეროვნული გრძნობა არა აქვსო“.

ამ უკანასკნელი აზრისათვის ვასწავრებ ნ. ნიკოლაძეს ფერადი ფანქრით მიუწერია: „ცხადია. ეს კიდევ სუსტადანა ნათქვამი: „მე მგონიაო“, — თითქოს აქ რამე საეჭვო იყოს“.

ნ. ნიკოლაძის განსაკუთრებულ მოწონებას იმსახურებს ს. დანელიას მიერ ნ. ჟორდანიას მისამართით გამთქმული კრიტიკული შენიშვნები, რომლებშიც ის ახრია ვატარებელი, რომ 1905 წლის რევოლუცია პოლიტიკური რევოლუცია იყო და ქართველი ხალხი იმ დროს იბრა-

ძოდა არა მარტო სოციალური, არამედ დამატებით ეროვნული თავისუფლებისათვის. ს. დანელია ამბობს:

„1905 წლის სახალხო მოძრაობა, თუ მთლიანად არა, ძირითადად მაინც, იყო პოლიტიკური მოძრაობა. იგი მიმართული იყო პეროპარტიული სახელმწიფო მექანიზმის წინააღმდეგ, — სახელმწიფოსი, რომელიც იყო რა თავისი არსით ცენტრალიზებული, ახშობდა და დღესაც ახშობს განაპირა მხარეების თავისუფლებას, არ აძლევდა მათ თვითგამორკვევის უფლებას. 1905 წლის სახალხო მოძრაობის მიზანი სწორედ პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვება იყო, იგი მისი წარადგოდა ხალხის პოლიტიკური ყოფის გაუმჯობესებისაკენ...“

ბოლოს და ბოლოს თვით განსახილველი სტატიის ავტორიც იძულებულია აღიაროს, რომ ქართველმა ხალხმა 1905 წ. გამოიჩინა თავისი ნაციონალიზმი, მაგრამ ეს არ ყოფილა ნაციონალიზმი ამ სიტყვის პოლიტიკური მნიშვნელობით; ხალხს თვითმმართველობა არ მოეთხოვია, ის მხოლოდ ზოგიერთ უფლებას მოითხოვდა ეროვნული კულტურის უზრუნველსაყოფად. და მხოლოდ ამით განისაზღვრებოდა მისი ნაციონალიზმი, რომელიც პოლიტიკის სფეროში არ გადადიოდა (გვ. 6), ასე ფიქრობს ჩვენი ავტორი, მაგრამ ჩვენ არ შეგვიძლია მას დავეთანხმოთ... ეროვნული კულტურის თავისუფალი განვითარება წარმოუდგენელია, თუ ერს პოლიტიკური უფლებები არ გააჩნია. ეროვნული კულტურის წარმატებები მხოლოდ ეროვნული თვითმმართველობის პირობებშია შესაძლებელი. და თუ ქართველი ხალხი 1905 წელში მოითხოვდა (და დღესაც მოითხოვს) თავისი ეროვნული კულტურის თავისუფალ განვითარებას, იგი ამასთან ერთად თვითმმართველობის პოლიტიკურ უფლებებსაც მოითხოვდა და მასასადამე, დამატებით, რომ მისთვის ნაციონალიზმი უცხო არაა. კულტურისა და პოლიტიკის ასეთი ურთიერთდაპირისპირება გაუგებარიც კია მარქსის მიმდევრების მხრივ, რადგან მარქსის დამახსოვრება, სხვათა შორის, იმაშიც მდგომარეობს, რომ მან ამ ორი მოვლენის ურთიერთ კავშირი დავანახა“.

აქ მოტანილ ციტატებს ახლავს ნ. ნიკოლაძის მოწონების გამომხატველი შემახილვები: „ბასოლტურტი კეშმარტება“, „გვაშა“ და სხვ., რომლებიც ასეთი მსჯელობით მთავრდება: „ნაციონალიზმი იგივეა, რაც თავდაცვის ინსტიტუტი, ის დამახასიათებელია ყოველი ცოცხალი ორგანიზმისათვის, ისევე როგორც სუნთქვა, სისხლის მიმოქცევა, შიმშილი, ძილი და სხვ.“.

ამ საკითხს ნ. ნიკოლაძე კვლავ რამდენჯერმე უბრუნდება და ნაციონალიზმის შინაარსს შემდგენიარად განმარტავს: „ნაციონალიზმის

აღმოფხვრა შეუძლებელია, ისევე როგორც შეუძლებელია წაეშალოთ ფერი თმისა, თვალებისა, კანისა და ა. შ. ან: „საუკეთესო ნაციონალისტებს არ შეუძლიათ წამდელი ბელნიერება არ შეუქმნან ყველა თანამემამულეს, მაშინაღამე პროლეტარიატსაც; გერმანიაშიც, ინგლისშიც, თვით შარქის დროსაც კი, საუკეთესო ნაციონალისტები ცდილობდნენ თავიანთ სამშობლოში ცხოვრების სოციალური პირობების გაუმჯობესებას. განა 1793 წელს საფრანგეთში „პატრიოტებმა“ არ დაუტრეგეს გლეხებს მიწები?“.

ს. დანელია უსაყვედურებს ნ. ჟორდანის, რომ მას ევროპის ისტორიის გამოცდილება მექანიკურად გადმოაქვს საქართველოში, ხოლო ჩვენს ცხოვრების სპეციფიკურ პირობებს სათანადოდ ვერ ითვალისწინებს. ევროპაში, — ამბობს იგი — „ნაციონალიზმი, რა თქმა უნდა, კონსერვატიზმს ნიშნავდა, რადგან ნაციონალიზმი იქ ბურჟუაზიის ეკონომიური და პოლიტიკური ძლიერების განმტკიცებისათვის იყო დაკავშირებული; ის დაკავშირებული იყო და დღესაც დაკავშირებულია პროლეტარიატის დამონებასთან, მილიტარიზმთან და სხვა ამგვარ მოვლენებთან, რომლებსაც წარმოშობს თანამედროვე ჩაგვრა ამა ქვეყნის ძლიერთაგან სუსტებისა. მაგრამ ნაციონალიზმი კონსერვატიზმია მხოლოდ იქ, ევროპაში, და არა ჩვენთვის, აზიაში მცხოვრებთათვის; არა იმათთვის, ვისაც ყოველ მხრივ გარს ატყუა ველური და თავშეუკავებელი თვითნებობა. ჩვენთვის ნაციონალიზმი უფროსი მომავლისათვის ბრძოლის ორგანიზების ერთადერთი პრინციპია. ჩვენ ინტელიგენციას კი ამის გაგება არ სურს.“

ამასთან დაკავშირებით ნ. ნიკოლაძე შენიშნავს: „ნაციონალიზმი ევროპაშიც კი არ ყოფილა კონსერვატიკური, რადგან სწორედ მან განაზოგო იქ უდიდესი რეალური რეფორმები სოციალური თვალსაზრისით.“

ნ. ნიკოლაძე საგვებით ეთანხმება ს. დანელიას იმ აზრს, რომ ნ. ჟორდანია სათანადოდ არ ითვალისწინებს საქართველოს კონკრეტულ ვითარებას, რომელიც ევროპის ვითარებისაგან განსხვავდებოდა. ნ. ნიკოლაძეს მოსწონს, კერძოდ, ს. დანელიას შემდეგი მსჯელობა: „როცა ნ. ჟორდანის თხზულებებს კითხულობ, ისეთი შთაბეჭდილება გრჩება, თითქმის იგი ლაპარაკობს არა ჩვენზე, ქართველებზე, არამედ რომელიღაც არარსებულ, ჩრდილოეთის ზღვის ნაპირებზე მცხოვრებ ხალხზე. ისტორიული პერსპექტივების უქონლობა, იგნორირება ჩვენი ცხოვრების რეალური პირობებისა და ფაქტებისა, რომლებიც განასხვავებენ ჩვენს ცხოვრებას დასავლეთ-ევროპული ხალხების ცხოვრებისაგან... აი ის ნაკლი, რომელსაც თქვენ უთვოდ შეამჩნევთ ღმრთი ხსენებულ

ავტორის (ნ. ჟორდანის) თხზულებათა უკარგულობით წაკითხვის დროს.“

სტატიის ავტორის აქ მოტანილი განცხადება ბისათვის ნ. ნიკოლაძეს მიუწერია: „სწორია“. ფრიად საყურადღებოა ს. დანელიას აზრი ევროპულ განმანათლებლობაზე და მასთან არისტოკრატის დამოკიდებულებაზე, რასაც ნ. ნიკოლაძე საგვებით იზიარებს და იწონებს. აი, როგორ მსჯელობს ამ საკითხზე ს. დანელია:

„განმანათლებლობის რევოლუციურ იდეებს, შესაძლებელია, არსად იმდენი მხურვალე მომხრე არ ჰყოლია, რამდენიც არისტოკრატთა შორის ჰყავდა. განმანათლებელთა თეორიები მათ საინტერესო გასართობად ეჩვენებოდათ, — უბრალოდ და ძალიან საგანმანათლებლოდ. ყოველ არისტოკრატულ სალონს თავისი ვოლტერი ჰქავდა. ყოველ არისტოკრატს განსაკუთრებით დახვეწილი განათლების ნიშნად მიაჩნდა საუბარი განათლების აუცილებლობაზე, გონების ძალაზე, რელიგიური ცრურწმენების განეხილებაზე და ა. შ. მათ არ ესმოდათ, რა არის განმანათლებლობა; ისინი ვერ ზედადნენ, რა მოჰყვებოდა განმანათლებლობას; მათ უნარი არ შესწევდათ, განმანათლებლობის იდეები საკუთარი საზოგადოებრივი მდგომარეობისათვის შეეფარებინათ. იდეებით მათი გატაცება იყო წმინდა გონებრივი, არაგულითადი, — გარედან მონატანი და ზერელე. არისტოკრატის განმანათლებელთა იდეების სიახლე იზიდავდა. მაგრამ რომელიც ხალხთა მასები გაათავისუფლა და არისტოკრატის ძალა წაართვა იგივე არისტოკრატები პირველნი ალაპარაკდნენ, განათლება მავნებელია, მეცნიერება ამაოებაა, რელიგია კი აუცილებლად საჭიროაო. იმავე მიზეზთა, რომლებიც გულშინ ათეიზმით თავს იწონებდნენ და სალონებში, როგორც ჩანს, დიდი ინტერესით აზნუნდნენ სხვადასხვა ქიმიურ ცდებს და ლაპიდნენ მატერიის მუდმივობაზე, — ახლა ფარისევლური ღვთისმოსაობით იწყეს ეკლესიაში სიარული და გააბეს ლაპარაკი სულის უუკვდავებაზე, რითაც თავიანთი ზერელობა დაადასტურეს.“

ანალოგიურ პროცესს ვამჩნევთ ჩვენს ინტელიგენციაში.“

სტატიის ამ ადგილისთვის ნ. ნიკოლაძეს მიუწერია: „რა კარგი და სწორი დაქირვებაა, ეს პირდაპირ მშვენიერია!“

როგორც ვხედავთ, ნიკო ნიკოლაძე ს. დანელიას არა ერთ დებულებას ეთანხმება და იწონებს, მაგრამ არის ისეთი შემთხვევებიც,

მამანდი ზაპარია, პროკოფი კაბიანი
ნიკო ნიკოლაძის უცნობი სტრიქონები

როცა დიდი მოაზროვნე არ ეთანხმება ახალგაზრდა ავტორის მიერ გამოთქმულ აზრებს და დაურიღებლად აკრიტიკებს მათ. მოვეტიანთ რამდენიმე დამახასიათებელი მაგალითი.

ს. დანელია თავისებურად, ზერელედ მსჯელობს 1905 წლის პერიოდში მუშათა მოძრაობის წარმატების მიზეზებზე. მისი აზრით, ხალხს სოციალ-დემოკრატიის პროგრამის არსი ბოლომდე არ ესმოდა, მაგრამ რაკი სოციალ-დემოკრატებმა გადამოისროლეს საბრძოლო ლოზუნგი: „ძირის თვითშეპრობელობა!“, თითქმის ეს საკმარისი იყო, რომ ხალხი მათი დროშის ქვეშ დამდგარიყო; სოციალ-ფედერალისტებს რომ გადმოესროლათ ასეთი ლოზუნგი, ხალხი მათაც გაჰყვებოდათ.

ნ. ნიკოლაძე ამასთან დაკავშირებით ამბობს:

„ეს სწორი არ არის. ასეთი ლოზუნგი ფედერალისტებმაც გადმოისროლეს, მაგრამ ისინი თვითონ, თავიანთი წარსულით ვერ იმსახურებდნენ ხალხის ნდობას პირადად (რადგან მათ შორის ბევრი იყო თავადი, ფეოდალი, მემამულე, რომლებიც ოცენოდნენ „წარსულის დაბრუნებაზე“ პრივილეგიების ჩათვლით) და თავიანთი პროგრამის არეულ-დარეულობის გამოც. სოციალ-დემოკრატებს მეტი ვნება, ენერგია და თავგანწირვა გააჩნდათ, თანაც მათი წინამძღოლები უფრო ნიჭიერები იყვნენ, ფედერალისტები კი უფრო დოქტრინირები, იდეოლოგები, კაბინეტის ადამიანები იყვნენ, რომლებსაც ხალხის ეშინოდათ. ცინიკურად რომ ვთქვათ, ს. დ. იერიშზე მიდიოდნენ მშვიდრა ენერგიით, მიდიოდნენ იმისათვის, რომ მოეპოვებინათ საკმელ-სასმელი და ცხოვრება, ფედერალისტები კი ისე „მსჯელობდნენ“, როგორც ცხოვრების სიკეთით უკვე მაყრქვებულნი“.

უაღრესად საინტერესოა ნ. ნიკოლაძის შეხედულებები თეოლოგიური, მეტაფიზიკური და მეცნიერული აზროვნების არსის აგრეთვე მათი ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ. გავერთოთ ახლოს ამ შეხედულებებს.

ს. დანელიას სტატიაში წამოყენებულია დებულება, ქართული ინტელიგენცია ვერაპის ინტელიგენციასთან შედარებით ძალზე ჩამორჩენილი და მეცნიერული აზროვნების უნარს მოკლებულია. ამ აზრის დასაბუთებას ს. დანელია ცდილობს თეორიულ-ფილოსოფიური მსჯელობით, რომლის შენაარსი მოკლედ შემდეგია:

„ჯერ კიდევ ჯ. ვიკომ, შემდგომში კი სენსიონმა და კონტა დაადგინეს უტყუარი კანონი, რომ კაცობრიობის აზროვნებას კულტურის პირველ სტადიებზე მეტაფიზიკური ხასიათი აქვს, და რომ კაცობრიობა მხოლოდ შემდგომში შეითვისებს მეცნიერული აზროვნების უნარს. თუ ამ კანონს განვაზოგადებთ,

შეიძლება ითქვას, რაც უფრო უტყუარია, რაც ნაკლებგანათლებულია ადამიანი, მით უფრო მეტი მიდრეკილება აქვს მას მეტაფიზიკურ აზროვნებისადმი, ხოლო მეცნიერული აზროვნების უნარს მოკლებულია...“

მაგრამ რა არის მეტაფიზიკური აზროვნება? მეტაფიზიკის იმაზე უკეთესი განსაზღვრა შეუძლებელია, რომელიც ჩერნიშევსკიმ „გაგონის პერიოდის ნარკვევებში“ მოგვცა. მეტაფიზიკური აზროვნება ესაა ზანტი აზროვნება, რომელსაც აზრი ლოგიკურ ბოლომდე არ დამყავს და ადვილად გამაოფილდება მოჩვენებითი კეშმადებლობით... თუ ადამიანი ცდილობს ლოგიკის მივლით ძალით შეუფაროს თავისი აზრები სინამდვილეს, მისი აზროვნება მეცნიერული იქნება. ხოლო თუ იგი ნახევარ გზაზე ჩერდება, მისი აზროვნება მეტაფიზიკური ხასიათის იქნება. ამრიგად, მეტაფიზიკური აზროვნება, წინააღმდეგ მეცნიერულისა, თეომოტიკუების განსაკუთრებული თვისებაა, ეს ისაა, როცა არ გასურს ან ვერ ახერხებ შენი აზრები სინამდვილეს შეთანხმდ... მეტაფიზიკური აზროვნება კაცობრიობის შეშეცნების ის სახეა, რომელიც უბე და უბეც შუასაუკუნეებში იყო განსაკუთრებით გავრცელებული... ეს იმგვარი ცოდნაა, რომლის წინააღმდეგ იბრძოდნენ და იბრძვიან ახალი დროის უკეთესი მოაზროვნენი, დაწყებული თანამედროვე მეცნიერული მსოფლგანების შემქმნელი რენე დეკარტით, რომელმაც ომი გამოუცხადა აზრის ყოველგვარ ბუნდოვნებას და გაურკვევლობას, დამთავრებული თუნდაც ჰეგელითა და ფიერბაბით“.

ნ. ნიკოლაძე არ ეთანხმება ს. დანელიას ზემოლანინულ მსჯელობას და მასში სერიოზული შესწორებები შეაქვს. ს. დანელიას კატეგორიულ მტკიცებას, ქართველი ინტელიგენციის მეტიმეტად ჩამორჩენილობის შესახებ, ნ. ნიკოლაძე გადაჭარბებად მიიჩნევს. მისი აზრით, „ეს მართალია მხოლოდ ზოგიერთი ინტელიგენტის მიმართ და არა ინტელიგენციის საშუალო ერთეულის მიმართ, რომელიც, რაცუნდა იყოს, ხალხიდან გამოვიდა“. ცოტა ქვემოთ ნ. ნიკოლაძე კიდევ უფრო აზუსტებს თავის აზრს და ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ჩამორჩენილი ოჯახებიდან გამოსული ჩვენი ინტელიგენცია „მეტწილად გონებრივ მშრომელია პირველი თაობა“.

რაც შეეხება ს. დანელიას თეორიულ-ფილოსოფიურ არგუმენტებს, მას ნ. ნიკოლაძე შემდეგ უაღრესად საინტერესო მსჯელობას უპირისპირებს:

„მეტაფიზიკური აზროვნების ასეთი ახსნა ჩერნიშევსკის (ე. ი. ფიერბაბის) მიერ თვითონ არის მეტაფიზიკური ახსნა. მეტაფიზიკური აზროვნება ისაა, რომელიც დამყარებულია არა ცხოვრების შესწავლაზე, არა ცდაზე, არა-

მელ აზროვნებაზე, სილოგიზმებზე ვარაუდებ-
ზე; არა იმაზე, რაც ამ ქვეყნად ნაღვილად არ-
სებობს და კეთდება, არამედ იმაზე, რაც ჩვენ
ქარგი, სამართლიანი ან გონიერი გვეჩვენება.
ზანტი, ბოლომდე მიუყვანელი, მოწინებებით
ქეშმარიტებაზე დაყრდნობილი შეიძლება იყოს
აზროვნების ორი სხვა წესიც, ე. ი. თეოლო-
გიური და მეცნიერული აზროვნება.

უხეშ შეათავსებებში გავრცელებული იყო
არა მეტაფიზიკური, არამედ თეოლოგიური
აზროვნება, ე. ი. ისეთი აზროვნება, რომელიც
შეფარდებულია არა იმასთან, რაც ჩვენ გონი-
ერად და სამართლიანად გვეჩვენება, არამედ
იმასთან, რაც ღმერთისა და წმინდა მამებისა-
განაა დადგენილი, რაც ღვთის განცხადებას, საღე-
თო წერილს ემყარება.

ჰეგელი და ფეიერბახი — აი მეტაფიზიკური
აზროვნების დასასრული. მეცნიერული აზროვ-
ნება ეს ბუნებრივ მეცნიერული მეთოდია.

როგორც ვხედავთ, ნ. ნიკოლაძე აზროვნე-
ბის განვითარების, მისი მთავარი საფეხურე-
ბის შესანიშნავ დახასიათებას იძლევა. განსა-
კუთრებით საყურადღებო ისაა, რომ გამოჩე-
ნილ სამოციანელს და ჩერნიშევსკის ერთგულ
მოწაფეს მოხუცებულობის ქაშს თავისი სახე-
ლოვანი მასწავლებლის თვალსაზრისი ალარ
აკმაყოფილებს და ჩერნიშევსკ-ფეიერბახის
ფილოსოფიურ შეხედულებებზე გაცილებით
წინ მიდის.

სტატიის დასასრულს ს. დანელია მისი
დროის ქართველ ინტელიგენციას ძალიან მუქი
ფერებით ზატავს და მას გასული საუკუნის
რუსეთის ორმოციანი წლების იმ ინტელიგენ-
ციას აღარებს, რომელთა წარმომადგენლები,
ე. წ. „ზედმეტი“ ადამიანები, ასე რელიეფურად
დაგვიხატა ტურგენევი. „ტურგენევის რომა-
ნების კითხვისას, — ამბობს ს. დანელია, —
ყველა ამ რუდინების, მიხალოვიჩების, „ჰამ-
ლეტის“ რუსულ ბუნებაში მე ვხედავ ჩვენს
ქართველ ინტელიგენტს“. ამის შემდეგ სტატიის
ავტორს მოჰყავს „ჰამლეტის“ სიტყვები, რომ-
ლებშიც უარყოფილია ევროპის მეცნიერების

მნიშვნელობა რუსეთისათვის და დასკვნის
„არა, „ჰამლეტი“ ცდებოდა. დასავლეთ-ევრო-
პული მეცნიერება უნდა მიდგომოდა რუსეთის
ცხოვრებას, მაგრამ ამისათვის საჭირო იყო
რუსეთის სინამდვილის შესწავლა, მასზე დაყ-
ვირება. განა საიდან იღებს თუნდაც მილიუ-
კოვი თავის გასაღებს თანამედროვე ცხოვრე-
ბის გაუმჯობესებისათვის, თუ არა იმავე დასა-
ვლეთ ევროპიდან? ოღონდ განსხვავება მილიუ-
კოვსა და „ჰამლეტს“ შორის ისაა, რომ „ჰამ-
ლეტმა“ თავისი აზროვნების ინერტულობის
გამო ვერ შესძლო საჭირო ცვლილებები შეე-
ტანა ევროპული მეცნიერების საერთო პრინ-
ციპებში, მილიუკოვმა კი ეს გააკეთა. ამიტო-
მა, რომ პირველი უსახელოდ იღუპება, მეორე
კი გარკვეული ძალა ზღბდა... „ჰამლეტი“ მილი-
უკოვად გადაიქცა, უნიდაგო ინტელიგენტმა,
„ზედმეტმა“ ადამიანმა, ნიადაგი იპოვა და სა-
ჭირო ადამიანი გახდა.

ასეთივე ევოლუციის გავლა მოუწევს ჩვენს
ინტელიგენციასაც“.

ამ ამონაწერიდან ძნელი მისახედრი არაა,
თუ როგორ ჰქონდა ახალგაზრდა ს. დანელიას
წარმოდგენილი საქართველოს და მისი ინ-
ტელიგენციის მომავალი განვითარების გზა.
თითქმის მოსალოდნელი იყო, რომ ნ. ნიკოლა-
ძე, რომელმაც თავისი მოღვაწეობის მეორე
პერიოდში ბურჟუაზიულ ლიბერალიზმს სე-
რიოზული ზარკი გადაუხადა, საესებით მოი-
წონებდა და გაიზიარებდა ს. დანელიას აზრს,
მაგრამ არა, ზღბდა პირიქით: სახელოვანი სა-
მოციანელი თუმცა რბილად, მაგრამ მაინც
სრულიად გარკვევით უარყოფს სტატიის ავ-
ტორის ზემოხსენებულ დასკვნას და ხელნაწე-
რის გვერდზე ასეთ საინტერესო აზრს მია-
წერს:

„და მაინც მილიუკოვი ის არაა, რაც რუსეთს
სჭირდება“.

ეს დასკვნა უტყუარი საბუთია იმისა, რომ
მისი ავტორის სულში სამოციანი წლების
ნაპერწყალი არასოდეს არ გამქრალა.

ჩვენს მთავარ

ლეგენდა გალაკტიონის სხოვრებისა

„მოღის გეგმვაზე გალაკტიონის“

დღე გაფითრდა იაგუნდის,
დგას ღრუბლების ჯგუფები.
რაგინდ დიდი გული გქონდეს,
მაინც დაიღუპები.

„ქუთაისში სიწყნარეა, მოწყვნილობაა. მომავლური ერთფეროვანი ცხოვრება თითქმის შემოდგომის ნისლიანი დღეების გაგრძელებაა — და უკუღმა — შემოდგომის ნისლიანი დღეები საშინლად ჰგავს ამ ერთფეროვან ცხოვრებას“ (ოლია ოკუჯავასადმი — მომავალი მეუღლისადმი — მიწერილი ბარათიდან. ცხრასათიანი წლები).

ამაირია გარეგანი ცხოვრების სურათი — სრული კონტრასტი შინაგან სამყაროში მოპოვებული სიმაღლის განცდისა. უამიდან ჟამზე ეს უფერული, ფუჭი ცხოვრება თავს შეახსენებს ხოლმე, უაზრო კონფლიქტს მოუწყობს, უზიარად გაეზუმრება და ტანჯვითა და კათარზისით გასატყაობს სულს უფორიაქებს.

იმადე ოლია ოკუჯავასადმი მიწერილი ბარათიდან:

„ყველეები ძალიან ბევრი მომიტანეს, განსაკუთრებით როცა თეატრიდან გამოვედი. საშინლად ცუდ გუნებაზე ვიყავი. შემდეგ ისეთი რამ მოხდა, რომელიც მთელ ჩემს სიცოცხლეში არ დამეფიქვდებოდა... მე და ლადო მაჟაგირაძე ერთ რესტორანში შევედით სავახშმოდ... როცა რესტორნიდან გამოვედი, გავეჩეთ პირდაპირ ჩემი ბინისაკენ, მაგრამ კარები დაფეკტით და ნახევარი საათის განმავლობაში ვიდევით, კარები არავინ არ გაგვიღო. რაღა გზა იყო, ჩვენ ისევე ქალაქში დაგბრუნდით შუალამისას, რომ ბინა

გვემოვა სადმე სასტუმროში. სასტუმროებში თავისუფალი და იაფი ოთახი ვერსად ვერ ვიშოვეთ და ვიყავით გაჩერებული ერთ ადგილას და ვფიქრობდით, თუ რა უნდა გვექნა. უცებ გამოიარა სათავადაზნაურო გიმნაზიის ხუთმა მოწაფემ ორი ახალგაზრდა ქალით. ერთმა მათგანმა ისე მძლავრად გამკრა მხარი, რომ ხელი ეხლაც მტკივა; გამკრა მხარი და მიდიდა თავისთვის, თითქმის არაფერი, არც ბოდიშის მოხდა, არც არაფერი. მე ეს ძალიან მეწყინა და მივაყულო: ცოტა ხეირიანად გაიარეთ. გიმნაზიელი მობრუნდა, გაჩერდა და ისე დამიწყო ცქერა, თითქმის დამკინოდა კიდეც. მთელი კომპანია შეჩერდა. მე მოთმინებიდან გამოვიყვანა გიმნაზიელის უზრდელმა ქცევამ და ჯობი დავარტყი. ყველას ხელის გამოღება უნდოდა, მაგრამ ჩემი ჯობი ყველასთვის მწარე გამოდგა. ამის შემდეგ ყველამ იცადრა პირის ბრუნება, მარა დაეღვენა ლადო და მთელი გულის ქუჩა სულ ცემა-ტყეპით გაიარა. პირდაპირ ზღაპრული სიმარჯვე გამოიჩინა, მარა მე დავედევნე და შევაჩერე. შემდეგ მათი თანამგზავრი ქალებიც ჩაერივნენ და მშვილობა ჩამოგედეს — მაგრამ ჩვენ იმ ღამეს არ გვიძინებია. გვედით ქალაქ გარედ და ამასობაში კიდეც გათენდა. ლადო რედაქციისკენ წავიდა, მე ზევით, გორაკზე. ოთახში მე მიძინავდა ორი საათის განმავლობაში და, როცა გამოვღვიძე, ოპ, შენ წარმოიდგენ ჩემს მდგომარეობას. რანაირი გამოვლიძება იქნებოდა. საშინელი უმწეობა, მართლმან, სინანული. საჩქაროდ დავეშვი გორიდან

გაგრძელება, დასაწყისი იხ. „ცისკარი“ № 1, 2.

შევით და, აი, ეწერ წერილს, როგორ მოგწონს ეს საქმე? ჯობით, შენგან ნაშუქარი ჯობით კაცს გვცემდი. რა მეშველება, ნუთუ ყოველთვის ასე იქნება? ღმერთმანი, არ ვიცი, რა მემართება!..

გალაკტიონ ტაბიძის ბარათების, დღიურების, ჩანაწერების კითხვისას უნებურად ყურადღებას მივაქციენებთ ერთი უცნაური გარემოება: რამდენადაც უზადო, დახვეწილი და ელვარება სტრ-ლი მისი ლექსებისა, იმდენად უფერული და უღიმღამოა პროზაული სტრუქტურები. არაერთხელ უცდია მოთხრობის შექმნა, მის არქივში მრავლად იპოვება დაწყებული და ორი-სამი გვერდის მერე თავმინებებული მოთხრობები. სხვათა მიერ მონაყოლი ნაირ-ნაირი ამბების, ანეკდოტების, ყურმოკრული დილოგების აურაცხელი ჩანაწერია აქვე. არც კი გჯერათ, არც გინდათ ირწმუნოთ, რომ გალაკტიონ ტაბიძის კალამს ეკუთვნის ეს უნიათო, უნუგეშოდ მოსაწყენი ქმნილებები — პროზა ამ სიტყვის ყველაზე ცუდი გაგებით. სულ რამდენიმე დღიური და ჩანაწერია დიდი შემოქმედის ნიშნით აღბეჭდილი. დანარჩენისგან ღმერთმა დაგი-უაროთ.

ამ მხრივაც უჩვეულო იყო მისი ზედრი. დიდი პოეტების დღიურები, ჩანაწერები, ლიტერატურული წერილები (პროზაული ნაწარმოებები სულაც რომ არ მოეპოვებოდათ) მათს ლექსებზე ანაჩაყლებ საინტერესო საკითხავია ხოლმე ჩვეულებრივ. არა, ამ კაცს რაღაც განსაკუთრებული, ახირებული უნდა დამართოდა უმჯველად, ყოველმხრივ ხაზი უნდა გასმოდა მის უმწიკრბას ცხოვრებაში, უღბლობას, რვა-ღუბრი ორიენტაციის გრძნობის სრულ ატროფიას. მისი პორტრეტის არ იყოს: ვისაც გალაკტიონ ტაბიძე მის სიცოცხლეშივე არ უნახავს, ფოტოსურათების თუ ნახატების მიხედვით სასიკეთოს ვერაფერს იაზრებს; მისთა ქმნილებათა თარგმანების თუ მისი მთარგმნელების არ იყოს: ვისაც ორიგინალი არ წაუკითხავს, ამ თარგმანების მიხედვით აგრეთვე ვერაფერს იაზრებს სასიკეთოს; მისი ზოგიერთი „ჩრეულის“ და მის შესახებ დაბეჭდილი ზოგიერთი მოგონების არ იყოს, მისთვის გამართული შეხვედრების თუ ლიტერატურული საღამოების, მისი პირადი ურთიერთობების, მის მიერ წამოწყებული საქმეების არ იყოს...

საუელისხმო ისაა, თვითონაც ზედბოდა ყოველსავე ამას, იცოდა, რა დღეშიც იყო და წუზ-და, შეთთავდა, წვალობდა. რამდენიმე სტრიქონი კიდევ მოვიტანოთ ოლია ოქუჩავასადმი მიწერილი სხვა ბარათიდან:

... და ერთ რამეში, სასტიკ სინამდვილეში თანდათან გრწმუნდები: მე თურმე მთელ დე-დამიწის ზურგზე არ შემოძლია არაუფროსი გულ-წრფელი საუბარი და წერილის მიწერა. ეს ჩემი გულის ღრმა ტრავმისაა შეადგენს, ოლია. მინდა ვთქვა და დაწერო ის, რასაც ეფიქრობ, და

გამოდის სრულიად სხვა. ვამბობ და ვწერ... რაც არავის არ ესიაშენება, ეწყინება. რამდენადაც ყოფილა ასეთი მაგალითი, რომ ჩემმა წერილმა გამოაჩვენა კაცს დაიცინათ მიუღია. ვერ გა-იგებენ... აი, თუნდაც ეს წერილი... ვერასვებით ვერ გავიგე: რა მინდა ვთქვა და რასა ვწერ... ღმერთმანი, ასე არის... იმნაირათ ვწერ, იმნა-ირათ გიგზავნი წერილებს, მინდა, რომ შენზე ცუდი შთაბეჭდილება არ მოახდინოს და უეც-რად... შენ ყოველთვის პასუხათ საომარ წერი-ლებს გამოგზავნი...“

ორიენტაციის ამგვარი დაკარგვა, ამნაირი უმ-წიკობა უმაღ საჩინო ხდებოდა, როგორც კი „ქვეყნისგან ჯერაც მოუცვლევად“ იმ თავის ჯა-დოსნურ სამყაროს გამოსცილდებოდა ხოლმე — ოცნებასა და პოეზიის საუფლოს. და მერე — „გვარის ეციე, თუ გინდა, სამველი არ არის, არ არის, არ არის!“

და მაინც ხდებოდა რაღაც სასწაული: ეს უსა-შველო ყოფაც, ეს გამოუვალი ცხოვრებაც, ყო-ველივე ამის შეგრძნებით აღძრული ტრაგიკიმი-ლექსებში გონების წამლებ მშვენიერებად იქცე-ოდა.

პარადოქსი ისაა, განსაკუთრებული თითქო-ა არაფერი იყო ამ ლექსებში — მსგავსი რამის ყოველდღიური, ჩვეულებრივი ენით გადმოცე-მისას ზოგჯერ საკმაოდ ბანალური, ტრივიალუ-რი სუბსტრატია რჩება სახეზე, ისეთი რამ, სხვა პოეტის ხელში ბანალურსავე ქმნილებას რომ წარმოშობს უმჯველად.

ოღონდ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით არის პარადოქსი. იმიტომ რომ ჭეშმარიტი პოეტური ნაწარმოებების ჩვეულებრივი ენით გადმოცემისას ფაქტიურად არავითარი სუბსტრატი აღარ გვჩვენება ხელთ, მით უფრო, როცა ლირიკასთან გვაქვს საქმე.

ყოველდღიური, ჩვეული გავების თანახმად, ის, რასაც მხატვრული ნაწარმოების შინაარსს ეუწოდებთ, მონათხრობ, გადმოცემულ ამბავს ნიშნავს. მაგრამ ლირიკაში ამბის (სულ ერთია, გარე თუ შიდასინამდვილეში მომხდარი ამბის) თქმა რომ კმაროდეს, ყოველი კაცი პოეტად იქ-ცეოდა ვინც იო და დაიხარებდა ცოტაოდენი წაეგრძელოს სალექსო ტექნიკის დასაფლავლად. საქმეც ისაა სწორედ, რომ ამბის გალექსვასა და პოეზიას შორის ჯერ კიდევ დიდზე დიდი მან-ძილია. მაშ რა არის ლირიკული ქმნილების ში-ნაარსი — მასში გადმოცემული აზრი, განცდა, განწყობილება, ხილვა? ამათ გალექსვაც ჯერ კიდევ არ არის ლირიკა. იქნებ ავტორის დამო-კიდებულება მონათხრობი ამბისადმი, ლექსში გადმოცემული აზრის, განცდის, განწყობილები-სა თუ ხილვისადმი? ან იქნებ ყოველივე ამის კრთობლობა? მაგრამ ჩვენ შეგვიძლია ეს ყო-

რეპაზ მუხარამი

ლიტერატურული კრიტიკის

გიორგი ჩუგულებრივი ენით გადმოცემით და ნაწარმოებებიდან ზელო ბევრი მაინც არაფერი შეგვრჩენს — მისი არსება, მისი ნამდვილი შინაარსი უღმერთოდ დაგვეკარგოს. უწინარეს ყოველივე სწორედ ეს განასხვავებს ლირიკას პროზისგან და არა ლექსური ფორმა.

ვიდრე მსჯელობას განვაგრძობდეთ, ერთხელ კიდევ ზაზვასმით აღვნიშნათ, რომ აქ ლაპარაკია უმაღლესი პოეზიაზე, ჭეშმარიტ ლირიკაზე. თორემ უამისოდ რამდენიმე გენებათ, იმდენ მაგალითს გაიხსენებთ, როცა ამბავთა, განცდათა და მისიანათა ლექსად მომთხრობელს მაინც პოეტს უწოდებენ ხოლმე. შორის რომ არ წაიღეთ, გალაცხათ ტაბიძისად 1908-1914 წლების ქმნილებათა აბსოლუტური უმრავლესობა სხვა არაფერია, თუ არ ამბის, აზრის, განცდის, განწყობილების ლექსად თქმა. ამიტომაც ეს ჯერ კიდევ არ იყო უმაღლესი პოეზია, იმ დონის ლირიკა, რომლის ბადალსაც, თუცინდ მსოფლიო მასშტაბით, ასეუღნი კი არა, ერთეულნი ქმნიან მხოლოდ.

ხოლო ამ დონის ლირიკის უარსებითი ნიშანი, მისი ნამდვილი შინაარსი არის წამიერში მარადიულის, სასრულში უსასრულოს, მედინში წარუღინებელის წყდობა, იმგვარ მიმართებათა მოხეტიალეობა, რომელნიც კონკრეტულის პერეტისას უზოგადესს დაგვალანდინებენ. სწორედ ამიტომ არის, რომ „შაირთა (პოეზია) პირველადე სიბრძნისაა ერთი დარგი, საღმრთო, საღმრთოდ გასაგონი, მსმენელთათვის დიდი მარგი“. ყოველივე ამის დადგომემა ჩუგულებრივი, პროზაული ენითაც არის შესაძლო, მაგრამ ამ შემთხვევაში აუცილებელია უფრცესი აღწერები, ხოლო პოეტურ ნაწარმოებში ეს წამიერად ხდება. აი, რა არის იმის მიზეზი, რომ ლირიკული ქმნილების „შინაარსის“ პროზაულად გარდაქმნისას ფაქტიურად აღარაფერი გვრჩება ზელო. პატარა ლირიკული ლექსის შინაარსის აღქმადი რამის გადმოსაცემად მთელი ტომი შეიძლება დაიწეროს და მაინც ვერ ითქვას ყოველივე (აქედან კი დასკვნა: „გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის, შაირია ამაღ კარგი“).

მაგრამ, თუკი პოეტური ნაწარმოების შინაარსი ზემოთ მითითებული რამ არის, მაშინ ყოველი ამგვარი ნაწარმოები ერთი და იმავე შინაარსის შემცველი უნდა იყოს. განსხვავება სადღა?

განსხვავება იმდენია, რამდენ „ფერადაც“ არის გაშლილი სამყარო (სივრცესა თუ სიღრმეში) — გვაქვს უთვალავი ფერითა, ვერხვის ფოთლიდან ვიდრე მერტვალაქტიკებამდე, ამ ფოთლის ჭერტიდან ვიდრე ბრძენის საკადრისი აზრის გაღვებაამდე. ყოველი ცალკეული, თუნდაც უმნიშვნელო „ფერი“ — საგანი, მოვლენა, შემთხვევა, განცდა, აზრი, მიმართება შეიძლება ექცეს დასაბამად უსასრულოს, მარადიულის, საფუძველთა საფუძვლის დაღანდვას.

ამავე დროს, ეს სხვა არაფერია, თუ არა სხვააროს, არსებობის დიდი პარპონისი, ყოველივეს ერთობის გზება, წყდობა თუ უღმერთობა ამგვარი რამის უნარი ყოველ კაცს აქვს. ამგვარი ციელს ვერ შეხედვებით, მისგან მთლიანად რომ იყოს განმარცხული, ოღონდ უნარიც არის და უნარიც. ზოგიერთი ისე გაღვეს სიციხეს, ვერც კი იპოვებს, რაგვარ სიმაღლეს მიახლებია თუნდაც წამით; სხვანი ინტელტურად ისწავთ, ვიან ამ სიმაღლისკენ, კიდევ სხვანი — ცნობიერად. ხოლო რჩეულთაგან ურჩეულესნი იმასაც ახერხებენ, სწვდნენ და გამოთქვან კიდევ ამგვარი რამ. გალაცხონ ტაბიძე სწორედ ერთი ურჩეულესი იყო.

მას არ სჭირდებოდა სიმბოლოთა ძიება წყდომილის მისანიშნებლად, რადგან სიტყვა თავადვე აღმოჩნდა ის წყდომილი; მას არ სჭირდებოდა ტრანსცენდენტური სამყაროს მისტიკური ძიება, რადგან უამისოდაც მიაყვლია პარპონისი (ისევე როგორც ნესტანისკენ მიმსწრაფმა ტარიელმა — ბეატრიქსკენ მიმსწრაფი დანტესა და ლეილისკენ მიმსწრაფი მექენისგან განსხვავებით).

ოღონდ აზრი ჯერაც არ ამალღებულებოდა აქამდე. გონება უფრო ნელა ვითარდებოდა, იმის შესაბამისად, როგორც იყო გარემო, მისი მომცველი რეალობა. არსებული ცხოვრებაც და მისთვის ზელმისაწყდომი მთელი ევროპული კულტურაც დაბეჭივებით ჩაავიწვდნენ, რომ პარპონია ამქვეყნად არ იპოვება, რომ ეს სოფელი ქაოსის საუფლო ბორბიტებაა. ხოლო იმავე ევროპული კულტურის უფრო მაღალ მონაბოვრებს და ქართული მწერლობის უარსებითეს ფორმულეს ჯერჯერობით არ იცნობდა, ყოველ შემთხვევაში — შეცნობილი არ ჰქონდა ისინი. ცნობიერად ის უწყობდა მხოლოდ, რომ სამყაროს ქაოსში არსებობდა ერთადერთი სფერო — პოეზიის, შემოქმედების სფერო, სადაც პარპონია და სიკეთე სუფევდა, სადაც მშვენიერებად იქცეოდა ყოველივე. ამიტომ ჰქონდა „მხოლოდ ერთი სიხარულის შეგება — პოეზია უპირველეს ყოვლისა“.

მაგრამ პოეზია საკუთარ თავს ხომ ვერ დაემყარებოდა. ამ მხრივ პოეზიის შესაძლებლობანი რამდენიმე დეკლარაციის მერე უნდა ამოწურულიყვნენ და ამით დამთავრებულიყო ყველაფერი. ვითარედა გამოწვავი ჩანდა.

ისევე როგორც მრავალ სხვა შემთხვევაში, ამჯერადაც სწორედ გამოწვავი ვითარება იქცა. ხსნის დასაწყისად. აქვე ზემოთ ითქვა, რომ მედინში წარუღინებელის, სასრულში უსასრულოს დაღანდვა თუ წყდობა წამიერად ხდება. ეს წამიერი გაუღვებანიც კი უღიდეს სულიერ ენერგიას საჭიროებენ, ზოგჯერ მძიმე შედეგებსაც იწვევენ. ეს იგივეა, წერილ მათულში მაღალი ძაბვის ღენი რომ გაკრთეს თუნდაც წამიერად. ამიტომ იყო ეს კაცი ესოდენ უმწეო და მოუღმა.

რომელი ყოველდღიურ ცხოვრებაში: იმდენად ხშირი იყო მისი კონტაქტი მაღალ სფეროებთან, გადაწყდა ბევრი არაფერი უკლდა. და ამის შემდეგ ცხადია, რეალური ორიენტაციისთვის ძალიან ადრე ჰყოფნიდა. ყოველდღიურობა და ის ერთმეორეს ბევრს ვერაფერს უგებდნენ და იყო გაუთავებელი კონფლიქტი; უმაღლეს რეალობას წვდომილი კაცი სხვათათვის ჩვეულ რეალობას ვერ ეწყობოდა.

ასეთ დროს (ხოლო იმ შემთავანებულ წამებს თუ არ ჩავთვლით, მისთვის სულ ასეთი დრო იდგა) ოცნება იყო მისი მხსნელი. მაგრამ ოცნება რის გამო, რისთვის? ლიტერატურული შეგირდობის წლებში ჩვეული ოცნება მის სულს ვერაფრითაზ საზრდოს ვეღარ აძლევდა — ეს იყო მეტწილად მწიგნობრული გავლენებით აღძრული ოცნება რაღაც სხვა სამყაროსთვის, რომლის არარსებობაც ახლა უკვე დადგენილი ჰქონდა მის მსოფლმხედველობას (ეს ზემოთაც ითქვამა).

და, აი, ცნობიერების სიღრმეში რაღაც გავრთა, ჭრატყრობით უსახო, გურჯველი, ამოუცნობი. რაღაც უნდა გაეხსენებინა და ვერ იხსენებდა. ერთადერთს იმას გრძნობდა, ერთობ, ერთობ შორეული იყო ის რაღაცა.

ეს იყო ინტენსიური ქვეცნობიერი ძიების შედეგი. პოეზია საკუთარ თავს ვერ დაემყარებოდა და მისთვის საფუძვლის მძებნელი სული ქვეცნობიერად იმას მიესწრაფა, რაც სამყაროს ნაცნობ სფეროთაგან ყველაზე მეტად შეესატყვისებოდა შემოქმედების საუფლოში მიკვლეულ ჰარმონიას: ბავშვობა! — გახშირდა ძახილი სულის სიღრმეში. ბავშვობა — სიკეთით, სინათლით აღსავსე ნეტარი მხარე, სადაც ერთიანია ყოველივე, გამოუყოფელი, დაუხლეჩელი, სადაც არ ზიზღიშებს პირაშემულ უფკრულთა სიციარიელ და ყოფნის უსაშველო ქაოსი.

ნიშანდობლივი რამ არის: განსწავლის, ძიებების, ლიტერატურული შეგირდობის წლებში (1908-1914) ბავშვობა ერთხელაც არ გახსენებია. იხსენებდა იმ ტყვილებს, იტანებოდა იმ მარტოობით, რაც ბავშვობის დასრულებას მოჰყვა, ოღონდ სხვა ჰარმონიის დამკვიდრების მოსწრაფეს ბავშვობისდროინდელ ჰარმონიასთან დაბრუნების სურვილი არ აღძვრია. მაგრამ ახლა, როდესაც ირწმუნა, რომ ჰარმონია, სიკეთე არასად ყოფილა შემოქმედების სფეროს გარდა, ხოლო ეს სფერო ცალად დაურჩა სულის სიღრმეში გამოკიდული, მის სულს, მის ოცნებას „ეთი უბინაოს ყოფნა ბინაში“, ისე მოსწყურდა თვისმისადრეკის პოვნა, ადამიანური სიბოროდა მარტოვე ბედნიერება — ქეშარიტი ჰარმონიის საფუძველთა საფუძველი.

ქალაქში, მტკვრში წაიქცა ბავშვი, ნუგრის თვალებით, თმით — მიმოწვებით, და მწუხარების მალენიავში მოფრინდნენ ლურჯი ანგელოზები.

შეშლილი სახით კიოდა ქუჩა, შორს კი მზე დარჩა და შშობლის კერა! მზეზე ჰყვოდა სოფლად აღურჩა და გაისმოდა დების სიმღერა.

ეს ლექსი 1915 წელსვე შეიქმნა. მისი სათაურის — „ი. ა.“ — ინიციალები იმას ნიშნავს, ავტორს ვიღაც კონკრეტული პიროვნება ჰყოლია მხედველობაში. მაგრამ ფაქტურად ეს თვითონვე იყო — ცხოვრების მტკვრში წაქეზული და მეოცნებე აყვავებული ალუჩისთვის. ოღონდ ის ალუჩა სოფლად ჰყვოდა, რადგან მისი ბავშვობა სწორედ სოფელთან იყო დაკავშირებული. იქ დების სიმღერაც გაისმოდა — ყოველი სოფლისთვის ნიშანდობლივი დეტალი (ამ დეტალს მოგვიანებით, ომისა და რევოლუციის ქარცეცხლიანი წლების შემდეგაც კიდევ ერთხელ გაიხსენებს უბრწყინვალესი ლექსით „მშვიდობიანი სიმღერა დების“), იქ ნელი ნიაგი შლიდა ველებს, მღვლო და კორღი ბიბინებდა („მამული“), საღამო ხავერდის ყდაში წვიმოდა („სროლის ხმა მთაში“), ოდის გვერდით მუხა შრიალებდა („ზღაბებიდან“), მინდვრები, ქალები, ტყეები ჩანდა ზღაპარივით („ბავშვობის დღეები“).

ბავშვობის მხარისკენ სწრაფვას, ბავშვობის მოგონებებს იმდენი ლექსი უკავშირდება, ყველას ჩამოთვლა შეუძლებელია (თავდაც აოცებს თითქმის მოგონებათა ამგვარი მოჭარბება: „შემოსილნი გამჟვრვალე ბლომდებით, ყრმობის ქარნი, ნეტა რად მაგონდებოთ“). ოღონდ ჩვენ ორი სტროფი კიდევ მოვიშველიოთ, ძალზე მნიშვნელოვანი რამის მაუწყებელი სტროფები:

არ დაბრუნდება ამ მხარეს ცეცხლი წარსულთა დღეთა სხანაირი მხარის. ენბა უმეზნოდ მიდის სიცოცხლე და დაბრუნება მაინც მისხარის. მხოლოდ ხანდახან ქარი შეარყევს ოდნავ გაღებულს კარებს ბაღისას. შრიალი გააქვთ ძველებურ არყებს, სხვა ცხოვრებისთვის თითქმის მადვიებს.

ბავშვობის მოგონებები ორგანულად შეერწყა სოფლისკენ სწრაფვას, ხოლო ეს ორივე უღელეს სტიმულად ექცა ბუნებასთან დაბრუნების მოთხოვნილებას. შორს, შორს ქალაქის ჭოჭოხეთური შფოთისგან, ბოროტების საღვურისგან, მომწამვლელი ზმანებებისგან, თავგზაოვანი ხალხისგან!

ბუნებისადმი ლტოლვის მოტივები მის ლირიკაში ადრეც არაერთხელ გამოვლენილა. მაგრამ ადრე ეს უმთავრესად იყო თეორიული ლტოლვა, ერთგვარი ლიტერატურული პოზა, ძირითა-

რეპეზუ მთარაბმ
ლემენდა ბალაპტიონის ცხობრებისს

დად რომანტიკოსთა სკოლიდან მომდინარე ნაყო-
ლი, რომლის ინერციას ისე მისცა თავი, მაინც-
დამაინც კარგად არც ჰქონდა გარკვეული — სა-
კუთარი ძაბილს მიჰყვებოდა თუ სხვისას. ახლა
ვითარება შეიცვალა: მთელი მისი არსება მართ-
ლაც იქით მიისწრაფოდა, სადაც „ხელები არ
თრთის ზელთათმანებით, სული არ ტირის შავი
ნილობით“, სადაც ტრამვაის ზარი ვერ მიატანდა,
სადაც თითქმის „სხვა ცხოვრებისთვის“ უნდა
გაღვიძებულიყო სული („მიწასთან დაბრუნება“
— ამგვარი ლოზუნგი თითქმის ათიოდე წლის
შემდეგ ხელახლა გაისმა ჩვენს პოეზიაში. ეს
უკვე ცისფერყანწულთა ლოზუნგი იყო)...

სული მართლაც უნდა გაღვიძებულიყო სხვა
ცხოვრებისთვის. რადგან არსებობის ის სფერო,
სადაც ჰარმონია, სიკეთე, მშვენიერება ჰქონდა
მიკვლეული (პოეზია, შემოქმედება), ასე ცალად
გამოკიდული დიდხანს ვერ გაძლებდა: წინააღმ-
დეგ შემთხვევაში ან გამოუთქმულ სქემად ექცე-
ოდა ცოცხალი რეალობის დამარცხველი (ისევე
როგორც მრავალ სიმბოლისტს გადაეცა მკვდარ
სქემად). ჩნ კიდევ უკანვე გააბრუნებოდა, მისტი-
ური სამყაროს ძიებას დააწყებინებდა ზელახლა.
მას კი სულიერი ევოლუციის ეს საფეხური აღ-
რევე ჰქონდა განვლილი და ძლეული. და, გარდა
ამისა, მთელი თავისი არსებით გაცილებით კა-
ცურეი კაცი იყო, ვიდრე მისი თაობის ან მასზე
უფროსი თუ უმცროსი მრავალი და მრავალი
უცხოელი პოეტი: საკუთარ სინდისთან დამლო-
ბნას თამაშს ვერ დაიწყებდა. ილუზიას სინამ-
დვილად ვერ დასახავდა. ხოლო იმგვარი ჰარმო-
ნია, თავისთავის გარდა სიცილის ნატამოსს ვერ-
სად რომ ვერ პოევებს და მხოლოდ საკუთარი
სრულყოფით იყოცეტებს სარკის წინ ასეეტილი
ქაღალეთი, ბოლოს და ბოლოს ილუზიაა და იქნებ
ილუზიაზე უარესიც.

და, კვლავ იქ არის, იმ ზღაბრულ მხარეში,
სადაც ყანები ბიზინგებს, ენახებები იფურჩქნება,
ცაცხვები, ტირიფები, კოპიტები შრიალებს, ბუ-
ხრადან ბოლი ადის, რიონის ვალაში სევდიანნი
სიონი ჰქრიან, ხოლო შორს თოვლიანი მწვერვა-
ლები, მისი მდევნელი, მხმოელი მწვერვალები
უერთდებიან ფერთა ღანისლულ ლილეებს; სა-
დაც ყოველივე ერთია, დაუნაწევრებელი, ესო-
დენ ძვირფასი, შეუღეველი და თურმე დაუეი-
წყარი...

საღამო ხანად ჩალანდრის ცხენი
მე მფარვებდა გორებს შორებელს,
ფშანში ლანდივით დატყერდენ ხენი
ბინდის მეგობარს მოუშორებელს.
ესამ მოგონება გადუშალისა
მას, ვისაც სწამდა ღამის ფერები,
ეს იყო ქარი ჩვენი ქალისა
და შემოდგომის ჩალისდერები.

ფაქტურად ესაც თვითონ არის — ბინდის გა-
ნუშორებელი მეგობარი, ვისაც ღამის ფერები

სწამდა აქამდე და ახლა მოგონებები გადუშალს
სდა, ვინც დაუბრუნდა ოდინდელს ეგვიპტეში
და კვლავ განზავდა ამ გორებში, ფშანში, ხე-
ვებში, ჭალბში, ზეცაში — ამ გონების დამყარ-
გვინებელ ჰარმონიაში. მაგრამ განზავდა კი? მა-
შინ რატომ არის ესოდენ ნაღვლიანი ბოლო ორი
სტრიქონი, რამ აღძრა ეს გამოუთქმელი სევდა?
ეტყობა, იმან, რომ, ბავშვობისგან განსხვავე-
ბით, მთლიანად ვეღარ განზავდა ამ საოცრებაში,
მის ორგანულ, მოუკვეთელ ნაწილად ვეღარ იქი-
ცა. რაღაც შეცვლილა, გადასხვაფერებულა. იგი-
ვეა ეს ნეტარი მხარე და თან არც არის იგივე.
ამიტომაც, რომ „არ დაბრუნდებოდა ამ მხარეს ცე-
ცხლი წარსულთა დღეთა სხვანაირი მხარის“, რომ
„აღორ არის ის ქალები, ის მდინარე, ის სა-
ნავე...“

ოღონდ იქაურობა გადასხვაფერდა თუ თვი-
თონ შეიცვალა?

თვითონ შეიცვალა, რაღა თქმა უნდა. ის მზე-
რა აღარ არის, ყოველივეს გადაქდობილი, ყოვე-
ლივესთან ორგანულად შერწყმული მზერა პატა-
რა უზავველი ჰიქისა. შორს მაინცდამაინც არსად
წასულა ის ბიჭი, აქვე იყო — ოც-ოცდაათ კი-
ლომეტრზე, ქუთაისში. თუნდაც თბილისში,
არც საუკუნეებს გაუვლია მას შემდეგ — ათი-
თხუთმეტი წელიწადი რა ისეთი უსამწევლო ხა-
ნია. მაგრამ მისმა სულმა ცა და ზემო, ქვესკ-
ნელ-ზესკნელი მოლახა კიდით-კიდევ, ისეთი
უფსკრულების წილ იმარტვილა, ამ ღანისლულ
კოპიტებს და სასაცილოდ ვადახრილ ტირიფებს
რომ არც მოეზნებოდათ; იქ გატარებული ყოვე-
ლი წამი საუკუნეებს გეტოლებოდა. ახლა დამ-
ბრუნდა, თითქმის იგივე ბიჭია, ოცდაათი-ოც-
დახუთი წლის ჰაბუკად ჰქეული, და თან არც
არის იგივე. ვეღარც იქცევა იგივედ. ვეღარასო-
დეს ვეღარ იქცევა.

მაგრამ აღარც ის არის უკვე — „სული უსა-
ლო, ჯოჯოხეთშიაჲ არს-ბედნიერი“, ის მარ-
ტოსული მეოცნებე, პოეზიის ბროლის კოშკის
გარდა თავმისადრეკი რომ არსად ეგულებოდა.
ცივი იყო კოშკი იგი, რადგან არცინი მკვიდრობ-
და ბროლის კედლებში; მისი ჰარმონია, მია-
სიკეთე, მისი მშვენიერება უსივრცო სივრცეში
იყო ცალად გამოკიდული. ცივი იყო, გაუხარე-
ლი და მგლოვიარე — იქ მარადიული წამიერის-
თვის იგლოვდა, უსასრულო სასრულში განსა-
ხებას მიესწრაფოდა, წარუდინებელი მედინის
მსუბუქ ზვირბებს ნატრობდა. ამიტომ თურმე
არც იყო სრული ჰარმონია, სრული სიკეთე,
სრული მშვენიერება. ვერც იქცეოდა ასეთ რაი-
მედ, ვიდრე სიღრმეში, სიმაღლეში გამოკიდული
სივრცედ განვენდილშიც არ პოვებდა თავისთავს.
მანამდე ვერაფრით განერქობებოდა პირამეტული
უფსკრულის სიკარიღებს და ქაოსის გამყინ-
ველ მზერას...

და მაშინ იაზრა ჰაბუკმა: ბავშვობის შემუს-
რული, დარღვეული ჰარმონია მისთვის ვერასო-

დეს გამთლიანდებოდა, „წარსულთა დღეთა სხეანარ მხარის“ ცეცხლი ველარ დაეგზნებოდა მის გულში; მაგრამ იმავე მხარეში უკვე თვითონვე შესდგომოდა ახალი, კიდევ უფრო მომჭადოებელი პარმონის დამკვიდრებას, ბავშვობისას ისე ნებევრობდა იმ მორევში, აზაფერი გაეგებოდა — სად იყო, ვინ იყო, რა ეწადა, რას მიეღვტვოდა, დინება თავის ნებაზე დააცურებდა. ახლა თავადვე ქმნიდა ახალ პარმონის ლამის გონწათმეული იმ კეშმარიტების დაღანდვით, რომ მის მიერ სიღრმეში, სიმაღლეში მიცვლული სისრულე ერთადერთი არ ყოფილა არსებობის გამოუცნობ ქაოსში, რომ უთვალავ ვერად განვხილავი სამყარო ამგვარვე სისრულის მატარებელი ყოფილა და რომ ეს ორი სისრულე უერთმანეთოდ ვერ იარსებებდა — მათი შერწყმა იყო სწორედ უმაღლესი პარმონია, ის, რაც სძლედა უფსკრულთა სიკარიგელსა და ქაოსს. ამ პარმონიას თავადვე ქმნიდა. გონების წამლებად მშვენიერი იყო მარადიულის განმაცხადებელი წამიერი და ხარობდა მედინის ზეირთებზე მორთინე წარუდინებელი...

ეს ზომ მისი სამშობლო იყო! იმ კალეზის, იმ კოპიტების, იმ შარაგზების ნეტარი მხარე, სიკეთით, სინათლით აღსავსე მხარე, სადაც უიმისოდაც, მის დაბადებამდეც, მის აქ დაბრუნებამდეც ზორციელდებოდა სისრულისა და უსასრულოს, მედინისა და წარუდინებელის შერწყმა, სათნობის, სიყვარულის, კაციაობის მეოხებით ზორციელდებოდა, სიკეთითა და სინათლით მოსილი ხალხის მიერ, ურემს რომ მოაქვრიალებდნენ და ცხენს მოათხოვრიკებდნენ შარაზე.

— როგორ გეკითხოთ, იროდი ბატონო?

— გახლავართ გვარიანად, ჩემო ბატონო.

— კაი დაგეშართოთ...

— როდეს იყო ეს, სად იყო?

— და არ შორდებდა ღვთისმშობლის ცქერა, სახეს ქართული პატიოსნებით“.

მიხერა-მოხერა — დახვეწილი, ქეცვა — კისკასი, გარჯა — ზრდილი, თავის დაქერა — ღირსებით სახეს, ზმა — რბილი და მოალერსე, სახე — სათნოება, თვალები — სიკეთის სხივი და შეფარული ნალექი.

ეს ის მეურმე იყო, ალიონზე ნიკორა და წაბლა რომ შეუბა და ქუთაისისკენ გამგზავრა რვა წლის ბიჭი, ქირის ხსენებაზე რომ ავარდა და დაეარდა. ის დები იყვნენ, რაღაც ურტბილეს რომ მღეროდნენ როდესაც. ის თავსაფრთხი ქალი, სიერცეს რომ გასმაოდა სედიანარევი ზმით. ის მასპინძელი, ოდის დაჩუქურთმებულ აივანზე სტუმარს რომ მიეღოდა გაფაცუცებული. ის პატარა გოგო, ერთხელ სამეცდრო-სასიცოცხლოდ რომ წყვილდა: „გალოცვიანი გა... გამომტრილი. გამოშ... ტრილი — გალო-

ცვიანი! გა-მო-შტრილი! (ე. ი. გამომტრებული გალოცვიანი — ასე იძახდა მეორე ექსტრემული გადსული ჩემგან მიმეტრტილი ჩემი ბაშკაქიშისი ქალი ეთერი — ბავშვობისას სოფლად). დღეს, 20 ნოემბერს 1957 წელს, ჩემთან მოვიდა მისი ქმარი და მისი დიდი შვილი, რომელიც თურმე, ლექსებსაც სწერს. მოიტანა მშვენიერი ლექსები“.

ეს მისი სამშობლო იყო — მისი ბავშვობისაგან, მისი მარტილობისგან, მაღალთა შინა წვდომილი პარმონისგან, არსებობის სისავსისა და კაცობრიული სიკეთისგან, ბუნებისა და პოეზიისგან განუყოფელი, რადგან ეს ბუნებაც, ეს პოეზიაც და მისი სამშობლოც ერთგვან იღებდნენ სათვალეს, საწყისი ერთი ჰქონდათ.

„და არ შორდებდა ღვთისმშობლის ცქერა, სახეს ქართული პატიოსნებით“.

სამშობლო — იმ უმაღლესი პარმონიისა და სიკეთის თავისთავში მატარებელი, მისი განზორციელებისთვის არსებული და, ამავე დროს, გაქედილი, შეუტრაცხედილი, ღირსებაწარმოებული, თავგზაარებული და საკუთარი თავის ცნობადაკარგული.

ეს წინათ იყო, მდინარეს თითქმე ვერცხლის ვფინა მძინარე ჩადრი და კიდევზე მდუმარედ იღბა შეუცნობელი შრიალი ჭადრის. შრიალი ვერხვის, შრიალი ყანის, უდარებელი სამშობლო მხარე! რა უწყალოა როინი ხანის აუსრულებელ იმედთა გარე!

ეს წინათ იყო. წინათ სიკეთისა და პარმონის მეტს ვერაფერს ამჩნევდა — ყოველივე ერთიანი იყო და ნეტარი. ახლა გუმანიტ გრძნობს, რა საზარელი ბზარი არსებულა იმ ერთიანობაში. ის სათნო ხალხი, მოსიყვარულე ხალხი, თვალეში ერთად რომ უტყვოდა სიკეთის სხივი და შეფარული ნალექი — სიკეთისთვის შოზილი და ნალეილისთვის განწირული თურმე რამდენ საღარდელს ფარავდა იმ მეურმის ღულფა ზმა, იმ თავსაფრთხი ქალის ძახილი, სტუმრის მიმლოდინე მასპინძლის ხალისობა! „რა უწყალოა როინი ხანის აუსრულებელ იმედთა გარე!“ დიდებული სასახავია მზეზე მოელვარე ზღვა-ყანები, თვალს აბარებს შარაგზაზე მოთოხარივე ცხენის დანახვა. მაგრამ რას განიცდის ის გლეხებიც, სამარველში სერელს რომ მიყვება-მოყვება ალესილი თოხით, რა ფიჭვი აწვალებს იმ ცხენოსანს?..

ჭერჭერობით მხოლოდ გუმანიტ გრძნობს ამ ბზარის არსებობას, მსგავსი საკითხების გამოღვენება და ბირამდე ჩაყოლა არაა მისი ხე-

რეზანე თხზულებები

ლევანდა გალუბაძის (ცნობიერების)

ლობა, იგი ქურუშია და არა მკურნალი. სნეულისთვის ლოცვა და ოცნება ძალუმს მხოლოდ, დოსტაქრის დანას ხელს ვერ მოჰქიდებს. მას შეუძლია ძირებამდე სხვა რასმე სწვდეს — „სხვისთვის უხილავ-ფარულ“ შინაგან საწყისებს, შინაგან რაობას თუ მეობას ერისას, ამ საწყისთა უშველ კავშირს დიდ სამყაროულ პარმონიასთან. სწვდეს და შეგრძნებავდეს ფორმა მოუძებნოს, გამოავლინოს. პარმონიაში არსებული ბზარის შეგრძნება ტრაგიკის ბაღებს და არა ბრძოლის ტინს...

ოლონდ მან ერთი რამ კიდევ იცოდა სრული უშველობით: სამშობლო მისი რიონის ველი და ქუთაისი კი არ იყო უბირველეს ყოვლისა. ეს იყო „ლიხს იქით და აქეთ“ გაშლილი ვრცელი მხარე, მთლიანი ქვეყანა, „ოლესმე დიდი საქართველო“. კუთხური პატრიოტიზმის მაყდუნებული სიტყბო მას არასოდეს გაჰქარებია. ამ მხრივაც არ ჰგავდა ზოგიერთ პოეტს. სამშობლო მისთვის მუდამ იყო ერთობა — სივრცე-შეც, ტერიტორიულადაც და ისტორიის სიღრმეშიც.

არ არსებობს სიწმინდე, რომლის ლაფში ამოცხრა ვერ მოახერხოს ცინიზმმა თუ გულამოკმულმა სკეპტიციზმმა, არ არსებობს ჭეშმარიტება, ქირბილითა და ქილიყით რომ ვერ გააშა-სხარაონ ურწმუნო ადამიანებმა. ცხადია, მათი წარმართვა ერთობ მოჩვენებითი, ხანმოკლე რამ არის — ვრცელ ღისტანციაზე სიწმინდე მუდამ სკობნის ლეარძლს, ჭეშმარიტება — სიცრუეს, სიკეთე — ბოროტებას (აგრე რომ არ ხდებოდეს, კაცთა მოდგმა დღემდე გადაშენდებოდა). მაგრამ მოკლე-მოკლე ღისტანციებზე მოჩვენებითი გამარჯვებები სივრცისა უბირ ხალხს ეფექტურად ეჩვენება ხოლმე. მრავალს არ ჰყოფნის მოთმინება და ნებელობა საიმისოდ, რათა სიწმინდის, სიკეთის, ჭეშმარიტების მყარსა და მოუშლელ შედეგებს დაელოდოს. ნულარაფერს ვიტყვით იმგვარი ვაჟკაცობისთვის, როცა კაცმა იცის — ამ შედეგებს სიცოცხლეში ვერც მოვესწრებით, და მაინც არ ღალატობს სიკეთის გზას.

ამასთან, თავდაპირველი სახე, რომლითაც სიკეთე და სიწმინდე ევლინება ხოლმე ქვეყნიერებას, ხშირად იმდენად უსუსური ჩანს ერთი შეხედვით, ვერც გამძტუნებით მისთვის უნდობარი თვლით მომზირალ პრაქტიკულ ადამიანებს, რომელთაც, ილია ჭავჭავაძის სიტყვით რომ ვთქვათ, „ეგრე სისხლი არ დასწმუნდიათ“, გონება არ მომწიფებით და სული არ გავაჟი-ნებით სათანადოდ. რას წარმოიდგენდა. 1915-1916 წლების ქუთაისში რომელიმე ლოყებალა-ქლაყებულო, თვალეზბირალა, სატყვარიანი აზნაური თუ თავადი, დუქნიდან ახალგამოსული

და ბულვარზე ზეილად ჩავლილი, ანუ აქვეყნიშობა აქვეილი კოხტა ოფიცერი, ან სოფელში დაბრუნებული და ქალაქს დამკვიდრებული ჭონმო-კიდებული გლეხი, ან კანცელარიის მოხელე, ან პატივდებული ვეჟილი, ან სხვა რომელიმე მოქალაქე, რომ ოდესმე მის შვილიშვილს თუ შვილთაშვილს არც სიმწიფის ატესტატს აღირსებდნენ და არც უმაღლესი სასწავლებლის კარს გაუღებდნენ, თუკი გამოცდაზე ვერ შეძლებდა დაეწერა (ან გადაეწერა), ვთქვათ, ამგვარი თემა: „ორი პერიოდი გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში“.

ყოველ მათგანს გაზეთის თუ ქურნალის გადაუტრცვლისას ბერკეტ მოხვედრია თვალში ლექსის ბოლოს მიბეჭდილი „გ. ტაბიძე“. ლექსი, ვთქვათ, ასეც შეიძლება დაწყებულიყო: „ატმის რტოო, დაღალულო რტოო, ატმის რტოო, სიმშვიდეა შორი...“

— კი ერთი, თუ ღმერთი გწამს! — ჩაილაპარაკებდა მოქალაქე და გადაფურცლავდა. თუმცა, ვინ იცის, იქნებ ბოლომდეც ჩაეკითხა. იქნებ თავისი თვლით ნანახიც ჰყავდა ამის დამწერი, იქნებ იცნობდა კიდევ. ოლონდ ატმის რტოის ბედი, ისიც დაღალული რტოისა, ისევე აინტერესებდა, როგორც ლექსის ავტორისავე ბედი და იღბალი. ღიას, ვერასვხით წარმოიდგენდა, რომ მის შვილიშვილს თუ შვილთაშვილს ნება-უნებურად დაინტერესებდნენ ატმის დაღალული რტოის, სუსტი ყვავილის და ყოველივე ამის ახირებულად შემთხვევის ბედითაც, და შესაძლოა პრაქტიკულად სწორედ ამას განესახლება მისი ნავრამის მომავალი — ბედი თუ უბედობა. ეს რომ წარმოედგინა, ეს რომ სცოდნოდა?...

ვერც იმას წარმოიდგენდა, რალა თქმა უნდა, რომ ამ ლექსებით განცხადდებოდა ჭეშმარიტად სასწაულებრივი რამ — მისი და მისივე თანამემამულეების უშინავანისი არსებას წვდომა. ესა და ეს ხარო, ეუბნებოდნენ, ოლონდ ჭინ იყო გამგონი! ლექსის მორტფილეს ხალხი საქართველოში როდის გამოლევდა, საიმდროოდ რომ გამოეფელყო. ქუთაისშიც მრავლად იყვნენ, თბილისშიც. სხვაგანაც. ქურნალ-გაზეთებშიც კითხულობდნენ, წიგნებსაც ეტანებოდნენ, ლიტერატურულ დილა-საღამოებსაც ხალხით ესწრებოდნენ. იხილებოდნენ „მე და ღამითი“, „მერიოთ“, „გუროის მუბიოთ“... მაგრამ ამის იქით წასვლა ჭეჭრეობით ერთეულებს ან ათეულებს თუ შეეძლოთ. ამასთან, პოეზიის სარბიელზე ნამეტანი რომ ჩიხლართებოდა საქმე, უსაშველო ნიუანსთა წვდომის ეამი რომ მოატანდა, სულ მცირედნილა ერკვეოდნენ ვითარებაში. ასეთ დროს საერთოდ პოპულარული და ნაფერები პოეტი გალაკტიონ ტაბიძე არაერთ გაუგებრობას ეწირებოდა ხელახლა.

მარტო „ციხვერი ყანწიბის“ ირგვლივ ატეხილი ვაიუშველებელი რამდენის მეტყველია. ამ

ქურნალის პირველი ნომერი 1916 წელს გამოვიდა. შიგ „ლურჯა ცხენები“ და „მთაწმინდის მთვარეც“ იყო დაბეჭდილი. ვაი ამ დაბეჭდვას!

როგორც თქვენც კარგად მოგეხსენებათ, ეს ქურნალი ქართველ სიმბოლისტთა ორგანო იყო. ცისფერყანწულები ლექსების ამბარა არ წარდგომიან საზოგადოებას, მანიფესტები გამოაქვეყნეს. მერე რა მანიფესტი აღიღეთ, ხალხო, ჩვენი ლოთი ძმები — ბოლღერა და ვერლენი, მაღარმე და არტურ რემბო.

ჩვენი ლოთი ძმები აღიღეთ?

უშბა ყალბე დადგა საზოგადოება. რა ეპითეტები არ დაიხარჯა ცისფერყანწულთა ვასათებად, რა საშინელებები არ ითქვა. ეს რალაც საეციფიკურად ქართული რეაქცია იყო მომხდარ ამბავზე. იმდენად სპეციფიკური, იმდენად ხმაშიაღი, რომ მისი ეჭო დღემდე ხშირად ჩვენში, იმ ინტრიგაში დღემდისაც მოატანა (ამასობაში როგორღაც გამოგვჩა ერთი საგულსხმო ფაქტი: არაქართველ ლიტერატურის მცოდნეთა ნაწილი ახლა მეორე უკიდურესობაში გადაიჭრა — ბოლღერა, ვერლენი, მაღარმეს ლამის პროლეტარული პოეზიის წინამორბედებადაც სხავს). ვგონებ ვოლტერს არ დაუმსაზრეობია მეცხრამეტე საუკუნის დამღვრის ღვთისმოსავ ქართველთა შორის ისეთი რისხვა, როგორც ბოლღერასა და ვერლენს, აგრეთვე მათს ქუთაისელ „ძმებს“ დაატეხეს.

მერეღა ვინ იყვნენ ეს ქუთაისელი სიმბოლისტები? ოცი-ოცდახუთი წლის ჰაბუკები, ჯერ სრულიად უმწიფარნი, დაუდუღებელნი, დახეუნი. მათი იდეური წინამდგომის — გრიგოლ კავკასიელის გარდა არც ერთ მათგანს წარმოღვენდა არ ჰქონდა, რა მოძღვრების ქაღალდებს შესდგომოდა, რა იყო სინამდვილეში სიმბოლიზმი. სიმბოლიზმის მეთაობზე სული ხილავდათ, რუტინის წინააღმდეგ ამხედრება, ტრადიციების დაგმობა, სიტყვით ჯალღობა, სიკვდილისა და სიგების მოტივებთან წარმოყვება, ორეულები, ნიღბები, თეატრალიზა... ფაქტიურად ხომ არც ერთი სიმბოლისტური ლექსი არ გამოსულა მათი ხელიდან (იმავე წინამდგომის ქმნილებათა გარდა). კი, როგორ არა, ზმანების ხსენებაც მრავალადა, სიზმარიც, სიგეცეც, გარეგნაც, სიკვდილიც, ნიღბებიც, ოფელიებიც და არღეკინებიც. ამ მხრივ მთელი სიმბოლისტური აქსესუარის სახეზეა, ასევე არის პარიზისა თუ პეტერბურგის ხალხებიდან საგულდაგულოდ იმპორტირებული ქუთაისში. მაგრამ მსოფლმხედველობა და მეთოდი პარიზშივე (ნაწილობრივ პეტერბურგშიც) დარჩენილა, აქამდე ვეღარ ჩამოუღწევია. რომც ჩამოუღწევია, დიდი ვერაფერი არ აცალია დაუხვდებოდა. რა ეტრანსცენდენტურებოდათ ამ ენერგიითა და ხალისით აღსავსე, დაუდეგარსა და ალაღ ჰაბუკებს, რომელთა ყოველდღიური ცხოვრებაც მათს პოეზიაში წარმოადგენილ დეკლარაციათა ლიმოსის მომგვრელი კონტრასტი იყო?

მაგრამ არ ჩანდა განმეითხავი. მწარე-მწარე სიტყვა მრავლად ითქვა, კუკუღამჯღარი ხსენებდა ისინი, კი ვერაინ მოიცალა იმხანად. საერთო აფიორაში გალაქტიონ ტაბიძის სახელიც გაერია — „მე და ლამეს“ ავტორს ამ ვალდებულ ხალხთან რა ესაქმება, მათს ქურნალში ლექსების დაბეჭდვა როგორ გაბედაო. არადა ის ქურნალი საიმდროოდ გამოშავალ ყველა ბეჭდვის ორგანიზმს საინტერესო გახლდათ, საიმდროოდ მოქმედ პოეტთა ყველაზე ნიჭიერ ჯგუფს აერთიანებდა და გულდასაწყვეტიც უნდა ყოფილიყო, გალაქტიონ ტაბიძეს რომ არ მიეღო მონაწილეობა მათს დებიუტში.

წინამდებლობა, რომ ამის მეტად გალაქტიონ ტაბიძე აღარც იმ ქურნალს გაჰყარებია და, საერთოდ, ცისფერყანწულებთანაც საკმაოდ გაუფუქდა ურთიერთობა, ბოლომდე ძალიან ნელთბილად იყო მათთან. ვინ იცის, რა ენები არ ასევესვლდნენ, რანაირად არ დაგვსლეს ერთი მხარეც და მეორეც, ოღონდ კი წაიკდება მოეხეხებინათ, სერიი ენახათ. ამაში ის სატევარიანი აზნაურიც მარჯვე იყო, ის უღვაშებაწყვილი ორიციერაც, ქონოციდებელი გაქალაქებული გეგხიცი, ვეკილიცი, ჩინოვნიცი და მოხელეც. არც პოეზიის მოტრფიალენი დააკლებდნენ ხელს, სხვა ღროს ლიტერატურულ საღამოზე თვალაყუყუებულნი. საჭიროა მასალას ნუ შემოუღევდა ღმერთი, თორემ...

შე არ გამეკირებია ვე კორი (ოლია ოყუჯავას სწერს სხვა შემთხვევის გამო, სხვა ამბავთან დაკავშირებით). ეს ხომ პირველი არ არის... არც უკანასკნელი მე მხოლოდ ის მაწუხებს, რომ შენამდინაც მოაღწია ამ ქუჩაში შეთითხნილმა ამბავში. არ ვიცი, რათა ასე: ბავშვობიდანვე ჩემს ირგვლივ ჰორები ტრიალებენ, ბავშვობიდანვე რალაც უჩვეულო ხმებს აერცელებდნენ ჩემზე... ოპ, რომ იცოდე, როგორ მწყურია სიკვდილი. ღმერთს გუფიციები, გისმეს თავს შევაკლავ, თუ ასე გაგრძელდა“.

ესეც ერთი გამოუცნობი და ზარდამეკი მოდუსია არსებობისა: დაგალანდენებს თუ არა თავის ნამდვილ სახეს, გაზიარებს თუ არა თავისი პარამონის თვალშეუდგამ სიმღელეს, უშალო ბიერ საზიზიასაც მოგიწონს იქვე — ამდენი ვაივავალით წვდომილი სიმღლიდან ლაფში გიკრავს თავს, უსულგულო, ურწმუნო, უიდეალო ხალხს გადაცურის, მოზიზიითე სეკტაციულ სეგს, ყველაფრის გამჭირდელსა და მომშხამეღმგესლავებს. ასე მოუხდა გალაქტიონ ტაბიძეს ხელმოერედ შეეცნო გარემომცველი სინამდვილის ძროლისმომგვრელი სიგვარე და ამავება. ნება-უნებურად ანგარიში უნდა გაეწია იმ ჰეშმარიტებისთვის, რომ საყაროში, მის მიერ შეცნობილ სფეროთა გარდა, არსებულა კიდევ ერთი, იქნებ ყველაზე ძნელად შესაცნო-

რამაზ თხარამე

ღმინდა გალაქტიონის ცხოვრებისა

ბი, — სოციალურ ურთიერთობათა სფერო; და რომ ვერანაირი პარმონია ვერ იქცეოდა თავის- თავში დასრულებულ რაიმედ, ვიდრე ამ სფე- როში ქაიონ იყო გამეფებული.

ოლონდ ამ ზღვარს არ გასცილებია იმხანად. ამ ქაოსისთვის ბოლოს მოღების აღმთქმელ მოძღვრებათ ძალზე ზერელედ იცნობდა (ისევე როგორც მისი სემინარიელი ამხანაგების უმრავ- ლესობა) — წერილ-წყრილი ბრაშურებით და ყურმოკრული საუბრებით (მეტის გავების არც საშუალება ჰქონდა, არც დრო და არც ხალისი). ხოლო უამისოდ შეუძლებელი იყო ვითარებაში რიგინად გარკვევა; ასე რომ პარმონია გვერდ- მორღვეული დაურჩა — მისი ერთი სფერო ქა- ოსისა და ბოროტების ჯოჯოხეთური საუფლო იყო და ამ საუფლოსთან ყოველი კონტაქტისას უმოწყალოდ იმჟსრებოდნენ სიმადლემში შოპო- ვებული ღირებულებანი.

ეს საუფლო უმთავრესად ქალაქურ ყოფასთან იყო დაკავშირებული, აქ უფრო ინტენსიურად ავლენდა თავისთავს, აქ უფრო ძალუმაღ იგო- მნობოდა მისი გამყინველი, დამაპნოზებელი მზერა. ხოლო იგი, როგორც ითქვა, შედარებით ნაზი ბუნების კაცი იყო და არა პირამეზებული გოეთე, ბეთპოვენი ან ვაჟა-ფშაველა. „სადმე ყრუ ადგილს დავესახლები სხვა საუკუნის მგზა- ვრი გვიანი, სადაც იქნება ცოფი ნაკლები და უფრო ნაკლებადამიანი“, — ეს ოცნება იყო მხოლოდ, განუხორციელებელი ოცნება. მისი ტოპანიერი ჩარგალივით მივარდნილ ადვილას არ მღებარებოდა და, ასეც რომ ყოფილიყო, დიდხანს მაინც ვერ გაძლებდა იქ, მცირე ხნის შემდეგ ძვირფას არსებას ამგვარ რასმე მოსწყე- რდა: „მოშინდა თქვენი სპეტაკი ბინა, აქ სოფე- ლია, წვიმა, რუტინა“. ამ რუტინას შესაძლოა

უფრო მეტადაც გაეგვიებინა, ვიდრე იმ ქალაქს, რომელსაც ასეთ სამღვრავს ეუბნებოდნენ, მაგრამ ტასტიურო, დამავადეს შენმა სახლებმა და შენმა გზებმა, ცა, მარტოობა, სული თავადის და ერთადერთის მრავალთან შეგმა“.

ასე რომ „მეძარა, მოვშორდი შფოთთან ტფი- ლისს, არც მსურს მახსოვდეს მისი სახელი“ — არ გამოდიოდა. ქუთაისიც, თბილისიც მისთვის იყო „მალალი გილიოტინა და ეშფოტია“, მაგრამ მაინც პანპნოზური ძალის მქონე. აქ მისი ნება ვერას გაბდებოდა, რამდენჯერაც უნდა გაქცეო- და ამ ჯვარცმის ადგილს, იმდენჯერვე უკან მო- აბრუნებდა რაღაც აუხსნელი ძალა. გარდა ამი- ის, აქვე იყო კონცენტრირებული ის კულტურა (მწერები, ხელოვნება, აზრთა გაცვლა-გამოც- ვლა, პრესა...), ურომლისოდაც მას უკვე აღარ გაეძლებოდა. ამიტომ მთელი არსებით ეძლეო- და ქალაქის რიტმს, მისი უარყოფელი და მაინც მისითვე მოსულდგმულე. კი არ იბრძოდა, ოც- ნებობდა მხოლოდ და ფაქტის კონსტატაციით კმაყოფილდებოდა: „და თუ ქრისტემ გალილეა აირჩია, მე ტფელისი ავირჩიე ბებერი“.

აქ იღებს სათავეს მისი შემოქმედების ურბა- ნისტული თემები და მოტივები. ეს ზღვა მასა- ლა, უღარესად საინტერესო და მომწიბველი. მაგრამ ჩვენს მიზანს მისი შემოქმედების ამოშ- წურავად შესწავლა ხომ არ შეადგენს. ჩვენ ის გადავწყვიტეთ მხოლოდ, რომ მისი პოეზიის მე- ოხებითაც გაგვედგენებინა თვალის მისი ბიოგრა- ფიისთვის, სულიერი ევოლუციისთვის. აქ ისღა უნდა დავსძინოთ, რომ ქართულ პოეზიაში პირ- ველად სწორედ მან დანერგა თანადროული დი- დი ქალაქის ეგზოტიკა და, თუ ვნებათ, რომან- ტიკაც.

„სალამი ნგრეპსს!“

გადალექა სისხლიანი

ღობე-მესერი —

ძველ რუსეთის ნაცვლად ბრწყინავს
რესეფესერი.

ბიოგრაფი გვამცნობს: 1916 წელს გალა- კტონ ტაბიძე და ოლია ოკუტავა დაქორწი- ნდნენ. ამავე წლის აგვისტოში გალაკტონი მო- სკოვს გაემგზავრა, ნოემბერში ქუთაისს დაბ- რუნდა და აქვე შეხვდა თებერვლის რევოლუ- ციას. 1917 წლის მიწურულს კვლავ მოსკოვ- ზი ჩავიდა, მომდევნო წელს პეტროგრადშიც იყო რამდენიმე დღით. 1918 წლის ივლისში ჩამობრუნდა და თბილისში დამკვიდრდა.

ერთი საგულისხმო დეტალი: მოსკოვს მეო- რედ ჩასვლისას მას დაუმთავრებია სცენის- მოყვარეთა ლიგის მიერ დაარსებული ზუთ- თვიანი საარეისორო კურსები; აქ თურმე ის-

წავლბოდა რეჟისურა, სცენის მოწყობა და არქიტექტურა, გრიმის თეორია და პრაქტიკა, თეატრის ისტორია, მეტყველების ისტორია და დიქცია, სახალხო თეატრების ორგანიზაცია.

ხომ ვთქვით ზემოთ — ამ კაცს რაღაც გან- საკუთრებული, ახირებული უნდა დამართოდა უპეველად. გალაკტონი და საარეისორო კურ- სები — უკეთესს სწორედ ვერაფერს წარმოი- დგენს აღდამიანი!

მაინც ნუ გამოვედგენებით ამ შემთხვევითს ღეტალს. ხსენებული ორი წლის მანძილზე ისე- თი ამბები დატრიალდა, მსოფლიო შეიძრა მათ-

გან. ყველას კარგად მოგეხსენებათ, რა ამბებიც იგულისხმება.

ისიც კარგად მოგეხსენებათ, რომ გალაკტიონ ტაბიძე აღფრთოვანებული შეეგება რევოლუციას — „დროშები ჩქარა“ რომანოვების იმპერიის დამხობისთანავე დაიწერა და გამოქვეყნდა კიდევ. ეს ასეც უნდა ყოფილიყო. საეკრეწელი უფრო ის იქნებოდა, სხვაგვარი რეაქცია რომ ჰქონოდა ამ ამბავთან დაკავშირებით. ოდესმე არსებულათგან ერთი უსაზიზღრესი იმპერიის დამონებული ხალხები სწორედ რევოლუციას უკავშირებდნენ თავიანთი განთავისუფლების იმედებს და, ზემოთქმულის არ იყოს, პირწავარდნილი იდიოტი თუ იქნებოდა არსებული წესწყობილების შენარჩუნების მომხრე. ეს განსაკუთრებით საგრძნობი უნდა ყოფილიყო საქართველოსთან ძლიერი რევოლუციური ტრადიციების ქვეყანაში.

ამ ამბიდან 30 წლის შემდეგ შესრულებული ჩანაწერი საშუალებას გვაძლევს ცოტათი უფრო ახლოდან შევხედოთ ზოგიერთ რასმე: „1947, 19 ენენისთვე (თორმეტის თექვსმეტი წუთია).

როგორც ქორი გინახავს, თებერვლის რევოლუცია ისე მოულოდნელად დაეცრა ქუთაისს. მე მაშინ მხატვარ თედორე ჩუღუცისთან ვცხოვრობდი. მატერიალურად გამოსვლელ მღვთმარებაში ვიყავით ორივენი. მაგრამ ერთად ვიტანდით ჭირსა და ლხინს... ვცხოვრობდით ჯიბოს! სახლში. ჯიბოს ჯიბემ პაოლოსაც უღალატა და არც „კორპორაცია“ გააჩნდა რამე, ჩვენ რას დავუხმარებოდა. სახლთან სრულიად არავითარი კავშირი არა მქონდა, რომ მქონოდა კიდევ; მერე რა? არც სახლში არ გააჩნდათ რამე... არსაიდან რაიმეს იმედი, არავითარი სახსარი საარსებო. არსად არ ვმუშაობდი, რედაქციებშიც „ჰიდოსტრუქტორ“ იყო სპეციალური არ ჰქონდათ არც მათ და მე რას დამეხმარებოდნენ... ერთის სიტყვით — სრული უიმედობა ყოველი მხრივ...”

ეს არ იყო ოდენ მატერიალური სიდუხჭირით აღჭრული უიმედობა. საამდროოდ მას არავითარი პერსპექტივა არ ესახებოდა მის წინაშე უღმობლად აღძრულ ეროვნულ და სოციალურ პრობლემათა გადასაჭრელად. ამიტომ იყო მისთვის რევოლუცია ქორის დაცხრომისათვის მოულოდნელი რამ, თორემ ვითარებაში უკეთ ვარკვევდი ადამიანი უუძველად აღრეწე აზრებდა რევოლუციის მოახლოებას.

და, აი, „განახლების ზარმა დარეკა, ტახტი დევნა და იმედად ქაოსზე დგება თანასწორობა, რესპუბლიკა, თავისუფლება“ მშვენიერი სტრიქონებია როგორც პოეტური, ისე პოლიტიკური თვალსაზრისით! ამ სტრიქონთა შე-

მცველი ლექსი („ათრობდა ხალხთა მწუხარება“) დაწერილია 1917 წლის 25 მარტს (მარტის 15-ს) ნახლების ზარის დარეკისთანავე. დიდა ცინიკალი შთაბეჭდილებით აღძრული აღფრთოვანება, მაგრამ ავტორისთვის ჭერჭერობით სრულიად უცნობია ის, თუ რა მოჰყვება ამ გრანდიოზულ ამბავს, როგორ განვითარდება მოვლენები მომავალში. ტახტის დამხობას „თანასწორობა, რესპუბლიკა, თავისუფლება“ რომ უნდა მოჰყოლოდა, ეს ყველას სწამდა (მონარქისტების გარდა, ცხადია), მაგრამ კონკრეტულად რა სახეს მიიღებდა რესპუბლიკა, გალაკტიონ ტაბიძეს, მსგავსად მრავალი და მრავალი ინტელიგენტისა, ძალზე ბუნდოვნად ჰქონდა წარმოდგენილი. ისიც ნაკლებად ჰქონდა გაცნობიერებული თვლადპირველად, თუ რა როლი უნდა შეესრულებინა პოეტის არსებულ ვითარებაში. ნიშნდობლივია, რომ „ათრობდა ხალხთა მწუხარება“ სონეტის ფორმით არის დაწერილი. ხოლო სონეტი მაინცდამაინც ზედგამოჭრილი ფორმაა რევოლუციის ბოლოქარი დღეებმასთვის, ეს არ ითქმის ალბათ.

სრული უუძველდობით მან ერთი რამ შეიძინა: რევოლუცია ნიშნავდა ესოდენ საძულველი იმპერიის, საძულველი წესწყობილების, საძულველი ცხოვრების, ყოველივე დრომოქმულისა და დამყაყუბულის ნგრევას, ნგრევას და ნგრევას. ასეთ დროს ორი აზრი არ შეიძლებოდა არსებულებით, თუ ვის მხარეს იქნებოდა იგი:

სალამი ნგრევას, ვისში გვიანი აღფრთოვანება იყოს ნეტავი, დღე წამოიჭრა ოქროსთმინი, დღე ახალგაზრდა და გამხელავი.

ამ პათოსით განიშქვალა რევოლუციის მომდევნო ხანაში. ოღონდ ეს ნგრევა და გადალექვა დამყაყუბული ყოფისა მისთვის არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავდა წარსულის განუყოფელ უარყოფას, ტრადიციათა დასამარცხებს, ანარქისტულ თუ ფუტურისტულ ამბოხებას და ქაოსისაყენ სწრაფებს. სწორედ პირიქით იყო საქმე. სწორედ ქაოსი უნდა დანგრეულიყო და გადალექილიყო რევოლუციის ქარაფხლთ: „...იმედდ ქაოსზე დგება თანასწორობა, რესპუბლიკა, თავისუფლება“, „ქაოსიდან გზებზე გავედით“ და მისთანანი. სწორედ რევოლუციის უნდა ეხსნა „გვიანტიუთერ მსოფლიო ქნარი“ (არა მხოლოდ პოეზიის, საერთოდ, კულტურულ ფასეულობათა სიმბოლო), ადამიანი უნდა აეშალე ბუნა და წარსულის ქვეშეპირი აზრი საცნაურქმნა მისთვის. მშვენიერის ნამდვილი დაფასება ახლა უნდა დაწყებულიყო.

ამგვარი შეხედულება გამოეყვითა თანდათან-

¹ პაოლო იაშვილის მამა (ცნობა ი. ლორთქიფანიძის ხსენებული წიგნიდან არის აღებული).

ნობით, ამგვარად ესახებოდა რევოლუციის უდიდესი მისია. და ამ შეხედულებას, მისი აზრით, საესეებით შეესატყვისებოდა ყოველივე, რითაც აქამდე ესულდგმულა თვითონ, რაც შეეძენა ან რის შექმნაც ჰქონდა განზრახულ. მთელი მისი არსება მშვენიერებას, სიკეთეს, ჰარმონიას მიესწრაფებოდა, მაგრამ აქამდე ცხოვრების გამოცუნობი ჭაოსი აფერხებდა ამ სწრაფვას. ახლა გაიწადა იმედი ჭაოსის დაძლევისა. სხვა რაღა უნდა ენატრა მეორე მხრივ, ახალ ეპოქასაც სხვა რა უნდა მოეთხოვა მისგან, თუ არ მშვენიერების, სიკეთის, ჰარმონიის დასამკვიდრებლად მოღვაწეობა? სადაოდ ის შეიძლებოდა ქვეყლიყო მხოლოდ, თუ რას დაერქმოდა, ვიქვით, მშვენიერება. მისთვის ეს იყო ფსიქიკის სიღრმეში წვდომილ რეალობათა გამოვლინება და აწ უკვე გარესსაყაროში დაწყებული გრანდიოზული ბრძოლაც, მახინჯი ყოფის, ბოროტების, სიცარიელის, ჭაოსის დამანგრეველი ბრძოლა. ამ ბრძოლამ მის პოეზიაში სათავე მისცა მანამდე თითქმის სრულიად უცნობ ნაწას — მანამდე უცნობ თემებს, მოტივებს, იდეებს, განწყობილებებს.

ოლონდ, ჭერ ერთი, ახალი ეპოქის დაწყება არაერთარ შემთხვევაში არ ნიშნავდა ყოველგვარი საკიბოროტო საკითხის ერთხმად მოგვარებას და, მეორეც, ცხადი უნდა ყოფილიყო, რომ გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში კიდევ კარგაზანს გამოვლინდებოდა არაერთი ტკივილი, ეჭვი, ზოგჯერ უიმედობის თუ განწირულების განცდა, რითაც აღევსო სული სიბუბუქეში. და ამგვარ მოვლენებთან დაკავშირებული თემები, მოტივები, აზრები, განწყობილებები ამ პოეზიის ისეთივე ორგანული ნაწილი იქნებოდა, როგორიც ახლის გრძნობა იყო. პიროვნება ერთი ხელის დაკრებით ვერ გარდაიქმნებოდა, სხვა-კაცად ვერ იქცეოდა, ვიდრე საკუთარი ძალისხმევით, შინაგანადვე არ სძლევდა წარსულის მძიმე ფსიქიკურ მემკვიდრეობას. და ეს შინაგანი ჰილიდი, თუნდაც წინააღმდეგობათა კვეთებით აღორძული ტრაგიზმი, მხოლოდ მის პიროვნულ საქმედ კი არ უნდა მიეჩინათ, სხვებისთვისაც საგულისხმო უნდა ყოფილიყო.

ამგვარად ფიქრობდა და საესეებით მართებულიყო იყო მისი შეხედულება, მისი „ხაზი პოეზიაში“, როგორც თვითონ წერს არაერთხელ. წერს და ხშირადაც წუხს — ჩემი ხაზი არ ესმით, სწორად ვერ მიგებნო.

რადგან ყველანი აგრე როდი ფიქრობდნენ. იყვნენ ცალკეული ადამიანები, ზოგჯერ საკმაოდ უფლებამოსილნიც, რომელთათვისაც რევოლუცია ყოველივე ძველის ზღადავებით უარყოფას ნიშნავდა. ეს ადამიანები ჩქაროვანდნენ, ერთი დაკრებით აპირებდნენ გარდასულთან ანგარიშის გასწორებას. ამასთან, ხშირად არც ყოღნა ჰყოფნიდათ, არც გამოცდილება და

არც დრო საიმისოდ, რათა, ჭერ, ერთი, რომ ლომდ სწორად გარკვეულიყვნენ კულტურის ურთულეს საკითხებში და, მეორეც, პიროვნებებთან დამოკიდებულება ცოტათი უფრო ფაქიზად განესაზღვრათ. მათთვის დოსტოევსკი წვრილბურჟუაზიულ მახზროვნე, უმწეო და უარსაყოფი მწერალი იყო, ილია ჭავჭავაძე — შესაჩვენებელი, გადაგვარებული მემამულე, თამარ მეფე — იოლად გასამახსრებელი ისტორიული პიროვნება... ყველაფრის ჩამოთვლა შეუძლებელია და არც არის საჭირო.

ამგვარ ხალხს თავიანთი წვრილფეხა მიმდევრებიც ჰყავდა, იდეურად ჩამოუყალიბებელი, რევოლუციის დიდი საქმისთვის ფაქტიურად მოუმზადებელი, მეტიც — უცხო პირები. ამათ არამცთუ კულტურის, ლიტერატურის, ხელოვნების არსება არ ესმოდათ, საერთოდ ძალზე ცოტა რამ გაეგებოდათ ამ ქვეყნის, ერისათვის — აღმართის ფსიქიკისა. ან მტერია ან მოყვარე — აი, ერთადერთი საზომი, რომლითაც უყურებდნენ ყოველ კაცს. ამასთან, მტრობის თუ მოყვარობის განმსაზღვრელი იყო მათი პირადი შეხედულება მხოლოდ და მხოლოდ. დიდ იდეებს, გრანდიოზულ გარდაქმნათა ეპოქის მიტმანსინი რევოლუციის სახელით განუკითხავად მოქმედებდნენ და არაიშვიათად ზიანსაც აყენებდნენ საქმეს. როგორც თქვენც კარგად მოგეხსენებათ, პარტიამ მათთვისაც მოიკლა და მკაცრად გააფრთხილა, რომ კლასიკოსებისადმი აგდებული დამოკიდებულება, შემოქმედ ადამიანთა მიმართ უხეში აღმინისტრაციული მეთოდების გამოყენება, საერთოდ, კულტურის სფეროში თვითნებობა სოციალისტურ მშენებლობასთან შეუთავსებელი რამ არის. მაგრამ რევოლუციის პირველ წლებში, დუდელისა და ნაწილობრივ გატყვევლების ხანაში, ხსენებულმა ადამიანებმა და მათმა წერილფეხა მიმდევრებმა ზოგი რამის გაფუჭება მაინც მოასწარეს.

ერთი ამნაირი გაფუჭებული საქმე იყო ზოგიერთი პიროვნების დამოკიდებულება გალაკტიონ ტაბიძისადმი. იმ პოეტს, ვისი „ხაზი“ საესეებით გაამართლა დრომ, ეპოქამ, ვისი უდიდესი დამსახურებაც აღიარა ხალხმა, პარტიამ, მთავრობამ, ვისაც სახალხო პოეტის სახელი მიენიჭა და ლენინის ორდენი ებოძა, ზოგ-ზოგანი აღრე ათვალწუნებით, ეჭვით უყურებდნენ და სიცოცხლეს უმწარებდნენ.

აქ უნდა გავიხსენოთ, რომ გალაკტიონ ტაბიძე დიდი მგრძნობელობის, ფაქიზი სულის კაცი იყო, ამასთან, საკმაოდ ნერვიული (მისი სულიერი ბოიკრაფიის მქონე სხვაგვარი ვერც იქნებოდა), ყოველდღიურ ცხოვრებაში უმწეო და მოუმზობრელი, ხშირად — ბავშვურად მიამიტი და დაბნეული. მისი ოცნება, მისი სული რევოლუციის ბოიკრაფი რიტმს; ქარიშხლის სიმძაფრეს მიეღებოდა, ეს უპიკველია. მაგრამ რე-

ვოლუტის პირველი წლების მოუწყობელი და დაულაგებელი ყოფა მინცდამინც ზედგამოჭრილი არ იყო მისნაირი არსებისათვის, რეალური ორგანიზაცია არც მანამდე გზავნიდა, უცდომლად ვერ არკვევდა—როგორი ნაბიჯის გადადგმა იყო საჭირო არსებულ სიტუაციაში, ვინ იყო მისი მტერი და ვინ — მოკვლე. ამგვარ ადამიანებს ცხოვრებაში მჭრუნველი სჭირდებათ, „პატრონი“, ვინც თავს გადასდებს მათთვის და დროულად, ტაქტიკით, დაკვირვებით განაჩივებს ყოველდღიურობის გაუგებრობათაგან თუ სიმკაცრეთაგან გალაქტიონ ტაბიძეს არაფერს ჰყავდა ამგვარად მჭრუნველი. მისი მეუღლე, რევოლუციური ტრადიციების ოჯახიდან გამოსული ქალი, საზოგადოებრივ საქმიანობაში იყო დანთქმული, საკუთარი თავის მოსაგლეჯად ვერ იცლიდა „თავდადებულ“ შრომობდა, ხან რაონში იყო, ხან მოსკოვში, ხანაც შუა აზიის რესპუბლიკებში აჩაღებდა ჩადრის გადაღების კამპანიას...

და იყო ეს დიდი ბავშვი მეტწილად მართლმართო, ერთბაშე ბინაში გამოკეტილი, მოუღელე, ხშირად — გასაცოდებულნი, მართლაც შავ დღეში ჩაყარდნით, არაერთხელ მშვიერი, ულუქმაპურო, გამოუვალ სიღატაკში ჩაყარდნით.

მერე, მისი ბედის ამბავი რომ ვიცით, ხომ უნდა ვთქვათ მას უნდა გადაჰყოფდნენ ზემოხსენებული ყაიდის ადამიანები! საქმარის იყო მათთან ერთი შეხება და ეს ბავშვი აფორიაქდებოდა, აირთოდა, აქეთ-იქით მიაწყდებოდა თავგზადადებული, ხანდახან სასოწარკვეთილებამდე მისული. ზოგჯერ უზრალ გავუგებრობაც იქცეოდა წონასწორობის დაკარგვის მიზეზად, ზოგ რამეს თვითონაც აზვიადებდა ვითარებაში გაუარესებული. მაგრამ ხშირად ნამდვილი მიზეზიც ჰქონდა ასაფორიაქებლად.

წერილი მეუღლისადმი (ოციანი წლები):
„აჲ მე მძივლე დაზღვეული წერილი, რემინგტონზე ნაშეკერი. წერილი... სასევა პირადით ჩემთვის შეურაცხყოფელი სიტყვებით. უსინდისო და სხვა... ზომ არ იცი, ვინ არის ეს სუბიექტი?... მას შეცდომით წარმოუდგენია, რომ სიტყვა „ანჭრონიზმი“ საქები სიტყვაა. ეს არაფერია, მაგრამ უმთავრესი ისაა, რომ იგი საზიზღრად იგინება... ვანა შეიძლება ასეთი ურთიკო და უწესო სიტყვების თქმა? ამ დაუფიქრებლად წამოსროლილი სიტყვებით იგი თავისდაუნებურად იძლევა ერთნაირ თვითდასაბამებებს... ოლია, თუ შენ იცნობ მას, გადაეცი, რომ გინება არ შეიძლება, რომ ზრდილობის გარეშე წარმოუდგენელია წერილობითი ურთიერთობა-ც. ასეთი წერილები შეგაქმულებს ადამიანს...“

ყოველი ამგვარი ფაქტი კარგახნით ურღვევდა სულიერ წონასწორობას. ამას კი შედეგად მოსდევდა ყოველდღიურობისადმი

უნდობლად ცქერა, დაეკვება, ხან ზომას გადასული სიფრთხილე, ხანაც მოულოდნელი განრისხება.

„მე მინდა ვუთხრა ჩემს უსინდისო მტერს, წყნარად! არავითარი უფლება არ გაქვთ, დიას, არ გაქვთ მამამალა მელაპარაკოთ! მე ყოველთვის მზადა ვარ სიკვდილისათვის.“

ეს ჩანაწერი 1922 წლით არის დათარიღებული. სწორედ ამ წელს „გალაქტიონ ტაბიძის ძეგლის“ სცემდა, შემოქმედით მგზნებარე მოწოდებებით ბრძოლისკენ მოუწოდებდა, თავდაცვით თხზავდა ისეთ ლექსებს, როგორიცაა „მელონი ზეგლი“ წყდება კალიასოს“, „ეს გრიგალია სიხლის“, „მისმა ისევ მომიტანა ლაქვარი ზღვები“, „ბინდი ღმისა გაქვრა“, „რევოლუციონერის ხსოვნა“. ამავი წლით არის დათარიღებული „ცხოვრება ჩემი უანკარეს ღვინის ფერია“.

ამგვარ ამბებს განსაკუთრებით გულდასმით უნდა ჩაუვყვირდეთ. ეს კაცი თავის პირად გაპირვებას, ხშირად ტრაგიზმად და ნამდვილ უბედურებად განცდილსაც, არასდროს თავს არ ახვევდა მეოთხეულს, საზოგადოებას. მუზის საგანი მისთვის მალა სულიერ სფეროებში განცდილი ტრაგიზმი შეიძლება ყოფილიყო და არა ყოველდღიურობით აღძრული სატყეობა. ზოლო რაკი საამდროოდ სულიერი გვოლუტის მწვერვალზე იმყოფებოდა, უყოყმანოდ მიიჩნევდა, რომ მისი ცხოვრება „უანკარეს ღვინის ფერია“, რომ სრული უფლება ჰქონდა ზალხისთვის მოწოდებებით მიემართა და ცეცხლოვანი ღოზუნგებით გადმოესროლა („დავდეგთ იქ, სადაც ქარიზხალია და სისხლიანი დგას ანგელოსი“).

რალა თქმა უნდა, კულტურის, ლიტერატურის ისტორიისთვის ამ უკანასკნელ მომენტს აქვს არსებითი მნიშვნელობა; დღევანდელი მეოთხეულისთვის წინა პლანზე დგას მგზნებარე რევოლუციური სულისკვეთებით გამსჭვალული ლექსების ავტორი და არა ყოველდღიური ცხოვრებით განაწამები, დაბნეული და დაეკვებული ადამიანი. მაგრამ ყოველდღიურობის ეს შედარებით წერილობითი აზრობანი უნდაწყლოდ ვერ გაქრებოდნენ, თანდათანობით მისი სულიერი ცხოვრებისთვის უნდა დაეჩინათ ცნობიერი თუ ქვეცნობიერი კვალი. ასე რომ, მოუხედავად მისი პრიციპისა — ყოველდღიურობის ტრაგიზმი პოეზიის საგნად არ ექცია, საბოლოოდ ეს ტრაგიზმი მხატვრულ ქმნილებებში უნდა გამოვლენილიყო ამა თუ იმ სახით. გარდა ამისა, ეს შედარებით წყრობიანი ავებდობანი და მათგან აღძრული ტყვილები დამანგრეველი ძალით მოქმედებდნენ მის ლაბილურ ბუნებაზე და მომავალ ცხოვრებისეულ გაუგებრობებს უღე-

რეპაზ თხარაბი
ლეგენდა გალაკტიონის ცხოვრებისა

ბდნენ სათავეს. ასე მომზადდა რამდენიმე ათეული წლის განმავლობაში 1959 წლის 17 მარტის ტრაგედია.

„საუბარი ისეთი, რომელიც ჩემს შესახებ ისმის მეორე ოთახიდან, რომელშიდაც ღვინით ილეშებიან ვიღაც უცნობები, და რომელსაც კეგერს უკრავენ ჩემი მეზობლები, ყოველ წრეს გადასული მუქარაა, სხვა არაფერი.“

ახალგაზრდა ქალი... აღიზიანებს მათ, ამხედრებს მათ ჩემს წინააღმდეგ, და ისმის ასეთი სიტყვები:

— რატომ არ გალახავთ, რატომ ცხვირპირს არ დაამტვრევთ, რატომ ფანჯრიდან არ გადაისროლით!..

ეს არის ჩემდამი ისეთი ზიზღის გამოხატულება...

ესაა გაგრძელება ძველი ისტორიის. ყველანი ერთი მიზნისკენ მიეშურებიან — დამტოვებიან ოთახი შეერთებული პროვოკაციული გამოსვლით“.

სხვა ჩანაწერებიც გვაუწყებენ, რომ ოციაში წლების მიწურულს თუ ოცდაათიანის დამდეგს კარის მეზობელს გადაუწყვეტია საკუთარი ბინის გაფართოება გალაკტიონ ტაბიძის პატარა ოთახის ხარჯზე. ჩვენს ინტერესთა სფეროში ვერავითარ შემთხვევაში ვერ შემოვა მსგავსი კომუნალური საკითხების გამოძიება. უმთავრესი სხვა რამ არის: დღესდღეობით ალბათ ველარავენ დავიგომოწმებს — მართლა ასე იყო საქმე, თუ ავადმყოფურობის სამანებად მისული ექვით წარმოისახა ყოველივე ამგვარად. მართლა გალაკტიონის მისამართით ითქმოდა თუ არა მეზობელი ოთახიდან გამოქრული მუქარა, მართლა უპირებდნენ თუ არა ბინის წართმევას ან გინდაც პროვოკაციების მეშვეობით დატოვებინებას. ბოლოს და ბოლოს გალაკტიონ ტაბიძე საკმაოზე მეტად ცნობილი კაცი იყო და ოლია ოქუჯავაც — დიდად გავლენიან პირთა ღვიძლი დაი. ეს ალბათ 'ეცოდინებოდათ კარის მეზობლებს, რაგინდ დამთხვეულ და რეგვენ ხალხადაც უნდა წარმოვიდგინოთ ისინი. ექვსმეტრიანი ოთახისთვის ვითომ ეღირებოდა ამოდენა ვაიუ-შველებელის ატეხვა? ძნელი სათქმელია.

ამგვარი ექვი და უნდობლობა გარემომცველი ყოველდღიურობის მიმართ ხშირად კტრიოზულ ფორმებსაც იღებდა.

საკმაოდ ვრცელი ჩანაწერი მოგვითხრობს:

გალაკტიონი აბანოშია, ის-ისაა უნდა შევიდეს მისთვის გამოყოფილ ნომერში, რომ ასპარეზზე ჩნდება ვიღაც პირი, როგორც მეგობარი, როგორც ვა, გვაზად სულუხია, და ეცილება — ურიგოდ აპირებს შესვლას. ამტყდარ დავაში აბანოს აღმინისტრაციაც ჩაერევა. სულუხიას ამბიციურობა უსაზღვროა: ქედმაღლურად მოითხოვს შეამოწმონ მისი მოღაღის ვინაობა და წინასწარ ემტყრება კიდევ. აცხცახებული გალაკტიონი ამ არამკითხეს გულმოდგინედ ამოუშვებურებს თავის საბუთებს. ჩანაწერის მკითხველნი იოლად ვხვდებით: როცა შეიტყო, ვისთანაც ჰქონდა საქმე, სულუხია დამფრთხალა, ოღონდ ისტიბარი ვითომ არ გაუტეხია და მაინც მუქარა-მუქარით სასწრაფოდ მიუტოვებია ბროლის ველი. მაგრამ ამას ჩვენ ვხვდებით, თორემ ჩანაწერის ავტორმა, რალა თქმა უნდა, ვერ იაზრა, რომ მისი შემშინებული თვითონვე შეშინებულიყო. ჩანაწერის ავტორი დიდ საგონებელშია ჩავარდნილი, ფანტასტიური ვარაუდები უჩნდება: რას ნიშნავდა სულუხიას მუქარა, რას აპირებს, საიდან დაესხმის თავს? იქნებ ის აჯობებს, თვითონ დაასწროს იქით შეტევა, მისი ვინაობა გამოიძიოს და გავლენიანი ხალხი ჩარიოს საქმეში (თუმცა ყველაფრიდან ჩანს, რომ ის გავლენიანი ხალხი არც მანამდე და არც შემდეგ თხოვნით არასოდეს შეუწყუხებია, მაგრამ ამ შემთხვევამ სულ დააკარგვინა თავგზა).

ანდა ამგვარი ამბავი: მოღის უცნობი პირი. ტაბიძე აქ ცხოვრობს? — კითხულობს. — რა გნებავთ? — საზღმმართელოებიდან გაწომგზავნეს, წყალსადენია შესაკეთებელი, ერთი წუთით გამომყევით, თუ შეიძლება. — მერე დეტექტური რომანის გულმოდგინებით არის აღწერილი ორი ადამიანის იღუმალი მსვლელობა დერეფანსა თუ ეზოში. უფრო სწორად — ის მსვლელობა დღიურის დამწერისთვის იყო იღუმალი, თორემ ხელოსანი ალბათ არჩენილ მიდიოდა თავისთვის და ას გრამ არაყზე ოცნებობდა გზადაგზა. მერე, როგორც ყველა ხელოსანის წესია, ისიც საღდაც გაქრა და აღარ გამოჩენილა. ხოლო ავტორმა ამ ამბავს მინაწერი დაუტოვა: „საეჭვო პიროვნებაა, უნდა შევამოწმო“.

და, აი, პირად ცხოვრებაში ამნაირად განაწამები კაცი უეჭველად უნდა გადაწყდომოდა ცოტათი ზემოთ მოხსენიებული ყაიდის ადა-

მიანებს და შინაგანად ათრთოლებულს თავი უნდა ეტება იმის გამოსაცნობად, თუ რას მოასწავებდა მათი უნდობელი მზერა, უნდობელი დამოკიდებულება და საუბარი.

ხოლო მას იმედი ჰქონდა, თანდათანობით ეძლია წარსულის მძიმე სულიერი მემკვიდრეობა, რიგინად გარკვეულიყო მომხდარ გრანდიოზულ მოვლენათა არსებაში, ეს მოვლენები ესოდენ დიდი ტანჯვის ფასად წედომილი პატივითი ორგანულ ნაწილად ექცია და მშვენიერებად გარდაქმნილი დაბერუნებინა ხალხისთვის, სწორედ იმ ხალხისთვის, რომელმაც უკვე ზეპირად იცოდა „მთაწმინდის მთვარე“, „ნე და ლამე“ თუ „მერი“...

გალაქტიონ ტაბიძის ლექსთა საუკეთესო წიგნი რომ გამოვიდა 1927 წელს, ვასილ ბარნოვი წერდა: „ლექსთა კრებული მომძიშო ტანის. პეროვანი ციავი ნაზთა გრძნობათა. განცდათ წაღოტი პირადობად ყვავილით საესე. მგრძნობიარე ქართველთა სული შექთა მფენელი. ქართული ტყეილი. სულ უბრალოდ, მეამიტად იწყებს სიმღერას, ლაყვარლ ცაში სანაევარდოდ ჰშლის ფრთებს თანისთან. სიტყვის სიუხვე. ყველა კუთხის ლამაზი თქმა ერთ თავიგულად. სინამდვილეც ზომ აერთებს აწ ქართველთ მოღვმას. ცეკვით მოხტის, მოიმღერის ლექსთა მდინარე. ხან ღიმილი, ბევრჯერ დარდი ხმავსეყობილი. მღერის ქართველი ლხინშიც, გლოვამიც. ზარით ტირილი გოდებაა ლექსად რხეული. მთელი ლაშქარი საარაკო სახეებისა. უღვევლი სხედასხეობა. მიწნივებით ლექსებში მათ სიცოცხლის ძალა: გიღიმინ, გვხვევინ, აღერს გეტყვიან, ცელქობენ შენ წინ, ხანდახან კიდევ გელრიგებინ. ახალი არე ჩვენებებით საესებით საესე. თუ წაშლილან სინამდვილის ზმანებათა, ოცნებათ მზღვრები? სინამდვილეს ეთერიული ხორცი შეუსხავს, ოცნების სახეს შეუმოსავს ნივთიერება“.

ეს კრებული გალაქტიონ ტაბიძის შემოქმედების ოცამდე წელიწადს მოიცავდა, 1908-1927 წლებს. დაბეჭდილი 636 ლექსიდან მრავალი იყო ლიტერატურული შეგირდობის დროინდელი. მაგრამ ოთხასზე მეტი ლექსი სრულყოფილი შემოქმედის კალამს ეკუთვნოდა. ეს ლექსები სამუდამოდ დარჩება ქართული პოეზიის საგანძურში.

ხოლო მომდევნო ოთხი წლის მანძილზე, 1928-1931 წლებში, გალაქტიონ ტაბიძემ და-

წერა 415 ლექსი (ავადმყოფი გამოცემის მეტოქე ტომი), რომელთა სტრიქონების საერთო რაოდენობა ლამის აღემატება ყოველივე თქმულს მანამდე შეექმნა ოცი წლის განმავლობაში. ამ ლექსების აბსოლუტური უმრავლესობა გაერთიანებული იყო ციკლებად „ეპოქას“, „პაციფიზმი“, „რევოლუციონური საქართველო“, რომლებსაც თვითონ პოემებს უწოდებდა ზოგჯერ. პოემებში ვერ იპოემეს, ფაქტიურად ციკლებიც აღარ დარჩა. არის ცალკეული ლექსები, ცალკეული 415 ლექსი, რომელთაგან რამდენიმე ათეული თუ მიიჩნევა გალაქტიონ ტაბიძის თხზულებებში მოთავსების ღირსად, ისიც დიდი დათმობით. სამასზე ბევრად მეტი ლექსისგან ღმერთმა თქვენც დაფიქროთ და ყველა თქვენი კეთილის მსურველიც. არა მგონია ამ სამასზე მეტი ლექსის თავიდან ბოლომდე გულდასმით წაკითხვა შეძლებოდათ თვით იმ პირებს, ვინც „ეპოქას“, „პაციფიზმს“, „რევოლუციონურ საქართველოს“ საბჭოური პოეზიის დიდ შენაჩენად მიიჩნევდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში მართლაც ბარაქადა მათს მოთმინებას თუ გეშოვნებას.

იცოდა კი ამ ხალხმა, რა არის საბჭოური პოეზია, საბჭოური მწერლობა? შურისთანა მდებალი გრძნობა ბევრი ვერ ჩამოითვლება, მაგრამ ზოგჯერ ლამის შეგშურდეს კაცს, როცა გაიხსენებ, რანაირი მზრუნველობით იყენენ იმავე წლებში გარემოსილნი მაქსიმ გორკი, ნიკოლოზ ტიხონოვი, ალექსეი ტოლსტოი და სხვანი მრავალნი რუსეთში, მიკოლა ბაქანი უკრაინაში, ანტონოვ სიბირიანი — სომხეთში. ვის მოუვიდა აზრად, გალაქტიონ ტაბიძე რამდენიმე ათასი უმაქნისი სტრიქონის დასაწერად წაექეზებინა.

ცხოვრებამ თვითონვე მოისრულა ამნაირი აღამიანები, მათთვის შეუფერებელ საქმეს მოაშორა, ყველას თავთავისი ადგილი მიუჩინა. მაგრამ, ვიდრე ეს მოხდებოდა, იმდენი მაინც მოასწრეს, გალაქტიონ ტაბიძეს ერთიანად აუფორიაქეს ისედაც დამაბული ფსიქიკა. აი რამდენიმე ადგილი ამ წლების დღიურებიდან თუ ჩანაწერებიდან.

„მარტოობის საიდუმლოება. მიაკოვსკი ძალიან მარტო დარჩა, მეტისმეტად მარტო“ (ცალკე ფურცელზე, მეტი არაფერი წერია).

რეზაზ მშაბრამი

ლიბემადა გალაქტიონის ცხოვრებისა

„ჩემი ტვინი დაიღალა გამოცანებით, ჩემი სხეული დაიღალა სიცოცხლით...

მე მიხარია, რომ ჩემივე საკუთარი ნებით მე შემიძლია შევაჩერო ეს მოუსვენარი გულის ცემა, ეს აღელვებული და მხურვალე სისხლი, ეს მტანჯველი ტკივილები ნერვების...

„დღესაც ავაღა ვარ. მუშაობა არ შემიძლია, საერთოდ, მდგომარეობა კატასტროფულია. არსაიდან ჯერჯერობით იმედი არა მაქვს, რომ საიდანმე გაჩნდება სულ ცოტა მანც ფული...

ჩემი ცხოვრება ხომ ყოველთვის სავსეა მოულოდნელობით: ხან უეცარი სიმდიდრე, ხან აუტანელი სიღარიბე, საერთოდ კი მოუწყობლობა. „აი ამბავი, გულო ჩემო, შენ რომ გაშფოთებს“. მართლაც, აი ამბავი! საღ უნდა წავიდე, არ ვიცი.

არც ერთი მეგობარი, არც ერთი ოჯახი ტფილისში.

ასე ვფიქრობდი, როდესაც დავიხურე ქუდი და ოთახიდან გავედი. აჰ, მახლობლად, სამკითხველოა, რომელიც ცხრა საათზე იხურება. ეხლა სამი საათია. მაშასადამე მთელი ექვსა საათი მე შემიძლია გავატარო სამკითხველოში.

მშვირი, მე ვზივარ სამკითხველოში ექვსი საათის განმავლობაში. ეკითხულობ გაზეთებს, ჟურნალებს. დამაფიწყდა შიშშილი. დამაფიწყდა, რომ ავად ვარ. ავად! მერე როგორ ავად!

და გახდა ცხრა საათი. დახურეს სამკითხველო, ძალაუნებურად, უნდა გამოხვიდე.

და ჩეტიალი.

თოვს.

ხეტიალი ავადმყოფისა და უფულო კაცის ღამით“.

გალაქტიონ ტაბიძე არ იყო ტრიბუნის ტიპი. აფუგუნებული აუდიტორიის, მოზოპოქრე მასების წინაშე წარდგომა და მათი დამუხტვა მისი ზელობა არ გახლდათ. მისი დიდი შინაგანი პათოსი, სულში დაგზნებული ხანძარი იმნაირი ბუნების იყო, მხოლოდ ლექსებად გამოვლენას საჭიროებდა და არა ფიზიკურ დემონსტრირებას. ზემოხსენებული ყაიდის ადამიანებისა და თვით მის მიერვე მოწყობილი ექსპერიმენტრი, რომელიც მიზნად ისახავდა გალაქტიონ ტაბიძისგან ქართული მთაიკოსები დაეყენებინათ, სრული კრახით დამთავრდა.

მისი მოწოდება იყო წლობით შეზღუდული მოვლენებს, ფაქტებს, გულდასმით გადარჩენა, შინაგან რეალობად ექცია, თავისწინებინა და ისეთ მიმართებებს სწავლობდა, უმრავლესობისთვის მიუწვდომელი რომ აღმოჩნდებოდა ხოლმე. ექსპრომტების წერა მისი საქმე არ იყო, საცოდავი საკითხავია ეს ექსპრომტები.

ამ წლებში არ აცლიდნენ. ზემოხსენებული ყაიდის ხალხი ჩქარობდა და სხვებსაც აჩქარებდა. ამას დაერთო მწერალთა რიგების გამრავლება. გამოჩნდნენ უწყვერულვანო ყმაწვილები, წერა-კითხვა ძლივს რომ იცოდნენ, და ეპოქის ბაიარატართა როლის მიჩემება მოიწყდინეს (ერთი მათგანი იმ ჯგუფის ზელმძღვანელად გაამწესეს, რომელსაც არმიის ნაწილებში უნდა ემუშავნა და რომელშიც გალაქტიონ ტაბიძე იყო ჩარიცხული).

ისინი ჩამოიშორა მწერლობამ, კულტურამ, ცხოვრებამ, კუთვნილ სოროებში მიუჩინა ადგილი. დღეს რამდენსამე კაცს თუ ახსოვს მათი სახელები. ისტორია მათ არ მოიხსენიებს.

ზემოთ ითქვა, რომ 1921-1927 წლების შემოქმედებაში ოცდაათზე ცოტათი მეტი ლექსია რევოლუციურ თემატიკასთან დაკავშირებული. მაგრამ ეს ლექსები ისეთი ზარისხისაა, სხვა რომ არაფერი შეექმნა, გამოჩენილი საბჭოთა პოეტის სახელს დაიმკვიდრებდა მინც (მით უმეტეს, აქ გაუთვალისწინებელია 1917-1920 წლების ბრწყინვალე რევოლუციური ლექსები). მეტი რით უნდა გამოეხატა თავისი დამოკიდებულება ახალი ეპოქისადმი?

საოცარი და თითქოს სრულიად მოულოდნელი ის არის, ამ ნაზი ბუნების კაცს, უდიდესი სიმტკიცე და შინაგანი გუჯაკობა აღმოაჩნდა. ყოველდღიურობით დაძაბულს, განერვიულებულს, თავისი წარმოდგენით — დევნილს, რომელსაც სასოწარკვეთილების წუთებში ყოველივე საძულველად ეჩვენებოდა და თავის მოკვლას ეპირებოდა, თავისი იდეისთვის. მაინც არასოდეს უღალატნია, თავისი „ნაზი“ არ შეუცვლია („რას ეუმღეროდი მე? ამით? ამ საზიზარ ხალხს? არასდროს! არასდროს! ჩემი იდეა სულ სხვა ხალხის გარშემო ტრიალებდა და ტრიალებს“). საკუთარი განწყობილებას მხოლოდ დღიურებს ანდობდა. სხვებს არ ახვევდა თავს; სხვებს ბრძოლისკენ, ძველის ნგრევის, ახლის შენებისკენ მოუწოდებდა, მომავლის ნა-

თელ სურათებს უხატავდა. კვლავ ძველებური
ბრწყინვალეობით ესიტყვებოდა. სწორედ ამ-
ნაირია რამდენიმე ლექსი, რომლებიც კარგად
უნდა გამოირჩეს 1928-1931 წლებში დახვე-
ბული რამდენიმე ათასი ფუჭი სტრიქონიდან
და სათანადო ადგილი მიეჩინოს გალაკტიონ
ტაბიძის ქეშმარიტ პოეზიაში.

ჩემი გულია დღეს ეს შავი ზღვა,
თავმიდებული აჭარის კალთებს.
რაც დატეხილა ჩემს თავზე რისხვა,
თქვენს მშვიდობიანს ასცდეს ზომალდებს.
სხვას თუ არ უნდა ამის გაგება,
შენი გაიგებს ნაძვი და ფიჭვი, —

რომ ქვა არა ვარ და ქანდაკება,
არამედ კაცი რწმენით და იჭვით.
რომ მომავალშიც ავიტან მრავალს
უამინდობას, წყურვილს, სიცივეს,
ოღონდ ვხედავდეთ ჩვენ წინ მიმავალს —
ერთი იმედის შუქს მოციმციმეს.
დაბრკოლებათა ათასგვარ საკანს,
შეურაცხყოფის სუსხსაც ავიტან,
ოღონდ ვხედავდე სიცოცხლის საგანს
ჩემი სამშობლოს სანახავიდან.
მარტოობასაც ავიტან მწარეს,
უმეგობრობას ავიტან მძიმეს,
ჩემი სამშობლოს სანახავიდან
ოღონდ ვხედავდე შუქს მოციმციმეს.

დასასრული იქნება

ჩვენ იტყვიან

„ცისკრის“ კორესპონდენტი სახელოსნოში ეწვია ახალგაზრდა მოქანდაკეს ჯუნა მიქატაძეს და სთხოვა მას, პასუხი გაეცა რამდენიმე კითხვაზე. მკითხველს ვთავაზობთ საუბრის ჩანაწერს.

კორ. პატივცემულო ჯუნა, კარგი იქნება, თუ ჯერ რამდენიმე ანექდოტი ხასიათის კითხვაზე მიპასუხებთ.

ჯ. მიქატაძე: მაგალითად?

კორ. აი, თუნდაც ასეთი კითხვები: რამდენი წლისა ბრძანდებით, როდის დაამთავრეთ აკადემია, აკადემიაში თქვენი ასაკის მოქანდაკეებს, მწერლებს მსგავსად, ახალგაზრდებს ეძახიან, თუ რაიმე სხვა ტერმინი აქვთ მოფიქრებული?

ჯ. მიქატაძე: აკადემია 1956 წელს დავასრულე, ქანდაკების ფაკულტეტი. თქვენი შეკითხვის მომენტში 39 წლის, რვა თვისა და სამი დღისა ვარ. აკადემიაში მე და ჩემს თანატოლებს ახალგაზრდებს გვეძახიან. ეს სწორიცაა და არცაა სწორი. თუ მოქანდაკეს უწერია, მიქელანჯელოს ხნისა მოიყაროს, მაშინ 40 წლისა, იგი ძალზე ახალგაზრდად შეგიძლიათ ჩათვალოთ, თუ არა და! მაგრამ მე არ მინდა უარესი ვიფიქრო ჩემზე და ჩემს მეგობრებზე. ასე რომ, თანახმა ვართ, ბატონო, ვიყოთ ახალგაზრდები!

კორ. რა ერქვა თქვენს სადიპლომო ნამუშევარს?

ჯ. მიქატაძე: „სიჭაბუკე“.

კორ. ვის თვლით თქვენს მასწავლებლად საქართველოში?

ჯ. მიქატაძე: ნიკოლოზ კანდელაკს.

კორ. ვის თვლით თქვენს მასწავლებლად საერთოდ?

ჯ. მიქატაძე: ძველ ქართულ ხელოვნებას. ფარადეი ამბობდა თურმე, მე მაღლა იმიტომ ავედი მეცნიერებაში, რომ გიგანტების მხრებს ვეყრდნობიო. ჩვენ, რა დასამალია და, არა გვყოლია ასეთი გიგანტები მრგვალ ქანდაკებაში, და ამ ხელოვნებაში იმდენად ვართ მაღლა ასულნი, რამდენადაც ჩვენი წინაპრების მხრები ამის საშუალებას იძლევა. და მაინც: ჩვენ არამც და არამც ციდან არ ჩამოვფრენილვართ — ჩვენი წინაპარი გვყავს, ჩვენი მასწავლებლები და პიონერები.

კორ. რა არის ის, რითაც ქართული ქანდაკება განსხვავდება, ვთქვათ, რუსულისაგან, და საერთოდ, განსხვავდება კი?

ჯ. მიქატაძე: უსათუოდ! მოსკოვის სამხატვრო აკადემიის კურსდამთავრებული ქართველი მოქანდაკე — ქართველი მოქანდაკე! ამას, უმთავრესად, განა-

პირობებს არა შემოქმედებითი მუშაობის პრინციპები, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, ეროვნული ხასიათი, რომელიც აქვს ხელოვანს, და რომელიც, უნდა მას ეს თუ არა, უსათუოდ იჩენს თავს მის ნამუშევარში. ამ მხრივ ქანდაკება, გარდა იმისა, რომ თავისი ბუნებით მუსიკასთან ერთად ყველაზე ინტერნაციონალური ხელოვნებაა, ამავე დროს ყველაზე ეროვნული ხელოვნებაც გახლავთ.

კორ. ვინ მიგაჩნიათ მსოფლიოს ათ საუკეთესო მოქანდაკედ?

ჯ. მიქატაძე: ასურული ბარელიეფის ავტორი; ნეფერტიტის ავტორი; ფიდიასი; პრაქსიტელე, ლისიპე, აპოლონის ტორსის ავტორი; დონატელო; ბენვენუტო ჩელინი; მაიოლი.

კორ. დამისახელეთ ათი საუკეთესო ქართველი მოქანდაკე (თქვენი თაობისა).

ჯ. მიქატაძე: ?

კორ. ვინ მიგაჩნიათ თქვენი თაობის მხატვრებში უკეთესებად?

ჯ. მიქატაძე: ?

კორ. მუსიკა თუ გიყვართ?

ჯ. მიქატაძე: მუსიკის გარეშე ცხოვრება წარმოუდგენლად მიმაჩნია.

კორ. ეს კითხვა, ეტყობა, მეტისმეტად იოლი იყო, რადგან მიპასუხებთ. ახლა, პატივცემულო ჯუნა, იქნებ ისიც მითხრათ, ვისი სიმღერები მოგწონთ ყველაზე მეტად (თქვენი ოჯახის წევრთა სიმღერის გარდა).

ჯ. მიქატაძე: ყველასი, ვინც კარგად მღერის. კარგად კი, საბედნიეროდ, ბევრი ვინმე მღერის ამჟვეყნად.

კორ. ნიშნავს თუ არა „სიქაბუე“ იმას, რომ სპორტის მოყვარული ხართ? თუ ხართ, მაშინ სპორტის რომელი სახეობა უფრო მოგწონთ? თქვენი საყვარელი სპორტსმენები!

ჯ. მიქატაძე: ფეხბურთი. ბარჭაია. მესხი.

კორ. გარდა რუსთაველისა, კიდევ რის გაკეთებას აპირებთ უახლოეს ხანში?

ჯ. მიქატაძე: ვერ გეტყვით. არც გეტყვით. ცრუმორწმუნე არ გახლავართ, მაგრამ ტაბუს ძალისა მეცა მჯერა: საკმარისია გავამზილო მხატვრული იდეა, რომელიც ამჟამად მაწუხებს, რომ იგი იდეად დარჩეს და ვერასოდეს შეიხსას ხორცი, ამ შემთხვევაში — ქვა.

კორ. რომელი ქანდაკება მოგწონთ ყველაზე უფრო საქართველოში?

ჯ. მიქატაძე: რახან ერთხელ უკვე გავხედე ვყოფილიყავი მშენებარა და უპასუხოდ დამეტოვებინა რამდენიმე კითხვა, არც ახლა გიპასუხებთ. მაგრამ თუ მაინც დამაძალბებთ, ყველა გამოტოვებულ პასუხს ბოლოში მოგვუყრი თავს.

კორ. დაძალბებით უსათუოდ დაგაძალბებთ. ახლა კი ერთ ისეთ კითხვას დავისვამთ, რომელიც იოლი კითხვების რკალიდანაა: რომელი ქანდაკება მოგწონთ ყველაზე მეტად მსოფლიოში?

ჯ. მიქატაძე: პართენონის ფრიზი!

კორ. შეილი რამდენი გყავთ?

ჯ. მიქატაძე: ერთი.

კორ. ვაჟი?

ჯ. მიქატაძე: გოგონა.

კორ. ვინდათ თქვენი გოგონა მხატვარი გამოვიდეს?

ჯ. მიქატაძე: მინდა, მაგრამ მეცოდება.

კორ. ელგუჯა ამაშუკელმა და მერაბ ბერძენიშვილმა უკანასკნელ ხანებში დიდებულად იმუშავეს. პირადად თქვენ რომელი ნამუშევრები უფრო მოგწონთ მათს შემოქმედებაში?

ქ. მიქატაძე: მერაბ ბერძენიშვილის „მუზა“. ელგუჯა ამაშუკელისა — „მე-
ლხეთის დედა“. იგი, ჩემი ფიქრით, საუკეთესოა ამაშუკელის ქანდაკებებში.

კორ. რომელ ქვეყნებში ყოფილხართ?

ქ. მიქატაძე: პოლონეთში, ბულგარეთში, იტალიაში.

კორ. რომელი შედეგის ნახვას ისურვებდით პირველად?

ქ. მიქატაძე: ვისურვებდი მენახა რაიმე, ფიდასის ხელიდან გამოსული.

კორ. იცნობთ თუ არა თქვენი თანატოლი მწერლების შემოქმედებას? ვინ უფრო მოგწონთ?

ქ. მიქატაძე: მრცხენია ამის გამხელა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ძალიან ცუდად ვიცნობ.

კორ. რომელი ძეგლი ქართული ხელოვნებისა მოგწონთ უფრო?

ქ. მიქატაძე: სვეტიცხოველი.

კორ. რომელი ქართველი გმირის პლასტიკურ ხორცშესხმას ისურვებდით მომავალში?

ქ. მიქატაძე: დავით აღმაშენებლის!

კორ. თქვენი საყვარელი კინომსახიობი? თეატრალური მსახიობი?

ქ. მიქატაძე: მათი რიცხვი ისე დიდია, ჩამოთვლა ალბათ სასაცილო სახეს მიიღებს.

კორ. გიყვართ თუ არა ტელევიზია?

ქ. მიქატაძე: მიყვარს — ბილეთების რიგში არ მიხდება ღვომა.

კორ. რომელი ძეგლია თბილისში ყველაზე ცუდი? ყველაზე კარგი?

ქ. მიქატაძე: მაპატიეთ, მაგრამ ალბათ ჯობს, ეს შეკითხვები იმათ მივამა-
ტოთ, ბოლოსთვის რომ შემოვიჩინებ.

კორ. თბილისის რომელი ადგილი გეხარბებათ მომავალში თქვენი ქანდაკე-
ბის დასადგმელად?

ქ. მიქატაძე: გეტყოდით, მაგრამ არ მინდა, ჩემს პოტენციურ კონკურენ-
ტებს იდეები მივაწოდო. ხუმრობა იქეთ იყოს და, პირადად მე ამგვარი არქი-
ტექტურული წინასწარქცრეტის უნარს მოკლებული ვარ. მე ვფიქრობ, ვთქვათ,
„მზექაბუჯზე“, მის „ბინაზე“ ზრუნვა კი სხვებს ევალებათ.

კორ. რასან „მზექაბუჯი“ ახსენეთ, ბარემ ისიც მითხარი: ბევრი ფული
აიღეთ „მზექაბუჯში“?

ქ. მიქატაძე: ძალიან ცოტა.

კორ. ხართ თუ არა ნაყოფიერი, და თუ არა, რატომ?

ქ. მიქატაძე: თუ ნაყოფიერება ნამუშევართა რაოდენობით განისაზღვრება,
მაშინ არ მეთქმის ნაყოფიერი მოქანდაკე. არადა, ბევრს ვმუშაობ და ვწვლობ.

კორ. რომელი გმირი უფრო მოგწონთ რუსთაველისა?

ქ. მიქატაძე: ცხადია, ავთანდილი.

კორ. ხეში თუ გიმუშავიათ?

ქ. მიქატაძე: მიმუშავია.

კორ. რას იტყვით ქართული ქანდაკების მომავალზე?

ქ. მიქატაძე: ფიგურალურად რომ ვთქვათ, იმ დიდი პორტრეტის დასახა-
ტავად, რომელსაც ჩვენ ვგულისხმობთ, „რამდენიმე სუანსი“ არ კმარა. ჩვენ კი
მხოლოდ „ორიოდ სუანსი“ გვაქვს ჩატარებული. დიახ! ჩვენ ჯერ კიდევ გვაქვს
გასავლელი რაღაც ეტაპები, რათა დიდი ტრადიციების ქვეყნებსა და ხალხებს
მხარი გავუწყოროთ და ნაბიჯი ავუწყოთ. ცხადია, მე მხოლოდ ქანდაკების წარ-
სულის ვგულისხმობ ჩვენში, და არამც და არამც ხელოვნების რომელიმე სხვა
დარგს. ეს რწმენა, ეს აზრი კიდევ უფრო განმამტკიცა იტალიაში მოგზაურობამ
და ჩვენს ცნობიერებაში ბაღმობიდანვე ჩაქედილი შედეგების ახლოდან ხილ-

ვამ. ჩვენს ფრესკებს არაფერი აქვთ საბოდიშო ისეთი ტიტანის ნახელობით, ნაც კი, როგორც არის, მაგალითად; ჩიმაბუე. ჩვენი ბედუქუღმართობა ჩვენს დანაშაული არ არის. რომ ეს ბედუქუღმართობა არა, იქნებ არც ქანდაკება გვეჩონდა სხვაზე ნაკლები, და ის ეტაპებიც, წელან რომ ვახსენე, — ის გამოტოვებული ეტაპებიც სხვებზე გვიან არ გაგვევლო იქნებ! ასეა თუ ისე, ჩემი პასუხი საბოლოოდ მაინც ოპტიმისტურია: ქართული მრგვალი ქანდაკების წარსული სხვების წარსულზე უდიდამოა, სამაგიეროდ მომავალი მისი — სხვების მომავალზე უკეთესი იქნება.

კორ. რაილა წარსულზე ჩამოვარდა საუბარი, იქნებ მითხრათ ორიოდ სიტყვით, რა დამოკიდებულება გაქვთ ტრადიციასთან?

ჯ. მიქატაძე: ორიოდ ათეული წლის წინათ, მახსოვს, ფორმალიზმს თუ ათასგვარ სხვა „იზმს“ ეძებდნენ პორტრეტებში, პეიზაჟებში, რომელთაც დღეს არავინ გამოფენს არა მათი ფორმალიზმის, არამედ მათი პრიმიტიულობისა და უსახურობის გამო. ვფიქრობ, ეს უნდა გაცვეთილად გამოდგეს, თუ არ გვინდა წარსულის შეცდომა გავიმეოროთ და ფორმალიზმი თუ ათასგვარი სხვა „იზმი“ ვეძებოთ პორტრეტებში, რომელთაც რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ, ალბათ, არავინ გამოფენს იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ისინი ზედმეტად პრიმიტიული და უსახური მოეჩვენება ჩვენს მომავალ თაობას. წარსულისა და დღევანდელის, დღევანდელისა და მომავლის გემოვნებასა და შეხედულებებზე ფიქრი, ბუნებრივია, ტრადიციისა და ნოვატორობის საკითხსაც აღძრავს. პირადად მე ჩვენი მამების შემოქმედების დიდი პატივისმცემელი და დამფასებელი ვარ, მამებისა ამ სიტყვის როგორც პირდაპირი, ისე სიმბოლური გაგებით (ჩემი მამა ცნობილი ქართველი მოქანდაკეა). სხვა საქმეა, რომ თემების არჩევანი მათთვის შეზღუდული იყო. სამაგიეროდ, იგივე თემა — ტრაფარეტი გამოდგებოდა ალბათ კრიტერიუმად, თუ ვინ როგორი მოქანდაკე იყო. და მაინც, მათთვის, როგორც მხატვრებისათვის, ეს თემატური თუ სხვა ხასიათის შეზღუდვები ტრაგედია გახლდათ. დღეს ჩვენთვის იოლია მათი განსჯა, არც აუგის თქმაა ძნელი. ძნელი ისაა, ბოლომდე გვეყოს ანალიზის უნარი, ერთის მხრივ, და ჭენტომენტობა, მეორე მხრივ, რომ, უსირცხვილო გუთნისდედების მსგავსად, ჩვენი მამაპაპის საფლავები არ შევაწუხოთ.

კორ. პირადი მხატვრული პრობლემებიდან თუ დილემაებიდან ხომ გერ გამოყოფდით რომელიმეს?

ჯ. მიქატაძე: მხატვრის ცხოვრებაში დილემას რა გამოლევს. არ ვიცი, რა გიპასუხოთ, იქნებ სწორად ვერ გავიგე კითხვა. უკანასკნელ ხანს, მაგალითად, საოცრად მაღიზიანებს ფიგურის ხელები. მირჩევნია, საერთოდ არ ჰქონდეს კიდურები ქანდაკებას.

კორ. თავის დროზე ჩვენი დიდებული ლადო გუდიაშვილი ყურს „ებრძოდა“. თქვენ ხელი „გავიმეტებიათ“. ასე ყველა „ანატომიური ერთეულის“ უარყოფამდე შეიძლება მივიღეს კაცია.

ჯ. მიქატაძე: არ არის მთლად ასე. პირადად ჩემთვის დარჩება სახე. ადამიანის სახე კი ის უცნაური ხატია, რომელიც მუდამ იქნება მოქანდაკის შთაგონების საგანი. უფრო მშვენიერი არაფერი შეუქმნია ბუნებას. ფიზიონომიკასა და ფრენოლოგიას რომ ცრუმეცნიერებებად აცხადებდნენ, ეტყობა, მოქანდაკეებისთვის არ უკითხავთ რჩევა, თორემ შეიძლება სულაც საპირისპირო გადაწყვეტილება მიეღოთ. ვიმეორებ, ადამიანის სახეზე მშვენიერი არაფერი შეუქმნია ბუნებას. და ამ მშვენიერების განახლებული ხატის შექმნა ევალება ხელოვანს. წმინდა აბსტრაქციონისტულ ნამუშევრებშიც — ამ ეგრეთწოდებულ „უცხვირო“, „უთვალო“ და „უხელო“ ქანდაკებებშიც ადამიანს სწორედ ადა-

გამოცემის
მისამართი

მიანზე მინიშნება მოსწონს უმთავრესად. ამგვარი ასოციაციების გამოწვევის უნარის გარეშე ისინი სულაც არ იქნებოდნენ საინტერესონი. ცხადია, მისთვის სელის „უხელობა“ აქ ანგარიშში ჩასათვლედი არ არის.

კორ. ალბათ, გაგვიგრძელდა საუბარი. ამიტომ მეტს აღარ შეგაწყენთ თავს, ოღონდ უპასუხოდ დატოვებულ კითხვებს კი გაგახსენებთ. მაშ ასე: ვინ არის, თქვენი აზრით, ათი ყველაზე კარგი მოქანდაკე თქვენი თაობისა?

ჭ. მიქატაძე: ელგუჯა ამაშუკელი, მერაბ ბერძენიშვილი, გოგი ოჩიაური, ალექო რატიანი, კარლო გრიგოლია, არჩილ თოფურიძე, გულდა კალაძე, ლევან მხეიძე, ავთანდილ მჭედლიშვილი, ვახტანგ ონიანი.

კორ. ვინ მიგაჩნიათ უკეთესებად თქვენი თაობის მხატვრებში?

ჭ. მიქატაძე: ელგუჯა ბერძენიშვილი, ჯიპსონ ხუნდაძე, გურამ ქუთათელაძე, დიმიტრი ერისთავი, გოგი თოთიბაძე, ჯემალ ლოლუა, კოკი მახარაძე, თენგიზ მირზაშვილი, ზურაბ ნიჟარაძე, ლევან ცუცქერიძე, დიმიტრი ხახუტაშვილი.

კორ. რომელი ქანდაკება მოგწონთ ყველაზე უფრო საქართველოში?

ჭ. მიქატაძე: გახსოვთ ხომ, რაზე ატყდა ტროას ომი! „მას, ვინც ყველაზე მშვენიერიყო“, ეწერა ვაშლს. მე რომ ასეთი ქანდაკება დავასახელო, გინდამც ასეთი წარწერა გამეკეთებინოს ზედ: „მას, ვინც ყველაზე ნიჭიერია“. დიდი ომი ალბათ არ ატყდება ამჯერად, მაგრამ მაინც ნუ მიზამთ ამას, ნუ გამამყდვენებინებთ საიდუმლოს.

კორ. იყოს ნება თქვენი. დიდი მადლობა!

ჭ. მიქატაძე: მოკითხვა გადაეცით „ცისკრელებს“.

კორ. ვმადლობთ!

აპგენტიზა

პიესა მამსიმ გორკიძე

კარლოს ლუის დოდემ, არგენტინელმა მწერალმა, გახმაურებული რომანის — „ხალხის“ ავტორმა, დაწერა პიესა მამსიმ გორკი-ზე.

დრამატული ნაწარმოები სამი ნაწილისაგან შედგება და გორკის ავტობიოგრაფიას გადმოგვცემს; თითოეული ნაწილი ერთმანეთთან კომენტატორის ტექსტითაა დაკავშირებული და მწერლის ცხოვრების სხვადასხვა პერიოდს მოიცავს.

გდრ

1971 წლის ნაციონალური პრემიები

პრემიები მიენიჭა 1971 წელს გამოქვეყნებულ საუკეთესო ნაწარმოებებს. „ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარებაში დიდი წვლილისათვის“ პირველი პრემია მწერალმა ქალმა ანა ზეგერსმა და მწერალმა ალექსანდრე აბუშმა მიიღეს. პრემია „იდეოლოგიისა და ხელოვნების დარგში ნაყოფიერი მოღვაწეობისათვის“ წილად ზედა კინოსტუდია „დეფსა“ შემოქმედებით კოლექტივს.

II ხარისხის პრემიებით დაჯილდოვდნენ მწერალი გიუნტერ ჰიორლიხი, მხახიობი მანფრედ კრუგი, მწერალი და რეჟისორი გიუნტერ რუკერი, ამ უკანასკნელს პრემია ლიტერატურული შემოქმედებისათვის, კერძოდ, რადიოპიესისათვის მიენიჭა.

პრემიები გადაეცათ აგრეთვე გამომცემლობა „აუფბაუს“ თანამშრომლებს, პოეტ ჰელმუტ პრეისლერს და კულტურის მთელ რიგ მოღვაწეებს.

გვრ

რომანი იმედგაცრუებულ თამაზაშ

დიდი ხნის დუმილის შემდეგ ლიტერატურულ სარბიელს კვლავ მოევლინა ცნობილი დასავლეთ გერმანელი მწერალი — ჰანს ვერნერ რიხტერი. ამას წინათ მწერალმა გამოსცა მოთხრობების კრებული, ცოტა ხნის შემდეგ კი გამოცემლობა „გოფმანუნდ კამპმა“ გამოუშვა მისი რომანი — „ვარდი წითელი, ვარდი თეთრი“.

რომანის მთავარი გმირი, კარლი, მწერლის ავტობიოგრაფიული შტრიხებით აღჭურვილი პიროვნება, ცხოვრებაში თავის

ადგილს ეძებს. მოქმედება ჩვენი საუკუნის ოცინი წლების მიწურულში ვითარდება, მაშინ, როცა ქვეყანას, სადაც უმუშევრობა და ქაოსი სუფევდა, მიხაკისფერი ქირი დაემუქრა.

კარლი მშობლიური ქალაქიდან ბერლინს მიემგზავრება, ქუჩის მომღერალად იქცევა და ხალხის ცხოვრებას ეცნობა, მონაწილეობს დემონსტრაციებში, თუ დისკუსიებში, სხვებზე უკეთ გრძნობს, რომ აუცილებელია ფაშისმის წინააღმდეგ ბრძოლა, რომ ადამიანთა ყოველგვარი მერყეობა ფაშისმს გამარჯვებაში მიიყვანს.

კარლს, რთულ და აწეწილ ცხოვრებას რომ ეწევა, რომანში, ბიძამისი, თვითკმაყოფილი და ცხოვრებისაგან განთიხრებული ადამიანი — აუგუსტუსი უპირისპირდება. წიგნის დასასრულს, როცა ხალხი ახალ რაიხსკანცლერ პიტლერს ჩირადდნებითა და ტაშით მიესალმება, კარლს ბიძამისი ელანდება.

„მე მას ათასობით სხვადასხვა ადამიანი მაგონებდა, შეიძლება იგი აქ სულაც არ ყოფილა, მაგრამ ერთი რამ ცხადია, იგი ამბების უცხოლო მონაწილე გახლდათ“.

„კარლისა და მისი მეგობრების მარცხი აუფუსტისა და მისნაირთა გამარჯვება იყო. რიხტერის რომანი — მოტყუებული თაობის რომანია, ოციანი წლების თაობისა, ახალგაზრდებისა, რომელთა იმედები თუ რწმენა „ახალმა დროებამ“ დაამსხვრია, — წერს ყოველკვირეული „დი ცაიტის“ რეცენზენტი, — ეს წიგნი მწერლის ყველაზე მნიშვნელოვან ნაწარმოებთაგანია“.

იტალია

ბანდიტი მწერალი

უნვეულო სასამართლო პროცესი მიმდინარეობდა იტალიაში ბანდიტის —

ლუჩიანი ლუთორიგის საავტორო უფლებებისა და ჰონორარის გაცემის თაობაზე. ამ ბანდიტმა რამდენიმე წლის წინათ ცინიზმითა და სიმკაცრით ყოველისმომსწრე და მნახელი მილანელებიც კი განაცვიფრა. იგი მარტოდმარტო ტეხდა ბანკებს და რამდენიმე კაცის მკვლელობაშიც დაადანაშაულეს. ლუთორიგმა ციხეში ორი წიგნი დაწერა — „უკანონო დაცვა“ და „მკვლელი არ ჯანყდება“. წიგნები ლონგანეზის გამომცემლობამ გამოაქვეყნა.

ბანდიტის პიროვნებამ ერთ დროს კინორეჟისორი კარლო ლიბანიც დაინტე-

რესა და მასზე ფილმიც კი შექმნა — „განთავისუფლებული წამოდექ და მოჰყავი“. ფილმში რეჟისორმა ლუთორიგის ცხოვრების პიროვნებასა და დანაშაულის ფსიქოლოგიური ანალიზი მოგვცა.

ამჟამად, ბანდიტსა და მწერალს წიგნების გასაღების შემდეგ აურაცხელი თანხა — 75 მილიონი ლირა ერგება, მაგრამ ჰონორარს მილანის სასამართლომ ბაჟი დაადო; იგი კომპენსაციის სახით ერთ-ერთ ფრანგ პოლიციელს გადაეცემა, რომელიც სამუდამო ხეიბრად დარჩა პარიზის მახლობლად ლუთორიგთან შეტაკებისას.

ქურნალი გააფორმა დ. ერისთავმა.

ტექნიკური ხელმძღვანელი ჯ. ტიკარაძე.

კრიტიკისა და ბუბლიცისტის განყოფილება მასალებს შიილებს არა უმეტეს ერთი საავტორო თაბახისა.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, პლენარეის პრ. № 91.

ტელეფონები: რედაქტორის — 95-08-75. პ/მგ. მდივნის — 95-08-85. განყოფილებების: კრიტიკისა და ბიბლიოგრაფიის — 95-98-85, პროზის, ნარკვევისა და კულტურის — 95-08-86.

გადაეცა ასაწყობად 17/1-72 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 25/11-72 წ. ქაღალდის ზომა 70×108. ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 10. პირობით ფორმათა რაოდენობა 14. სააღრ-საგ. თაბახი 14,5 შეკვეთა 134. უე 01755. ტირაჟი 32900.

საქ. კპ ცკ-ის გამომცემლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.
Типография издательства ЦК КП Грузии, Тбилиси, ул. Ленина, 14.

ტ. 64/48

თბილისი 60 353.

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ЖУРНАЛ

«ЦИСКАРИ»

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЦК КП ГРУЗИИ
ИНДЕКС 76236